

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

1402'LİKLER MESELESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE
AKADEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ (1980-1994)

DOKTORA TEZİ

ÖZLEM TELLİ DURSUN

DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA ORAL

AKSARAY-2024

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**1402'LİKLER MESELESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE
AKADEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ (1980-1994)**

DOKTORA TEZİ

ÖZLEM TELLİ DURSUN

DANIŞMAN: PROF. DR. MUSTAFA ORAL

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. FATİH TUĞLUOĞLU

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. İSMAİL AKBAL

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. ERTAN BEŞE

JÜRİ ÜYESİ: DOÇ. DR. MEHMET FARUK ÖZÇINAR

AKSARAY-2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Özlem
Soyadı : TELLİ DURSUN
Bölümü : Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
İmza :
Teslim tarihi : 23.08.2024

TEZİN

Türkçe Adı: 1402'likler Meselesi Bağlamında Türkiye'de Akademinin Dönüşümü (1980-1994)

İngilizce Adı: The Transformation of Academia in Turkey in The Context of The 1402s Issue (1980-1994)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Özlem TELLİ DURSUN

İmza:

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Özlem TELLİ DURSUN tarafından hazırlanan “1402’likler Meselesi Bağlamında Türkiye’de Akademinin Dönüşümü (1980-1994)” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Prof. Dr. Mustafa ORAL

(Kamu Yönetimi, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: Prof. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU

(Tarih, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: Prof. Dr. İsmail AKBAL

(Kamu Yönetimi, Selçuk Üniversitesi)

.....

Üye: Prof. Dr. Ertan BEŞE

(Kamu Yönetimi, Çankırı Karatekin Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Mehmet Faruk ÖZÇINAR

(Kamu Yönetimi, Aksaray Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 23/07/2024

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalışmasının belirlenmesinde ve hazırlanmasında bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan ve konu ile ilgili tüm sorularıma içtenliğiyle cevap veren değerli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa ORAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Aynı şekilde bu süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU ve Doç. Dr. Mehmet Faruk ÖZÇINAR hocama teşekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar göstermiş oldukları sabır ve inanca her zaman yanımda olan ve her türlü desteği bana hissettiren başta eşim ve kızım olmak üzere tüm aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Ortaçağ'da kendini göstermeye başlayan üniversiteler, Türkiye'de Osmanlı Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar pek çok reformlara, yeniliklere, değişikliklere sahne olmuştur. Özellikle, 1980 askeri darbesinin sonucunda yükseköğretim önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu çerçevede, üniversitenin yönetiminden sorumlu, geniş yetkiler verilen yeni bir kurum (Yükseköğretim Kurulu) oluşturulmuştur. Sıkıyönetimin olduğu bir dönemde ve öğretim üyelerinin kariyerlerine yönelik önemli kararlar alma yetkisine sahip bir kurum olan Yükseköğretim Kurulu'nun kurulması sonrasında birçok akademisyenin görevine son verilmiştir. Bu çalışmada, 6 Kasım 1981 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nu ile yükseköğretimin yeniden yapılandırılması, sevk ve idaresi için YÖK'ün kurulmasının ardından çalışmaları sakıncalı olarak görülen ve bu nedenle görevlerinden alınanların, istifa edenlerin, görev yerleri değiştirilenlerin, görevlerinden alınıp tekrar görevine geri dönenlerin, kısaca 1402'lik olarak adlandırılan akademisyenlerin yaşadıkları süreçlerin gözler önüne serilmesi, döneme ışık tutulması ve bu bağlamda Türkiye'deki yükseköğretimin nasıl bir dönüşüm geçirdiğinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Çalışmada, nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla veriler toplanmış, söz konusu dönemde görevinden uzaklaştırılan akademisyenler, o dönemde konu ile yakından ilgilenen basın mensupları ve eğitimlerine devam eden üniversite öğrencileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 1980 sonrası Türkiye'de üniversitelerde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na bağlı olarak yaşanan birçok gelişmenin ve özellikle de akademisyen tasfiyelerinin genel olarak bir hukuk ve hukuk devleti sorunu olarak algılandığı görülmekle birlikte, yapılan görüşmeler ve incelenen kaynakların analizi, tüm bu yaşananların bütün dünyada devletlerin ve kamu yönetiminin genel işleyişi ile ilgili büyük bir anlayış değişikliğinin Türkiye'ye yansımaları şeklinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Dönüşümü, Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 1402'likler

Bilim Kodu: 118808

Sayfa Adedi: 168

Yazar: Özlem TELLİ DURSUN

Danışman: Prof. Dr. Mustafa ORAL

ABSTRACT

Universities, which began to emerge in the Middle Ages, have witnessed many reforms, innovations and changes in Turkey, starting from the Ottoman period until today. In particular, higher education was significantly affected as a result of the 1980 military coup. Within this framework, a new institution (the Council of Higher Education) was created with broad powers and responsibility for the administration of the university. In a period of martial law and after the establishment of the Council of Higher Education, an institution with the authority to make important decisions regarding the careers of faculty members, many academics were dismissed. This study aims to shed light on the period following the establishment of the Council of Higher Education (YÖK) for the restructuring, management and administration of higher education with the Higher Education Law No. 2547 published in the Official Gazette on November 6, 1981, and to reveal the processes experienced by academics whose work was deemed objectionable and who were therefore dismissed, resigned, reassigned, dismissed and reinstated, in short, those who were called 1402, to shed light on the period and to reveal how higher education in Turkey has undergone a transformation in this context. In the study, a qualitative research approach was adopted and data was collected through a semi-structured interview form. Interviews were conducted with academics who were suspended from their duties during the period in question, members of the press who were closely interested in the issue at the time, and university students who were continuing their education. Although many of the post-1980 developments in universities in Turkey, especially the purges of academics in connection with the Martial Law No. 1402, are generally perceived as a problem of law and the rule of law, the interviews conducted and the analysis of the sources examined show that it would be more accurate to consider all these events as the reflections of a major change in understanding regarding the general functioning of states and public administration in Turkey.

Keywords: University Transformation, Council of Higher Education (YÖK), 1402s

Science Code: 118808

Number of Pages: 168

Author: Özlem TELLİ DURSUN

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa ORAL

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİM OLGUSU	9
1.1. Türkiye’de Yükseköğretimin Tarihsel Gelişimi	9
1.1.1. Osmanlı Döneminde Yükseköğretim	9
1.1.1.1. Tanzimat’a Kadar Osmanlı Medrese Sistemi	9
1.1.1.2. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mektep-Medrese İkilemi	11
1.1.2. Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretim.....	16
1.1.2.1. 1923-1933 Yılları Arasında Yükseköğretim.....	17
1.1.2.2. 1933 Üniversite Reformu ve Sonrası.....	19
1.1.2.3. 1946-1960 Yılları Arasında Yükseköğretim.....	22
1.1.2.4. 1960-1981 Yılları Arasında Yükseköğretim.....	24
1.1.2.5. Üniversitelerde Yapılan Tasfiyeler	29
1.2. Türkiye’deki Üniversite Tartışmaları.....	40
1.2.1. Yükseköğretim Kurumlarında Farklı Anlayışlar	40
1.2.1.1. Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi	40
1.2.1.2. Yeni Tip İki Kurum: ODTÜ ve Hacettepe Modeli	43
1.2.2. Akademik Özgürlük ve Özerklik.....	46
İKİNCİ BÖLÜM.....	51
2. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU’NUN KURULUŞU (YÖK)	51
2.1. YÖK’ün Kuruluşunu Hazırlayan Nedenler	51
2.2. YÖK’ün Kurulması	56

2.3. YÖK'ün Kuruluşuna Yöneltilen Eleştiriler.....	60
2.4. YÖK Kanunu ile Kurulan Yeni Üniversiteler.....	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	70
3. 1402'LİKLER SORUNU.....	70
3.1. 1402'lik Uygulaması ve Sonuçları.....	70
3.1.1. Güvenlik Soruşturması.....	73
3.1.2. Fişleme Olayları.....	76
3.1.3. Danıştay Kararları.....	77
3.2. 1402'likler ve İnsan Hakları.....	82
3.3. 1402'lik Olan Öğretim Üyelerinden Bazıları ve 1402 Öyküleri.....	84
3.4. 1402'likler ile İlgili Yapılmış Söyleşiler.....	90
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	93
4. 1402'LİKLER İLE İLGİLİ YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	93
4.1. Yöntem.....	93
4.1.1. Araştırmanın Amacı.....	93
4.1.2. Araştırmanın Önemi.....	93
4.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	94
4.1.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	94
4.1.5. Araştırmanın Etiği.....	94
4.1.6. Verilerin Toplanması.....	95
4.1.7. Verilerin Analizi.....	96
4.2. Yapılan Görüşmeler.....	97
4.3. Görüşmelerin Değerlendirilmesi.....	121
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	134
EKLER.....	149
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	154

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Yükseköğretim ile İlgili Çıkarılan Kanunlar	17
Tablo 2. 1978 Yılında Yükseköğretim Öğrencilerinin Kurumlara Göre Dağılımı.....	28
Tablo 3. Kadro Dışı Bırakılanlar	32
Tablo 4. Yükseköğretimde Toplam Öğrenci Sayısında Gelişme.....	53
Tablo 5. Yükseköğretimde Toplam Öğretmen Sayısında Gelişme	53
Tablo 6. 1933 Yılından Başlayarak 1982’de Çıkan 41 Sayılı KHK ile Kurulan Türkiye’deki Üniversiteler.....	66
Tablo 7. 1992 Yılında Kurulan Üniversiteler	67
Tablo 8. 1402 Sayılı Yasa Uygulamasının Sayısal Sonuçları.....	73
Tablo 9. Görevine Son Verilen ve Sakıncası Kaldırılan Kamu Personelinin Mesleklere Göre Dağılımı	73

KISALTMALAR LİSTESİ

AÜ	Ankara Üniversitesi
AİTİA	Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
D.M.M.A.	Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	Demokratik Sol Parti
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
DYP	Doğru Yol Partisi
G.B.T.B.	Genel Bilgi Toplama Başkanlığı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İHD	İnsan Hakları Derneği
İ.T.İ.A.	İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
WUS	Dünya Üniversiteler Servisi

GİRİŞ

İlk ortaya çıkışlarından bu yana çok büyük anlamlar yüklenen ve önem atfedilen kurumlar olarak üniversiteler, aynı zamanda sürekli olarak da tartışmaların odağında olmuşlardır. Bu tartışmalarda hiç ihmal edilmeyen ve dillerden düşmeyen bir tema olan üniversite kurumunun ve mensuplarının özgürlüğü veya zaman zaman tercih edilen bir ifade ile özerkliği ise bir taraftan olmazsa olmaz bir gereklilik olarak görülürken bir başka taraftan da bir sorun kaynağı olarak görülebilmektedir. Türkiye’de de sık sık üniversite özelinde ciddi ideolojik çatışmalar söz konusu olmuş ve bu nedenle üniversiteler dönem dönem kaos ortamı haline gelmiş ve hatta ideolojik kamplara bölündükleri dahi olmuştur. Bu duruma bağlı olarak, özellikle 1980 öncesinde, yaşanan şiddet olaylarının kaynaklarından birinin üniversiteler olduğu yönünde bir kanaat ve/veya iddia ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçelerinden biri olarak gösterilen üniversitelerde birtakım değişiklikler yapılmasının kaçınılmaz hale geldiği kanaati oluşmuş ve darbeden sonra üniversiteleri denetim altına almak ve disipline etmek üzere Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuştur. YÖK’ün kurulmasından sonra üniversitelerde büyük tasfiyeler yaşanmış, çok sayıda akademisyen ve kamu personelinin görevine son verilmiş ve üniversitelerin göreceli olarak sahip olduğu özgür ve özerk ruhun sert bir şekilde örselendiği bir döneme girilmiştir.

Bu tez çalışmasında, 1402’likler meselesi bağlamında Türkiye’de akademinin dönüşümü incelenmiş olup, 1980-1994 yılları arasındaki gelişmeler kapsanmıştır. Seçilen bu dönem, 1402’likler sorununun en yakıcı bir şekilde yaşandığı ve sönümlendiği bir tarih aralığı olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. YÖK’ün 1981 yılında kurulmasından sonra 1983 yılı başlarında görevlerinden uzaklaştırılan akademisyenler, bu tarihten sonra görevlerine geri dönebilmek için mahkemelere başvurmuşlar ve oldukça zorlu mücadeleler vermişlerdir. Bu tarihi süreç, 1994 yılında, 26 Ekim tarihinde TBMM’de kabul edilen 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nda yapılan değişikliklerle sona ermiştir.

Bu çalışmanın amacı, 1402’liklerin yaşadıkları sıkıntılı süreçleri tarafsız bir biçimde incelemek ve bu bağlamda Türkiye’deki yükseköğretimin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktır. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak sadece mağdur edilen akademisyenlerin değil, o dönemi doğrudan yaşamış ve farklı perspektiften olaylara

bakabilecek gazetecilerin ve öğrencilerin de görüşleri alınarak dönemin anlaşılmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Çalışmada, 1402'liklerin kendi yaşadıkları süreçleri anlattıkları öznel hatıratlar ve anlatımlardan da geniş ölçüde faydalanılmıştır. 1402'likler ile ilgili literatür incelendiğinde belki de en geniş bilgileri edinebileceğimiz kaynak, 1402'lik olan akademisyenlerin ve diğer kamu görevlilerinin öykülerine yer veren Haldun Özen'in (2002) "Entelektüelin Dramı:12 Eylül'ün Cadı Kazanı" isimli eseridir. Özen bu çalışmasında, o dönemde görevlerinden uzaklaştırılmış veya istifa etmek zorunda kalmış birçok öğretim üyesinin öykülerine yer vermiştir. Bunun yanı sıra, Baskın Oran (2020) "Prof. Dr. Metin Günday Armağanı" derlemesinde kaleme aldığı "Dünkü 1402'liklerden Bugünkü KHK'lilere, Bir Hukuk Büyüğü Üzerine" başlıklı bölümde kendi yaşadıklarını da anlatmıştır. Demirhan Burak Çelik (2002), Rona Aybay'ın 1402'lik olma öyküsüne "Rona Aybay İçin: 'Sonradan Olma' Bir Mülkiyeli, Sevgi Dolu, Alçakgönüllü ve Vefalı Bir Yaşam Öğretmeni" adlı makalesinde yer vermiştir. Yalçın Küçük Aydınlik Gazetesi'nde (2013) "147'likler & 1402'likler & 102/163'lükler & 64'lükler", Yıldırım Koç ise yine Aydınlik Gazetesi'nde (2016) "Kamu Kesiminde Tasfiyeler Doğru mu?" başlıklı yazılarında o dönemde yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Okay Bensoy (2009) Mete Tunçay ile, Tuğba Çelebi (2009) Cevat Geray ile, Kübra Ceviz (2009) ise, Alaeddin Şenel ile söyleşiler yaparak 1402'liklerin anılarına Mülkiye Dergisi'nde yer vermişlerdir. Bununla birlikte, o dönem anlatılırken ilgili olaylara şahit olmuş farklı kesimlerin görüşleri alınarak o dönem ile ilgili duygu yükünden arındırılmış değerlendirmeler yapılan bir kaynağa rastlanamamıştır. Bu tez çalışması ile o döneme doğrudan tanıklık eden farklı kesimlerden insanların da görüşleri sentezlenerek, farklı ve -göreceli olarak- nesnel bir kaynak olarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla veriler toplanmış, katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden ikisi görevinden uzaklaştırılan akademisyenler, ikisi o dönemde habercilik görevini üstlenen gazeteciler, ikisi ise yine o dönemde üniversitede eğitimlerine devam eden öğrencilerden seçilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın en önemli kısıtı oldukça az sayıda 1402'lik akademisyenle görüşülebilmiş olmasıdır. Ulaşılabilen bazı akademisyenler çeşitli nedenlerle görüşme yapmayı reddederken, birçok kişi ile de sağlık nedenleri ile görüşülememiştir. Doğal olarak, katılımcının araştırmayı sürdüreceği sağlık durumuna sahip olması gerekmektedir. 1980'li yıllarda üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin birçoğu günümüzde ileri bir yaşta oldukları için görüşme gerçekleştirebilecek sağlık

durumuna sahip değillerdir. Bununla birlikte, görüşme imkânı elde edilenlerin son derece istekli olması ve bilimsel soğukkanlılıkla soruları yanıtlaması ayrıca kayda değer bir nitelik arz etmektedir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, genel olarak Türkiye’de yükseköğretimin tarihsel süreci ortaya konulmuştur. Bu süreç, Osmanlı döneminden başlayarak YÖK’ün kurulmasına kadar ele alınmış ve yükseköğretimdeki gelişmeler incelenmiştir. İkinci bölümde ise, YÖK ile ilgili temel bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere yer verilirken hem YÖK’ün kuruluşuna hem de bu kuruma yapılan eleştirilere basında yer alan tepkiler ışığında yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, YÖK’ün kurulmasından sonra 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’na dayanılarak görevine son verilen ve kendilerine 1402’likler şeklinde gönderme yapılan akademisyenlerin durumları ele alınmıştır. Kendileri ile yapılmış olan söyleşilere ve dönemin gazetelerinde yapılan haberlere yer verilerek 1402’liklerin yaşadıkları sıkıntılar ve içinde buldukları durumdan kurtulmak için verdikleri mücadeleler gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Son olarak çalışmanın dördüncü bölümünde, araştırmanın konusunu oluşturan görüşmelere yer verilerek 1402’likler sorunu çerçevesinde yaşanan dönüşümler analiz edilmiştir.

Yükseköğretim kavramı, Yükseköğretim Kanunu’nun 3. maddesine göre; “Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim - öğretimin tümü”¹ olarak ifade edilmiştir. Kanuna göre, üniversite kavramı ise “Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumu”² şeklinde tanımlanmaktadır.

Akademik özerklik konusunda hassasiyeti ile tanınan bir akademisyen olan Timur ise, üniversitelerin “gerçekleri arayan, bilim üreten ve onu yayan kurumlar”³ olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede, Üniversiteler, bilgi yuvası olarak inşa edilen yerlerdir ve bilimsel faaliyetlerde her zaman “doğru” bilginin peşindedir. Üniversitenin bilgi üretmek ve öğretmek ve bunun yanı sıra bu bilgiyi sunmak ve yaymak gibi önemli fonksiyonları bulunmaktadır ve bu fonksiyonlar üniversitenin varoluş sebepleridir. Bilgiyi üretme işlevini araştırma yoluyla, öğretme işlevini eğitim-öğretim yoluyla, sunma işlevini

¹ Yükseköğretim Kanunu, K.N:2547, R.G:6.11.1981, C.21, Sayı:17506, Tertip:5, 1.

² Yükseköğretim Kanunu, 3.

³ Taner Timur, *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, 1.B., (Ankara: İmge Kitabevi, 2000), 13.

topluma danışmanlık yapma yoluyla, yayma işlevini ise yayın yapma yoluyla yerine getirmektedir.⁴

Durmuş Günay'a göre, üniversitelerin tarihini genel olarak, Ortaçağ Üniversitesi, Modern Üniversite ve Çağdaş Üniversite şeklinde üç aşamalı olarak ele almak mümkündür⁵. Bu bağlamda, Türkiye tarihinde özel bir öneme sahip olan Nizamiye Medreseleri ve Sahn-ı Seman Medreseleri Ortaçağ üniversite sisteminin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Medreseler ilk olarak Selçuklularda eğitim kurumları olarak ön plana çıkmıştır. O dönemde toplumun genişlemiş olmasından dolayı gereksinimler artmış, sosyal hizmetlere her zaman açık ve yeterli olan camiler yetmemeye başlamıştır. Bunun sonucunda da caminin dışında ona bitişik “okuma yerleri” yapma gereksinimi oluşmuştur. Bu yerler, öğrencilerin zamandan tasarruf edebilecekleri yerler olmuş, burada hem ibadetlerini hem de günlük çalışmalarını yapabilecekleri medreseler ortaya çıkmıştır.⁶ Eğitim kurumları, devletin temel amaçlarını öğretme ve devlete sadakat ile bağlı olan yurttaşlar yetiştirme maksadını taşımaktadır. Nizamiye Medreseleri, bu uygulamayı ilk başlatan ve başaran kurum olmuştur. İslam dünyasının zor dönemler geçirdiği zamanlarda bu medreselerin, Müslümanların hem zihinlerinin ve hem de gönüllerinin aydınlanması bakımından önemli işlevleri olmuştur.⁷ Bunun yanı sıra Nizamiye Medreseleri, ders veren âlimler ve yetiştirdikleri öğrenciler sayesinde Sünnî dünyanın ilmi gelişimine çok büyük katkı sağlamış, böylelikle Şîî-Fâtımî faaliyetlerinin engellenmesi konusunda ayrıca önem taşımıştır.⁸ Fatih Sultan Mehmet de, İstanbul'u fethettikten sonra Nizamülmülk gibi bir medrese düzenine gitmiştir. Böylece bir devlet kurumu ve devlet üniversitesi kurmayı hedeflemiş, belli amaçlara hizmet etmek düşüncesi ile yüksek bir eğitim kurumunun ihtiyaç olduğu düşüncesi oluşmuştur.⁹

Üniversitenin dünyadaki tarihsel gelişimi incelendiğinde üniversiteler, başlangıçta sadece hukuk ve ilahiyat alanlarında yükseköğretim vermekteydiler. Hukuk alanında Bologna Üniversitesi, ilahiyat alanında Paris Üniversitesi Ortaçağ'ın ilk üniversiteleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite kavramı, Ortaçağ Latincesi'nde üretilen “universitas”tan

⁴ Durmuş Günay. “Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”. *International Congress on Higher Education* (Mayıs 2004), 4.

⁵ Durmuş Günay. “Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”, 3.

⁶ İsmail Güven. “Türkiye Selçukluları'nda Medreseler”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi* 31, sy.1 (1998), 138.

⁷ Beytullah Kaya. “Nizamiye Medreseleri ve Eğitim Geleneği”. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, sy.14 (2019), 59-60.

⁸ Cihan Piyadeoğlu. “Nizamiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* sy.8 (2018), 131-132.

⁹ Hüseyin Atay. “Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-Namele”. *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 178.

gelmektedir.¹⁰ Ortaçağ üniversite kavramını en iyi açıklayan Latince kavram ise, studium generale'dir. Studium kelimesi, “eğitim için düzenlenmiş müfredat ve kurum” demek iken; generale, “yerel bölgenin dışından gelen öğrencileri kabul eden okul” anlamına gelmektedir.¹¹ Bunların sonucunda üniversite kavramı Ortaçağ’da biçimlenmeye başlamıştır.

Ortaçağ Avrupası üniversitesinin yapısına bakıldığı zaman (İster Bologna isterse Paris olsun), üniversitenin belli muafiyetlerden meydana gelen ayrıcalıklara ve serbestliğe sahip oluşu önemli bir konudur. Bunların başında da bağımsızlık gelmektedir. Üniversitenin kendi öğrencisi ve öğretim üyesini seçebilmesi, kendi dışındaki kurumlar ile doğrudan ilişki kurabilmesi, izleyeceği usul ve esasları belirleyebilmesi ve de ceza, disiplin işlerine kendi kurum içinde bakabilmesi gibi birtakım özellikleri taşıması bu üniversitelerin özerk olduğunu göstermektedir.¹²

1810 yılında 19. yüzyılın başlarında; Humboldt, Schleiermacher ve Fichte tarafından kurulan Berlin Üniversitesi, hem Modern Üniversite’nin temeli olarak gösterilmiş hem de eğitim-öğretim ve araştırma merkezi işlevi görmüştür. Berlin Üniversitesi’nin bu özelliği sadece Almanya değil, Hollanda, İsviçre ve İskandinav ülkeleri için de bir model olarak kabul edilmiştir.¹³ Paulsen, “Modern Üniversite Zihniyeti” adlı yazısında* Modern Üniversite anlayışını şu şekilde ifade etmektedir: “1810 yılında kurulan Berlin Üniversitesi, Üniversiteler tarihinin yeni bir evresidir. Bu yeni üniversitenin ana hedefi öğretimden ziyade araştırmak olarak karşımıza çıkmaktadır. O zaman üniversitenin amacı, ansiklopedik bilgileri öğretmek değil de, gençlere yeni araştırma kapıları ve ufukları açmak ve her bir öğrenciyi yarının mucidi yapmaktır.”¹⁴

Humboldt’un ortaya koyduğu ilkeler, modern üniversitenin oluşmasındaki en önemli aşamalardır. Bu ilkeler:

¹⁰ Seyfi Kenan, “Üniversite’nin Kısa Hikâyesi”, *Dünyada ve Türkiye’de Üniversite*, ed. Necmettin Tozlu vd. (Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2016), 5.

¹¹ Alan B. Cobban, *The Medieval Universities: Their Development and Organization*, (London: Methuen, 1975), 34-35’ten aktaran, “Seyfi Kenan, Üniversitenin Kısa Hikâyesi”, 6.

¹² Kemal Gürüz, *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 2.B. (Ankara: ÖSYM, 2003), 11.

¹³ Vakur Versan, “Tarihsel Gelişim İçinde Üniversite ve Yükseköğretim Kavramı”, *Yükseköğretimde Değişmeler*, haz. Özcan Demirel ve Nizamettin Koç, Bildiri I, XII. Eğitim Toplantısı, Türk Eğitim Derneği Yayınları (17-18 Kasım, 1988), 5.

* Türkçe Çevirisi: Eğitim Hareketleri, Sayı:1, 1955.

¹⁴ Hilmi Ziya Ülken, “Batı Üniversitelerinin Gelişmesi, Laiklik ve Fikir Hürlüğü İçin Savaşı”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 3, sy.1 (1970), 28.

1. Üniversite tüm bilim alanlarındaki eğitim-öğretimin, araştırma faaliyetleri ile birlikte ve bir bütünlük içinde yürütüldüğü bir kurumdur,
2. Üniversitenin mesleki ve teknik yüksekokuldan farklı olarak temel işlevi, herhangi bir mesleğe yönelik olmaksızın eğitim-öğretim ve araştırma yapmaktır.
3. Üniversitenin sahibi devlet değil millettir; devletin görevi öğretim üyelerini atamak, bunların maaşlarını ödemek ve çalışmalarını için gerekli olan özgürlük ortamını oluşturmaktır.¹⁵

Özgürlük ve özerklik kavramları Ortaçağ Üniversitesi ve Modern Üniversite’de önemli bir yer teşkil etmiş, fakat Fazıl Hüsnü Erdem’e göre, Ortaçağ sonrasında sahip olunan hakların bir kısmı kaybolmuştur. Ortaçağ Üniversiteleri’nde görev yapan hocalara “doktrin sahibi” anlamına gelen “doctor” adı verilmekteydi. Doktrin sahibi olan hocalar, farklı bakış açıları ile birlikte bilgilerini sunmakta buna karşın öğrenciler de kendi yollarını seçmekteydi. Bundan dolayı öğrenciler inceleme, araştırma, yorum ve tartışmalarıyla birlikte dersin gidişatında pasif değil aksine aktif bir rol oynamaktaydı. Bu bağlamda Ortaçağ Üniversiteleri’nin Modern Üniversitelere göre daha özgürlükçü bir yapıya sahip olduklarını söylemek mümkündür.¹⁶

1980’li yıllardan sonra üniversitede yaşanan ve şu anda da sürmekte olan değişim ve dönüşümleri anlatabilmek için Durmuş Günay “Çağdaş Üniversite” kavramını kullanmaktadır.¹⁷ Bu dönüşümleri ifade etmek için literatürde zaman zaman “Post-modern Üniversite”, “Girişimci Üniversite” gibi kavramsallaştırmalarla da karşılaşmaktadır. Bu bağlamda Martin Parker ve David Jary’nin bu dönüşümleri isimlendirmek için kullandığı “McUniversity” ifadesinin açıklayıcılık bakımından diğer isimlendirmelerden farklılaştığı söylenebilir. Parker ve Jary, bu ifadeyi artan bir şekilde bürokratikleşen ve üniversite yönetimleri güçlenirken akademisyenlerin özerkliğinin ise azaldığı bir sürece gönderme yapmak için kullanmaktadır.¹⁸ 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nu bir bakıma bu bürokratikleşmenin ifadesi olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Bunun bir örneği olması bakımından fakülte, yüksekokul ve enstitü kavramları dikkat çekicidir. Kanunda, fakülte “Yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumu”; yüksekokul “Belirli bir mesleğe yönelik eğitim öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumu” ve enstitü ise “Üniversitelerde ve

¹⁵ Sultan Kavili Arap. “Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye’de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 65, sy.1 (2010), 5.

¹⁶ Fazıl Hüsnü Erdem. “Türkiye’de Devlet-Üniversite İlişkisinin Tarihsel-Siyasal Analizi”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 1, sy.1 (2004), 187.

¹⁷ Durmuş Günay. “Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”, 4.

¹⁸ Martin Parker & David Jary, “The McUniversity: Organization, Management and Academic Subjectivity”, *Organization*, Volume 2 (2), (1995), 319-338.

fakültelerde birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisansüstü, eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama yapan bir yükseköğretim kurumu” şeklinde detaylandırılmıştır.¹⁹ Bu şekilde ülkedeki yükseköğretim sistemi bürokratikleşirken, aynı zamanda yükseköğretimde standartlar oluşturulmaya gayret edilmiştir. Parker ve Jary’nin üniversite kelimesinin önüne “Mc” ön ekini getirmesinin nedeni de aslında bu standartlaşmaya gönderme yapmaktır.

Maggie Berg ve Barbara K. Seeber’in üniversitelerdeki bu dönüşümü eleştiren çalışmalarının başlığı olan “Yavaş Profesör (The Slow Professor)” ifadesi de aslında aynı olguya işaret etmektedir. Berg ve Seeber “Yavaş Profesör” ifadesi ile bir ideale işaret etmekte ve akademisyenlerin “fast food” yemek tarzının sağlıksızlığında olduğu gibi bir sağlıksızlık sorunu ile karşı karşıya olduklarını vurgulamaktadırlar. “Fast food” sayesinde insanlar açlıklarını giderebilmekte iseler de gerçekte bedenlerine bütüncül bir şekilde fayda sağlayamamaktadırlar. Aynı şekilde, Berg ve Seeber’e göre günümüz akademisyenleri de temel ihtiyaçların temini noktasında bir işleve sahip olmakla birlikte insanların gerçek anlamda gelişimini sağlayacak bir katkı yapmaktan çok uzaktadırlar.

Bu dönüşümün genellikle 1980’lerden başlatıldığı görülmekteyse de bazı araştırmacılar, bunun daha ileri tarihlerde gündeme geldiğini ifade etmektedir. Bu farklılıklar, bu dönüşümün çok kolay olmaması ve akademik dünyada yer yer direnişlerle karşılaşmasıyla açıklanabilir. Aslında tarihsel dönüşümlerin de doğrusal bir şekilde gerçekleşmediği ve bazı dönemlerde belli bir yönde ilerlenirken, hemen ardından gelen dönemde tam tersine gelişmeler olabildiği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle dönüşümün başlangıcını belirlemekte zorluklar söz konusu olmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında benzer bir dönüşümün 1980’li yıllardan itibaren gündeme geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte çeşitli sebeplerle zaman zaman bu dönüşümle açıklanamayacak gelişmeler de yaşanmıştır. Bu bağlamda 1980’li yıllarda ortaya çıkan 1402’likler meselesinin bu dönüşümün bir direnç ile karşılaşmaması ve dönüşümün hızlı bir şekilde tamamlanabilmesi bakımından kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan tüm dünyada üniversitelerde yaşanan bu dönüşümün başlangıç tarihi ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte özünde dönüşümün yine bütün dünyada yaşanan politik ve ekonomik dönüşümlerle paralel olduğuna dikkat edilmelidir. Bu dönüşümü anlamak için 1929’da bütün dünyada yaşanan büyük ekonomik buhran ve sonrasında yaşananlara dönüp

¹⁹ Yükseköğretim Kanunu, 2.

bakmak faydalı olacaktır. 1929'a kadar genel olarak bütün dünyada egemen olan serbest piyasacı anlayış 1929 yılında çökmüş ve yerini devletin ekonomiye müdahalesinin benimsendiği yeni bir anlayış almıştır. Keynesyen ekonomi olarak ifade edilen bu anlayış, sadece ekonomiyi değil aynı zamanda devlet idaresini ve siyaseti de büyük ölçüde belirlemiştir.²⁰ 1960'lı yıllara kadar oldukça başarılı sonuçlar elde edilen bu yaklaşımla ilgili olarak 1960'lı yılların sonlarında ve 1970'li yılların başlarında birtakım şüpheler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu şüphelerin bir sonucu olarak özel sektörün güçlendirilmesi ve devletin genel olarak küçültülmesi istikametinde bir düşünce tarzı egemen olmaya başlamıştır. Bu düşünce çerçevesinde özel sektör işletmelerinin etkinliği ve kamu kurumlarının hantallığı sürekli olarak karşılaştırılmıştır.²¹ Bu yaklaşımların özellikle 1980'li yıllarda Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher'ın başbakan olması ile birlikte hayata geçirildiği görülmektedir. Bu durum, Birleşik Krallık ile sınırlı kalmamış bütün dünyada kamu sektörünü etkiler hale gelmiştir. Kamu yönetimi alanında da devletin özel sektör işletmeleri gibi faaliyet göstermesi gerektiğini savunan "Yeni Kamu Yönetimi" anlayışı yaygınlaşmıştır.²² Bunun sonucu olarak piyasa güçleri yükselmiş, kamu yönetiminde "değer" odaklı bakışın yerini "çıktı" odaklı bir bakış almış ve süreçlerden çok sonuçlara odaklanılmıştır. Kamu yöneticilerinin performans ölçümlerinin yapılması, etkinlik, verimlilik vb. kavramlar temel hedefler konumuna gelmiştir.²³ Bu bakış açısının hayatın bütün alanlarında olduğu gibi yükseköğretim alanında da dönüştürücü bir etkisi olmuştur. Çalışma çerçevesinde yapılan görüşmelerin analizi yapıldığında Türkiye'deki dönüşümün de büyük ölçüde Dünya'da yaşanan dönüşümle paralellik gösterdiği görülmektedir. Türkiye'de özellikle 1980'li yılların başlarında yaşanan radikal gelişmelerin bu dönüşümlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

²⁰ Rafet Çevikbaş. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Türkiye Uygulamaları". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 1, sy.2 (2012), 15.

²¹ Mehmet Boztepe. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Geleneksel Kamu Personel Rejimi Üzerine Etkileri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20, sy.3 (2018), 193.

²² Rafet Çevikbaş. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Türkiye Uygulamaları", 15.

²³ Mehmet Boztepe. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Geleneksel Kamu Personel Rejimi Üzerine Etkileri", 204. (Boztepe, burada girdi odaklılık ifadesini kullanmaktadır, ancak bunun yerine değer odaklılık kavramının kullanılması daha doğru olacaktır).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM OLGUSU

1.1. Türkiye'de Yükseköğretimin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de modern anlamda yükseköğretimin temelleri, Osmanlı Devleti döneminde atılmış ve zaman içerisinde büyük değişimler yaşanmıştır. Osmanlılarda eğitim kurumları genel olarak medreseler olarak karşımıza çıkarken, Cumhuriyet döneminde yükseköğretimde köklü reformlar yaşanmıştır.

1.1.1. Osmanlı Döneminde Yükseköğretim

Türkiye'de yükseköğretimi anlamak için ilk olarak Osmanlı Devleti döneminden başlamak gerekmektedir. Osmanlılarda kurumların birçoğu aslında Cumhuriyet'e birer miras olarak kalmıştır. Bundan dolayı Osmanlılarda görülen üniversite anlayışı ile bu anlayışın Cumhuriyet ile birlikte nasıl devam ettiği ya da aralarında nasıl farklılıklar olduğunu görebilmemiz açısından tarihe bakmak faydalı olacaktır.²⁴

1.1.1.1. Tanzimat'a Kadar Osmanlı Medrese Sistemi

Osmanlı Devleti'nin atası olarak nitelendirilebilen Selçuklular'da ilk medrese, Tuğrul Bey tarafından 1040 yılında Nişabur'da kurulmuştur. Başta Tuğrul Bey, Nizamülmülk, Melikşah, Alpaslan olmak üzere Selçuklu devlet adamları sanatkârlara ve bilginlere çok önem vermişler ve saygı duymuşlar, eğitim ve öğretimin yaygınlaşması için de büyük çaba sarf etmişlerdir.²⁵ Bu bağlamda 1067 yılında Bağdat'ta Büyük Selçuklu İmparatorluğu Veziri Nizamülmülk tarafından Nizamiye Medresesi açılmıştır.

Medreseler, Osmanlı Devleti zamanında da yükseköğretim kurumları olarak önemli bir yer teşkil etmiş, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını sürdürmüştür. Buna ek olarak, medreseler, Osmanlı Devleti döneminin hem bilgi üretim sistemi hem de yüksek nitelikli

²⁴ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2009), 125.

²⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2007*, 11.B. (Ankara: Pegem Yayınları, 2007), 43.

insan yetiştirme yerleri olarak görülmüştür.²⁶ Osmanlı Devleti döneminde ilk medrese, Orhan Bey tarafından 1330 yılında İznik'te yapılmış ve ilk müderris olarak buraya Şerefüddin Davud-i Kayseri tâyin edilmiştir.²⁷ Medreselerde en büyük ilerleme de Fatih Sultan Mehmet zamanında yaşanmıştır. Nizamiye Medresesi'nin bir bilim merkezi, Fatih zamanında açılan Sahn-ı Seman Medresesi'nin ise üniversite sayılabilecek ilk kurum olduğu söylenebilir. Sahn-ı Seman Medreselerinde hukuk, edebiyat, ilahiyat, riyaziyyat, felsefe ve tıp alanında dersler okutulmuştur.²⁸ Fatih Sultan Mehmet zamanında yaşanan ilerlemeler Kanuni Sultan Süleyman döneminde de devam etmiş, genişleyen devletin fetva, yargı, eğitim, yönetim alanlarında iyi bir şekilde yetişmiş görevli ihtiyacını karşılamak adına Mimar Sinan'a 1550-1557 yılları arasında İstanbul'da "Süleymaniye Külliyesi" yaptırmıştır.²⁹ Kanuni Sultan Süleyman'ın kurmuş olduğu bu medresede ise tıp, doğa bilimleri ve matematik okutulmuştur.³⁰

Osmanlı medreselerinde bulunan öğrencilerin öğrenimleri, bitirilen her medrese için müderrisinden onay alarak ve belirli bir sıralamayı takip ederek üst derecedeki medreselere doğru gitmektedir. Müderrisler, öğrencileri medrese vakfiyelerinde belirlenen kıstaslar doğrultusunda seçip belirlemektedirler. Medreselere alınacak öğrencilerin belirli yaşlarda olmalarına ve genellikle medreseye başvuran öğrencilerin on dört ile otuz yaş arasında olmasına önem verilmiştir. Her bir medreseye alınacak öğrenci sayısının belirlenmesinde ise medresenin vakfiyesinde belirtilen şartlar ve medresenin kapasitesi göz önüne alınmıştır. Osmanlı medreselerinde görev yapan bir müderrisin okuttuğu ve yetiştirdiği öğrenci sayısının yirmiye geçmediği belirtilmiştir.³¹

16. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise, Osmanlı devletinin idari, mali ve askeri teşkilatı ile ilmiye teşkilatı (medreseler ve kadıliklar) yavaş yavaş bozulmaya başlamış, bunun için birtakım emir ve fermanlarla ıslah edilmeye çalışılmışlardır.³² 1773 yılında yükseköğretim tarihinde, medrese eğitiminden uzaklaşmış ve akabinde ilk laik eğitim kurumları

²⁶ Hüseyin Şimşek, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite*, haz. Necmettin Tozlu, Vefa Taşdelen ve Mehmet Önal (Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2016), 132.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 3.B. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 1.

²⁸ Hüseyin Şimşek, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", 132.

²⁹ Akyüz, Yahya *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2007*, 67.

³⁰ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 126.

³¹ Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), 33'ten aktaran Mahmut Zengin ve Kübra Cevherli, "Osmanlı Medrese Sisteminde Eğitim-Öğretim Kadrosu Üzerine Bir Değerlendirme". *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*, ed. Fuat Aydın vd., 1.B. (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019), 176-177.

³² Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 241.

kurulmuştur. Bu yılda İstanbul'da Mühendishane-i Bahri-i Hümayun adında bir askeri okul, 1795 yılında ise Mühendishane-i Berri-i Hümayun kurulmuştur.³³ Mühendishane-i Bahri Hümayun'da bahriye zabıtları için gerekli fizik, geometri ve matematik derslerinin yanı sıra Fransızca da okutulmuştur. İlk mühendislik okulu olan bu okul sonraki yüzyıllarda da kurumsal anlamda devam edecek olan ilk Osmanlı yüksekokulu olarak kabul edilebilir. Mühendishane-i Berri Hümayun ise Nizam-ı Cedid birlikleri için subay yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. İlerleyen zamanlarda, reformcu bir padişah olarak görülen II. Mahmut döneminde Mekteb-i Ulum-ı Harbiye ve Tıphane-i Amire gibi teknik yüksekokullar açılmıştır. Bütün yaşanan gelişmeler, eğitimin modernleşmesinin Osmanlılarda askeri gerekliliklerden kaynaklandığını ve başlangıçta modern eğitimin sadece askeri okullarla sınırlı kaldığını göstermektedir.³⁴ Buna ek olarak, 1780'lerde başlayan bu sürecin daha başında üniversite kavramının gündeme gelmesi ve konuşulması olanaksızdır. Üniversitenin gündeme gelebilmesi için öncelikle eğitimin alt yapısının oluşturulması ve belli başlı bir birikimin sağlanmış olması gerekmektedir.³⁵

1.1.1.2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mektep-Medrese İkilemi

Fatih döneminden itibaren Osmanlı medreselerinin zirveden çöküşe geçtiği görülmüştür. Yavuz Sultan Selim döneminde eğitimciler ve eğitime gösterilen büyük önem, II. Beyazıt döneminde vakıfların yeniden düzenlenmesi, Kanuni döneminin şaşaalı Süleymaniye Külliyesi ve sonrasında alınan pek çok önlemler çöküşü durduramamıştır. Bunun sonucunda da medrese hayatı hiçe sayılmış, derecesi düşürülmüş, bugünkü müzelere çevrilmiş, medreselerin kapısını kapatmak ve ocağını söndürmek için aranmadık yol bırakılmamıştır. En sonunda medreseleri “yüzüstü bırakmak” en iyi yol sayılmıştır.³⁶

Tanzimat'tan itibaren sosyal sorunları ve bir topluma yeniliğin nasıl geleceğini bilmeyen idareciler, yenileşmeyi tamamen yeni kurumlardan beklemiş, bu durumun ise ülkeye garip bir ikilik getirdiği görülmüştür. Bu bağlamda, ülkenin 600 yıllık örgütleri tamamen ihmal

³³ Gülsün Atanur Baskan. “Türkiye’de Yükseköğretimin Gelişimi”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21, sy.1 (2001), 24.

³⁴ Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, (Montreal: McGill University Press, 1964), 45-50, 75-76, 111-112’den aktaran Hüseyin Şimşek, “Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi”, 134-135.

³⁵ İlhan Tekeli, “Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol”, *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* ed. Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, 2.B. (Ankara: TÜBA, 2010), 21.

³⁶ Mustafa Safvet, “Medreselerimiz”, *Beyanü'l Hak Dergisi*, IV/87, 1326, 1642’den aktaran Mustafa Ergün. “II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 30, sy.1-2 (1982), 59.

edilmiş ve bu örgütler ne ortadan kaldırılmış ne de düzeltilmişlerdir. Aynı amaca hizmet etmesi gereken kurumlar, birbirlerinin vazifelerini baltalamaya ve işgal etmeye başlamışlardır.³⁷ Üniversitelerin bugünkü yapı ve statüsüne bakıldığında bu özelliklere sahip olması ülkemizde 1863'te kurulan Darülfünûn ile başlar. Fakat onu da Fatih külliyesinin ve Süleymaniye medresesinin bir parçası olarak düşünmek gerekmektedir.³⁸ Medreselerin devlet adamı yetiştirme fonksiyonu olduğu düşünüldüğünde bu kurumların devlet yönetimi ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

Tanzimat öncesinde gelişen eğitim kurumları sadece askeri kurumlar iken, Tanzimat ile birlikte sivil bürokrasinin yaygınlaşmaya ve buna paralel olarak da sivil eğitim kurumlarının gelişmeye başladığı görülmüştür. Sivil bürokrasinin oluştuğu ilk yıllarda sivil bürokrasi usta çırak ilişkileri içinde yetiştirilirken II. Mahmut'un son yıllarında kurulan Mekteb-i Maarifi Adliye (1838) ve Mekteb-i Ulum-ı Edebiye (1839) ile bürokrasi dışında ayrı bir eğitim kurumu içinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu iki okul 1838 yılında Meclis-i Vala'ca kurulması kararlaştırılan "Rüşdiye" okullarının ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. Rüşdiye'lerin programlarında din ve ahlak eğitimi yine ağırlığını korumuş ve Rüşdiye mekteplerinde dersler, sıbyan mekteplerindeki gibi her bir çocuğa birer birer değil de öğrenciler kısım kısım ayrılarak ayrılan her kısma birden anlatılıyordu. Böylelikle küçük grupların eğitim tekniğinden büyük grupların eğitim tekniğine geçiş sağlanmış oluyordu.³⁹ Maarif-i Adliye ve Ulum-ı Edebiye kurulduktan sonra ilk Osmanlı Darülfünûn'u böyle bir eğitim tabanı üzerinde yükselen bir eğitim kurumu olarak düşünölmeye başlanmıştır.⁴⁰

Tanzimat'tan sonra "bilgisizliğin her alanda yenilginin nedeni sayılması ve ilerlemenin gerçekleşebilmesi için ilimin olması gerektiği" düşüncesi ile birlikte 1846 yılında Darülfünûn kurulması fermanı kabul edilmiştir. Bunun için Muvakkat Maarif Meclisi oluşturulmuş, kurulun hazırladığı rapor doğrultusunda ise Darülfünûn'un açılması için Meclis-i Maarif-i Umumiye adı ile bir komisyon kurulmuştur.⁴¹ Maarif Meclisi'nin almış olduğu kararlardan birisi de, açılması kararlaştırılan üniversitede okutulacak olan ders kitapları ile halkın gereksinim duyduğu telif ve tercüme eserlerini hazırlaması için

³⁷ Mustafa Ergün, "II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları", 59.

³⁸ Vedat Bilgin, *Türkiye'de Üniversite Sorunu ve Üniversite Çalışanları Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Türk Eğitim-Sen'in Üniversite Araştırması 2009), 38.

³⁹ Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931), 60-66'dan aktaran İlhan Tekeli & Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, 2.B. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 63.

⁴⁰ Timur, Taner *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, 83.

⁴¹ Emin Güzel, *Cumhuriyet'ten Günümüze Üniversiteler Bilim ve Teknoloji Politikaları* (Adana: Nobel Yayınları, 2005), 9.

“Encümeni Daniş” ismi ile bir ilim heyetinin kurulması olmuştur.⁴² İktisat, coğrafya ve astronomi gibi çeşitli birçok eserden başka Yeniçağ Avrupa tarihine yönelik eserler de çevrilmeye çalışılmıştır. Voltaire’in *Histoire de Charles XII* adlı eserini encümen adına Sahak Ebru’nun çevirmiş olması bunun en güzel örneklerindedir.⁴³

Darülfünûn düşüncesi, Tanzimat döneminde başlamış ve halkın eğitimi konusu çerçevesinde ele alınıp gelişmiş ve her türlü ilmin okutulduğu bir kurum olarak düşünülmüştür. İlk kurulduğu zamanlar belirsizlik içinde bulunan Darülfünûn’un bir nizamnamesi dâhi bulunmamaktadır. Kuruluş dönemine bakıldığı zaman bilim ve devlet adamlarının Darülfünûn’un ne olduğu hakkında tam bir düşünceye sahip oldukları söylenemez. Tanzimat’tan önce kurulmuş modern eğitim kurumlarından olan Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Harbiye ve Mühendishanelerin amacı açık bir şekilde belirtilmesine rağmen, Darülfünûn’un kurulurken amacının ne olduğu açık ve net bir şekilde belirtilmemiştir.⁴⁴

Darülfünûn’un açılma süreci 1846 yılında başlamış, 1863 yılında tamamlanmıştır. Fakat Kemal Gürüz’e göre, gericiğin kalesine dönüşmüş olan medreselerin başlıca kaynağını oluşturduğu toplumsal direniş⁴⁵, derslerin halka açık olarak konferanslar şeklinde yapılması ve bundan dolayı Darülfünûn’dan ve derslerin işleyişinden bahsedilememesi⁴⁶, 1865 yılında Darülfünûn’un etkinliklerinin Çemberlitaş’ta Atik Ali Cami karşısında bulunan Nuri Efendi’nin konağında gerçekleşmeye başlaması ve binanın da kütüphane dâhil yanması sonucu eğitimin aksamaması sebebiyle⁴⁷, Darülfünûn 1870 ve 1874 yıllarında yeniden düzenlendikten sonra 1881 yılında kapatılmış sonrasında ise 1900 yılında Cağaloğlu’ndaki Mülkiye binasında yeniden açılmıştır⁴⁸.

Darülfünûn’un sistemli bir biçimde düzenlenmesi aslında 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile olmuştur. Nizamname; parçalı ve aksak bir şekilde gelişen Osmanlı eğitiminin ilk defa bütüncül bir anlayış içerisinde yürütülmesinin yasal dayanağını oluşturmuştur. Gerçekten de nizamname ile birlikte imparatorluk dâhilindeki eğitim

⁴² Ali Akyıldız, *İlk Türk Akademisi Encümen-i Daniş’in Kuruluşu ve Faaliyetleri (1851-1862)*, 1.B. (Ankara: TÜBA, 2018), 13.

⁴³ Mustafa Oral, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Romantik Tarihçilik (1908-1928)*, 3.B. (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2019), 102.

⁴⁴ Ekmeleddin İhsanoğlu. “Darülfünun Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs”. *Bellekten* 54, sy.210 (1990), 699-700.

⁴⁵ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 296.

⁴⁶ Seyit Taşer, “Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi 2006), 77.

⁴⁷ İlhan Tekeli, *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*, 1.B. (İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 103.

⁴⁸ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 296.

kurumlarına bakıldığı zaman büyük bir kısmının (rüşdiyeler, mahalle mektepleri, Mekteb-i Sultânî, Gayri Müslim cemaat okulları ve yabancı okullar) tek bir sistem içerisinde tanımlandığı görülmüştür.⁴⁹ Darülfünûn binasının inşaatı 1869 Nizamnamesi ile aynı tarihlerde tamamlanması ve açılması düşünülmüştür. Maarif Nazırı olan Safvet Paşa eliyle verilen tezkerede, Darülfünûn'un 1869 yılının Mayıs ayında açılması, müdürlüğüne ise tedris ve idari işlerden mesul olmak üzere Tahsin Efendi'nin tayin edilmesi önerilmiş ve tayin padişah tarafından onaylanmıştır.⁵⁰ Fakat beklenen ilerlemeyi gösterememiş olan Darülfünûn ikinci defa kapatılmıştır.

Zaman içerisinde değişik isimler altında kurulan Darülfünûn'da, eğitim öğretim farklı nedenlerle kesintiye uğramış olsa bile hayatta kalma mücadelesini her zaman sürdürmeye devam etmiştir. İkinci Darülfünûn'un kapanmasının ardından, birkaç sene sonra Darülfünûn'un açılması için üçüncü defa girişimde bulunulmuştur.⁵¹ Başarısız olan ilk iki girişimden kısa bir süre sonra Osmanlı devlet adamları Darülfünûn kurma konusu hakkında üçüncü girişimlerine daha temkinli ve dikkatli bir şekilde başlamışlardır. Yeni girişimde, eskiden yapıldığı gibi gösterişli açılışlar yerine daha sessiz, mevcut bir müessesenin alt yapısına dayanarak ve daha mütevazı bir şekilde yapılmıştır. Yeniden tasarlanan Darülfünûn bu sefer 1868'de kurulmuş olan Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin temeli üzerine oturtulmaya çalışılmış ve bunun sonucunda da yeni orta eğitim kurumunun "gövdesine yüksek eğitim filizinin aşılması" amaçlanmıştır.⁵² Darülfünûn-ı Sultani adındaki üçüncü girişim, 1874 yılında kurulmuş ve burada eğitim öğretim diğer Darülfünûnlara göre daha uzun bir müddet devam etmiştir. Yedi yıl devam eden eğitim sonrası Darülfünûn, 1881 yılında kapanmıştır. Darülfünûn'un kapatılış nedenleri arasında siyasi faktörlerden çok mali nedenlerin etkili olduğu söylenmektedir.⁵³ Darülfünûn-ı Sultani kurulduğu yıllarda Müslüman ve gayri müslim olmak üzere toplam 409 öğrenci ile öğretime başlamış, Osmanlı idarecilerinin ilgisinden dolayı rağbet edilen bir yer olmuş ve yılın sonuna gelindiğinde öğrenci sayısı 524'e yükselmiştir. Sultani'nin müdürü olan Ali Suavi, mektepte 162 müslüman, 377 gayri müslim öğrencinin olduğu ve tam ücret ödeyen sayısının 26 olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte zaman içerisinde burslu öğrenci sayısında artış görülürken, tam

⁴⁹ Hüseyin Şimşek, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", 140-141.

⁵⁰ Ekmeleddin İhsanoğlu. "Darülfünun Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs", 718.

⁵¹ Seyit, Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri, 39.

⁵² Ekmeleddin İhsanoğlu. "Darülfünun Tarihçesine Giriş (II) Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-i Sultani". *Bellekten* 57, sy.218 (1993), 202.

⁵³ Seyit, Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri, 41.

ücret ödeyenlerin sayısında o oranda bir azalma olduğunu da dile getirmiştir. Ali Suavi, bu durumdan dolayı mektebin gelirlerinde bir düşüş yaşandığını ve gayrimüslimlerin Müslümanlara göre Sultani'den daha çok yararlandığını ileri sürmüştür.⁵⁴

II. Abdülhamit zamanında 1900 yılında yeni bir Darülfünûn kurma düşüncesi ortaya atılmış ve dördüncü girişim, Darülfünûn-i Şahane adı ile yeniden açılmıştır. 1869 Nizamnamesindeki bütün hükümler yürürlükten kaldırılmış, açılan yeni Darülfünûn'un çalışmasına ilişkin temel hususlar, yeni bir Darülfünûn Nizamnamesi ile belirtilmiştir. Mevcut olan şubelerin ilmi ve idari serbestliği ortadan kaldırılarak artık her şey hükümetin kontrolüne bırakılmıştır. Bunun yanı sıra, Tıp ve Hukuk şubeleri mevcut olduğundan Ulum-ı Aliye Diniye, Ulum-ı Riyaziye, Edebiyat ve Tabiiye açılmıştır. Bu dönemde artık öğrenci ve hoca sıkıntısının kalmadığını ve eğitimin daha rahat bir şekilde yapıldığını söylemek mümkündür.⁵⁵

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki gelişmeler incelendiğinde, Darülfünûn-ı Şahane'nin adı değişmiş, Darülfünûn-ı Osmani olmuştur. Diğer bir önemli gelişme ise, öğrenci sayısındaki sınırlamanın kaldırılmasıdır. Bu gelişmeler sonrasında Darülfünûn'un ıslahı gündeme gelmiştir. Darülfünûn'un geliştirilmesi yavaş yavaş ve adım adım düzenlemeler yapılarak devam etmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası, çağdaş bir Darülfünûn oluşturmayı hedeflemiş ve bunun için birtakım yollara başvurmuştur. Bunlar; kadro düzenlemesi yani tasfiye yoluna gitmek yerine genç elemanları öğretim kadrosuna almak, yeni kürsüler kurmak, yabancı öğretim elemanları getirmek, Avrupa'ya öğrenci göndermek, fakülte dergileri çıkartmak ve ders kitapları yayınlamak olmuştur.⁵⁶

1912 yılında Darülfünûn'da teşkilat ve düzen yeniden yapılandırılmış, okul kanun ve nizam altına alınmaya çalışılmış ve bu amaçla bir Nizamname Layihası yayımlanmıştır. Yayımlanan nizamname, Darülfünûn'a bağlı bütün yüksekokullar ve fakültelerin kuruluş ve idari işlerini kapsamıştır. Ayrıca Fakülte Reisleri, Fakülte Meclis-i Muallimleri, Fakülte Katip-i Umumileri ve Darülfünûn Meclis-i Umumisi oluşturulmuş ve kurulların görev ve yetkileri belirlenmiştir.⁵⁷ Gelişmelerin dışında, hazırlanan nizamname ile birlikte Darülfünûn'un adı İstanbul Darülfünûnu olarak belirtilmiştir. I. Dünya Savaşı ile birlikte Darülfünûn'da yeni bir reform sürecine daha girilmiş ve yurt dışından 20 öğretim görevlisi

⁵⁴ Ekmeleddin İhsanoğlu. "Darülfünun Tarihçesine Giriş (II) Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-i Sultani", 208.

⁵⁵ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 129.

⁵⁶ Emre Dölen. "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Darülfünun", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 5, sy.1 (2008), 4.

⁵⁷ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)* (Ankara, 1996), 367.

getirilmiş, araştırma enstitüleri kurulmuştur. 1915 yılında ise, İnas Darülfünûnu* adı ile kızlara özel bir yükseköğretim kurumu açılmıştır. 11 Ekim 1919 yılında önemli bir düzenleme daha yapılmış ve düzenleme “Darülfünûn-i Osmani Nizamnamesi” adıyla gerçekleştirilmiştir. Nizamname ile Darülfünûn’a ilmi ve idari özerklik verilmiş, bunun dışında Darülfünûn Emini’nin (Rektör) müderrisler tarafından iki seneliğine seçilmesine ve Maarif Nezareti’nce de tayin olunmasına karar verilmiştir.⁵⁸ Bütün bunların dışında bu nizamname ile Darülfünûn’un bir taraftan bilimsel özerkliği ile bir Batılı kurum yapısına kavuştuğu ancak bir taraftan da alt bölümlerinin fakülte olarak değil de medrese olarak adlandırıldığı göze çarpmaktadır. Bunu gelenekselliğin korunması olarak adlandırmak yerine aslında gücünü kaybetmesi olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Çünkü artık mektepleşmiş bir medrese mevcuttur ve dokunulmazlığını kaybetmiştir.⁵⁹ Hem Tanzimat’tan sonra hem de II. Meşrutiyet’ten sonra yaşanan bu gelişmelere rağmen beklenen ilerleme sağlanamamıştır.

1.1.2. Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretim

Yaşanan savaşlar ve siyasi karışıklıklar, Darülfünûn’u olumsuz etkilemiş ve gelişmesine engel olmuş sonrasında yapılan birçok deneme de başarısız olmuştur.⁶⁰ 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in kurulmasıyla beraber altı yüzyıllık bir imparatorluk tarihe gömülmüş ve bu tarihten itibaren Türk Devrimi’nin ikinci aşamasına geçilmiştir. İkinci aşamada Darülfünûn’un da düzeltilmesi gerekiyordu.⁶¹ Çünkü Darülfünûn, hem Cumhuriyet’ten önce hem de Cumhuriyet’ten sonra ülkemizde 10 yıl kadar daha varlığını sürdüren tek yükseköğretim kurumuydu ve devrimlerin, değişimlerin yaşandığı bir ülkede tutucu bir karakterdeydi. O dönemde yönetimde yer alan bilim adamları ve politikacılar Darülfünûn’da yeterince sorgulamayı, düşünmeyi, eleştirmeyi bilmeyen insanlar yetiştirildiği ve bu yüzden de kurumun ülke sorunlarına tamamen duyarsız kaldığı düşüncesindeydiler. Oysa Cumhuriyet ve sahip olması gereken demokratik sistem hem böyle bir üniversite hem de bu düşünceye sahip insanlar ile korunamaz, yaşatılamaz ve

* Darülfünûn’daki serbest derslere ilginin büyük olması hanımlar için bir üniversite açılması fikrini güçlendirdi. Bunda, Darülmualimat ve gün geçtikçe sayıları artan kız liselerinin öğretmen ihtiyacının karşılanması düşüncesi de vardı. Bu arada lise üzeri eğitim görmek isteyen kızların talepleri de gün geçtikçe artmaktaydı. Yüksek tahsil görmek isteyen kızların müracaatları üzerine, İnas Darülfünûnunu resmen açıldı. (Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, 1942, 4: 1287-1299’dan aktaran Ali Arslan ve Özlem Akpınar. “İnas Darülfünûnunu (1914-1921)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 6, sy.2 (2005), 227).

⁵⁸ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 129.

⁵⁹ İlhan Tekeli & Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, 99.

⁶⁰ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 129.

⁶¹ Timur, Taner *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, 379.

geliştirilemezdi. Bunun için, demokrasi temelini dayalı Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini ve mayasını oluşturan “Dünya yüzündeki her şey için, maddi ve manevi her şey için, yaşam için ve başarı için en doğru yol gösterici bilimdir!” ilkesinin gerçek anlamda incelenmesi, irdelenmesi ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.⁶²

Cumhuriyet Dönemi boyunca yükseköğretimde yaşanan gelişmelere geçmeden önce bu süre zarfı içerisinde yapılan yasal düzenlemeler aşağıdaki tabloda yazıldığı gibi gerçekleşmiştir:

Tablo 1. Yükseköğretim ile İlgili Çıkarılan Kanunlar⁶³

Sıra	Kanun Adı	Kanun Numarası	Kabul Tarihi	Resmi Gazete Tarihi
1	İstanbul Darülfünûnu'nun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun	2252	31.05.1933	06.06.1933
2	Üniversiteler Kanunu	4936	13.06.1946	18.06.1946
3	13.06.1946 tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun	115	27.10.1960	28.10.1960
4	Üniversiteler Kanunu	1750	20.06.1973	07.07.1973
5	Yükseköğretim Kanunu	2547	04.11.1981	06.11.1981

1.1.2.1. 1923-1933 Yılları Arasında Yükseköğretim

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Türkiye'de her alanda olduğu gibi yükseköğretim alanında da hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu hızlı gelişmeler hiç kuşkusuz birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.⁶⁴

Cumhuriyet ilan edildikten hemen sonra din okulları ve medreseler 1924 yılında çıkarılan 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılmıştır. Bu yasa, din adamlarının eğitimini

⁶²Mehmet Arslan. “Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformları Bağlamında Üniversitelerimizde Demokratiklik Tartışmaları”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sy.18 (2005), 29-30.

⁶³Zafer Kuyrukçu & Ahmet Alkan. “Türkiye’de Kurulan Üniversitelerin Yasal Gereçeklerinin İncelenmesi”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7, sy.7 (2020), 46.

⁶⁴Ramazan Kılıç. “Türkiye’de Yükseköğretimin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi”. *Sosyal Bilimler Dergisi* sy.3 (1999), 296.

sadece devlet okulları ile sınırlamış, bunun yanı sıra dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek yasanın asıl amacı ise, ulusal eğitim sisteminin laikleştirilmesi olarak görülmüştür.⁶⁵ Aynı yıl çıkarılan 493 Sayılı yasa ile Darülfünûn-u Osmanî adı İstanbul Darülfünûnu olarak değiştirilmiştir. Bu üniversite, Cumhuriyet döneminin ilk üniversitesidir. 1924 tarihli kanun hükümlerine dayanılarak çıkarılan bir Nizamname ile üniversite hakkında birtakım yenilik ve değişiklikler yapılmıştır. Değişikliklerin ise:

1. Üniversitenin bilimsel özerkliği (ilmi muhtariyet),
2. Bilimsel kurulların oluşturulması: Müderris ve muallim olabilmenin şartları,
3. Üniversite yönetimi: Rektör seçimi, rektörün görevleri, senato seçimi ve senatonun görevleri,
4. Öğrenci kayıtları ve sınavlar⁶⁶ etrafında yoğunlaştığı görülmüştür.

Yasa Darülfünûn'a idari, bilimsel ve mali açıdan özerklik tanımış ve buna ek olarak kamu tüzelkişiliği ve katma bütçeli olma ayrıcalığı da tanınmıştır. Bu özellik önem arz etmektedir, çünkü üniversiteler haklarını (kamu tüzel kişilik ve katma bütçeli olma) 1933-1946 yılları arası hariç günümüze kadar korumuşlardır.⁶⁷

Yeni Cumhuriyet Hükümeti, kurmuş olduğu yüksekokullar kanalıyla kendi ihtiyaç duyduğu düzenlemeleri yapma yoluna gitmiştir. Cumhuriyet'in ilk yüksekokulu 5 Kasım 1925 tarihinde açılan Ankara Adliye Hukuk Mektebi olmuştur. Yüksekokulun açılışında Mustafa Kemal'in belirttiği gibi inkılaplar hukukun geliştirilmesi işlevini yüklenmiştir ve genç Cumhuriyet bu hukukun gelişmesini ise Darülfünûn'a bırakmamış aksine yüksekokula yüklemiştir. Gelişmeleri 1926 yılında Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nün Ankara'da kurulması izlemiştir. Yönetim, inkılapların geliştirilmesi ve ülkede yaygınlaştırılması açısından çok önem verdiği öğretmenlerin yetiştirilmesini sağlayacak yüksekokulu yine başkentte kurmuştu.⁶⁸

1929'a geldiğinde ise Darülfünûn ile ilgili tartışmalar, yaşanan buhran ile başlamıştır. 1930 Buhranı yeni bir açılıma ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmış ve devletçilik ilkesini gündeme taşımıştır. Diğer taraftan Avrupa'da ise, aynı yıllarda milliyetçiliğin etkisi ile birlikte yeni bir kimlik arayışı başlamış ve Türklerin uygarlık tarihi içindeki yerini

⁶⁵ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 297.

⁶⁶ Hüseyin Şimşek, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", 147-148.

⁶⁷ Emre Ülperen. "Cumhuriyet Tarihinde Üniversiteler", İstanbul Üniversitesi (2020), s. 2.

⁶⁸ İlhan Tekeli, "Modern Türkiye'de Bilim ve Üniversite (1923-2019)", *Modern Türkiye Tarihi*, ed. Ahmet Şimşek (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 285.

sorgulayan birtakım öneriler geliştirilmiştir. Yaşanan gelişmeler sonrasında ise Darülfünûn, bu tezlerle iç içe tartışılmaya başlanmıştır.⁶⁹

Atatürk'ün isteği üzerine İsviçre'den Prof. Albert Malche davet edilmiş ve 1932 yılında İstanbul Darülfünûn'u hakkında bir rapor hazırlaması istenmiştir. Malche'nin hazırlamış olduğu raporda, Darülfünûn'un toplum ve hayat ile bağının kopuk olduğu, yapılan bilimsel yayınların yetersiz kaldığı, derslerin eskimiş yöntemler ile yapıldığı, öğretim kadrosundakilerin yetersiz yabancı dilleri olduğu için o ortamda geleceğin öğretim üyelerinin yetiştirilmesinin zor olacağı belirtilerek,⁷⁰ İstanbul Darülfünûnu'nun yeniden düzenlenmesi, çalışma esasları vasıtaları, mesainin hazırlanması ve Darülfünûn'un hizmetleri ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Bu bilgilerin içinde; Darülfünûn'da Fransızca ve Almanca okutmanları, Türk dilinde yayın, Fakülte başına profesör kadroları, ortaöğretim öğretmenleri için gelişme ve olgunlaşma dersleri ile herkese özgü Darülfünûn dersleri ve Türkiye Darülfünûnu mecmuası gibi konulara değinilmiştir.⁷¹ Raporda yer almayan bazı hususlar ise şu şekilde belirtilmiştir:

1. Mekteplere vakfedilmiş emlak ve mabaliğ meselesinin Evkaf Umum Müdürlüğü ile müzakeresi.
2. Bazı servislerde asistan adedinin tezyidi.
3. Tercümelerin tez ve vazife olarak artık kabul edilmemesi.
4. Bazı mevaddı mahsusa için itinalı ve kuvvetli, müddetçe kısa dersler.
5. Hidematı umumiye yahut hususi teşebbüslerle müşterek ilmi mesai.
6. Muallimlere tevdi edilen dersler ve mesela edebiyatta Türk Tarihi dersi tabii programda kalmalı ve profesörler tarafından işgal edilen kürsülerin tenkisinden bunlar mutazarrır olmamalıdır.
7. Fen Fakültesi'ne merbut bir Türkiye'nin jeolojik haritası servisi (öteki Balkan memleketlerinde mevcuttur).⁷²

Ayrıca raporda, İstanbul Darülfünûnu'nun Türk inkılabına yakışmadığı, kendisinin belirli bir seviyeye ulaştıracak hem ilmi hem de fikri bir hıza sahip olmadığı da dile getirilmiştir. Malche, "Darülfünûn meselesi esas itibariyle Türkiye'nin fikri, manevi ve hatta istikbali meselesi" diyerek raporunu noktalamıştır.⁷³

1.1.2.2. 1933 Üniversite Reformu ve Sonrası

Malche'nin hazırlamış olduğu raporu okurken Atatürk belli başlı notlar almıştır. Bu notlardan bazıları şu şekilde belirtilmiştir:

⁶⁹ Timur, Taner *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, 230-231.

⁷⁰ Yücel Namal & Tunay Karakök. "Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1, sy.1 (2011), 31-32.

⁷¹ Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor* (İstanbul: Devlet Basım Evi, 1939), 25-26.

⁷² Malche, Albert *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, 59.

⁷³ Utkan Kocatürk. "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1, sy.1 (1984), 4.

1. İstanbul Darülfünûn'u lağvolunmuştur; yerine İstanbul Üniversitesi tesis olunacaktır. Bunun tesisine Maarif vekaleti memurdur.
2. Talebe İngilizce-Almanca-İtalyanca veya Fransızca gibi ekalli bir ecnebi lisan bilmelidir (okuyup anlamak).
3. İstanbul Darülfünûn'u kendisini şuurlu bir şekilde muayyen bir noktaya sevk eden, ilmi ve fikri bir hızdan nasibedar değildir. Birkaç sene için teveccüh olunacak istikameti vekalet tespit etmeli. Fakülte Reislerinin müşterek ve devamlı çalışmaları (Emin) tarafından temin olunmalı.
4. Emin'in en mühim vazifesi ilmi meselelere taalluk eder; idari işler için bir memur lazım.
5. Hoca tayin ve azlinde Vekalet hakim olmalıdır.
6. Darülfünûn hocaları! Yoktur. Şimdilik hariçten getirmek lazımdır. Ondan sonra da kendi çocuklarımızı ecnebi üniversitelerinde yetiştirmek lazım.
7. Darülfünûn'un en büyük zaafı mülahaza ve araştırmaya sevk eder tarzda tedris yok. Ansiklopedik malumat veriliyor.
8. Tıp Fakültesi'nin nakli lazımdır.
9. Mülkiye Mektebi, Hukuk Fakültesi müşterek dersleri vardır. Yakın olmalıdır.⁷⁴

Mustafa Kemal'in hazırlanan raporu okurken almış olduğu bu notlar çok aydınlatıcıdır. Aslında onun ilgisi Darülfünûn reformu üzerinde değildir. O "Türkiye'de nasıl bir kültür planı yapılmalıdır" sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır ve bu da zihnindeki ulus inşası sorunundan ileri gelmektedir. Hükümet, Malche ile anlaşarak bir reform kanunu tasarısı hazırlamıştır. 2252 Sayılı İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş kanunu 31 Mayıs 1933 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe konulmuş, bununla birlikte bir de "Islahat Komitesi" kurulmuştur. Bunların sonucunda yasa uyarınca 31 Temmuz 1933 tarihinde Darülfünûn kapatılarak, 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.⁷⁵

Rektör, Maarif Vekili'nin önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan tayin edilmeye başlanmış, seçim esası terk edilmiştir. Dekanları ise, rektörün belirlediği kişiyi Maarif Vekili atamaktadır. Hem fakülte dekanları hem de genel sekreterden meydana gelen bir "Üniversite Heyeti" oluşturulmuş bu heyet, rektör başkanlığında toplanmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak heyetin kurulmasındaki amaç, üniversite yönetim kurulları ile senatoların görevlerine benzer görevleri yerine getirmek olarak belirlenmiştir. Kesin karar ise Maarif Vekili'ndedir. İstanbul Üniversitesi Talimatnamesinde tedris heyeti; ordinaryüs, profesör ve doçentlerden meydana gelmektedir ve heyetin esas yardımcıları asistanlar olarak belirtilmiştir. Bu sistemde öğretim üyelerinin çalışmaları ile ilgili olarak sıkı bir takip mekanizması oluşturulmuştur. Sisteme göre, fakültelerde bulunan dekanlık kâtipleri, öğretim üyelerinin derse girip girmediklerini kontrol ederek bununla ilgili bir cetvel tutacak ve eğer öğretim üyesi derse geç girdiyse ya da ne kadar geç kaldıysa ona göre tüm konuları

⁷⁴ Utkan Kocatürk. "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları", 6-7.

⁷⁵ İlhan Tekeli, "Modern Türkiye'de Bilim ve Üniversite (1923-2019)", 287.

kaydedecek ve bunu her ay rektörlüğe sunacaktır. Bunlara ek olarak her öğretim üyesi için bir “fiş” tutulacak, her öğretim yılının olayları ise oraya kaydedilecektir.⁷⁶ Buna ek olarak talimatnameye göre üniversitenin görevleri; “araştırma yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi yaymak ile devlet ve ülke düzeyindeki işler için kalifiye eleman yetiştirmek” olarak belirtilmiştir.⁷⁷

Maarif Vekili Dr. Reşit Galip, 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nin açılışında yaptığı konuşmasında Darülfünûn ile ilgili sıkıntıları şöyle dile getirmiştir:

Memlekette siyasi, içtimai, büyük inkılaplar oldu. Darülfünûn bunlara karşı bitaraf bir müşahit kaldı. İktisadi sahada esaslı hareketler oldu. Darülfünûn bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünûn yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti. Harf inkılabı oldu, özdil hareketi başladı, Darülfünûn hiç tınmadı. Yeni bir tarih telakkisi, milli bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünûn'da buna bir alaka uydurabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lazım geldi. İstanbul Darülfünûnunu artık durmuştu, kendisine kapanmıştı, vüstai bir tecerrüt içinde harici âlemden elini ayağını çekmişti.⁷⁸

1933 reformunun temel özellikleri şu şekilde söylenebilir:

1. Özerklik kaldırılmıştır,
2. Darülfünûn hocaları büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Öğretim kadrosunun ise iki şekilde sağlandığı görülmüştür. Birincisi, batıda eğitimlerini bitirip gelenlerin doktora şartı aranmadan doçent olarak atanmaları; ikincisi, Almanya'da Hitler faşizminden kendini kurtarmak isteyen ve bunun için kaçarak Türkiye'ye gelen bilim adamlarının kabul edilmesidir. Bundan dolayı, o zamanlar İstanbul Üniversitesi için “Berlin dışındaki en büyük Alman Üniversitesi” söylemleri ortaya atılmıştır. 1945 yılında Hitler faşizmi sona ermiş, Alman bilim adamları o tarihe kadar Türkiye'de kalmış ve burada Alman üniversite modelinin yerleşmesine önemli katkı sağlamışlardır.
3. Bu reform ile birlikte ilk kez Üniversite, Fakülte, Rektör ve Dekan gibi terimler kullanılmaya başlanmış ve kesin olarak yerleşmiştir.
4. Araştırmalar ve ders programları sıkı bir şekilde kontrol altına alınmıştır.

Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu devrimlerin en önemlilerinden biri olan üniversite reformunun amacı, üniversitelerdeki eğitim, öğretim ve araştırma çalışmalarını Batı

⁷⁶ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 151.

⁷⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, (İstanbul, Kültür Koleji Yayınları, 1994), 311'den aktaran Halil Tokcan & Jarkınbike Suleimenova. “Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Yükseköğretim Sistemi”. *II. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı 2* (2015), 362.

⁷⁸ Ernst E. Hirsh, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, 2.B. (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1998), 2: 312.

ülkelerindeki düzeye çıkarmak ve bu ülkelerde görülen üniversite yönetim düzenini de Türkiye'ye taşımak olmuştur. Gerçekten de, 1933'ten 1946 yılına kadar geçen zamanda araştırmalar hızlı bir şekilde artmış, yükseköğretim düzeyinde yükselme sağlanmış, büyük başarılar elde edilmiş ve yükseköğretim altın çağını yaşamıştır.⁷⁹

1933 Üniversite Reformu'nun üniversite tarihi içinde ayrı bir yerinin ve öneminin olduğu açıkça görülmektedir. Yapılan reform, hem üniversite kapsamında ilk ve köklü bir çalışma olması hem de bu doğrultuda ilerleyen zamanlardaki değişimlere önderlik yapması bakımından önem arz etmektedir. Diğer bir özelliği ise, içinde reform ifadesi geçen ilk düzenleme olmasıdır. Ayrıca yabancı bir öğretim üyesinden istifade edilerek gözlemlerinin hayata geçirilmesi ile oluşması da reformun bir başka önemli noktasıdır. Bu önemli noktalar göz önüne alındığında ülkemizde yükseköğretimin yapısını; Üniversite Reformu ile beraber Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan İstanbul Üniversitesi (1933), Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933), İstanbul Teknik Üniversitesi (1944), Ankara Üniversitesi (1946) ile enstitüler ve yüksekokulların oluşturduğu görülmektedir.⁸⁰

Yapılan bu reformun olumlu tarafları olduğu kadar olumsuz tarafları da mevcuttur. Özerklik kaldırılmış ve İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte birçok akademisyen üniversiteden tasfiye edilmiştir. Bu bağlamda özerklikten bahsedilemez iken akademik özgürlük de zarar görmüştür.

1.1.2.3. 1946-1960 Yılları Arasında Yükseköğretim

1946 yılında çok partili hayata geçilmesi* ile birlikte üniversitelere muhtariyet yani özerklik verilmesi önerilmiştir. Özerklik, profesörlerden meydana gelen komisyonun önerisi üzerine, rektör ve dekanların öğretim üyeleri tarafından seçilmesi olarak yorumlanmış ve bu yoruma uygun hükümler taşıyan 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu 1946 yılında yürürlüğe girmiştir.⁸¹ 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu üniversiteleri, “fakülteler, enstitüler, okullar ve bilimsel kurumlardan oluşan özerk ve tüzel kişilikli yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri” şeklinde ifade etmiştir. 1933 yılında kaldırılan özerklik geri getirilmiştir. 1946 üniversite reformundaki diğer önemli konu ise, Üniversiteler Kanunu'nun 13. maddesine

⁷⁹ İhsan Doğramacı, *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış* (Ankara: Meteksan, 2000), 17-18.

⁸⁰ Yücel Namal & Tunay Karakök. “Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)”, 35.

* Çok partili hayata geçiş aslında 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi'nin kurulması ile olmuş, fakat 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulması ve yapılan seçimlere birçok partinin katılımının olması nedeni ile çok partili hayata geçiş 1946 yılı olarak hafızalara kazınmıştır.

⁸¹ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 18.

göre; Üniversitelerarası Kurul'un oluşturulmasıdır. Kurula her üniversitenin rektörü, dekanı ve üniversitelerin kendi senatolarının seçtiği birer temsilci katılması öngörülmüştür. UNESCO'nun 1997 yılında hazırladığı tavsiye raporu ile başka uluslararası akademik özgürlük metinleri incelendiğinde, Üniversitelerarası Kurul'un, üniversitelerin ve akademisyenlerin yetki ve karar alma süreçlerinde eşit bir şekilde söz sahibi olmaları pratikte birtakım sorunlara sebep olsa da yasal manada akademik özgürlüğe katkıda bulunduğu varsayılmıştır.⁸² 14. maddede ise; Milli Eğitim Bakanı, üniversitenin başı olarak belirtilmiş ve hükümet adına üniversiteleri, fakülteleri ve bunlara bağlı kurumları denetlemek ile görevlendirilmiştir. Buna ek olarak, Milli Eğitim Bakanı alınan ve uygulanmakta olan kararlardan uygun görmediklerini Üniversitelerarası Kurul'a incelenmesi için geri gönderme hakkına sahip olmuştur.⁸³

1946 yılında yaşanan diğer bir önemli gelişme ise, 4936 sayılı kanun ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Fen Fakültesi ve Tıp Fakültesi'nin birleştirilerek Ankara Üniversitesi'nin kurulması olmuştur.⁸⁴ Ankara Üniversitesi kurulduktan sonra ise özerklik konusunun aslında tam olarak yerine oturmadığı görülmüştür. Çünkü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif gibi sol görüşe sahip öğretim üyeleri, milliyetçilik aleyhine konuştukları, komünizmi yaymaya çalıştıkları ve siyasi söylemlerde buldukları gerekçeleri ile 1948'de Ankara Üniversitesi Senatosu kararı ile üniversiteden uzaklaştırılmış ve özerklik konusu gündeme dahi gelmemiştir. Ankara Üniversitesi, kararı Meclis Eğitim Komisyonuna bırakmış; Eğitim Komisyonu ise üniversitelerin özerk olduğunu belirtmiş ve kararı Ankara Üniversitesi Senatosunun vermesi gerektiğini söylemiştir. Ankara Üniversitesi Senatosu ise bunun üzerine, adından bahsedilen öğretim üyelerini görevlerinden uzaklaştırmıştır.⁸⁵ Yasa bir yandan üniversitelere özerklik verirken diğer yandan da verdiği bu özerkliği çeşitli yollardan geri almıştır.

1946-1960 yılları arası üniversiteler incelendiğinde, 1946 yılında Türkiye'de üç üniversite bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Darülfünûn yerine 1933 yılında 2252 Sayılı Kanunla kurulan

⁸² Fatma Nevra Seggie & Veysel Gökbel, *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Akademik Özgürlük sy.98* (Ankara: SETA, 2014), 19.

⁸³ TBMM, "Üniversiteler Kanunu", K.N: 4936, Kabul Tarihi:13.6.1946, *Resmi Gazete* ile İlanı:18.6.1946, Sayı:6336, 10779, erişim 22 Şubat, 2023, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804936.pdf.

⁸⁴ Mete Tunçay, "1946 ve Sonrasında Üniversite", *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, ed. Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, 2.B. (Ankara, TÜBA, 2010), 319.

⁸⁵ Ali Arslan, *Kısrı Döngü: Türkiye'de Üniversite ve Siyaset* (İstanbul: Truva Yayınları, 2004), 190.

“İstanbul Üniversitesi”, ikincisi, 1944 yılında 4619 Sayılı Kanunla kurulan “İstanbul Teknik Üniversitesi” ve üçüncüsü ise, 1946 yılında 4936 Sayılı Kanunla kurulan “Ankara Üniversitesi” idi.⁸⁶ 1950 yılındaki seçimlerden sonra hükümet, 1955 yılında Ege Üniversitesi (Kanun No: 6575) ile Karadeniz Teknik Üniversitesi’ni (Kanun No: 6594), 1956’da Orta Doğu Teknik (Kanun No: 7307) ve 1957 yılında ise, Atatürk Üniversite’ni (Kanun No: 6990) kurmuştur.⁸⁷ Bu da yükseköğretimin sadece İstanbul ve Ankara’da sınırlı kalmadığını, belirtilen şehirler dışında da yükseköğretimde gelişmelerin yaşandığını göstermektedir.

1.1.2.4. 1960-1981 Yılları Arasında Yükseköğretim

Demokrat Parti (DP) kurulduktan ve iktidara geldikten sonra DP ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), birbirleri ile anlaşamayan iki parti olmuşlardır. DP de CHP’yi sindirmek için 18 Nisan 1960 yılında bir Tahkikat Komisyonu kurmuştur. Komisyon, Cumhuriyet Halk Partisi’nin gayrimeşru ve kanun dışı yollar ile halkı tahrik etme, kardeş kavgalarına sürükleyecek düzene başvurma, ülkenin güvenliğini korumakla görevli olanları alıkoyma, halkı yayınların zararlı etkilerine maruz bırakma ve bunun yanı sıra yalan yayın yapma ve yayın yoluyla faaliyette bulunması üzerine odaklanmıştır.⁸⁸ Bunlara ek olarak DP ile öğrenciler de, araları iyi olmayan iki taraf olmuştur. Öğrenciler, Başbakan Menderes’i istifaya çağırılmışlar, sloganlar atmışlardır. 1960’lı yıllara yaklaşırken o dönemde iktidarda olan DP’nin ordu ile yaşamış olduğu sıkıntılar, yaşanan ekonomik kriz ve iktidarın sergilemiş olduğu sert tavırlar karşısında üniversitelerde meydana gelen öğrenci hareketleri, mitingler ve yapılan gösteriler Türkiye’de bir askeri darbeye yol açmıştır. Bunun sonucunda ise Milli Birlik Komitesi yönetime el koymuş, DP Hükümeti düşürülmüştür.

Sonrasında aralarında Fuat Sezgin, Ali Fuat Başgil, Tarık Zafer Tunaya, Nusret Hızır, Sabahattin Eyüpoğlu ve Mina Urgan gibi isimlerin olduğu farklı üniversitelerdeki 147 profesör, doçent ve asistan “tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı” olarak nitelendirilmiş ve bu gerekçeler öne sürülerek belirtilen insanlar tekrardan öğretim üyeliğine geri alınmamak üzere Milli Birlik Komitesi tarafından kabul edilen 114 Sayılı Kanun* ile görevlerinden alınmışlardır.⁸⁹ Kanun ile pek çok öğretim üyesi üniversitelerden tasfiye

⁸⁶ Aydoğan Ataunal, *Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, 1993), 71’den aktaran Ramazan Kılıç. “Türkiye’de Yükseköğretimin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi”, 299.

⁸⁷ TÜSİAD, *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji* (İstanbul, 1994), 154.

⁸⁸ “TBMM Kararı”, *Resmî Gazete*, Sayı:10484, Karar No:2247, 19.4.1960.

* “Üniversite Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına ve Bazılarının Diğer Fakülte ve Yüksekokullara Nakline Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, K.N:114, Sayı:10641, Kabul Tarihi:27.10.1960.

⁸⁹ Arslan, Ali *Kısır Döngü: Türkiye’de Üniversite ve Siyaset*, 336-337.

edilmiş, bunun üzerine yine aynı gün 115 Sayılı Kanun çıkarılarak, Milli Eğitim Bakanı'nın üniversite senatolarının aldığı kararları onama yetkisi ve Milli Eğitim Bakanı'na tanınan Bakanlık emrine alma yetkisi kaldırılmıştır. Yaşanan askeri darbeden sonra hazırlanmış olan 1961 Anayasası'nın, "Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir" şeklindeki 120. maddesi, genel olarak özerkliğin rektörlerin ve dekanların öğretim üyeleri tarafından seçilmeleri olarak yorumlanmış, özerkliği temelde kendi idarecisini seçmeye indirgemıştır.⁹⁰ Bunun yanı sıra bu Anayasa, bireysel hak ve özgürlük bakımından 1921 ve 1924 Anayasalarına göre daha düzenleyicidir. Temel hak ve özgürlükler detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. 1924 Anayasasının "Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağış, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır." şeklinde tek bir madde altında hazırladığı bireysel hak ve özgürlükler, 1961 Anayasasında "Temel Haklar ve Ödevler" başlığı ile çok daha ayrıntılı olarak yerini almıştır. Kişinin temel hak ve özgürlükleri arasında önemli bir yere sahip olan ifade özgürlüğü, gerekli bir hak olup bireylerin din, örgütlenme, basın özgürlüğü gibi haklarının varlığını da oluşturmaktadır.⁹¹ 1961 Anayasası ile hem ifade özgürlüğü hem de Adnan Menderes zamanında kayıp edilen örgütlenme ve basın özgürlüğü gelmiştir. Bunun dışında Anayasanın 120. maddesi incelendiğinde bu madde:

1. Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.
2. Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir.
3. Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarla, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar.
4. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.
5. Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin Üniversite organlarıncaya denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.
6. Siyasi partilere üye olma yasağı, Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar⁹² şeklindedir.

⁹⁰ Bekir S. Gür & Zafer Çelik, "YÖK'ün 30 Yılı", No: 4, *SETA Rapor* (2011), 13.

⁹¹ Sinem Birol. "1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* sy.43 (2013), 43-44.

⁹²"Halk Oyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", *Resmî Gazete*, Sayı:10816, Kabul Tarihi:27.5.1961.

Maddeler 1961 anayasası ile üniversite konusuna büyük önem verildiğini ve üniversitelerin özerk bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. 1960 askeri darbesinden sonra çıkarılan 114 ve 115 sayılı yasalar ve 1961 anayasası üniversiteler açısından önemli değişikliklerin yaşandığı dönüm noktaları olmuştur. Bir yandan özerklik kısıtlanırken diğer yandan ise bu kavramın genişlediği görülmüştür. 114 sayılı yasa, yaşanan tasfiyeler açısından 115 sayılı yasa ve 1961 anayasasının karşısında olumsuz bir değişiklik olmuştur.

1965 yılında Özel Okullar Kanunu çıkmış ve bu kanun ile özel yüksekokullar açılmaya başlanmıştır. Yükseköğrenim görmek isteyen gençlerin sayısında hızlı bir artış görülmüş ve üniversiteler de kontenjan artırma konusunda yetersiz kaldığı için özel yüksekokullar çoğalmıştır. 1971 yılında Anayasa Mahkemesi, “üniversitelerin sadece devlet eli ile kurulacağı” şeklindeki anayasa hükmüne dayalı olarak, yüksekokul öğretimini üniversite öğretimi olarak yorumlamış ve özel olarak bu seviyede öğretim yapılmasına olanak sağlayan kanun maddesini de iptal etmiştir.⁹³

Bunların yanı sıra, 8 Temmuz 1967 tarihinde Ankara Üniversitesi içerisinde bulunan Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi ayrılmış ve 892 Sayılı Kanunla Ankara’da Hacettepe Üniversitesi kurulmuştur. 1969 yılındaki en önemli gelişme ise; Devlet Mimarlık Mühendislik Akademileri’nin yurdun birçok yerinde kurulmuş olmasıdır. Bunlara ek olarak Eylül 1971 yılında da 1487 Sayılı Kanunla, İstanbul’da Robert Koleji’nin yerine, Boğaziçi Üniversitesi kurulmuştur.⁹⁴

1960’ların ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ekonomideki bazı sıkıntılar, siyasette yaşanan tikanıklar ve büyük ölçüde meydana gelen sağ-sol arasındaki çatışmalar sonucunda 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından muhtıra verilerek bu olayların önünün kesilmesi düşünülmüştür.

12 Mart Muhtırası’ndan kuşkusuz üniversiteler de nasibini almıştır. 12 Mart’ın ilk hedefi eylem yapan öğrenciler olurken, öğrencilerden sonra ise toplumsal konularda görüşlerini dile getiren ya da idari görevlerinden dolayı bir sembol haline gelen öğretim üyeleri de hedefler arasında görülmüştür. O dönemde tutuklanan öğretim üyeleri sadece özgürlüklerinden olmamış, aynı zamanda şiddet görüp hakarete de uğramışlardır.⁹⁵ Tüm bu

⁹³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e)*, (1994), 314’den aktaran Halil Tokcan & Jarkınbike Suleimenova, “Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Yükseköğretim Sistemi”, 363-364.

⁹⁴ İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.3 (İletişim Yayınları, 1983), 671-672.

⁹⁵ Timur, Taner *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, 290.

yaşananlardan sonra 1973 yılında 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu çıkmıştır. Çıkarılan Üniversiteler Kanunu'nda, "Üniversiteler, devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel kanuna göre kurulan Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır" şeklinde ifadeye yer verilmiştir.⁹⁶ Önceki kanunda üniversitelerin görevlerine yer verilirken, 1750 sayılı kanun ile birlikte evrensel üniversite tanımına (yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri olarak) uygun görevler belirlenmiştir.⁹⁷ 1973 tarihli Üniversiteler Kanunu'nun 2. maddesi şu şekildedir:

Üniversiteler, fakülte, bölüm, kürsü, yüksekokul, okul, enstitü ve benzeri kuruluşlara hizmet birimlerinden oluşan özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek bilim, araştırma, öğretim ve yayım birlikleridir. Her üniversite kendisine bağlı kuruluş ve birimlerle bir bütündür. Bir üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde bu üniversiteyi oluşturan fakülteler de bu kanun hükümlerine göre tüzel kişiliğe sahiptir. Üniversiteye bağlı diğer kuruluşların tüzel kişiliğe sahip olması üniversite senatosunun kararına bağlıdır.

Kanunun en önemli özelliklerinden bir tanesi de, kanunda Yüksek Öğretim Kurulu'ndan bahsedilmesi olmuştur. 1750 sayılı yasanın 4. maddesinde Yüksek Öğretim Kurulu'nun tanımı:

Yüksek Öğretim Kurulu; Yüksek Öğretimin bütünlüğü anlayışı içinde çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Plânının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yükseköğretim alanına yön vermek amacı ile gerekli inceleme, araştırma ve değerlendirmeleri yapmak, yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak, uygulamaları izleyerek yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevli bir kuruldur⁹⁸ şeklinde verilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere bahsedilen yasa ile birlikte hem yükseköğretime yön vermek için gerekli olan araştırma, inceleme ve değerlendirmeyi yapmak hem de yükseköğretim kurumları arasında eşgüdüm sağlamak için bir Yüksek Öğretim Kurulu oluşturulmuştur. Kurul, 1981'de kurulacak olan Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nun da zeminini hazırlamış ve birinci YÖK olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat Yüksek Öğretim Kurulu, 1975'te Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İptalin sebebi olarak, kurulda hükümet tarafından gelen üye sayısının üniversitelerden gelenlerden fazla olması ve bu hususun da Anayasa'da koruma altına alınan üniversite özerkliği ile uyuşmaması olarak belirtilmiştir.⁹⁹

1973 yılında çıkarılan diğer bir yasa ise, Milli Eğitim Temel Kanunu'dur. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile Yükseköğretim, Orta Öğretime dayalı en az iki yıllık öğrenim

⁹⁶ Emre Ülperen. "Cumhuriyet Tarihinde Üniversiteler", 7.

⁹⁷ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 154.

⁹⁸ "Üniversiteler Kanunu," *Resmî Gazete*, K.N:1750, Kabul Tarihi:20.6.1973, Sayı:14587.

⁹⁹ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 24.

veren eğitim kurumları olarak ifade edilmiştir. Fakat kanun dilediği başarıyı yakalayamayıp öngördüğü bütünlüğü sağlayamamış, üniversiteler dışında, Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Güzel Sanatlar Akademisi ve çeşitli bakanlıklara bağlı olarak başka yüksekokullar açılmış ve bu yüksekokullar da kendine özgü özel yasalarıyla yönetilmiştir.¹⁰⁰

Tablo 2. 1978 Yılında Yükseköğretim Öğrencilerinin Kurumlara Göre Dağılımı¹⁰¹

Kurum Türü	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı	Yüzde Dağılımı
Üniversite	19	114.517	33,7
Akademiler	-	33.049	
D.M.M.A.	13	13.244	9,4
İ.T.İ.A.	6	19.805	
Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Olanlar	-	142.975	
Mes., Tek. Yük. Ok.	-	11.326	41,6
II. Yıl. Eğitim Enst.	49	58.878	
III. Yıl. Eğitim Enst.	18	69.313	
Yüksek İslam Enst.	7	3.458	
Devletleştirilen Özel Yük. Ok.	26	51.407	15,3
Toplam		341.948	100,0

1973-1981 yılları arasında, üç büyük şehir (İstanbul, Ankara ve İzmir) dışında endüstriyel ve ticari faaliyetler arttığından diğer şehirler de üniversite istemeye başlamış ve Diyarbakır, Elazığ, Adana, Eskişehir, Malatya, Sivas, Konya, Bursa, Samsun ve Kayseri şehirlerinde 10 üniversite açılmıştır. Hızlı bir şekilde genişleyen bu sistem ve artan başvurular için 1974 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) kurulmuş ve merkez, üniversiteye giriş sınavı hazırlamak, düzenlemek ve yönetmek görevini üstlenmiştir.¹⁰²

1750 Sayılı Yasa, eğitim ve öğretimde olanak ve fırsat eşitliğini gözetmesi, toplumun gereksinimlerine yönelik olarak planlanması, eğitime ayrılan kaynakların artırılması, öğrenim ve öğretim özgürlüğünün güvenlik altına alınması, devletin denetim ve gözetim

¹⁰⁰ Hüseyin Şimşek, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", 155.

¹⁰¹ İlhan Tekeli, "Türkiye'de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü (1981-2007)", *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi II (1961-2007)*, ed. Tarık Çelik ve İlhan Tekeli (Ankara: TÜBA, 2009), 60.

¹⁰² Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 302-303.

sağlaması, gerektiğinde yönetime el koyabilmesi, fakültelerde bölüm sistemine geçilmesi, üniversiteler arasında öğretim üyesi rotasyonuna imkân sağlaması, asistan olanların yönetime katılması, ders kitaplarının öğrencilere maliyetine verilmesi gibi birçok yönden düzenlemeler getirmiştir.¹⁰³ Bunlara ek olarak, 1973 reformu ile birlikte disiplin cezaları sertleşmiş, Bakanlar Kurulu'nun belirli şartlar altında üniversite yönetimlerine el koyabileceği, geçici olarak öğretim üyelerini ve yöneticileri görevden alabileceği düzenlenmiştir.¹⁰⁴ Yasaya göre, akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına önem verilmemiş, kısıtlama yoluna gidilmiştir. Taner Timur'a göre, yapılan bu hukuki düzenlemeler, ülkede huzursuzluğu, keyfiliği ve karşılıklı olarak kin ve nefret duygularını artırmaktan başka herhangi bir işe yaramamıştır.¹⁰⁵

1980'lere gelindiğinde ise, üniversitelerdeki öğrenci hareketleri büyüyerek devam etmiş, o dönemde öğrencilik yapan Görüşmeci 5 ve Görüşmeci 6, 4. bölümde yer verilen görüşmelerde yaşadıkları sıkıntıları dile getirmişlerdir. Az ve kısıtlı imkânlar çerçevesinde eğitimlerine devam etmeye çalışan öğrencilerin bir de üniversitelerde yaşanan çatışma ve kargaşadan dolayı “psikolojisinin bozulduğunu ve hep bir tedirgin havanın hâkim olduğunu” belirtmişlerdir.

1.1.2.5. Üniversitelerde Yapılan Tasfiyeler

Belirli dönemlerde yaşanan birtakım olaylardan dolayı üniversite suçlanmış, öğretim üyelerinin bazı söylemleri yanlış bulunmuş ve bu yüzden de üniversitelerde tasfiyeler yaşanmış, birçok akademisyen görevlerinden alınmıştır.

Sözlük anlamı olarak “tensikat”^{*} kelimesi, düzen verme (ler), düzenleme (ler), bunun yanı sıra “ıslahat” kelimesi ise, “düzeltme veya iyileştirme işleri”dir. Darülfünûn ve Üniversite söz konusu olduğunda, bu iki kelime (tensikat ve ıslahat), bir grup öğretim elemanının görevine son verileceği anlamını taşımaktadır. “Tensikat ve ıslahat yapılacak” haberleri çıktıkça öğretim üyeleri telaşa kapılmış, kimin görevine son verilecek düşüncesi ile kaygı

¹⁰³ Erdoğan Başar. “Türk Yükseköğretim Sisteminin Dünü, Bugünü, Yarını”. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 10, sy.1 (1997), 39.

¹⁰⁴ Bilge Bingöl, “Üniversite Özerkliği”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 115.

¹⁰⁵ Timur, Taner *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, 294.

* Tensikat ve Tenkikat kelimeleri birbirlerine karıştırılan kelimelerdir. Tensikat; düzen verme (ler), düzenleme (ler) ve fazla memuru işten çıkarma anlamında kullanılmaktadır. Tenkikat ise; azaltmalar, indirmeler, eksiltmeler, eksiltmeler anlamında kullanılmaktadır. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, yay. haz. Aydın Sami Güneşal, 11.B. (Ankara: Aydın Kitabevi, 1993), 1080).

duymaya başlamışlardır. Tensikat ve ıslahatın en önemlilerinden biri de 1933 yılında Darülfünûn'un ortadan kaldırılması ile yaşanmıştır.¹⁰⁶

1933 yılında yaşanan tasfiyelerden önce yükseköğretimde görevden alma girişimleri 1923 yılında yaşanmıştır. Bu tarihlerde “Askeri ve Mülki Heyeti Mahsusalar” yoluyla başlanan tasfiye işlemleri sırasında “muhtariyetin kaldırılması ve Darülfünûn'da tenkikat” istekleri yükseköğretimde de uygulanmaya çalışılmış, fakat Eminliğin karşı çıkması ile yapılan girişim olumsuz bir şekilde sonuçlanmıştır.¹⁰⁷ 1933 yılına gelindiğinde ise, 31 Mayıs 1933 tarihli 2252 sayılı yasa ile birlikte Darülfünûn kaldırılmış, yerine 1934 yılında yayımlanan 2467 sayılı yasa ile tüzel kişiliği ve de özerkliği olmayan, yöneticilerin göreve atama ile geldiği İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Üniversitenin kurulması ile birlikte 240 öğretim üyesi ve yardımcısından (71'i profesör) 157'si görevden alınmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk rektörü olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu da görevden alınanlar arasındadır. Cumhuriyet tarihinin bu ilk geniş tasfiyesinin sorumlusu olarak Maarif Vekili Dr. Reşit Galip görülmüştür ve yaşanan tasfiyeler 1 Ağustos 1933 tarihinde gazetelerde açıklanmıştır.¹⁰⁸

Gazetelerde çıkan bazı haberler şu şekilde verilmiştir:

1. “Türkiye’de İlim İnkılabı Başladı”. Maarif Vekili Reşit Galip Bey şöyle demiştir: “Üniversite milletin, inkılabın en hayati ve en temel maksatlar için bel bağladığı; yarının devlet ve millet adamlarını, gençliği, kaybedilmiş asırları kazandıracak bir irfan yurdu olacaktır”.¹⁰⁹

Milliyet gazetesi (1933) 5. sayfada, Edebiyat Fakültesi, Fen Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Eczacı ve Dişçi Mektebi'ne eski Darülfünûn'dan üniversiteye alınanların isimleri ve kadroda isimleri görülmeyenlerin listesi verilmiştir.

2. “İrfan Hayatımızda Bir İnkılap: Üniversite Açıldı.”¹¹⁰

Cumhuriyet gazetesi (1933) 6. sayfada yabancı profesörlerin üniversiteye geldiğine yer verilmiş ve Maarif Vekili Reşit Galip bu konu hakkında şunları söylemiştir:

Üniversitemize girecek ecnebi profesörleri bizimle en samimi bir mesai ortaklığı yapacaklarından ve İstanbul Üniversitesi'ni özlediğimiz yüksekliğe ermesi uğrunda

¹⁰⁶ Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi III: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar)*, 1.B. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 233.

¹⁰⁷ Bülent Erantepli, “1933 Reformu ve Türk Üniversitelerinin Gelişim Sürecindeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996), 64.

¹⁰⁸ Haldun Özen & Mete Tunçay, “Osmanlı Darülfünunu'ndan YÖK Darülfünunu'na”. *Yarın Dergisi* (1984), 7.

¹⁰⁹ “Türkiye’de İlim İnkılabı Başladı”, *Milliyet*, 1 Ağustos, 1933, 1.

¹¹⁰ “İrfan Hayatımızda Bir İnkılap: Üniversite Açıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos, 1933, 1.

bütün kuvvetleri ve iyi niyetlerle çalışmayı, ilimleri için bir haysiyet ve kendileri için bir şeref meselesi sayacaklarından şüphe etmem. İstanbul Üniversitesi az zamanda kıymetini, şöhretini Türkiye’den dışarı taşımalı, başka memleketlerin de faydalanacakları bir ilim kaynağı haline gelmelidir.

3. “Yeni Üniversitenin Kuruluşu”. “Darülfünûn Dün Lağvolundu, Yerine İstanbul Üniversitesi, Teşkil ve Kadrosu Tespit Edildi.”¹¹¹

Vakit gazetesi (1933) 6. sayfada yeni kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi’nin 4 Fakülte (Edebiyat, Fen, Hukuk ve Tıp) ve 8 Enstitüden (Türk İnkılabı, Milli İktisadiyat ve İctimaiyat, Coğrafya, Türkiyat, Morfoloji, Kimya, Elektro Mekanik ve İslam Tetkikleri) oluştuğuna değinilmiştir.

4. “İlimde de Garplılaşacağız.”¹¹²

Son Posta gazetesi (1933) de Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetesi gibi İstanbul Üniversite’nin kuruluşuna ve Maarif Vekili Reşit Galip’in üniversite ile ilgili söylemlerine yer vermiş, sayfa 6’da İstanbul Üniversitesi’nin amacına ve planına değinilmiştir. İstanbul Üniversitesi’nin amacı incelendiğinde, kurulan bu yeni üniversite gerçekleri araştırmak ve derinleştirmek, bilgiyi toplamak ve yaymak amaçlarını taşıdığı görülmektedir. Planı ise, bütün teşkilatın verimini en üst seviyelere taşımak, faaliyet ve mesai çarklarının işleyişini değiştirmek ve yeni çalışma metotlarını kurmak esaslarına dayanmaktadır.

Gazetelerde çıkan haberlerin tamamında Maarif Vekili Reşit Galip’in beyanatına yer verilmiştir. Beyanat incelendiğinde, Darülfünûn’un artık istek ve ihtiyaçları karşılamadığının, yapılan birtakım inkılaplara ilgisiz davrandığının, yenilikler karşısında kayıtsız ve yetersiz kaldığının görüldüğü bu yüzden de kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesi’nin kurulduğu ifade edilmektedir. Üniversite; yeniliklere açık, daha verimli çalışmayı planlayan, gerçekleri arayan, bilgileri bir araya toplayan ve yayan bir kuruluştur. Darülfünûn’un kapatılıp yerine İstanbul Üniversite’sinin kurulması, yukarıdaki gazete manşetlerinden de anlaşılacağı üzere ülkede büyük yankılar uyandırmış ve gazetelerin ilk sayfalarında yer almıştır. Çıkan haberlerden ve yaşanan gelişmelerden sonra üniversitedeki yeni kadrolar belli olmuş ve birçok müderris, müderris muavini ve muallim yeni kadroda yer almamıştır.

¹¹¹ “Yeni Üniversitenin Kuruluşu”, *Vakit*, 1 Ağustos, 1933, 1.

¹¹² “İlimde de Garplılaşacağız”, *Son Posta*, 1 Ağustos, 1933, 1.

Tablo 3. Kadro Dışı Bırakılanlar¹¹³

Akademik Unvan	Sayı
Müdürris ve Muallim	71
Edebiyat ve İlahiyat: 10	
Hukuk: 14	
Fen: 13	
Tıp: 18	
Eczacı ve Dişçi: 16	
Müdürris Muavini	13
Başasistan ve Asistan	73
Toplam	157

Yapılan tasfiyeler ve yeni kadronun oluşturulması herhangi bir plan program içerisinde yapılmamıştır. İlk önceki yaklaşım aslında sınırlı bir tasfiye yapılması yönündeyken Prof. Philipp Schwartz ile iletişime geçilip anlaşmaya varılınca bu da Almanya'dan dışlanmış çok sayıdaki profesörün getirilmesi yolunu açmış ve bütün bunların sonucunda tasfiye hızlı bir şekilde genişlemeye başlamıştır. 1 Temmuz 1933'te Cumhuriyet gazetesinin yapmış olduğu "Darülfünûn'da Müdürrisler Arasında Yapılacak Tasfiye"¹¹⁴ adlı haberde ilk defa "tasfiye" kelimesi kullanılmış, fakat muhtemelen gazetenin uyarılması sonucunda bu sözcük bir daha kullanılmamıştır.¹¹⁵

1 Ağustos 1933 tarihinde özerkliğe karşı olduğu bilinen Dr. Neş'et Ömer İrdelp üniversite rektörü olmuştur. Tasfiyeden iki hafta sonra ise Reşit Galip Bey Maarif Vekilliği görevinden alınmıştır. Tasfiyeler 1934 yılında da sürmeye devam etmiş, bu sefer de Neş'et Ömer Bey görevinden alınıp yerine Cemil Bilsel gelmiştir. Cemil Bilsel 1943 yılında 1933 tasfiyesinden on yıl sonra şunları söylemiştir: "İşten çıkarılanların çoğu ülkemizin değerli ve çalışkan çocuklarıydı. Bu şekilde, daha ziyade verimli olabilme olanağı ve bundan böyle çalışma şansı ellerinden alınmış oldu". Yapılan tasfiyelerden dolayı işlerinden olanlar bu tarihten sonra da ülkede etkinliklerini sürdürmeye devam etmişler, kimisi milletvekili olmuş,

¹¹³ Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943), 37'den aktaran Dölen, Emre *Türkiye Üniversite Tarihi III: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar)*, 322.

¹¹⁴ "Darülfünûn'da Müdürrisler Arasında Yapılacak Tasfiye", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz, 1933, 2.

¹¹⁵ Dölen, Emre *Türkiye Üniversite Tarihi III: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar)*, 259-260.

kimisi Maarif Şuralarında çalışmış, kimisi yeniden üniversite öğretim üyesi olmuş, kimisi ise dekan ve rektör olmuştur.¹¹⁶

Üniversitelerde yaşanan tasfiye olayları 1933 yılından sonra da devam etmiş 1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte yine birçok öğretim üyesi çeşitli nedenler ile görevlerinden uzaklaştırılmıştır.

1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı yasa ile birlikte üniversiteye özerklik verilmiştir. Fakat özerklik verilmesi üniversitelerde özgür bir bilim ortamının doğduğu yanılığına yol açmamalıdır. Çünkü siyasal alanda çok partili rejimin sola kapalı olması gibi, üniversite sisteminin de sola kapalı olması istenmekteydi. Bu yüzden de 1946 yılında Dil ve Tarih Coğrafya fakültesinden solcu olarak bilinen Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Bu da 4936 sayılı yasa ile getirilen özerkliğin gerçek sınırlarının ne olduğunu göstermiştir.¹¹⁷

Niyazi Berkes, “Unutulan Yıllar” adlı kitabında görevinden nasıl ve hangi nedenlerle uzaklaştırıldığına dair anılarını şu şekilde anlatmıştır:

Üniversite dışındaki kişilerin geleceği açık konferanslar serisi hazırladık. İlk konferansı Türk kültürüne en yakınlığı olan bir konu olması bakımından folklor alanından seçmiştik. Bunu Profesör Pertev Boratav verecekti. Konferans saati gelince, öğrenci olduğu söylenen ülkücü gençler bağırıp çağırarak konferansçı yerine kendileri sahneye çıkmış. Çıkardıkları anarşik olayın ayrıntılarını ertesi günkü Ulus gazetesinde okuduk. Verilecek konferansı milliyetçiliğe aykırı buluyorlarmış... Bir Tahkik Heyeti kurulmuş ve ilk önce öğrenciler daha sonrasında ise öğretim üyeleri ifadeye çağrılmaya başlanmıştı. Ceza hukuku Ord. Prof.'ü Baha Kantar, ‘Size yöneltilen suçları bildiren sorular sorulacak, onlara karşı ne diyeceklerinizi bildireceksiniz’. Fakat hepsi bir kapıya çıkıyordu: gizli komünistlik, derslerde öğrencilere komünist propagandası yapmak.¹¹⁸

Niyazi Berkes hatıra kitabında, o dönemde yitip giden gençliği, insanların damgalanmaya çalışılmasını, kıymetli akademisyenlerin belli başlı sebeplerden dolayı görevlerinden alınmasını, kendisinin yaşamış olduğu sıkıntıları anlatarak unutulmaması gereken yıllara vurgu yapmıştır. Bütün yaşananlar, bunlarla sınırlı kalmamış sonraki yıllarda Türkiye’de askeri darbeler yaşanmış ve darbenin sebepleri arasında üniversiteler anarşi yuvası olarak görülerek sorumlu tutulmuş, 1946 yılında yaşananlar gibi birçok öğretim üyesinin görüşleri ve fikirleri siyaset karşısında hoş görülmemiş ve bunun sonucunda da görevlerinden uzaklaştırıldıkları görülmüştür.

¹¹⁶ Haldun Özen & Mete Tunçay. “Osmanlı Darülfünunu’ndan YÖK Darülfünunu’na”, 7.

¹¹⁷ İlhan Tekeli, “Modern Türkiye’de Bilim ve Üniversite (1923-2019)”, 289.

¹¹⁸ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, 1. B. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 401-403-404.

Ankara Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan hukukçu Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, hükümetin uygulamalarını “demokrasi değil, kakorasi” olarak nitelendirmiş ve görevinden uzaklaştırılmıştır. Eylül 1955'te, İstanbul Üniversitesi iktisatçılarından Osman Okyar, “Amerikan Yardım Kapasitesinin de Bir Sınırı Olabilir” başlıklı makalesinde hükümetin ekonomik politikalarını eleştirmiş ve görevden alınmıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Feyzioğlu, 1956-1957 akademik yılı açılış konuşmasında hükümeti birtakım uygulamalarından dolayı üniversitenin özerkliğini ihlal etmekle suçlamış ve 6435 sayılı kanuna* dayanılarak Bakanlık emrine alınmıştır. DP ile üniversiteler arasında özerklik etrafında şekillenerek devam eden gerginlik, 1956 yılından itibaren hızlanarak devam etmiştir.¹¹⁹ Bakanlık emrine alınan ve belki de en çok konuşulan ismi ise İstanbul Üniversitesi'nde görev yapan Anayasa Hukuku Profesörü Hüseyin Nail Kubalı olmuştur. Hüseyin Nail Kubalı, DP'nin 1957 yılında Meclis İçtüzüğü'nde değişiklik yapması** üzerine tepkisini ortaya koymuş, İçtüzük ile ilgili olarak gazeteciler hukukçulara görüşlerini sorduğunda Kubalı, içtüzüğün “hukuken katmerli bir sakatlıkla malul” olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine 1958 yılında Hüseyin Nail Kubalı, Bakanlık emrine alınmıştır.¹²⁰ DP ile öğretim üyeleri arasında yaşanan bu gerginlikler o dönemde üniversitelerde öğrenci hareketlerine sebep olmuştur.

O dönemde yaşanan öğrenci olayları ise kısaca şu şekildedir:

28 Nisan 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi öğrencileri tarafından büyük bir gösteri düzenlenmiş, olaylar karşısında polis çaresiz kalmış ve ordu birlikleri çağrılmıştır. Hadiseler sonucunda 1 öğrenci ölmüş ve 40 kişi de yaralanmıştır. O sırada üniversitenin rektörü olan Sıddık Sami Onar ise tartaklanmıştır. Yaşananların üzerine hükümet sıkıyönetim ilan etmiş

* Madde 1: Umumi, mülhak veya hususi bütçeli idarelerle belediyeler ve bunlara bağlı idare, müessese ve teşekküllerden maaş alanlar (hâkim, subay, astsubay ve askerî memurlar hariç) tayinlerindeki usule göre mensup oldukları vekâlet, idare, müessese veya teşekkül emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılabilirler. Madde 2: Bu kanunun birinci maddesi, üniversitelerin kuruluş kadrolarına dâhil bilûmum mensupları hakkında senatonun mütalâası alındıktan sonra tayinlerindeki usule bakılmaksızın Maarif Vekili tarafından re'sen tatbik olunur. (Bağlı Buldukları Teşkilât Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun, Sayı:8749, No:6435, 8.7.1954 Tarihli *Resmî Gazete*).

¹¹⁹ Aziz Kılıç, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Yükseköğretime Etkileri”, *Ayaklanmalar, İsyânlar, Darbeler ve İhtilaller Tarihi*, haz. Semiha Nurdan, Muhammed Özler, c.6, XVIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1-5 Ekim 2018), 520.

** Kabul edilen yeni içtüzüğe göre, sözlü sorular yalnız cuma günleri ve en fazla bir saat müzakere olunacaktı; bakanlar bu sorulara, kamu çıkarı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyebileceklerdi. Basit bir suçlamayla dokunulmazlığın kaldırılması mümkün hale gelmişti. Ayrıca, meclisten çıkarma cezasının üst sınırı üç oturumdan on iki oturuma yükseltilmiş, bazı hallerde tüm maaşın kesilmesine kadar gidecek para cezaları konmuştu. Kürsüde konuşan milletvekillerinin hoş gitmeyen sözleri, "lisan nezahetinden" ayrıldıkları gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla tutanaklardan çıkarılabilecekti. (Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 2.B. (Ankara: İmge Kitabevi, 1990), 140.)

¹²⁰ Eroğul, Cem *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 140.

ve üniversite tatil edilmiştir. Ayrıca yayın yasağı da getirilmiş ve olaylar kulaktan kulağa abartılarak aktarılmaya başlanmıştır. Ertesi gün ise, Ankara’da Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin de gösterilere başladığı görülmüş ve bunların sonucunda iktidar artık gittikçe sertleşmeye başlamıştır.¹²¹

Öğrenci olaylarının hız kazanarak arttığını gösteren ilk büyük kitlesel hareket ise, 5 Mayıs 1960’ta 555K olarak isimlendirilen gösteridir. “Beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay’da” adıyla yapılan miting sırasında Başbakan Menderes büyük bir kırgınlık ve şaşkınlık ile gösteri yapanların arasına girmiş fakat bu sırada tartaklanmıştır. Durum karşısında Menderes, gençlere sitemde bulunmuş, yaşanan bu hadiseler sonrasında ise tedbirler iyice sıkılaştırılmıştır.¹²²

Olaylar incelendiğinde aslında DP döneminde iktidar ile üniversitenin arasında çok da iyi bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Yapılan hareketler, mitingler, sosyal çalkantılar Türkiye’yi o dönemde bir çıkmaza sokmuş ve darbeye sürüklemiştir. 1960 yılında yaşanan askeri darbenin ardından yukarıda Ali Arslan’ın belirttiği gibi, 114 sayılı kanun ile 147 profesör, doçent ve asistan Milli Birlik Komitesi tarafından görevlerinden uzaklaştırılmışlardır.

28 Ekim 1960 tarih ve 10641 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Üniversite öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksekokullara nakline dair kanun” metninin 1. maddesinde görevlerinden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin isimleri verilirken, 2. maddesinde ise, bazı öğretim üyelerinin ve yardımcılarının da başka üniversite, fakülte ve yüksekokullara naklen tayin oldukları belirtilmiştir. Tayin olunan isimler de şu şekildedir: Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Prof. Süreyya Tanay, Doç. Dr. Ali Rıza Özbek ve Doç. Celal Erkan’dır.¹²³ 147 öğretim üyesinin üniversitelerden tasfiyesinin Resmi Gazete’de yayımlanmasından sonra ise, üniversitelerin karara ilişkin ilk tepkisi sert olmuştur. Çünkü İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter, Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin, Ege Üniversitesi Rektörü Mustafa Uluöz ve Ankara Orta Doğu Üniversitesi Rektörü Turhan

¹²¹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, ed. Ali Berktaş (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 293.

¹²² Cengiz Sunay, “27 Mayıs Ne idi?”. *Türkiye Günlüğü*, Nu. 101 (2010), 7.

¹²³ “Üniversite Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına ve Bazılarının Diğer Fakülte ve Yüksekokullara Nakline Dair Kanun”, *Resmi Gazete*, K.N: 114, Sayı: 10641, Kabul Tarihi: 27.10.1960.

Feyzioğlu alınan kararın ardından tepki olarak görevlerinden istifa etmişlerdir.¹²⁴ Sıddık Sami Onar yapılan tasfiyelere tepkisini şu şekilde dile getirmiştir:

Üniversite teşkilat kanununun değişmesini isterken isim üzerinde değil, sayı üzerinde durmuştuk. Sayının da azaltılmasını değil, çoğaltılmasını teklif etmiştik. Biz müteaddit defalar öğrenci sayısı ile öğretim üyesi sayısı arasında nispetin düzenlenmesi için kadronun genişletilmesi lüzumunu belirttik. Biz bazı laboratuvarlarda ihtisas kollarında öğretim üyesi sıkıntısı çekiyorduk. Yeni açılan bazı kollarda da bu ihtiyaç hissediliyordu. Bütün fakültelerden öğretim üyesi kadrolarındaki noksanları bildirmelerini istemiştik. Henüz bunlar bize gelmemişti. Benim vazifem burada bitmiştir.¹²⁵

Sıddık Sami Onar'ın açıklamasına göre, üniversitelerde kadro sıkıntısının olduğu bu yüzden de öğretim elemanı sayısının çoğaltılması gerekirken azaltma yoluna gidilerek tasfiyelerin yaşandığı anlaşılmaktadır.

114 sayılı yasa ile birçok öğretim üyesi görevlerinden uzaklaştırılırken aynı gün çıkarılan 115 sayılı yasa ile birlikte hem Milli Eğitim Bakanı'nın üniversite senatolarının almış olduğu kararları onama yetkisi hem de Milli Eğitim Bakanı'na tanınmış olan öğretim üyelerini Bakanlık emrine alma yetkisi kaldırılmıştır.¹²⁶ 115 sayılı kanun ile birlikte 13. 06. 1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 40 maddesi değiştirilmiştir. Önemli bir yere sahip olan bu yasanın 7. maddesinde yapılan değişiklik ile öğretim yardımcıları ve öğrencileri ilgilendiren konuların görülmesinde Yönetim Kurulu'nun, bunlardan ikişer temsilci davet ederek bilgilerine başvurabileceği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra her ders yılı başında öğretim yardımcılarının temsilci seçimi ve öğrencilerin temsilci seçimi yapılacağı da belirtilmiştir. 10. madde incelendiğinde Milli Eğitim Bakanı'nın saf dışı bırakıldığı, senatonun bu konuda yetkilendirildiği görülmüştür. Senatonun tüzük ve yönetmelikleri hazırladığı, üniversiteler hakkında kararlar verdiği ve yönetmeliklerin senatonun onamasından sonra yürürlüğe girdiği belirtilmiştir. Önceden Üniversitelerarası Kurul'a Milli Eğitim Bakanı başkanlık ederken 13. maddede bu görevin sırayla her üniversitenin rektörü tarafından yapılacağına ilişkin düzenleme getirilmiştir. 15. madde ile "Ordinaryüs Profesörlük" kaldırılmış, 28. maddede yapılan değişiklik ile öğretim elemanlarından oluşan bilimsel bir kurul olarak nitelendirilen "Kürsü Kurulları" oluşturulmuştur.¹²⁷ Bu maddeler ile Milli Eğitim Bakanı'nın üniversiteler üzerindeki yetkisinin sona erdiği görülmüştür.

¹²⁴ Derya Kayacan, "1960 Askeri Darbesi'nin Üniversitelere Müdahalesi ve 147'ler Tasfiyesi", (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013), 54.

¹²⁵ "Üniversitedeki Tasfiye Hareketi Üzerine Rektörler Dün İstifa Etiler", *Milliyet*, 29 Ekim, 1960, 1-7.

¹²⁶ Bekir S. Gür & Zafer Çelik, "YÖK'ün 30 Yılı", 13.

¹²⁷ "13.06.1946 Tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, K.N: 115, Sayı: 10641, Kabul Tarihi: 27.10.1960.

114 sayılı yasa ise görevlerinden uzaklaştırılan ve kendilerine 147'ler olarak hitap edilen öğretim üyelerine 1962 yılında çıkarılan bir kanun ile geri dönüş hakkı tanımış fakat bu kişilerin bazıları görevlerine dönerken bazıları ise kendilerine tanınan bu hakkı kullanmamayı tercih etmişlerdir.¹²⁸

Korkut Boratav'a göre, bir başka tasfiye girişiminin de ilerleyen yıllarda 12 Mart 1971'i izleyen sıkıyönetim döneminde gerçekleştiği görülmüştür. "Reformcu" olarak adlandırılan Nihat Erim hükümetinin Başbakan Yardımcısı Şadi Koçaş'ın başlatmış olduğu "Balyoz Harekâtı", hızlı bir şekilde Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF)'ne de yansımıştır. Genç asistanlardan bir kısmı ortadan kaybolup gizlenirken bir kısmı ise meslekten kopmuştur. Kıdemli hocalardan olan Cahit Talas, Muammer Aksoy, Bahri Savcı, Dekan Mümtaz Soysal gibi isimler gözaltına alınmış ve Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde hesap vermeleri istenmiştir. Fakat Mülkiye, 12 Mart olayını büyük ölçüde dayanışma göstererek karşılamış ve Mümtaz Soysal'ın Mamak Askeri Cezaevi'ndeki duruşmalarına SBF'den meslektaşları da katılmıştır. Soysal'ın boşaltmış olduğu makama seçilen Ruşen Keleş ve Üniversite Senatosu, kayıpların ve yıkımın sınırlı kalmasına; "kaybolanlar"ın ise geri döndüklerinde özlük haklarının korunmasına dikkat etmiştir. Sıkıyönetimin son bulması ile birlikte durumun eskiye döndüğü de ifade edilmiştir.¹²⁹

Fakat 1980 askeri darbesinin nedenlerinden biri olarak görülen sağ-sol çatışmaları, üniversitelerde yaşanan kargaşalar ve bundan dolayı üniversitelerin artık bir anarşi yuvası olarak görülmesi üzerine bu karışıklığın önüne geçebilmek için üniversiteleri denetim altına alabilmek düşüncesiyle çok geniş yetkiler verilen YÖK'ün kurulmuş olması ve sonrasında çalışmaları sakıncalı görülen üniversite personelinin görevlerinden uzaklaştırılmaları çok daha büyük yankı uyandırmıştır.

Yükseköğretim, 6 Kasım 1981 tarihinde çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile hem akademik hem kurumsal hem de idari açıdan tekrardan oluşum sürecine girmiş ve ülkemizde bulunan bütün yükseköğretim kurumları YÖK çatısı altında toplanmıştır. Akademilerin üniversitelere; eğitim enstitülerinin eğitim fakültelerine dönüştürüldüğü, konservatuar ile meslek yüksekokullarının ise üniversitelere bağlandığı görülmüştür. Bunların sonucunda da Yükseköğretim Kurulu yükseköğretimden sorumlu bir üst kuruluş haline getirilmiş ve Anayasanın 130 ve 131. maddeleri ile kendisine görev ve yetkiler

¹²⁸ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 131.

¹²⁹ Korkut Boratav, "Üniversite Tasfiyeleri: Geçmişten Bugüne", 2017, erişim 10 Mayıs, 2022, <https://www.birgun.net/haber/universite-tasfiyeleri-gecmisten-bugune-147393>.

verilerek bu çerçevede özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olmuştur.¹³⁰ Fakat Bedi Feyzioğlu'na göre, YÖK'ün kurulması ile birlikte atama sistemine geçilmiş; Rektörler, Dekanlar üniversite dışından tayin edilmeye başlanmıştır. Önceden kendi organları tarafından seçimle belirlenen bütün makamlardaki yetkililer bu yasa ile birlikte hiyerarşik bir tayin mekanizmasına tabi olmuş ve özerklik kalmamıştır.¹³¹ Yapmış olduğumuz görüşmede de görüldüğü gibi Görüşmecî 2, YÖK'ün kurulmadan önce doçentlerin, doçentler arasında; profesörlerin, profesörler arasında toplantı yaptığını ve fakültenin işleyişi için bir araya gelinerek tartışmaların gerçekleştiğini dile getirmiştir. Her şeyden önce bu insanların seçimle geldiğini ve kürsü başkanlarının öğrencileri dinleyip, taleplerini not ettiğini bu yüzden de hem öğrenci hem de hocaların özgür ve özerk olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra 31 Hukuk Profesörü, YÖK'ün kuruluşunu idari ve bilimsel özerkliği ortadan kaldırmak olarak yorumlamışlardır. Milliyet gazetesinin 25 Kasım 1981 tarihinde yapmış olduğu habere göre, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden 31 profesör ve doçent ile 20 asistan Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Üniversitelerarası Kurul'a bir yazı göndermişlerdir. Yazıda:

Bu kanunun (Yükseköğretim Kanunu) TV'de övgüsünü yapan sayın rektörlerin ve Prof. Doğramacı'nın görüşlerine katılmadıkları, gerçekte kanunun tüm üniversiteleri yükseköğretim düzeyine indirdiği, getirmiş olduğu bürokratik düzenleme ile yalnız idari özerkliği ortadan kaldırmakla kalmayıp bilimsel özerkliği de büyük ölçüde kısıtladığı, araştırma ve bilgi üretme fonksiyonlarını arka plana iterek sadece bilgi aktarma fonksiyonuna önem verdiği, yeni elemanların sağlanması ve yetişmesini alabildiğine zorlaştırdığı, ayrıca yetişmiş beyin gücünde (öğretim kadrosunda) önemli kayıplara yol açacağı, bu bakımdan ülke çapında bilim ve öğretim düzeyinin gerilemesi sonucunu yaratacağı konusunda görüş birliğine vardıklarını¹³² belirtmişlerdir.

Bunlara ek olarak üniversitelerde 1933, 1946 ve 1960'lı yıllarda yapılan tasfiyeler bu yıllarda da devam etmiş, YÖK kurulduktan sonra 1402'likler olarak anılan birçok akademisyen görevinden uzaklaştırılmıştır. Görevlerinden uzaklaştırılanların genellikle sol görüşlü oldukları görülmüştür. Akademik özgürlük, ifade ve fikir serbestliği olarak belirtilmiş fakat bu durumda özgürlükten bahsedilmesi mümkün değildir.

1402'liklerin adındaki 1402 sayısının özelliği ise şudur: 1402 sayısı tasfiye edilenlerin toplam sayısını ifade etmemektedir; 1402 bu kişileri kamu görevinden uzaklaştırmak amacı ile uygulanan kanunun numarasıdır. Kanuna göre, çeşitli iş mesleklerinde bulunan birçok kişinin işine son verilmiştir. Bunların arasında işçiler, belediye memurları, öğretmenler ve

¹³⁰ Bilgin, Vedat *Türkiye'de Üniversite Sorunu ve Üniversite Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*, 40-41.

¹³¹ Bedi Feyzioğlu. "Üniversite Özerkliği". *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* sy.28, (1981), 131.

¹³² "31 Hukuk Profesörü YÖK'ün İdari Özerklikle Birlikte Bilimsel Özerkliği de Kaldırdığını Öne Sürdü", *Milliyet*, 25 Kasım, 1981, 9.

profesörler de bulunmaktadır. Bu kişiler, “kamu hizmetinde çalıştırılmaları sakıncalı görülmüş kişiler”dir. Sıkıyönetim Komutanı sakıncayı kendi yöntem ve kıstaslarına göre belirlemiş, sonrasında durumu sakıncalı kişinin çalışmış olduğu kuruma bildirmiştir. Kurum da Sıkıyönetim Komutanı’nın istemi doğrultusunda bir yönetsel işlemle, “sakıncalı”nın işine son vermiştir.¹³³ Sakıncalı görülerek işine son verilenlerin sayısı 4891’dir ve bu kişilerin arasında 38 profesör, 25 doçent ve 10 yardımcı doçent de bulunmaktadır.¹³⁴

Üniversitelerde özgürlüğü kısıtlayıcı başka durumlar da yaşanmıştır. YÖK’ün İnsan Hakları İhlalleri Raporu’na göre; YÖK Genel Kurulu, “kılık kıyafet genelgesi”ne (1997) göre başörtülü öğrencilerin üniversitelere alınmaması hususunda bütün rektörleri uyarılmış, hatta üniversite dekanlarını bir araya getiren İstanbul Üniversitesi (İÜ) Rektörü Kemal Alemdaroğlu, “Türban yasağını uygulamak için gerekirse bilime ara verin” talimatını vermiştir. Yine İÜ Rektörü Kemal Alemdaroğlu göndermiş olduğu yazılı bir talimat ile öğretim elemanlarının da kıyafet genelgesine uygun bir şekilde giyinmelerini istemiştir. Bunun dışında “Ben bu okulun generaliyim. İstedığimi okuldan atarım. Bana kimse karışamaz” diyen İÜ Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu Müdürü Prof. Dr. Güzin Dilşen, “dil, din, ırk ayrımı” yaptıkları gerekçesi ile 3 öğrenciyi okuldan bir hafta uzaklaştırmıştır. Bunlara ek olarak, fakülte dekanlarına rektörler tarafından yazı gönderilerek başörtülü ve sakallı öğrencilerin fişlenmesi gerektiği, bu öğrencilerin kılık-kıyafetlerine dair malumatların en geç Mayıs ayının ortasına kadar rektörlüklere aktarılması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca YÖK, “Kılık Kıyafet Yönetmeliği”ne uymayanları cezalandırmak amacı ile “Soruşturma Kurulları” oluşturulması ve bu soruşturma yetkisinin de rektörlere verilmesi kararı almıştır.¹³⁵

2005 yılında Norveç’in Bergen şehrinde Türkiye’nin de katıldığı, 45 Avrupa ülkesinin eğitim bakanlarının katıldığı “Avrupa Yükseköğretim Alanının Değerlendirilmesi” konulu toplantıda, Türkiye’deki üniversitelerin özerkliğinin artırılması ve akademik özgürlüklerin genişletilmesi konusuna vurgu yapılmıştır.¹³⁶ Çünkü YÖK’ün kurulmasından sonra özgürlük ve özerklik konuları daha çok gündeme gelmiş, yaşananlardan dolayı Türkiye’deki

¹³³ Rona Aybay, “1402’liklerin Göreve Döndürülmemesi Hukuka Aykırıdır”, *Bahri Savcı’ya Armağan*, (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları-7, 1988), 192-193.

¹³⁴ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 132-133.

¹³⁵ Mazlumder, “YÖK’ün İnsan Hakları İhlalleri Raporu (2001)”. *Yurtiçi Raporlar* (Ocak 1998-Mayıs 2001), erişim 11 Mayıs, 2022, <https://www.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/yok-un-insan-haklari-ihlalleri-raporu-ankara-1010>.

¹³⁶ Gülsün Sağlamer, “Üniversitelerin Kalite Notu: 5 Üzerinden 2”, *Radikal*, 04-05 Temmuz, 2005, 1-2-3.

üniversitelerde özgürlük ve özerklik kavramlarının anlamını yitirdiği, yok olduğu düşüncesi ortaya çıkmaya başlamıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin yaşanmasının ardından YÖK'ün kurulması ve üniversitelerde yaşanan tasfiyeler (1402'likler) konusu çalışmanın 2. ve 3. bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

1.2. Türkiye'deki Üniversite Tartışmaları

Üniversiteler, geçmişten günümüze kadar bilgi ve bilim üreten, üretilen bilgileri topluma yayan ve Ortaçağ'dan bu zamana kadar devamlılık gösteren köklü kurumların başında gelmektedir.¹³⁷ 1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'de üniversiteler; nüfus yoğunluğu, gençlerin yükseköğretim ihtiyacını karşılama, nitelikli bireyler yetiştirme, bulunduğu bölgeye ekonomik katkı sağlama amacı ile yayılmaya başlamıştır. Üniversitelerin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte sıkıntılar ortaya çıkmış, üniversitelerde dönem dönem yaşanan tasfiyeler, özgürlük ve özerklik konusunu gündeme getirmiştir.

1.2.1. Yükseköğretim Kurumlarında Farklı Anlayışlar

1933 yılında İstanbul Üniversitesi, 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi ve 1946 yılında Ankara Üniversitesi'nin açılması o yıla kadar yükseköğretimin sadece İstanbul ve Ankara'da açıldığını göstermiştir. Fakat 1946 yılından sonra yükseköğretim sadece İstanbul ve Ankara ile sınırlı kalmamış, ülkenin başka yerlerinde de genişleme göstererek açılmaya başlamıştır. Bu üniversitelerin arasında; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Hacettepe Üniversiteleri sayılabilmektedir.¹³⁸ Aşağıda İstanbul ve Ankara'dan sonra ilk defa 1955 yılında Trabzon'da açılan Karadeniz Teknik Üniversitesi ile ülkenin başka bir bölgesinde, doğuda, açılan Atatürk Üniversitesi incelenecek olup bunların yanı sıra özel kanunla kurulan ve istisna üniversiteler arasında gösterilen ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi ele alınacaktır.

1.2.1.1. Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi

Doğu Karadeniz Bölgesi nüfus yoğunluğu açısından Türkiye'de, İstanbul'dan sonra ikinci gelmektedir. Nüfus yoğunluğu, coğrafi veriler ve çetin yaşama şartları, yeni bir üniversitenin açılması zorunluluğunu gözler önüne sermiş ve bu üniversitenin de eğitim şehri olan

¹³⁷ Dicle Özcan & Halil Çakır. "Üniversite-Toplum, Devlet, Piyasa/Sermaye İlişkileri Bağlamında Üniversite Özerkliği". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 6, sy.1 (2016), 31.

¹³⁸ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 300.

Trabzon'da açılması gerektiği düşünülmüştür. Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Trabzon'da inşa edilip; Giresun, Ordu, Gümüşhane, Artvin, Rize, Trabzon illerinin kapsadığı Doğu Karadeniz Bölgesi'nin bilim ve teknik açıdan hızlı bir şekilde kalkınması amacı ile kurulmuştur. Üniversitenin 25 Mayıs 1955 tarihinde 6594 sayılı kanun ile kurulması kabul edilmiş ise de öğretime başlaması 19 Eylül 1963 tarihinde ve 336 sayılı ek kanun ile olmuştur. Kanunun gerekçesinde Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin kuruluş karakteri ve diğer çevre verileri araştırılmış, çevrede tersanelerin, maden yataklarının bulunması ve buna ek olarak balıkçılık ve orman ürünlerinin değerlendirilmesi ile ziraatin geçim kaynakları olması sebebi ile üniversitenin özellikle Teknik Üniversite olması gerektiği açık bir şekilde belirtilmiştir. Üniversite, bu konuların gelişmesindeki evrelerde faydalı bir rol üstlenmiştir.¹³⁹

Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nun 28. maddesine göre, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin adı değiştirilerek Karadeniz Üniversitesi olmuştur.* Üniversite, genel olarak Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Tıp Fakültesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nden, bunların dışında Rize Meslek Yüksekokulu, Gümüşhane Meslek Yüksekokulu, Ordu Meslek Yüksekokulu ve Giresun Meslek Yüksekokulu'ndan oluşmakta olup Yabancı Diller Yüksekokulu da kaldırılmıştır.¹⁴⁰

İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görev yapan ve kadrolarını bırakıp Karadeniz Teknik Üniversitesi'ni kalkındırmak amacı ile Trabzon'a yerleşen idealist akademisyenler, 1977 yılında rektör olan Prof. Dr. Erdem Aksoy ve eşi Prof. Dr. Özgönül Aksoy'dur. Prof. Dr. Erdem Aksoy 1977'den 1982 yılına kadar rektörlük görevini yürütmüş ve döneminde önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlardan bir tanesi İstanbul Teknik Üniversitesi'ne (İTÜ) bağlı olmadan mühendislik, mimarlık eğitimi verebilecek kadrolara sahip olunmuştur. Yeni üniversitelerin açılması ile birlikte KTÜ'den çok sayıda akademisyen ayrılmış, fakat KTÜ Mühendislik, Mimarlık ve Fen Bilimleri alanlarında güçlü akademik kadroya sahip

¹³⁹ Mustafa Polatoğlu. "Karadeniz Teknik Üniversitesi". *Mimarlık Dergisi* sy.1, Yıl: 9 (1971), 45.

* 6594 sayılı Karadeniz Teknik Üniversitesi Adıyla Trabzon'da Bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun ile bu Üniversitenin adı "Karadeniz Teknik Üniversitesi" olarak belirlenmiş iken, 2809 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle söz konusu isim "Karadeniz Üniversitesi" şeklinde değiştirilmiş; daha sonra mevzuatın tek metin halinde düzenlenmesi sırasında 18/6/1987 tarihli ve 3389 sayılı Kanunun 2809 sayılı Kanunun Ek Madde 1'i haline çevrilen 11 inci Maddesi ile söz konusu Üniversitenin ismi tekrar "Karadeniz Teknik Üniversitesi" olarak değiştirilmiştir. Bknz, Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı, 1983.

¹⁴⁰ Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, K.N:2809, Tertip:5, Cilt:22, Sayı:18003 (1983), 244.

olmuştur. İlerleyen yıllarda da çok sayıda yeni bölüm açılmış, 1955 yılında kurulan bu üniversite geç olsa da büyümüş, meyvelerini vermiş ve çok sayıda akademik ve teknik personel mezun etmiştir. Özellikle yukarıda da bahsedildiği üzere mühendislik ve mimarlık alanında Türkiye'nin önde gelen eğitim kurumlarından olmuş ve Türkiye'de birçok mühendislik bölümü eğitimi İstanbul'dan sonra ilk defa Trabzon'da verilmiştir.¹⁴¹

Bu gelişmelerin dışında Doğu Anadolu'yu temsil etmesi amacıyla Doğu'da da bir üniversitenin olması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştı. Özellikle bu düşünce, 1937 yılında Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılış konuşmasında kesinleşmiş, fakat sonrasında başlayan II. Dünya Savaşı sebebi ile uygulamaya geçememiştir. 1952 yılında İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara'dan seçilmiş olan 15 üyeli bir "Doğu Üniversitesi Teknik Komisyonu" oluşturulmuş, komisyon üyeleri Doğu'da olması gereken üniversitenin yeri olarak Elazığ, Erzurum, Diyarbakır ve Van'da incelemelerde bulunmuş ve üniversitenin merkez olarak Van'da olması diğer illerde ise çeşitli fakültelerin kurulmasını önermiştir. İlerleyen yıllarda Doğu Üniversitesi'nin Kuruluşu Hakkında 6059 sayılı kanun 25 Şubat 1953 tarihinde çıkarılmış, sonrasında 20 Mart 1954 tarihinde 6573 sayılı kanun ile ilk kanunda Doğu Üniversitesi olan üniversitenin adı Atatürk Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. Bunun dışında 31 Mayıs 1957 tarihinde, 6990 sayılı kanun ile de üniversitenin merkezi Van'dan Erzurum'a taşınmıştır.¹⁴²

Atatürk Üniversitesi genel olarak, Dış Hekimliği, Tıp, Ziraat, Veterinerlik, Mühendislik ve Hukuk Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi ve Beden Eğitimi ve Spor Meslek Yüksekokulu'ndan ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ile Güzel Sanatlar Enstitüsü'nden oluşmakta olup Atatürk Üniversitesine bağlı Temel Bilimler ve Yabancı Diller Yüksekokulu da kaldırılmıştır.¹⁴³

Atatürk Üniversitesi kısa süre içerisinde kadrolarını genişleterek büyük bir üniversite halini almış ve üniversite, Amerika'daki Land-Grant üniversiteleri model alınarak kurulmuştur. Bu model, yörenin sorunlarına büyük ölçüde çözümler getiren ve uygulama değeri olan

¹⁴¹ Eren Kömürlü. "1960'lara Kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları". *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 2, sy.1 (Nisan 2019), 39-40.

¹⁴²Hurşit Ertuğrul, "Atatürk Üniversitesi 30. Kuruluş ve 25. Mezuniyet Yılı Kutlama Törenleri Açılış Konuşması, 1957-1987", Erzurum, 1987, s.1-2'den aktaran Recai Çınar ve Ö. Selçuk Emsen. "Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 15, sy.1-2 (2001), 95-96.

¹⁴³ Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı, 1983.

araştırmalar yapan, toplanılan bilgi ve yapılan araştırmanın öğrencilerin dışında yöredeki kişilere de ulaşması üzerinde yoğunlaşan bir model olmuştur.¹⁴⁴ Doğu Anadolu Bölgesi'nin ilk yükseköğretim kurumu özelliğini taşıyan Atatürk Üniversitesi, bölgede yaşayan insanlara öncelikle tarım ve hayvancılık alanında olmak üzere mesleki ve teknik bilgi konusunda sempozyumlar, kongreler ve bunun yanında çeşitli projeler aracılığı ile de katkı sağlamış, yardımcı olmuştur.¹⁴⁵

Atatürk Üniversitesi bunların dışında hazine arazisi üzerinde kurulan kurumlar gibi düzenlenerek Doğu Anadolu bölgesinde ziraatın kalkınmasından da sorumludur. İlk olarak, mütevelli heyetine dönüşmesi planlanan ve üniversite dışı üyelerin oluşturmuş olduğu bir danışman heyetinin olduğu görülmüştür. Fakat bu değişim hiçbir zaman hayata geçmemiştir. Hem Atatürk Üniversitesi hem de Karadeniz Teknik Üniversitesi geçici olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış olup kendilerine öğretim elemanı gönderen, sağlayan daha önceki eski üniversiteler de onlara rehberlik etmiştir.¹⁴⁶

1.2.1.2. Yeni Tip İki Kurum: ODTÜ ve Hacettepe Modeli

1956 yılında Ankara'da Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü kurulmuş ve 1959 yılında bu enstitü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) adını almıştır. Bununla beraber özel statüsünü belirleyen kuruluş yasasına da kavuştuğu görülmüştür. ODTÜ'nün amacı, araştırmaları uygulamalı bir şekilde yapmak ve İngilizce eğitim vermek, bunun yanı sıra Orta Doğu'nun kaynaklarını geliştirmek ve ekonomik sıkıntılarına çare bulmak şeklinde belirlenmiştir.¹⁴⁷

ODTÜ, 4936 ve 115 sayılı kanunlara bağlı olmadan 7307 sayılı özel bir kanun ile kurulmuştur. Kanunun 3. maddesine göre*, ABD'deki üniversite yönetimine benzer bir şekilde düzenleme getirilmiştir. Düzenlemeye göre, 9 kişiden oluşan bir Mütevelli Heyeti'nin olması ve bu heyetin üniversitenin yönetimi ve denetiminden sorumlu tutulması gerektiği belirtilmiştir.¹⁴⁸ Mütevelli Heyeti, rektörü ve onun önerisi üzerine dekanları tayin

¹⁴⁴ Ramazan Kılıç. "Türkiye'de Yükseköğretimin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi, 299.

¹⁴⁵ Hasan Karakuzu ve Yücel Namal. "Türkiye'de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversite'si Fikrinden Atatürk Üniversite'sine". *Tarih Okulu Dergisi* sy.27, Yıl: 9 (Eylül 2016), 515.

¹⁴⁶ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 300.

¹⁴⁷ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye'de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 131.

* 7307 Sayılı Kanunu'nun 3. Maddesi, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi; Millî Eğitim Bakanının teklifi, Bakanlar Kurulunun kararı ve Devlet Başkanının tasdiğiyle 3 yıllık bir müddet için tayin olunan 9 kişiden müteşekkil bir Mütevelli Heyeti tarafından sevk ve idare olunur." şeklindedir. Bknz, *Resmî Gazete*, K.N:43, Sayı:10575, Kabul Tarihi:8.8.1960.

¹⁴⁸ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 21.

etme görevini yerine getirmiştir. ODTÜ ile getirilen bir başka yenilik de, doçent ve profesörlere ek olarak ve onlarla eşit haklara sahip yardımcı profesörlük unvan kademesidir. ODTÜ'nün bütçesi ise, TBMM'nin her sene üniversiteye yapmış olduğu hibe şeklinde idi. Bunun için ODTÜ, Türk maliye sisteminden ayrı tutulmuştur. Olanaklar sayesinde ODTÜ, kısa bir zaman içerisinde çok büyük gelişmeler göstererek ülkemizde önde gelen üniversiteler arasında yer almıştır. Bunların dışında 1960 askeri darbesinden sonra 115 sayılı kanun ile ODTÜ dışındaki üniversitelere özerklik verilmiş ve önceden ODTÜ Mütevelli Heyet üyelerinin üçte biri üç yılda değiştirilirken bu hüküm değiştirilerek heyetin üç yılda tamamının değiştirilmesine yönelik hüküm getirilmiştir.¹⁴⁹ ODTÜ, Mühendislik, Mimarlık ve Gaziantep Mühendislik Fakülteleri, Fen–Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü ile İçel-Erdemli Deniz Bilimleri Bölümünün enstitüye dönüştürülmesiyle oluşturulan İçel–Erdemli Deniz Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Diller Yüksekokulu, Gaziantep Meslek Yüksekokulu ile Kahramanmaraş Meslek Yüksekokulu'ndan oluşmaktadır. ODTÜ Lisansüstü Eğitim Fakültesi ise kaldırılmıştır.¹⁵⁰ 1950'den sonra o yıllarda Türkiye'de nüfus artışı çok yüksektir ve kırdan kente göç olayları da başlamıştır. Böyle bir zamanda kurulan üniversiteler (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi) ile şehirlerimiz, yükseköğrenim yapmak isteyenler ya da çocuklarına yükseköğrenim yaptırmak isteyen aileler için de cazip hale gelmişlerdir. Bunların dışında sanayi sektörü de gelişmeye başlamış ve bu sektörde çalışacak teknik eleman, uzman ve yetişmiş nitelikli iş gücü gereksinimi üniversitelerin kurulmasının önemli sebepleri arasında yer almıştır. Aynı zamanda, üniversitede eğitim alabilmek için ülkenin başka yerlerinden büyük şehirlere genç nüfus gelmiş ve mezun olduktan sonra büyük şehirlerde iş imkânlarının daha iyi olması açısından bu şehirlere yerleştikleri görülmüştür. ODTÜ'nün kurulmasından sonra geçen 8 sene boyunca yeni bir üniversite kurulmamış, 1959-1970 yılları arasında kurulan tek üniversite, 1967'de Ankara'da açılan Hacettepe Üniversitesi olmuştur.¹⁵¹

1967 yılında 892 sayılı kanun ile Ankara Üniversitesi Hacettepe Tıp Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür. Hacettepe Üniversitesi'nin, normal üniversiteler ile

¹⁴⁹ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 300-301.

¹⁵⁰ Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı, 1983.

¹⁵¹ Sevil Sargın. "Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sy.5, Yıl: 3 (2007), 138.

ODTÜ arasında bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bunun içindir ki, Hacettepe Üniversitesi özellikle üniversitenin Tıp Fakültesi çok kısa bir zaman içerisinde Türkiye'nin en ileri tıp merkezi konumuna gelmiştir.¹⁵² Çünkü üniversite, sadece teknik bilgiler değil, bunun yanında pratiğe ağırlık veren, geniş kültürlü, sosyal sorunların farkında olan ve bilen doktorlar yetiştirecek eğitimi vermek amacı ile kurulmuştur.¹⁵³ Hacettepe Üniversitesi'nin bir başka özelliği de, yürürlükte bulunan Anayasa'nın, üniversitelerin kendi seçmiş oldukları organlar eliyle yönetileceğine dair hükmün dışına çıkılmamasıydı. Bundan dolayı rektörün, üniversitede bulunan bütün profesörleri yerine İsviçre üniversitelerindeki gibi sadece belirli sayıda profesörün katılmış olduğu Senato tarafından seçilmesi ve görev süresinin 5 yıl olması bunun yanı sıra belirlenen sürenin ise 8 yıla çıkarılması gibi imkânlar, 892 sayılı kanun ile mümkün olabilmıştır. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi, Trabzon KTÜ'de ve Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde de birer tıp fakültesi kurmuştur.¹⁵⁴

Yükseköğretim Kurumu Teşkilatı'na göre, Hacettepe Üniversitesi, Fen, Tıp, Eczacılık ve Dış Hekimliği Fakültesi, Edebiyat Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Zonguldak Mühendislik Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Nükleer Bilimler Enstitüsü, Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Onkoloji Enstitüsü, Halk Sağlığı Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ile Güzel Sanatlar Enstitüsü gibi çeşitli enstitülere sahiptir. Bunların yanı sıra, Rektörlüğe bağlı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu, Hemşirelik Yüksekokulu, Ev Ekonomisi Yüksekokulu, Sağlık Teknolojisi Yüksekokulu, Yabancı Diller Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sağlık İdaresi Yüksekokulu, Mesleki Teknoloji Yüksekokulu ve Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu'ndan ve Ankara Meslek Yüksekokulu, Zonguldak Meslek Yüksekokulu, Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan oluşmakta olup Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Fakültesi ile Sağlık Bilimleri Fakültesi ise kaldırılmıştır.¹⁵⁵

1750 sayılı yasanın getirmiş olduğu yenilikler arasında; üniversitelerin teftiş edilmesi için gerekli olan Üniversite Denetleme Kurulu'nun kurulması ve üniversitenin kuruluş yasalarındaki bazı hükümlerin saklı kalması koşulu ile ODTÜ ve Hacettepe'nin de diğer

¹⁵² Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 301.

¹⁵³ Ali Rıza Erdem. "Üniversitelerimizin Bilim Tarihimizdeki Yeri". *Üniversite ve Toplum* (2005), 5.

¹⁵⁴ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 22.

¹⁵⁵ Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı, 1983.

üniversiteler gibi bu yasaya tabi tutulması söz konusudur.¹⁵⁶ Aslında bu da ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi gibi Türkiye’de önem arz eden iki üniversitenin kendilerine has yapılarını yitirmeye başladıklarını göstermiştir.

1.2.2. Akademik Özgürlük ve Özerklik

Üniversite için önemli bir yere sahip olan akademik özgürlük ve özerklik kavramları, geçmişte olduğu gibi bugünün de problemi olmaya devam etmektedir. Akademik özgürlük ve özerklik problemine dair literatürde pek çok çalışma bulunmakta, bu konu akademide gittikçe artan bir ilgiyle karşılanmaktadır. Bu ilginin sebebi, sık sık gündeme gelmiş olmasıdır fakat buna rağmen özerkliğin uygulanmasında noksanların ve yetersizliklerin olduğu söylenebilmektedir.¹⁵⁷

Yükseköğretimin içinde öğretim elemanlarının sahip olması gereken bazı haklar vardır ki, bu hakların başında akademik özgürlük ve özerklik kavramları gelmektedir. Özerklik kavramına ayrıntılı bir şekilde yer verilecek olup ilk olarak akademik özgürlük kavramı incelenecektir. Akademik özgürlük ile ilgili tanımlamalar şu şekildedir:

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 40. yıldönümünde 6-10 Eylül 1988 tarihinde Lima’da toplanan Dünya Üniversiteler Servisi (WUS) altmış sekizinci Genel Kurulu, “Akademik Özgürlük ve Yüksek Öğretim Kurumlarının Özerkliği” başlığı ile Lima Bildirgesi’ni kamuoyuna açıklamıştır. Bu bildirgenin 1. maddesine göre akademik özgürlük şu şekilde açıklanmıştır: “Akademik bir çevre üyelerinin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma ve yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerindeki özgürlükler”dir.¹⁵⁸

Akademik özgürlük, akademinin içinde bulunanların akademik faaliyetlerini, etik kurallar ve uluslararası ölçütlere göre, dış baskılardan bağımsız bir şekilde yürütmesidir. Akademik özgürlük, seçme özgürlüğünden daha çok “ifade özgürlüğü” ile ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Gülsün Atanur Başkan. “Türkiye’de Yükseköğretimin Gelişimi”, 27-28.

¹⁵⁷ Diele Özcan & Halil Çakır. “Üniversite-Toplum, Devlet, Piyasa/Sermaye İlişkileri Bağlamında Üniversite Özerkliği”, 31-32.

¹⁵⁸ Dünya Üniversiteler Servisi. “Lima Bildirgesi: Akademik Özgürlük ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 1, sy.4 (2003), 88-89.

¹⁵⁹ Durmuş Günay. “Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”, erişim 05 Ocak, 2023, <http://www.durmusgunay.com/05.01.2023,1>.

Ali Rıza Erdem'e göre, akademik özgürlük, akademik yaşamın özüdür. Bir kişinin kendisini durmadan yetiştirebilmesi için fırsatının olması ve hatta bunun için istekli olması gerekmektedir.¹⁶⁰

Tanımlamaların yanı sıra, akademik özgürlük ve özerklik kavramları 1997 yılındaki Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Tavsiye Kararı'nda ya da 1988 ve 2020 yılındaki Magna Carta Universitatum metinlerinde de tartışılmış ve bu metinlere göre akademik özgürlük, üniversitedeki öğretim üyeleri, öğrenci ve araştırmacının herhangi bir sınırlanma, ceza görme ya da sansüre uğrama gibi korkusu olmadan eleştirel ve sorgulayıcı bir zihin ile istedikleri şekilde araştırma yapma, öğretme, öğrenme ve ürettikleri bilgiyi paylaşma-yayma haklarını belirlemektedir.¹⁶¹

Akademik özgürlüğün bireysel bir hak olmasından dolayı hakkın öznelere de bazı görev ve sorumluluklar düşmektedir. UNESCO Tavsiye Kararı'nın 34. maddesine göre bireysel görevler ise şu şekilde belirtilmiştir:

1. Devletin ve kurumun sağlamış olduğu olanaklar çerçevesinde öğrencilere etkili bir öğretim vermek, kız, erkek, ırk, din ve özürlü ayrımı yapmadan adil ve hakça herkese eşit davranmak, öğrencilere çalışmalarında rehberlik etmek ve öğrenciler tarafından ulaşılabilir olmak,
2. Akademik araştırma yapmak ve bunların sonuçlarını yaymak,
3. Tarafsız muhakeme yapmak ve araştırmalarını aktarmada dürüstlük ilkesine uygun davranmak,
4. Akademik meslektaşlarının ve öğrencilerinin akademik çalışmalarına saygılı olmak,
5. Akademik meslektaşlarının ve öğrencilerin profesyonel bir şekilde değerlendirilmesinde adil ve tarafsız olmak,
6. Çıkar çatışmalarından kaçınmak,
7. Uluslararası insan hakları belgelerini ihlal etmemek,
8. Bilimsel ya da profesyonel kurumlar için kendilerine emanet edilen fonu dürüst bir şekilde yönetmek.¹⁶²

Akademik özgürlüğün bir hak olduğu yukarıda belirtilmiştir. Bu hak ise, öğretim üyelerinin mesleki ve bilimsel açıdan kendilerini ulusal ve uluslararası düzeylerde hem topluma hem meslektaşlarına hem de öğrencilerine kabul ettirmeleri neticesinde kazanılmıştır. Buna göre

¹⁶⁰ Ali Rıza Erdem. "Üniversite Özerkliği: Mali, Akademik ve Yönetimsel Açısından Yaklaşım". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 3, sy.2 (2013), 103.

¹⁶¹ Fikret Adaman vd. "Kamu Araştırma Üniversitesinin Geleceği: Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği İlkeleri Temelinde Bir Arayış". *Üniversitelerde Yönetim Yapılanması Çalışma Komisyonu Raporu*, (2021), 2.

¹⁶² Gökçen Alpkaya, "UNESCO'nun 1997 Tarihli Kararı Işığında Akademik Özgürlük", *Cevat Geray'a Armağan* (Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları-25, 2001), 238-239.

akademik özgürlük, mesleki açıdan kendini kanıtlamış olan öğretim üyelerinin ehliyetli ve yetkili oldukları bilim alanları içinde, içten ve kötü niyetten uzak olarak, gerçeği arama ve bulma, neticelerini yayınlama ve bunları da öğrencilerine aktarma-öğretme konularındaki özgürlükler olarak ifade edilmiştir.¹⁶³ Akademik özgürlük, öncelikle sahip olunması gereken bir haktır ve herhangi bir çekinme, korku olmadan öğrenme, öğretme, araştırma, paylaşma, tartışma ve ifade serbestliğidir.

Akademik özgürlük ve özerklik kavramları birbirleri ile ilişkili iki kavramdır. Akademik özgürlüğün teminatı özerkliktir. Üniversite özerkliği bir kurumun niteliğine işaret etmektedir. Özerk bir kurum olan üniversite elemanlarının (akademik ve idari personel, öğrenciler ve mezunlar) akademik özgürlüklerinin olması gerekmektedir. Akademik özgürlük, dünyada üniversite elemanlarının temel haklarından sayılmakta ve bu hak yasa ile teminat altına alınmaktadır. Akademik özgürlüğü teminat altına alan yasalar bütünü de üniversite özerkliğini tanımlamaktadır.¹⁶⁴

Özerklik kavramı, Osmanlıcadaki karşılığı “muhtar” sözcüğünden türeyen “muhtariyet” olarak kullanılmaktadır. Muhtariyet, kendi kendine davranabilme, irade ve iradesi kendi elinde olan anlamına gelmektedir.¹⁶⁵ Latince kökeni ise “autos-nomos” (kendi/kendi kendine-yasa) olan bu kavramın; kendini yönetme, kendi kendine karar verme, kendi kuralını koyma ve herhangi bir sınırlama olmadan kendi kendine hareket edebilme serbestliği gibi anlamları mevcuttur. Özerklik, kendi kendini yönetme anlamında kendine hâkim olma, başka bir deyiş ile oto-kontrol mekanizmasını da kapsamaktadır.¹⁶⁶

Lima Bildirgesi’ne göre özerklik; yükseköğretim kurumlarının mali işlerine, yönetimlerine ve iç işleyişlerine dair kararlar alma bunun dışında eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturma konusunda devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıklarını ifade etmektedir.¹⁶⁷

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 2003 yılında yayımladığı “Education Policy Analysis” isimli çalışmada, üniversite özerkliğini; kendine ait binaları bulunmak, bünyesinde bulunan kuruluşlardan borç kredi almak, bütçesini hedefleri doğrultusunda

¹⁶³ Tokay Gedikoğlu. “Üniversite Özerkliği ve Akademik Özgürlük”. *Eğitim ve Bilim Dergisi* (1990), 31.

¹⁶⁴ Fikret Adaman vd. “Kamu Araştırma Üniversitesinin Geleceği: Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği İlkeleri Temelinde Bir Arayış”, 2-3.

¹⁶⁵ Mustafa Nihat Özön, *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*, 4.B. (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988), 526.

¹⁶⁶ Alfred R. Mele, *Autonomous Agents-From Self Control to Autonomy*, (New York: Oxford University Press, 1995), 3’ten aktaran Bilge, “Üniversite Özerkliği”, 266.

¹⁶⁷ Dünya Üniversiteler Servisi. “Lima Bildirgesi: Akademik Özgürlük ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”, 89.

kullanmak, akademik yapıyı ve dersin işleyişi ile içeriğini belirlemek, istihdam ve işten çıkarma hakkı, çalışanların maaşlarını belirlemek, öğrenci kontenjanlarını ayarlamak ve harç ücretlerini düzenlemek gibi ölçütler temelinde ele almıştır.¹⁶⁸

Üniversite özerkliği; öğretim özerkliği, bilimsel özerklik, idari ve mali özerklik olarak dört gruba ayrılmaktadır. Öğretim özerkliği, üniversite kurumunun hem öğretilecek olan konuyu hem de bu konuyu öğretme şeklini belirlemesini ifade etmektedir. Bilimsel özerklik, bilgiyi ortaya koyanların kendi gündemlerini belirleyip onları izleyebilmeleri, bilgi üretimi konusunda yalnızca meslektaşların ya da akran değerlendirmesinin esas olduğunu ve bunların dışında başka hiçbir etkinin kabul edilemeyeceğini ifade etmektedir. İdari özerklik, üniversitenin öğrenci seçme, akademik unvan verme, başka kurumlarla istediği gibi işbirliğine gitme ve kendi personelini işe alma gibi konularda kendisinin seçmiş olduğu organlar eli ile yönetilme bağımsızlığını ifade etmektedir. Mali özerklik ise, üniversitenin kendisine düşen kaynaklar etrafında istediği şekilde bütçeyi yönetebilmesini ve daha başka kaynaklar da toplayabilmesini ifade etmektedir. Ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de üniversite özerkliği genel olarak bu dört özellikten oluşmaktadır.¹⁶⁹

Özerklik kavramı, her ne kadar öğretim, bilimsel, idari ve mali özerklik olarak gruba ayrılrsa da ayırım sadece bir bütünlük arz eden özerklik kavramının öğelerine yöneliktir. Çünkü Türkiye’deki yükseköğretim incelendiğinde üniversitenin kendi organlarını belirleyememesi ve seçememesi, kendi iradesi ile hareket eden bir kurum olmadığını göstermektedir. Bu da bir bütünlük arz etmesi gereken özerkliği zedelemektedir.¹⁷⁰ O yüzden Türkiye’de üniversitenin başında olan rektörün seçimle değil de atama ile gelmesi ve YÖK’ün kurulması ile birlikte akademik özgürlük ve özerklik kavramlarının anlamlarını yitirdiği söylenmeye başlanmıştır.

Ali Sinan Bilgili’ye göre; bilgi, mal ve insan üretmek gelişmişlik ve kalkınmışlığın temel şartlarıdır. Bunların en başında da bilgiyi ve malı üretecek olan insanı yetiştirmek gelmektedir. Bu yüzden üniversite uygulayacağı insan kaynakları yönetimi ve kişisel gelişim programları ile birlikte model insan yetiştirme konusunda birincil rol oynamaktadır. Kişilik gelişimini tamamlamış, vatandaşlık bilinci yüksek, sosyal katılım becerisi kazanmış bir öğretim elemanının yetişmesi, üniversite içinde özgür düşüncenin gelişmesini sağlayacaktır. Çünkü yetişmiş insanlardan meydana gelen bir üniversite ruhu, şahsiyeti ve kültürü

¹⁶⁸ Mehmet Yavuz. “Neden Yükseköğretim Reformu?”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2, özel sayı (2012), 4.

¹⁶⁹ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 48.

¹⁷⁰ Bilge, “Üniversite Özerkliği”, 348-349.

oluşturmaktadır. Bu özelliklere sahip bir üniversiteye bakıldığı zaman da orada hem özerklik hem özgürlük vardır.¹⁷¹

Akademik özgürlük ve üniversite özerkliği kavramları her zaman güncelliğini koruyan ve en gelişmiş yükseköğretim sistemlerinde dahi akademik çevrelerde tartışılan konulardır. Bunun nedeni, akademik özgürlük ve üniversite özerkliğinin yükseköğretim kurumları ve öğretim elemanları tarafından akademik yaşamın ve yönetimin temel unsurları olarak görülmeleridir. Bu iki kavram birbirleri ile yakın ilişkili iki kavramdır ve birbirlerinden ayrı düşünülemezler. Çünkü özerk yükseköğretim kurumları, akademik özgürlüğün gelişmesi ve kullanılması için gerekli olan yerlerdir.¹⁷² Akademik özgürlük; bilimsel uğraş alanını ve dile getirmenin sınırlarını belirleme serbestliği iken, özerklik ise üniversitenin içeriğini kendisinin seçmesidir. Özgürlük; ifade ve fikir özgürlüğü, özerklik irade ya da fiil (uygulama) özgürlüğü olarak ifade edilebilir.¹⁷³

Üniversitelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri için dışarıdan herhangi bir müdahale olmaması, bunun yerine özgürce çalışabilecekleri ortama sahip olması gerekmektedir. Özgürlük ortamında sağlanan bilginin büyümesi, yayılması ve hiçbir aksaklık çıkmadan öğretilmesi de önemli bir ilke olarak kabul edilmelidir. Bu da üniversitenin kendi kendini özerk ve demokratik bir şekilde yönetmesini ifade etmektedir. Bunun dışında, üniversitedeki tüm bilimsel araştırma ve çalışmaların da eksikliği olmadan tam bir akademik özgürlüğe sahip olması gerekmektedir. Bilimin gelişmesi ve toplum yararına iyi amaçlar doğrultusunda kullanılması, sadece eleştirel aklın kullanılması ile mümkün olabilmektedir.¹⁷⁴

¹⁷¹ Ali Sinan Bilgili. “Üniversitelerde Bilimsel/Akademik Özerklik ve Özgürlük Hakkında Bir Değerlendirme”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20, sy.1 (2016), 14.

¹⁷² Tokay Gedikoğlu. “Üniversite Özerkliği ve Akademik Özgürlük”, 26.

¹⁷³ Durmuş Günay. “Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”, 8.

¹⁷⁴ Ahmet Güneş, “Üniversite Özerkliği ve Akademik Özgürlük: Boğaziçi Üniversitesi Direnişinin Önemi”, 2021, erişim 20 Şubat, 2023, <https://sendika.org/2021/03/universite-ozerkligi-ve-akademik-ozgurluk-bogazici-universitesi-direnisinin-onemi-609863/>.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NUN KURULUŞU (YÖK)

2.1. YÖK'ün Kuruluşunu Hazırlayan Nedenler

1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, (mütevelli heyeti ile yönetilen ODTÜ hariç) tüm üniversitelerin, idarecilerinin kendileri tarafından seçilmesi gerektiğini öngörmüştür. Bu seçim sisteminin de üniversite içinde gruplaşmalara neden olduğu görülmüştür. Üniversitelerin üzerinde denetimin neredeyse kalmadığı ve öğretim üyelerinin her istediklerini yapmaları da; “kürsü ağalığı” diye adlandırılan bir müessesenin oluşumuna yol açmıştır.¹⁷⁵ 12 Eylül öncesinde, üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin politize oldukları görüldüğü için akademik yaşam normal bir şekilde ilerleyememiştir. Çünkü bölüm başkanlarından rektörlerin seçimine, akademik terfilere kadar her şeyi, ideolojik etmenler belirlemektedir. Bunların dışında üniversiteler arasındaki uyum tam anlamı ile üniversite idarecilerinin inisiyatifine ve işbirliğine bağlanmıştır; fakat politizasyon sebebi ile bu türden bir işbirliği de hemen hemen imkânsız hale gelmeye başlamıştır.¹⁷⁶ Rektör ve dekan seçimlerinde bazı zamanlar siyasi kutuplaşmaların olduğu görülmüş; seçimler, bazı üniversitelerde haftalar bazen ise aylarca devam eden uzun turlardan sonra sonuçlanabilmiştir. Örneğin; Ege Üniversitesi, rektörünü ancak altı ayda seçebilmiştir.¹⁷⁷

İlhan Tekeli'ye göre, 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbeye, müdahaleyi gerçekleştiren askerlere göre üniversiteler yüceltilmesi gereken bir kurum iken, 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan darbeye, müdahaleyi yapanlara göre üniversiteler tüm kötülüklerin kaynağı ve bu yüzden de dersi verilip uslandırılması gereken kurumlar olarak görülmüştür. Üniversitenin artık toplumun beklentilerine, isteklerine cevap verememesi, kendisini yeniden üretememesi, kendi içinde yaşadığı sıkıntılar, yarılımlar olması ve bu gibi sebeplerden

¹⁷⁵ Ramazan Demir, *Üniversitenin Bugünü ve Yarını*, 3.B. (Ankara, Palme Yayıncılık, 2008), 8.

¹⁷⁶ Joseph S. Szyliowicz, “Education and Political Development”, *Politics in the Third Turkish Republic*, ed. Metin Heper ve Ahmet Evin, (Boulder, CO: Westview, 1994), 150-151'den aktaran Bekir S. Gür & Zafer Çelik. “YÖK'ün 30 Yılı”, 14.

¹⁷⁷ İhsan Doğramacı. “Atatürk ve Eğitim”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1, sy.3 (1985), 668.

dolayı geçen yirmi yılda üniversiteler kamu alanında önemli derecede destek kaybı yaşamışlardır.¹⁷⁸

1960 yılının sonlarında başlayan ve 1970'lerde de tehlikeli boyutlara ulaşan öğrenci hareketleri, üniversiteleri ciddi derecede etkilemiş; eğitim ve öğretim aksar hale gelmiş; bazı üniversitelerde ise eğitimin tamamen durma noktasına geldiği görülmüştür.¹⁷⁹ Yapılan eylemler ve hareketler başlarda çoğu zaman üniversitenin eleştirisine dönük olmuş ve bu eleştiriler, üniversitenin bir reforma ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Üniversite artık 1960 yılında olduğu gibi gençlik tarafından ilericiliğin bir simgesi olarak görülmemeye başlamıştır. Takındıkları siyasal tutumları ve akademik düzeyleri toplumda eleştirilere maruz kalmıştır. Batı ülkelerinde öğrenci eylemleri sönmeye başlarken; 1970 yılına gelindiği zaman Türkiye'de ise eylemlerin nitelik değiştirdiği ve daha çok siyasal içerik kazanarak devam ettiği görülmüştür. Artık üniversite, toplumda bulunan radikal küçük siyasal grupların kolay bir şekilde etkili olabildiği bir çevre haline gelmiştir.¹⁸⁰ Üniversitelerde meydana gelen olaylardan bazıları ise şu şekildedir:

1. 28 Ocak 1970 tarihinde ODTÜ'de öğrenciler, rektörlüğe seçilmiş olan Mustafa Parlar'ı protesto etmek amacı ile boykota başlamışlardır.
2. 16 Mart 1970 tarihinde sosyalist öğrenciler, sağ kesimin elinde bulunduğu inandıkları Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na saldırıda bulunmuşlardır.
3. 22 Nisan 1970 tarihinde karşıt görüşlü öğrenciler arasında çıkan kavga sebebi ile beş öğrenci yaralanmıştır.
4. 30 Nisan 1970 tarihinde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde çıkan çatışma sırasında Yaşar Serpin isimli bir öğrenci öldürülmüştür.
5. 4 Mayıs 1970 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF), Fen ve Hukuk Fakülteleri'nde karşıt gruplar arasında çatışma meydana gelmiştir.
6. 16 Mayıs 1970 tarihinde Ankara'daki Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinin kalmış olduğu Cumhuriyet Yurdu, savcılık tarafından aranmak istenmiş, fakat aramaya direnen 86 öğrenci gözaltına alınmıştır.

¹⁷⁸ İlhan Tekeli, "Modern Türkiye'de Bilim ve Üniversite (1923-2019)", 296.

¹⁷⁹ İhsan Doğramacı. "Atatürk ve Eğitim", 668.

¹⁸⁰ İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", 671-672.

7. 22 Mayıs 1970 tarihinde Ankara Basın Yayın Yüksek Okulu'nda çıkan bir çatışmada solcu öğrencilerden olan Mustafa Kuseyri öldürülmüştür.

8. 3 Haziran 1970 tarihinde Ankara Üniversitesi'nde devamlı çıkan olaylar sonucunda, can güvenliği kalmadığı gerekçesi ile Fen, Ziraat, İlahiyat ve Tıp Fakülteleri süresiz olarak kapatılmıştır.¹⁸¹

Bütün bunlara ek olarak, 1961 Anayasası 21 Eylül 1971 tarihinde 1488 sayılı yasa ile değiştirilmiş ve üniversitelerin özerklikleri kaldırılmıştır. Öğrencilerin siyasi boyutu üniversitelerden sokağa taşmış, Çorum ve Kahramanmaraş gibi bazı illerde kitle terörü şeklinde görülmeye başlamıştır.¹⁸²

Yaşanan öğrenci olayları dışında, Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) göre, yükseköğrenime olan talep yıllar içinde artmış; fakat yükseköğrenim talep karşısında yetersiz kalmıştır. Talebin karşılanamaması durumunda ise, ortaöğrenim mezunlarının büyük bir kısmı yükseköğrenim dışında kalmıştır. Kapasite geliştirmesi sağlanamamış özellikle özerk olan yükseköğretim kuruluşları çoğu zaman kapasitelerinin altında çalışmak zorunda kalmıştır. Aşağıda yükseköğretimde toplam öğrenci sayısındaki gelişme ve yükseköğretimde toplam öğretmen sayısında gelişme verilmiştir.

Tablo 4. Yükseköğretimde Toplam Öğrenci Sayısında Gelişme

Kurumlar	1968-1969	1972-1973	1973 - 1974	1977 - 1978
Üniversiteler	70 405	75 118	78 377	114 641
Yüksekokul ve Akademiler	66 634	98 413	107 622	232 598
Toplam	137 039	173 531	185 999	347 239

Tablo 5. Yükseköğretimde Toplam Öğretmen Sayısında Gelişme

Kurumlar	1968-1969	1973 - 1974	1976 - 1977
Üniversiteler	5 841	8 332	10 617
Yüksekokul ve Akademiler	4 065	5 561	6 990
Toplam	9 906	13 893	17 607

¹⁸¹ Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*, (İstanbul: Güner Yayınları, 2007), s. 11'den aktaran Mehmet Koca. "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy.1 (2018), 102-103.

¹⁸² Talip Can. "Yükseköğretimde Öğrenci Olayları". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 8, sy.8 (1996), 534.

Tablolar incelendiğinde, öğretim elemanı sayısında belirli bir gelişme mevcuttur; fakat öğrenci sayılarındaki artış incelendiğinde öğretim elemanı sayısındaki gelişmenin yetersiz olduğu görülmektedir.¹⁸³ Danışma Meclisi Çorum temsilcisi Ahmet Samsunlu'ya göre, Yükseköğretim Kanunu ile ülkemizin bütün üniversiteleri öğretim üyesine kavuşabilecek ve YÖK'ün bu sorunlara eğileceğini ve sorunları çözmek için gayret göstereceğini dile getirmiştir.¹⁸⁴ YÖK'ün kurulmasına kadar geçen süre zarfı içinde herhangi bir değişikliğin yapılmadığı bu yüzden de üniversitelerde bir gelişmenin yaşanmadığını belirten Samsunlu, YÖK'ün kurulması ile birlikte sorunların giderileceği temennisinde bulunmuştur.

Milli Güvenlik Konseyi'ne göre ise, 7 Temmuz 1973 tarihinde yürürlüğe giren 1750 sayılı kanunun bazı hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve bunların sonucunda doğan boşluklar ise doldurulamamıştır. Belirli sürelerde kanun tasarıları hazırlanmış olsa bile bu kanunlar çıkarılamadığı için yeni düzenler de getirilememiştir. Bu yüzden akademilerin, üniversitelerin ve yüksekokulların işleyişinde bozulmalar, duraksamalar ve aksamalar meydana gelmiştir. Ortaya çıkan durumdan dolayı devletin denetim ve gözetimini sağlayacak olan organlar işleyememiş, yükseköğretim kurumları arasında da bir uyum ve denetim görülememiştir. Bütün bunlar da yükseköğretimde dağınıklığa ve rastgele gelişmeye sebep olmuştur.¹⁸⁵

Yaşanan sıkıntılardan dolayı yeni bir düzenlemenin olması gerektiğini savunanlar, şu hususları ön plana çıkarmışlardır:

1. Seçim sistemine dayalı yönetim özerkliğinin gerektiği şekilde işlememesi,
2. Taşra üniversitelerinde görev yapacak öğretim elemanı bulunamaması,
3. Eşgüdüm ve genel değerlendirme eksikliği,
4. Eğitim, araştırma ve yayınlarda nesnel ve etkin bir kontrolün olmaması.¹⁸⁶

Kongar'a göre ise, YÖK'ün kuruluşunu hazırlayan nedenler şu şekilde sıralanmıştır:

1. YÖK, Soğuk Savaş döneminde sağ-sol olaylarından dolayı ortaya çıkmıştır.

¹⁸³ Devlet Planlama Teşkilatı, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Yayın No, DPT: 1664, (Ankara, Nisan 1979), 449-452.

¹⁸⁴ "Görüşülen İşler", *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 43. Birleşim, Cilt:3, Yasama Yılı:1, 24 Ocak 1982, 18, erişim 08 Kasım, 2023,

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c003/dm__02003043.

¹⁸⁵ Milli Güvenlik Konseyi, *Yükseköğretim Kanun Tasarısı ve İhtisas Komisyonu Raporu (1/203)*, Sayı:101-818/05111, 16 Temmuz 1981, 2, erişim 05 Ekim, 2023,

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk_01005077ss0285.pdf.

¹⁸⁶ Mete Tunçay, "YÖK", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.3, (İletişim Yayınları, 1983), 682.

2. 12 Eylül 1980 askeri darbesini yapanlar, üniversiteleri yaşanan olaylardan dolayı sorumlu tutmuşlardı ve üniversitelerde solcu hocaların bulunduğu ve bu hocaların da öğrencileri kışkırttığına inanmışlardı.

3. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye hâkim olan güçler, üniversitelerdeki özgürlükçü ve bilimsel olan öğretimden memnun değillerdi. Bu yüzden de demokratik ve özgür bir şekilde yapılan eğitimin solcu (komünist) düşüncelere yol açtığı fikrini taşımaktaydılar.

4. YÖK'ün kurulma düşüncesi, üniversitelerin hem denetim altına alınması hem de cezalandırılması olarak iki farklı amaca yönelikti.¹⁸⁷ YÖK kurulmadan önce konu ile ilgili haberler yayılmaya başlamış, Güler Özkan, 18 Mart 1981 tarihinde Milliyet gazetesinde “Üniversiteleri Bir Kurul Denetleyecek” başlıklı şöyle bir haber yapmıştır:

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve önümüzdeki günlerde Bakanlar Kurulu'na sevk edilecek olan yüksek öğrenim yasa tasarısı üniversitelerin ülke ekonomisinde gerek bilim gerekse yönetim yönünden etkin rol oynamalarını öngörmektedir. Tasarı öğretim üyeleri ve öğrencilerin kendi dallarında ülkenin ekonomik sorunları ve kalkınma plan hedefleri doğrultusunda araştırma-inceleme yapmalarını esasa bağlamakta, gerekli hallerde öğretim üyelerinin bakanlık veya kamu kuruluşlarında görev yapmalarını öngörmekte, doçentlerin profesör olabilmeleri için en az 2 yıl yoksulluk bölgelerindeki yükseköğretim kurumlarından birisinde çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin, buldukları yükseköğretim kurumunun eğitim ve öğretim giderlerine katılmalarını da öngörmektedir. Kurul, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretimin, belirtilen amaca ve ana ilkelere yönelikliğini, verilen görevlerin gerçekleştirilmesini ve mali kaynakların kullanılmasını gözetim altında bulundurmaya, kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, kurumlarca gönderilecek bütçe tasarılarını incelemek, denkleştirmek ve bütünleştirerek makama göndermekle görevlendirilmektedir.¹⁸⁸

Yapılan haber incelendiğinde yükseköğretim ile ilgili bir yasa tasarısının hazırlandığı, tasarı ile yükseköğretimde büyük köklü değişikliklerin olacağı ve gazete haberlerinde yer verilmesi, bu konunun eğitim için önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Eğitim politikaları çerçevesinde yapılan düzenlemeler incelendiğinde doçentlerin profesör olabilmeleri için en 2 yıl yoksulluk bölgelerinde bulunan yükseköğretim kurumlarında çalıştırılmaları zorunlu tutulmuştur. Yoksulluk bölgeleri de adından anlaşılacağı üzere ekonomik olarak zor durumda olan yerlerdir. Akademisyenlerin daha fazla ihtiyaç duyulan yerlerde eğitim vermesi zorunlu hale getirilmiştir. Böylelikle bu yerlere hem vasıflı, kaliteli akademisyenler çekilmiş olacak hem de buralarda eğitimin kalitesi artmış olacaktır. Fakat yükselme için bir mecburiyet söz konusudur. Öğrencilerin eğitim-öğretim giderlerine katkı

¹⁸⁷ Emre Kongar, “Unutulan Tarihsel Gerçekler II: YÖK Nasıl Kuruldu”, 2004, erişim 30 Eylül, 2022, https://www.kongar.org/aydinlanma/2004/406_Unutulan_gercekler_YOK.php.

¹⁸⁸ “Üniversiteleri Bir Kurul Denetleyecek”, *Milliyet*, 18 Mart, 1981, 6.

yapması konusunda ise şu soru sorulabilir: Maddi imkânı kısıtlı öğrencilerin katkı yapamadığı takdirde eğitiminde herhangi bir değişiklik olacak mı, eğitime erişimi kısıtlanacak mı? Bu konuda eşitlik göz ardı edilmiştir. Bunun yanı sıra Yükseköğretim Kurulu'nun kurulması gerektiği ve bu kurula üzerine düşecek görev ve yetkilere bakıldığında geniş yetkiler verildiği görülmektedir. Yükseköğretim ile ilgili yasa tasarısının hazırlığı aşamasında YÖK'ün ilk başkanı olan İhsan Doğramacı'nın da o dönemde tasarımı kabul ettirmeye çalıştığını yapılan görüşmeler incelendiğinde gazeteci olan Görüşmeci 4 dile getirmiş, Doğramacı'nın üst düzey yöneticilere sürekli olarak hediyeler gönderdiğini belirtmiştir.

1980 askeri darbesinin nedenlerinden biri olarak gösterilen sağ-sol çatışmaları, üniversitelerde yaşanan kargaşalar ve bunun önüne geçebilmek için üniversiteleri denetim altına alabilmek düşüncesi ile yukarıda belirtilen bazı nedenlerden dolayı YÖK'ün kurulmasına karar verilmiştir.

2.2. YÖK'ün Kurulması

İhsan Doğramacı 1981 yılında yükseköğretim ile ilgili bir kanunun hazırlanması için Paris'ten Türkiye'ye geldiğini ve arkadaşı Prof. Dr. Kemal Karhan ile birlikte bu kanunu hazırlamaya başladıklarını dile getirmiştir. Fakat kanunun ana hedeflerinden biri Yükseköğretim Kurulu'nun kurulmasıdır. Kurulun üçte bir üyesi Üniversitelerarası Kurul'un, üçte bir üyesi hükümetin önerdiği üyelere oluşmakta ve bu üyeler Cumhurbaşkanınca atanmakta, üyelerin üçte birini ise Cumhurbaşkanı doğrudan atamaktaydı. Kanunun hazırlanması aşamasında, Avrupa Rektörler Konferansı Genel Sekreteri Andris Barblan ve 9 ülkenin üst düzey üniversite yöneticileri de etkili olmuşlardır. Bunların yanı sıra Doğramacı, YÖK Başkanlığı görevini hiç düşünmediğini fakat kanun yürürlüğe girdikten 45 gün sonra kabul ettiğini de belirtmiştir.¹⁸⁹

12 Eylül'ün belki de en önemli sonuçlardan birisi YÖK'tür. YÖK, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu uyarınca 6 Kasım 1981 tarihinde, Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın başkanlığında kurulmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kurulan YÖK ile birlikte üniversiteler denetim altına alınmış, 1982 Anayasası ile de YÖK güvence altına alınmıştır.¹⁹⁰ 1982 anayasasının 130 ve 131. maddeleri şu şekildedir:

¹⁸⁹ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 26-27.

¹⁹⁰ Dilek Kırkpınar, "12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009), 137.

130. madde: “Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, mali işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı mali kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir”.

131. madde: “Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur”.¹⁹¹

Eğitim ve öğretim için böylesine önemli olan ve yankı uyandıran bu konu ile ilgili haberler gazetelerde de yerini almıştır. 6 Kasım 1981 tarihinde Tercüman gazetesinin “Üniversitelerde İdari Özerklik Kalkıyor, Rotasyon Getiriliyor” başlığıyla yapmış olduğu haber şöyledir:

Rektör seçimi konusunda benimsenen ilkeye göre rektörler, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından talep edilecek adaylar arasından Devlet Başkanı tarafından seçilecek, dekanlar ise, rektörler tarafından teklif edilecek ve Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilecek. Üniversitelerdeki bölüm başkanlarının seçimi, dekanların teklifleri arasından rektörler tarafından yapılacak.¹⁹²

6 Kasım 1981 tarihinde Hürriyet gazetesi ise, “Üniversitede Yeni Düzen” başlığıyla YÖK Yasası’ndan şu şekilde bahsetmiştir:

Üniversite rektöründen başlayarak bölüm başkalarına kadar uzanan görev çizgisinde yapılacak yeni atamalar, Yükseköğretim yasası ile kurulan “Yükseköğretim Kurulunca” gerçekleştirilecek. Yeni yasanın belkemiğini teşkil eden organ olan “Yükseköğretim Kurulu” 25 kişiden oluşuyor. Bu 25 kişinin 8’ini Devlet Başkanı, 8’ini üniversiteler, 6’sını Bakanlar Kurulu, 2’sini Milli Eğitim Bakanlığı ve 1 üyesini de Genelkurmay Başkanlığı atayacak. Yükseköğretim Kurulu bütün üniversitelerin atama işlemleri dâhil işleyişlerine ve öğrencilerin öğrenim sistemlerine kadar her türlü düzenlemeyi yapmaya yetkili kılındı. Bunun yanı sıra, Yükseköğretim Kurulu her yıl bütün üniversitelerde boş kalan kadroları saptayacak.¹⁹³

Haberler incelendiğinde üniversitelere yeni bir sistemin, yeni bir usulün geldiği görülmektedir. Bu düzen aslında üniversiteleri bir nevi tertibe ya da intizama sokma olarak da adlandırılabilir. Tedbir, düzen, intizam denilerek yapılan bazı zorlamalar hatta kadro dışı

¹⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, K.N: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, Yayımlandığı *Resmi Gazete* Tarihi: 9.11.1982, Tertip:5, Cilt:22, Sayı:17863, Sayfa:3.

¹⁹² “Üniversitelerde İdari Özerklik Kalkıyor, Rotasyon Getiriliyor”, *Tercüman*, 6 Kasım, 1981, 7.

¹⁹³ “Üniversitede Yeni Düzen”, *Hürriyet*, 6 Kasım, 1981, 19.

bırakma gibi konular, üzerinde konuşulan ve tartışılan hususlar olmuştur. Çünkü yapılan zorlamalar belki de bazı öğretim üyelerini mesleğinden soğutma veya akademinin dışında kalma isteği uyandırabilir. Bunun dışında öğretim üyesinin bilimsel araştırmasını yapabilmesi için laboratuvar, alet vb. gerekebilir ve belki de atama yapıldığı yerde bu kaynakları bulamadığı için çalışmasını gerektiği gibi gerçekleştiremeyebilir.

6 Kasım 1981 tarihinde çıkan Yükseköğretim Yasası büyük yankı uyandırmış, 7 Kasım 1981’de de gündem olmaya devam etmiştir. Türkiye gazetesi “Üniversiteler Kanunu Mer’iyete Girdi” başlığıyla sayfasında şöyle bir habere yer vermiştir:

Kanun uyarınca, Üniversitelerarası Kurul, Senato, Üniversite Yönetim Kurulu, Fakülte, Enstitü ve Yüksekokul Kurulları ile yönetim kurulları, dünden itibaren lağvedilmiştir. Kanuna göre, Yükseköğretim Kurulu, tüm yükseköğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, sürekli görev yapan bir kuruluş olacaktır.¹⁹⁴

Türkiye gazetesi haberinde, Üniversiteler Kanunu ile birlikte idari ve yönetsel özerkliğin kalkmadığına aksine YÖK’ün özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olduğuna yer vermiştir.

YÖK’ün kurulması, beklentileri de beraberinde getirmiştir. Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Makine Bölümü’nde İmal Usulleri ve Makine Bilgisi Kürsüsü’nü kuran ve yönetiminde olan Prof. Dr. Muzaffer Sağışman’a göre YÖK, çalışmalarında aşağıdaki hususları dikkate almalıdır:

1. Enstitü, fakülte, yüksekokul ve bölüm gibi birimlerin tayini ve ayrımı iyi bir şekilde yapılmalıdır.
2. Asistanlık kurumu kesinlikle yeniden kurulmalıdır.
3. Fazla aşırıya kaçılmadan tam gün çalışma sistemine gidilmeli, fakat bazı meslek dallarında bulunan öğretim üyelerine bilgi, görgü ve ülkenin sıkıntılarıyla ilgilenme olanağı sağlanmalıdır.
4. İkilemler ortadan kaldırılarak iyi bir eğitim, öğretim ve araştırma planlaması yapılmalıdır.
5. Milli Eğitim Bakanlığı ile iletişim ve işbirliği halinde bulunulmalı, çünkü Yükseköğretim kuruluşlarında oluşması beklenen birikimleri önlemek gerekmektedir.

¹⁹⁴ “Üniversiteler Kanunu Mer’iyete Girdi”, *Türkiye*, 7 Kasım, 1981, 6.

6. Yükseköğretimin ekonomik açıdan olanaklarını artıracak olan harçlar iyi bir şekilde ayarlanmalıdır.¹⁹⁵

YÖK tarafından yapılması beklenenlere ek olarak YÖK yasası ile getirilen yenilikler de şu şekilde sıralanabilir:

1. Üniversite, akademi ve yüksekokullar (konservatuvarlar, meslek ve sanat okulları dâhil) bir araya getirilmiş, hepsi üniversite çatısı altında toplanmış ve farklı kanunlara göre hazırlanmış akademik unvanlar (doktora, doçentlik, profesörlük) eşdeğer ilan edilmiştir.
2. Önceden özyönetim ilkesi gereğince liyakate dayalı seçimler ile doldurulan makamlar, yukarıdan aşağıya doğru atamalarla örgütlenmeye başlamıştır.
3. 1975'te Anayasa Mahkemesi tarafından hukuka aykırı bulunarak iptal edilen Yükseköğretim Kurulu'na bu kez daha da geniş yetkiler verilmiştir.¹⁹⁶

2547 sayılı yasada yapılan ilk değişiklik, 14 Nisan 1982 tarihinde çıkarılan 2653 sayılı yasa ile olmuştur. Bu değişikliklerin neredeyse hepsi YÖK'ün yetkilerini ve ayrıcalıklarını artırmaya dönük olmuştur. Fakat YÖK yönetimi, kendisine verilen yetkileri az bularak kendilerine daha çok yetki verilmesini istemiştir.¹⁹⁷ Örneğin, 2653 sayılı yasadaki ikinci madde şu şekildedir: “Fakültenin ve birimlerinin temsilcisi olan dekan, rektörün önereceği, üniversite içinden veya dışından üç profesör arasından Yükseköğretim Kurulu'na üç yıl süre ile seçilir ve normal usul ile atanır. Süresi biten dekan yeniden atanabilir”.¹⁹⁸

Kemal Gürüz'e göre, 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile birlikte getirilen bu düzenleme, Atatürk'ün yapmış olduğu 1933 reformu ve 1956 yılında ODTÜ'nün kurulmasından bu yana ülkemizde yapılan en köklü yasal düzenlemedir. Düzenleme ile Türk yükseköğretim sistemi Kıta Avrupası modelinden uzaklaşmış ve Anglo-Sakson sistemine geçilmiştir. Akademik yapının bölümlere göre düzenlenmesi, rektörlerin atanması, enstitüler, doçentlik tezinin kaldırılması, yardımcı doçentlik unvanı gibi reform niteliğinde yenilikler gelmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁵ “Görüşülen İşler”, *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 20.

¹⁹⁶ Mete Tunçay, “YÖK”, 683.

¹⁹⁷ İlhan Tekeli, “Türkiye’de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü (1981-2007)”, 81.

¹⁹⁸ 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, “K.N:2653, Sayı:17670, Kabul Tarihi:14.4.1982, 20.4.1982.

¹⁹⁹ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 305.

“Üniversite ve Akademi Yöneticileri YÖK İçin Ne Diyor?” başlığıyla Cumhuriyet gazetesi bir haber yayınlamış ve o habere göre bazı akademisyenlerin YÖK hakkındaki görüşlerine şu şekilde yer verilmiştir:

İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cem’i Demiroğlu: “Yasa çıktıktan sonra bize yapacak bir şey kalmıyor. Bize sadece onu uygulamak düşüyor.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ergin Nomer: Daha önce de belirttiğim gibi idari özerklik olmadan bilimsel özerkliği sağlamak mümkün değildir.

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (AİTİA) Başkanı Prof. Onur Kumbaracıbaşı: Öğretim üyesi arkadaşlar tarafından çalışmalar yapılıyor. Çalışmalar sonucunda hazırlanacak rapor tekrar gözden geçirilecek, sonuçta kanun kapsamı içerisinde akademimizin yetki, sorumluluk ve görevleri içerisinde çalışma şeklimiz belirlenecektir.

Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İbrahim Karaca: Yeni yürürlüğe giren Yükseköğretim Kanununu bir reform niteliğinde görüyorum. Bu kanun, üniversitemizde huzur ortamı sağlayacak. Üniversitelerde gerekli denetimin sağlanmasına imkân verdiği için bütün işlerin daha hızlı, daha düzenli ve yasalara uygun olacak şekilde yürümesini sağlayacak ve etkinliği artıracaktır.

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Metin Şengonca: Yönetmeliklerin üniversitelerden geri alınmasıyla, bilimsel özerklik en büyük iki güvencesinden birini daha yitirmiştir.²⁰⁰

Görüşler incelendiğinde YÖK konusunda farklı düşüncelerin olduğu görülmektedir. Bazı akademisyenler YÖK’ü üniversiteler için faydalı bulurken; bazıları ise, hem atama hem de özerklik konusunda endişelerini dile getirmiştir. Hem YÖK’ten beklenenler hem de kurul ile birlikte gelen yeniliklere bakıldığı zaman Türkiye’nin yükseköğretim konusunda köklü bir değişikliğe gittiği söylenebilir. Çünkü yükseköğretimden sorumlu bir kurul olmasının yanında bir de geniş yetkilerin verilmesi YÖK’ün nasıl işleyeceği konusunu gündeme getirmiştir. Her ne kadar yeni bir düzenleme ve yenilikler yapılmış olsa da YÖK bazı eleştirilere maruz kalmaktan kurtulamamıştır.

2.3. YÖK’ün Kuruluşuna Yöneltilen Eleştiriler

Yükseköğretim konusunda önemli bir değişikliğe gidilerek kurulan YÖK, meclis tartışmalarında, gazetelerde, dergilerde birçok mecrada büyük ses getirmiş ve tartışmalara neden olmuştur. YÖK ile ilgili birçok düşünce ortaya koyulmuş, eleştiri yapılmıştır. Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi’nde Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam’ın YÖK’ün kurulmasına yönelik düşünceleri genel olarak şu şekildedir:

²⁰⁰ “Üniversite ve Akademi Yöneticileri YÖK İçin Ne Diyor?”, *Cumhuriyet*, 11 Kasım, 1981, 6.

Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaleti'ne merbuttur. Bütün öğretim kademelerinde tümünü kapsamına alan bu metnin özünden yükseköğretimi ayırmak mümkün değildir. Tasarıda bu ilkedan ayrılma olduğunu söylemek mümkündür. Kamu tüzelkişiliği YÖK'e de, rektöre de verilmektedir. Rektörlükte geniş ve yeni bir teşkilatlanmaya gitmek ve bu kademeye idari ağırlığı çoğunluğu da vermek gerekecektir. Bu da mümkündür; fakat fazla miktarda fakülte, enstitü ve yüksekokulu olan üniversitelerde bu yöndeki sorumlulukları çözmek güç, zaman alıcı, gözetim ve denetimi zor, üniversitelerin alışkanlığı olmayan üyelerinin noksan tecrübe ve özelliği dışında bir yürütme olacaktır.²⁰¹

Milli Eğitim Bakanı'nın YÖK'ün kurulmasına yönelik yapmış olduğu konuşmada görülüyor ki, Milli Eğitim Bakanı YÖK'e verilen yetki, görev ve sorumluluklardan rahatsızlık duymuş, sadece YÖK değil rektöre de verilen yetkilerin de sıkıntı oluşturacağını dile getirmiş, ayrıca bütün yüksekokul, fakülte ve enstitülerin YÖK'e bağlı olmasına da karşı gelerek Milli Eğitim Bakanlığı'nın saf dışı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Mete Tunçay'a göre, bu sistem eski sisteme göre düzeltim sağlayan bir hareket (reform) değil aksine eski düzenin iyi işleyen yanlarını da bozan bir hareket (deformasyon) olmuştur. Tüm yükseköğretimin bütünlenmesi, genel düzeyi aşağıya çekmiştir. Seçimin neredeyse her yerden kaldırılması ve atanmış üyeler karşısında seçilmiş üyelerin azınlıkta bırakılması, her kademedeki üstlere yaranmanın her şeyden önemli sayılmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra eskiden fakültelerin dahi tüzel kişiliği varken sistemle birlikte üniversitenin tümünden özerkliğin kaldırılıp, yetkilerin tek bir merkezde (YÖK'te) toplanması, öğretim ve araştırma kalitesi bakımından sakıncalıdır.²⁰² Kurul, özerkliğin sağlayıcısı olarak değil de kısıtlayıcısı olarak görülmektedir. Çünkü özerklik kavramı rektörlük seçimine indirgenmiş ve önceden üniversitenin yetkisinde olan rektörlük seçimi konusunda üniversite yönetimi yetkisiz kılınmıştır. Kanada ve ABD gibi ülkelerde mütevelli heyeti gibi benzeri kurullar, siyaset ve üniversite arasında bir tampon görevi görür iken, Türkiye'de ise milli bir mütevelli heyeti olarak düşünülen ve ona göre tasarlanan YÖK'ün özerkliğin sağlayıcısı olma konusu tartışmalıdır.²⁰³ Tartışılan özerklik meselesi hakkında 4 Eylül 1981 tarihinde Milliyet gazetesi ilk sayfasında, "Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF): "Yükseköğretim Yasası Özerkliği Yok Ediyor" başlığıyla şöyle bir habere yer vermiştir:

Siyasal Bilgiler Fakültesi Kurulu, halen Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) görüşülen yükseköğretim yasa tasarısı hakkındaki görüşlerini bir bildiri ile açıklamıştır. Yeni yasa taslağının üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özerkliğini tamamen ortadan kaldıracığının savunulduğu bildiride, "yasa çağdaş öğretim üyesi yetiştiren kaynakları

²⁰¹ "Kanun Tasarı ve Teklifleri", *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, 77.Birleşim, Cilt:5, 26 Ekim 1981, 5, erişim 12 Ekim, 2023,

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk_01005077.pdf.

²⁰² Mete Tunçay, "YÖK", 683.

²⁰³ Bekir S. Gür & Zafer Çelik. "YÖK'ün 30 Yılı", 16.

tamamen kurutmaya yöneliktir” denilmiştir. Tüm milli eğitim sorunlarının tek bir yasada çözümlenme çabasının tam tersine sorunu daha ağırlaştıracağı ifade edildiği bildiride yasanın ilk ve orta öğretimi birbirine karıştırdığı iddia edilmiştir.²⁰⁴

Özerklik konusu YÖK daha kurulmadan önce dâhi gündeme gelmiş ve bu yasa ile özerkliğin kaybolacağı dile getirilmiştir. Doğru Yol Partisi (DYP) Grubu adına TBMM’de konuşan Hüseyin Çelik’e göre, YÖK, 12 Eylül askeri darbesinden sonra çıkarıldığı için antidemokratik bir müessesedir. Üniversite öğrencileri, öğretim üyeleri bir suçlu olarak görülmüş ve bu kanun çıkarılarak üniversiteler kışla nizamına sokulmaya çalışılmıştır. Kurulduktan sonra da her türlü dayatmayı yapan, bilimselliği bir kenara iten ve bunun yerine keyfilik yaparak demokratik olmayan uygulamalar sergileyen bir kurum olmaya devam etmiştir.²⁰⁵

Bu düzenleme ile birlikte fakülte kurullarının karar alma yetkisi yok iken, YÖK ve rektörler daha fazla yetkiye sahiptir ve üniversitelerin yeni bir bölüm açması YÖK’ün iznine bağlı kılınmıştır. Bunun yanı sıra, fakültelerde akademik yükseltmeler için yapılan kadro çalışmaları ve öğretim elemanı istihdam etme rektörün isteği ve YÖK’ün onayına tabi tutulmuştur. Bu uygulamanın geçmişten günümüze haksızlıklara yol açtığı görülmüştür. Üniversitenin öğretim üyeliği için istemiş olduğu kriterleri karşılayan çok sayıda akademisyen, araştırma görevlisi kadrolarında senelerce çalıştırılmıştır. Rektörlere ve YÖK’e verilmiş olan yetkilerden dolayı üniversite yönetiminin, mutlakiyetçiliği anımsattığı ve merkeziyetçi bir yapıda olduğu sıkça dile getirilmiştir.²⁰⁶ Buna ek olarak “465 İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Öğretim Üyesi YÖK’e Karşı Çıktı” başlığıyla 3 Aralık 1981 tarihinde Milliyet gazetesi de yaptığı haber ile kanunu eleştirmiştir. Yapılan haber şöyledir:

Yeni yürürlüğe giren Yükseköğretim Kanunu’nun özellikle teknik üniversiteleri en olumsuz biçimde etkileyecek olan bölümünün genç öğretim elemanlarına ilişkin hükümlerin olduğu belirtilmiştir. Asistanlık kurumunun kaldırılması ve genç öğretim üyelerinin nerede, ne kadar çalışacaklarını bilmemeleri, akademik çalışmayı çekici olmaktan çıkaracak, daha iyi olanaklarla üniversite dışına ya da yurt dışına dağılacak bu elemanların yerine yenileri bulunamayacak ve akademik kadronun kaynağı kuruyacaktır.²⁰⁷

Habere göre, genç akademisyenlerin bir nevi saf dışı edilmeleri üniversiteleri olumsuz bir şekilde etkileyecek ve belki de yaşanan bu olumsuzluklardan kaynaklı olarak üniversite için

²⁰⁴ “SBF: Yükseköğretim Yasası Özerkliği Yok Ediyor”, *Milliyet*, 4 Eylül, 1981, 1.

²⁰⁵ “Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 19. Birleşim, Dönem:21, Cilt:16, Yasama Yılı:2, 15.11.1999, erişim 12 Ekim, 2023, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c016/tbmm21016019.pdf>.

²⁰⁶ Talip Küçükcan & Bekir S. Gür, *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, 163.

²⁰⁷ “465 İTÜ Öğretim Üyesi YÖK’e Karşı Çıktı”, *Milliyet*, 3 Aralık, 1981, 8.

en verimli olacakları zaman başka yerlere giderek üniversitelere katkıda bulunamayacaklardır. Durum böyle olunca da yükseköğretimde ilerleme ya yavaş yavaş olacak ya da herhangi bir ilerleme söz konusu olamayacaktır.

YÖK'ü eleştirilerin odağına oturtan diğer bir konu ise, saç ve sakal yönetmeliği uygulaması olmuştur. YÖK, 20 Aralık 1982 tarihinde üniversitelerdeki kılık kıyafete yönelik olarak bir genelge yayınlamıştır. Ocak 1983 yılında ise bu haberler gazetelerde çıkararak sakallı ve başörtülü öğrencilerin üniversite kapısından alınmadığı ve geri döndürüldüğü ifade edilmiştir. Yaşanan gelişmeler karşısında gazeteci Leyla Umar, Mayıs 1983 yılında İhsan Doğramacı ile bir röportaj gerçekleştirmiş ve İhsan Doğramacı konuşmasında konu ile ilgili olarak: “Mesele sakal, bıyık meselesi değil. Çok büyük bir disiplin boşluğu yaşanmış üniversitelerde, işte esas sorun bu disiplini yeniden kurmaktır. Başörtüsü aslında bir din meselesi değildir. Bir irticanın körüklenmesidir. İleride belki onu da serbest bırakırız. Fakat şu anda, intikal döneminde olmaz” şeklinde ifadeye yer vermiştir.²⁰⁸

Diğer bir eleştiri noktası da, YÖK'ün kurulmasından sonra 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na göre, çalıştırılmaları sakıncalı görülen 38 profesör, 25 doçent, 10 yardımcı doçent toplam 73 öğretim üyesinin görevlerine son verilmesi olmuş, üniversitelerden pek çok akademisyen görevlerinden uzaklaştırılmıştır. 1402'likler meselesi aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde verilecektir.

Haldun Özen ve Mete Tunçay'a göre, üniversitelerin bilimsel özerkliği ve kamu tüzel kişiliği olduğu ilgililerce savunulmuş olsa dahi, YÖK'ün kurulması ile birlikte yeni bir tasfiye dönemi başlamıştır. Üniversite öğretim üyelerinin ve yardımcılarının profesörlüğe, doçentliğe ve yardımcı doçentliğe yükseltilmeme, uzmanlık alanları ile alakasız ve görev yapma imkânı bulunmayan yerlere ders yılında dahi olsa atanma ve gerekçesiz olarak çeşitli sebeplerden dolayı göreve son verme gibi geniş tasfiyeler yaşanmıştır.²⁰⁹

İbrahim Ortaş'a göre, YÖK'te gerçeği aramak yerine gerçeği arayanı engelleme ve denetim altına alma anlayışı mevcuttur.²¹⁰

Prof. Dr. M. Tahir Hatipoğlu ise, YÖK ile birlikte gelen olumsuz yönleri kısaca şu şekilde belirtmiştir:

²⁰⁸ Leyla Umar, “Ayın Röportajı, Prof. Dr. Doğramacı”, *Bravo*, Mayıs 1983'ten aktaran İlhan Tekeli, “Türkiye’de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü (1981-2007)”, 92.

²⁰⁹ Haldun Özen & Mete Tunçay. “Osmanlı Darülfünunu’ndan YÖK Darülfünunu’na”, 8.

²¹⁰ İbrahim Ortaş, “YÖK Kaldırılmalıdır”, 2004, erişim 28 Eylül, 2022, <https://m.bianet.org/bianet/egitim/47640-yok-kaldirilmalidir>.

1. “Üniversitelerdeki kurullar kaldırılmıştır. Bundan dolayı öğretim üyeleri “tapu memuru”ndan farklı görülmemiş, kurulları ile ilgili yetkiye dâhi sahip olamamışlardır. Kısaca söylemek gerekirse üniversiteler bitmiştir”.
2. “Diğer bir konu ise, dekan ve rektörlerin YÖK tarafından atanması olmuştur. Atanan bu kişiler kendilerini atayanlara boyun eğmiş, fakat kendi yönettikleri insanlara karşı da diktatörce davranmaya başlamışlardır”.
3. “Asistan, öğretim görevlisi ve yardımcı doçentlerin iş güvencesi kaldırılmıştır. Bu insanlar mevsimlik işçi görevi görmüş, istediklerinde de “kulaklarından tutulup” atılmıştır”.²¹¹

Yukarıdaki ifadelerle göre YÖK, genel olarak baskıcı, dayatmacı, özgürlüğü ve özerkliği kısıtlayıcı, üniversitelerde yapılan tasfiyelere kayıtsız kalan bir kurum olarak anlaşılmış ve bu yüzden de kurulduğu andan itibaren eleştirilen ve tartışılan bir kurum olmuştur.

2.4. YÖK Kanunu ile Kurulan Yeni Üniversiteler

YÖK’ün kurulduğu 1981 yılında Türkiye’de 19 üniversite mevcut iken bu tarihten sonra pek çok kez üniversite kurulması konusu gündeme gelmiştir. Bunlardan birincisi 1982 yılında çıkarılan 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile gerçekleştirilmiştir. 20 Temmuz 1982 tarihinde çıkarılan 41 sayılı KHK ile sekiz üniversite (Ankara-Gazi, İstanbul-Marmara, İstanbul-Yıldız Teknik, İstanbul-Mimar Sinan Güzel Sanatlar, İzmir-Dokuz Eylül, Edirne-Trakya, Antalya-Akdeniz, Van-Yüzüncü Yıl,) kurulmuş ve böylece üniversite sayısı 27’ye yükselmiştir. Bu 8 üniversitenin, kararnamede geçen gerekçeleri şu şekildedir: ²¹²

1. Ankara’da üniversiteler dışındaki yükseköğretim kurumlarının fakültelere dönüştürülmesi ile “Gazi Üniversitesi” adıyla yeni bir üniversite kurulmuştur.
2. İstanbul’da üniversiteler dışında çok sayıda öğretim kurumu olması İstanbul’da üç yeni üniversitenin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Bunlar; Marmara, Yıldız ve Mimar Sinan Üniversiteleri’dir. “Marmara Üniversitesi”nin İstanbul’un Anadolu yakasında gelişmesi hedeflenerek üniversite, İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi’ne dayalı bir üniversite olmuştur. “Yıldız Üniversitesi” genel olarak Yıldız Devlet Mühendislik-Mimarlık Akademisi’nden oluşmaktadır. “Mimar Sinan Üniversitesi” ise güzel sanatlara yönelik

²¹¹ M. Tahir Hatipoğlu, *Doğranan Üniversite* (Ankara: Selvi Yayınları, 1994), 229.

²¹² Zafer Kuyrukçu & Ahmet Alkan. “Türkiye’de Kurulan Üniversitelerin Yasal Gerekçelerinin İncelenmesi”, 58.

olduğu ve İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne dayalı bir üniversite olduğu için bu ismi almıştır.

3. İzmir'de bulunan ve yerleşmiş geleneği, bir geçmişi olan Ege Üniversitesi'nin fazla birimden oluşması ve durumun rasyonel olmaması sebebi ile üniversite ikiye ayrılmış ve "Dokuz Eylül Üniversitesi" adı ile bu şehirde yeni bir üniversite kurulmuştur.

4. Ülkemizde Trakya toprakları üzerinde de yeni bir üniversite kurulması düşünülmüş ve kuruluş yerinin Edirne olması uygun görülerek Edirne'de yeni bir üniversite kurulmuştur. Yeni kurulan bu üniversiteye de "Trakya Üniversitesi" adı verilmiştir.

5. Antalya'nın imkânları ve bölgenin yakın yerinde üniversite bulunmaması gibi hususlar göz önüne alınarak bu ilimizde "Akdeniz Üniversitesi" kurulmuştur.

6. 1930'lu yıllarda Van'da bir üniversitenin kurulması gerektiğini bildiren ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. yılında Van'da "Yüzüncü Yıl Üniversitesi" kurulmuştur. Diğer yükseköğretim kurumlarının bulunmuş olduğu yerlerden uzak bir sınır şehrinde kurulan bu üniversite çok faydalı olacaktır.²¹³

Yeni kurulan üniversiteler aslında daha önce faaliyet gösteren ve farklı oluşumlara sahip yüksekokul, akademi gibi var olan kurumların bir çatı altında birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu yüzden 1981'de kurulan üniversitelerin çoğu alt yapının hazır olduğu büyük şehirlerde kurulmuştur. Önemli olan diğer bir konu ise, daha önce kurulan fakat bu dönemde şehrin ismi ile anılan üniversitelerin isimlerinin değiştirilmiş olmasıdır. Bu üniversiteler, Kayseri'de "Kayseri Üniversitesi" "Erciyes Üniversitesi" olarak, Bursa'da "Bursa Üniversitesi" "Uludağ Üniversitesi" olarak, Diyarbakır'da "Diyarbakır Üniversitesi" "Dicle Üniversitesi" olarak ve Trabzon'da "Karadeniz Teknik Üniversitesi" "Karadeniz Üniversitesi" olarak isim değiştirmiştir. İsimler incelendiğinde aslında her bir şehrin belirgin coğrafi özelliklerinin ön plana çıkarıldığı ve isimlerinin de buradan geldiği görülmektedir. Üniversitelerden Karadeniz Üniversitesi daha sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi olarak yeniden eski adını almıştır.²¹⁴

İhsan Doğramacı'ya göre, 41 sayılı KHK yürürlüğe girdikten sonra Türk eğitim sistemi içinde değişiklikler yaşanmıştır. Değişiklikler şu şekildedir: Akademi-üniversite ikiliği

²¹³ Danışma Meclisi, "Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Millî Eğitim Komisyonu Raporu (1/464), 20 Temmuz 1982, erişim 29 Eylül, 2022, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c013/dm__02013040ss0293.pdf.

²¹⁴ Sevil Sargın. "Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı", 141.

ortadan kaldırılmış, yükseköğretim kurumları arasındaki koordinasyon, planlama ve eğitim programlarında asgari müştereklik sağlanmış, değişik bakanlıklara bağlı olan konservatuvarlar, yüksekokullar üniversitelerin çatısı altında toplanmış, yükseköğretim kurumları arasında yaşanan uyumsuzluklar ve bu gibi sorunlara son verilmiştir.²¹⁵

41 sayılı KHK'dan sonra kuruluş tarihlerine göre Türkiye'deki üniversiteler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. 1933 Yılından Başlayarak 1982'de Çıkan 41 Sayılı KHK ile Kurulan Türkiye'deki Üniversiteler²¹⁶

	Üniversite	Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi
1	İstanbul	İstanbul	1933
2	İstanbul Teknik	İstanbul	1944
3	Ankara	Ankara	1946
4	Karadeniz Teknik	Trabzon	1955
5	Ege	İzmir	1955
6	Atatürk	Erzurum	1957
7	Orta Doğu Teknik	Ankara	1959
8	Hacettepe	Ankara	1967
9	Boğaziçi	İstanbul	1971
10	Dicle	Diyarbakır	1973
11	Çukurova	Adana	1973
12	Anadolu	Eskişehir	1973
13	Cumhuriyet	Sivas	1974
14	İnönü	Malatya	1975
15	Fırat	Elazığ	1975
16	On dokuz Mayıs	Samsun	1975
17	Selçuk	Konya	1975
18	Uludağ	Bursa	1975
19	Erciyes	Kayseri	1978
20	Akdeniz	Antalya	1982
21	Dokuz Eylül	İzmir	1982

²¹⁵ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 28.

²¹⁶ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 307.

	Üniversite	Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi
22	Gazi	Ankara	1982
23	Marmara	İstanbul	1982
24	Mimar Sinan	İstanbul	1982
25	Trakya	Edirne	1982
26	Yıldız Teknik	İstanbul	1982
27	Yüzüncü Yıl	Van	1982

Bu üniversitelerin yanı sıra, İhsan Doğramacı YÖK'ün mimarının olmasının dışında, vakıf üniversitelerin de fikir babasıdır. Doğramacı, 12 Eylül askeri darbesinden sonra başına getirildiği üniversite sisteminin işlemlerini aksatmış ve bu durumdan kurtulmak için de çıkış yolu olarak “Vakıf Üniversiteleri”ni işaret etmiş ve Türkiye'nin ilk vakıf üniversitesi olan Bilkent'i 1984 yılında kurmuştur.²¹⁷

Bilkent Üniversitesi'nin kuruluşunun yanında Gaziantep'teki ODTÜ kampüsü 1987 yılında üniversiteye dönüştürülmüştür. Bilkent Üniversitesi'nin kurulmasından sonra, konu ile alakalı olarak Anayasa Mahkemesi'nde iki kez dava açılmış ve mahkeme bu tür üniversitelerin yasa ile kurulması gerektiğine dair bir karar vermiştir. Bunun sonucunda yasal tartışmalar bitmiş ve 1992'de 3285 sayılı kanunla Bilkent Üniversitesi ile beraber Koç Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi kurulmuştur. Sonrasında Kadir Has Üniversitesi'nin kuruluş kanunu fiilen yürürlükten kaldırılmış, fakat bu üniversitenin kuruluş kanunu 1996 yılında yeniden çıkarılmıştır.²¹⁸

1987 yılı itibari ile 29 olan toplam üniversite sayısı 1992'de kurulan 24 yeni üniversite ile birlikte (23 devlet üniversitesi ve 1 vakıf üniversitesi) 53'e yükselmiştir. Üniversite sayısında görülen büyüme, 1992 yılının Türk yükseköğretiminde bir dönüm noktası olduğunu göstermektedir.²¹⁹

Tablo 7. 1992 Yılında Kurulan Üniversiteler²²⁰

	Üniversiteler	Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi
1	Koç	İstanbul	1992
2	Abant İzzet Baysal	Bolu	1992

²¹⁷ Sibel Özbudun ve Temel Demirer, *Eğitim, Üniversite, YÖK ve Aydın (lar)*, 1.B. (Ankara: Ütopya Yayınları, 2006), 65-66.

²¹⁸ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 305.

²¹⁹ Durmuş Günay ve Aslı Günay. “1933'ten Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1, sy.1 (Nisan 2011), 2.

²²⁰ Gürüz, Kemal *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, 307-308.

	Üniversiteler	Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi
3	Adnan Menderes	Aydın	1992
4	Afyon Kocatepe	Afyon	1992
5	Balıkesir	Balıkesir	1992
6	Celal Bayar	Manisa	1992
7	Çanakkale Onsekiz Mart	Çanakkale	1992
8	Dumlupınar	Kütahya	1992
9	Gaziosmanpaşa	Tokat	1992
10	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	Kocaeli	1992
11	Harran	Şanlıurfa	1992
12	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	İzmir	1992
13	Kafkas	Kars	1992
14	Kahramanmaraş Sütçü İmam	Kahramanmaraş	1992
15	Kırıkkale	Kırıkkale	1992
16	Kocaeli	Kocaeli	1992
17	Mersin	İçel	1992
18	Muğla	Muğla	1992
19	Mustafa Kemal	Hatay	1992
20	Niğde	Niğde	1992
21	Pamukkale	Denizli	1992
22	Sakarya	Sakarya	1992
23	Süleyman Demirel	Isparta	1992
24	Zonguldak Karaelmas	Zonguldak	1992

18 Ağustos 1993 tarihinde ise, 496 sayılı KHK ile birlikte Eskişehir’de Osmangazi Üniversitesi adı ile yeni bir üniversite daha kurulmuştur. Fen-Edebiyat, Tıp ve Mühendislik-Mimarlık Fakülteleri Anadolu Üniversitesi’ne bağlı iken bağlantısı değiştirilerek Osmangazi Üniversitesi’ne bağlanmıştır.²²¹

TBMM’de “Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik

²²¹ “Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu Değiştiren 3837 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bu Kanun ile Kanun Hükmünde Kararnamelere Yeni Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, *Resmî Gazete*, Sayı:21672, 496 Sayılı KHK, 18.08.1993.

Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı” konusunda İzmir Milletvekili Saffet Başaran söz alanlar arasında yer almıştır. Saffet Başaran, Demokratik Sol Parti (DSP) grubunun yeni açılan üniversiteler ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: 1992 yılına kadar yükseköğretim kurumu sayısı 29 iken, 1992 yılından sonra vakıf üniversiteleri ile birlikte üniversitelerin sayısı 1999 yılına kadar 72'ye ulaşmıştır. Yeni üniversite yapmak kadar, kurulan bu yeni üniversitelerin birçoğu ilgi de beklemektedir. Bu yüzden üniversitelerin geliştirilmesi, rehabilite edilmesi, hemen hemen her öğrencinin okumak istediği ve öğrencisi olmak için arzu ettiği bir üniversite haline getirilmesi, kesinlikle en önemli hedefler arasında olmalıdır.²²²

YÖK’ün kurulması hakkında bir yandan eleştiriler yapılırken diğer yandan ise ülkede kurulan üniversite sayısı (hem devlet hem de vakıf olarak) artmaya devam etmektedir. Yeni kurulan üniversitelerin isteklerini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılama konusunda ise endişeler sürmektedir. Bütün bunların dışında diğer önemli bir konu ise, birçok insanın hayatının değişmesine sebep olan 1402’likler meselesidir. YÖK’ün kurulmasından sonra, üniversitelerde hatırı sayılır tasfiyeler yaşanmış ve akademik özgürlük, üniversite özerkliği gibi konular tartışılmaya ve bu kavramların artık anlamını yitirdiği düşünölmeye başlanmıştır. Aşağıdaki bölümlerde konular ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiler verilecektir.

²²² “Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 348-349, erişim 05 Ekim, 2022, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c016/tbmm21016019.pdf>.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1402'LİKLER SORUNU

3.1. 1402'lik Uygulaması ve Sonuçları

1402'likler deyimi kısa yoldan bir anlatım aracı olarak kullanılmıştır. Uzun bir şekilde “1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2. maddesinin son fıkrası uyarınca sıkıyönetim makamlarının isteği üzerine görevine son verilen üniversite personeli ya da kamu görevlisi” demek yerine kısaca “Filan da 1402'lik oldu” denmiştir. Bu deyim ad olarak da sıfat olarak da kullanılmaya devam etmiştir. Zaman içerisinde 1402'lik denildiğinde insanlar konunun ne olduğunu anlamışlardır.²²³ Önceki dönemlerde “tasfiye” edilenlere benzer bir işleme konu olan “1402”liklerin adındaki 1402 sayısı, bu tasfiyenin kurbanı olanların toplam sayısını değil, kişileri kamu görevinden uzaklaştırmak için uygulanan kanunun numarasıdır.²²⁴

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 2. maddesine şu şekilde bir fıkra eklenmiştir:

Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi, yerel yönetimde çalışanların görevden uzaklaştırılması veya işlerine son verilmesi hakkındaki istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir.²²⁵

28 Aralık 1982 tarih ve 2766 sayılı kanun ile Millî Güvenlik Konseyi tarafından 1402 sayılı kanuna 2301 sayılı kanunla eklenen fıkrada değişiklik yapılmıştır. Değişiklik ile birlikte görevine son verilenler ile ilgili olarak, bağlı buldukları 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile diğer sosyal güvenlik kurumlarına yönelik kanun hükümlerinin

²²³ Haldun Özen, *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 1.B. (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), 27-28.

²²⁴ Rona Aybay, “1402'liklerin Göreve Döndürülmemesi Hukuka Aykırıdır”, *Bahri Savcı'ya Armağan* (Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları-7, 1988), 192.

²²⁵ “1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun”, K.N: 2301, Kabul Tarihi: 19.09.1980, *Resmî Gazete* ile Yayımlı:21.09.1980, Sayı:17112, erişim 06 Ekim 2022, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402301.pdf.

uygulanacağı ve bu insanların kamu hizmetlerinde bir daha çalıştırılmayacakları hüküm altına alınmıştır.²²⁶

1402'liklere uygulanan işlemin “yasal dayanağı” şudur: Çeşitli iş mesleklerinde olan kişilerin işine son verilmiştir. Bunların arasında belediye memurları, işçiler, öğretmenler ve profesörler de yer almıştır. Yasaya göre, bu insanlar “kamu hizmetinde çalıştırılmaları sakıncalı görülmüş kişiler”dir. Sıkıyönetim Komutanı, sakıncayı kendi yöntemlerine göre belirlemiş sonrasında ise hususu sakıncalı bulduğu kişinin çalıştığı yere bildirmiştir. Kurum da, Sıkıyönetim Komutanı'nın isteği üzerine bir yönetsel işlem ile “sakıncalı”nın işine son vermiştir.²²⁷ Görüşmecî 3, 1402'likler hakkında “görülen lüzum üzerine kürsüdeki görevinize son verilmiştir” şeklinde uzaklaştırmalar olduğunu ve herhangi bir gerekçe dâhi gösterilmediğini 4. bölümde yer alan 1402'likler ile ilgili yapılan görüşmeler bölümünde belirtmiştir.

12 Eylül'ü gerçekleştirenler daha ilk günden itibaren üniversiteyi suçlamışlardır. Onlar, 1980 öncesi olayların sorumlusu olarak üniversiteleri ve öğretim üyelerini görmüşlerdir. Başbakan Bülent Ulusu, üniversitelere gizli bir yazı yollayarak “delil bırakmaksızın suç işleyen öğretim üyelerini yönetici yapmayın, akademik yükseltme yapmayın, asistan yapmayın” demiştir. Delil yetersizliği ile serbest bırakılırken, hukukta delilsizlik suçsuzluğa en büyük kanıt iken 12 Eylül hukuku yeni bir hukuk oluşturmuş ve “delil bırakmaksızın suç işleyenler” diyerek birçok insanı cezalandırmıştır. Bunun sonucunda:

a. Delik bırakmaksızın suç işleyenler grubuna dâhil edilen bir bölüm öğretim üyesi 1402 ile görevlerinden uzaklaştırılmıştır.

b. Bir bölüm öğretim üyesi görevinden alınacağını anlayınca istifa etmiş, bir bölümü ise sözleşmesi iptal edilerek görevinden atılmıştır.²²⁸

Başlarda “komünist” olarak nitelendirilen sol görüşlü ve muhalif olan birçok akademisyenin görevine son verilmiştir. Akabinde ise, kişisel çıkar çatışmalarından kaynaklanan ihbarlar ve yöneticilerin vermiş olduğu sıfatlar veya yakıştırmalar da önemli rol oynamış, bunların da istenmeyen kişilerin tasfiyesine neden olduğu belirtilmiştir.²²⁹ Sakıncalı olması

²²⁶ “Gensoru, Genel Görüşme, Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 8. Birleşim, Dönem:18, Cilt:48, Yasama Yılı:4, 18.9.1990, 187, erişim 13 Ekim, 2022, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c048/tbmm18048008.pdf>.

²²⁷ Rona Aybay, “1402'liklerin Göreve Döndürülmemesi Hukuka Aykırıdır”, 193.

²²⁸ Turan Yılmaz, *1402'likler: Dokuz Yıllık Bir Öykü* (İstanbul: Açelya Yayıncılık, 1990), 49.

²²⁹ Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi V: Özerk Üniversite Dönemi (1946-1981)*, 1.B. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 194.

istenilenler, kurumların yöneticileri tarafından Sıkıyönetim Komutanlıkları'na iletilmiştir. Komutanlıklar ise göreve son verilmesini istemiş, kurumlar da isteği derhal yerine getirmiştir.²³⁰

Bazı asistan ve yardımcı doçentlerin görev süreleri uzatılmamış, bu sebepten dolayı işlerinden olmuşlardır. Bunun bir örneğini görüşme yaptığımız Görüşmeci 1'de görebiliriz. Görüşmeci 1, kendisine bir gerekçe gösterilmeden, görev süresi uzatılmayarak rektörlük kararı ile görevinden uzaklaştırılanlardan olmuştur. Sonradan kendisi mahkeme kararı ile görevine dönmüş fakat göreve döndükten sonra 1402 sayılı yasa ile tekrardan görevinden uzaklaştırılanların olduğunu da dile getirmiştir.

Bunların yanı sıra kendiliğinden 1402'lik olanlar da mevcuttur. İlk önce birçok insanın görevden alınacağı söylentileri yayılmaya başlamıştır. Aydın, çağdaş ve uygar bilim adamlarının görevden alınacakları olasılıkları her zaman başlarının üzerinde dolaşmıştır. Sonrasında teker teker dekan ve rektörün odasına çağrılmaya başlamışlar ve "Sıkıyönetimden göreve son verme emrinin geldiği ancak yazılı bildirim yarına kadar erteleneceği" söylenmiştir. İyi niyetli yöneticiler son defa onlara zaman tanımışlardır. "Yazıyı almadan istifa ederlerse, ortalık yatıştığında yeniden dönebilirlerdi. Yoksa...!" artık bir daha kamu görevinde çalışamayacaklardı. Yıllar sonra sıkıyönetim bitmiş ve durum anlaşılmıştır. Sıkıyönetim komutanı, onların görevlerinden ayrılmalarını hiçbir zaman istememiştir. O insanlar kötü bir oyunun içine düşmüşlerdir. Gerçek 1402'likler, görevlerine dönmek için yollar arayıp davalar açarken, kendiliğinden ayrılan bu insanlar ise, umuttan yoksun bırakılmışlardır.²³¹ O dönemde ihbarlar, arkadaşlarına ihanet edenler de olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Milliyet gazetesi, 26 Aralık 1988 tarihinde "İhbarcılar Açıklansın" başlığı ile bir haber yapmış, 1402'lik olan bazı öğretim üyeleri kendilerini ihbar edenlerin açıklanmasını istemişlerdir. İlgili haber şöyledir:

Hüseyin Hatemi, kendilerini ihbar eden jurnalcilerin açıklanmasını istediklerini vurguladı. Hayatında hiçbir zaman Atina'ya gitmediği halde, kendisi hakkında Atina üzerinden İran'a giderek Humeyni'ye yardımcı olduğu şeklinde jurnal yapıldığını belirten Prof. Hatemi "Bizi ihbar edenlerin birçoğu itibarlı mevkidedirler"²³² dedi.

Yapılan habere göre, bazı öğretim üyeleri hakkında asılsız ve gizli bir şekilde ihbarlar yapılmış, o isimler bir nevi şikâyet edilmişlerdir.

²³⁰ Yılmaz, Turan *1402'likler: Dokuz Yıllık Bir Öykü*, 11.

²³¹ Güney Dinç, *Güvensizlik Üçgeni: 1402'likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*, 1.B. (İstanbul: Say Yayınları, 1987), 46-47.

²³² "İhbarcılar Açıklansın", *Milliyet*, 26 Aralık, 1988, 12.

Tablo 8. 1402 Sayılı Yasa Uygulamasının Sayısal Sonuçları

Uygulama Türü	Sakıncası Devam Eden	Sakıncası Kaldırılan	Toplam
Görevine Son Verilenler	1485	3406	4891
Çalışma Bölgesi Dışına Gönderilenler	2640	1869	4509
1402 Uygulamasıyla Haksızlığa Uğrayanlar (Toplam)	4125	5275	9400

Tablo 9. Görevine Son Verilen ve Sakıncası Kaldırılan Kamu Personelinin Mesleklere Göre Dağılımı

Meslek Grubu	Görevine Son Verilen	Sakıncası Kaldırılan
Üniversite Öğr. Üyesi	95	25
Öğretmen	2515	1882
Memur	1298	1179
İşçi	317	301
Diğerleri	30	19
1402 Uygulaması (Toplam)	4891	3406

Gerçek sayının belirtilen rakamların çok üstünde olduğu tahmin edilmektedir ve bu rakamlara 1500-2000 dolaylarında olduğu varsayılan askeri personel dâhil değildir.²³³

3.1.1. Güvenlik Soruşturması

Türkiye’de memur olabilmek için Devlet Memurları Kanunu’nda genel ve özel şartların taşınması gerektiği belirtilmiştir. Memuriyete alınma işlemi, kurumların kendilerinin belirlemiş olduğu özel şartların yanı sıra eğitim, yaş, sağlık, vatandaşlık, askerlik durumu gibi kamu haklarından yasaklı olmamak, bazı suçlardan dolayı hükümlü olmamak ve belirli bir sürenin üzerinde hapis cezası almamış olmak şeklindeki genel şartları da taşınması beklenmiştir. Eğer kişi bu şartları taşıyor ise memur olamaz ayrıca belirtilen koşullardan herhangi birini kaybettiği durumda da memuriyetine son verilir.²³⁴

15 Ocak 1981 günü yayınlanmış olan 1981/2 sayılı genelgede şu ifadeler yer verilmiştir:

²³³ Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 406-407.

²³⁴ Mehmet Karaarslan. “Suç ve Cezaların Memuriyete Etkisi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 58, sy.1 (2009), 96.

... suça karışıp ta aranmakta olan kişilerin yakalanmalarını, çalınan veya kaybedilen kimlik belgelerinin, ateşli silahların ve motorlu taşıtların ele geçirilmelerini, bu konuda bilgiye ihtiyaç duyan güvenlik kuvvetlerine anında bilgi verilmesini sağlamak amacıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde Genel Bilgi Toplama Başkanlığı (G.B.T.B.), İl ve İlçe Jandarma ve Polis ünitelerinde ise Genel Bilgi Toplama Kısımları kurulmuştur.

Bu tarihten sonra işe alınacak kişiler işe alınmadan önce, kendilerini işe alacak kurumlar tarafından zabıtaca aranıp aranmadıkları kontrol edilip, araştırılmaya başlanmıştır.²³⁵ Güvenlik Soruşturması kavramı, tartışmalı bir konu olarak gündeme gelmiştir. Tartışmanın nedeni ise, konunun büyük ölçüde yasal dayanağının bulunmaması ve anayasal kurullarla çelişkili olduğu iddialarından ileri gelmiştir. 8 Mart 1990 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği'nin* yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Halen yürürlükte olan 1994 yılında ise, 4045 sayılı “Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”^{***} çıkarılmıştır.²³⁶ 1994 yılına kadar bu uygulamanın herhangi bir kanun dayanağı yoktur.

Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği, kamu personeli ile ilgili hangi makamlar tarafından ve hangi tür yöntemler ile arşiv araştırması ve soruşturması yapılmasına dair bir düzenleme olup, Resmi Gazete’de yayımlanması şart olan bir yönetmektir.²³⁷ Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği’ne karşı zaman içerisinde tepkiler oluşmaya başlamıştır. Konu ile ilgili olarak 16 Nisan 1990 tarihinde Güneş gazetesi “Güvenlik Soruşturması ILO’ya Aykırı” başlığıyla şöyle bir habere yer vermiştir:

Güvenlik Soruşturması Yönetmeliğine tepkiler artarak sürerken yönetmeliğin, Anayasanın yanı sıra Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 111 sayılı sözleşmesine^{***} de aykırı olduğu iddia edildi. İnsan Hakları Derneği (İHD) Vakfı Başkanı Doktor Haldun Özen, şunları söylemiştir: “Geçen yıl Haziran ayında İHD’nin 1402’likler

²³⁵ Başbakanlık, Özlük ve Yazı İşleri Genel Müdürlüğü, Sayı: 383- 02300, Genelge: 1981/2, 15.1.1981’den aktaran Dinç, Güney *Güvensizlik Üçgeni: 1402’likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*, 181-182.

* Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği, Karar Sayısı: 90/245, (13.04.1990 Tarih ve 20491 Sayılı *Resmi Gazete*).

** Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, Kanun No:4045, Kabul Tarihi:26.10.1994 (3.11.1994 Tarih ve 22100 Sayılı *Resmi Gazete*).

²³⁶ Ercan Orhan Aydın, “Türkiye’de Güvenlik Soruşturması Uygulamaları ve Bunların İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi: Devlet Memuru Alımında Güvenlik Soruşturması”, (Yüksek Lisans Tezi Maltepe Üniversitesi, 2013), 16.

²³⁷ Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 343.

^{***} Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 111 No’lu Ayırıcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi, Madde 1: Irk, renk, cinsiyet, din, siyasi inanç, ulusal veya sosyal menşeye bakılmadan yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı ifade eder, erişim 08 Aralık, 2022, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377273/lang--tr/index.htm.

komisyonu olarak hazırladığımız raporu ILO'ya göndermiştik. Raporu kamu görevlilerinin çalışma haklarından yoksun bırakılmasında Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği'nin kullanıldığını belirtmiştik. Ve ILO bu raporu Türkiye'nin de imzalamış olduğu 111 sayılı sözleşmesi çerçevesinde inceleyerek, yasa ve uygulamada ağır aykırılıklar olduğu sonucuna varmış ve Türkiye'yi özel paragrafa, kara listeye almıştı".²³⁸

Açıklama incelendiğinde, yapılan Güvenlik Soruşturması, ILO'ya aykırı olmasının yanı sıra İnsan Haklarına da aykırı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik Soruşturması, 12 Eylül döneminde devlete bağlılık şeklinde değil de, güncel iktidara bağlılık şeklinde ortaya çıkmış, davranış ve inançları ile 12 Eylül'le bağdaşmayan kişiler ise, kamu kurumlarından atılmıştır. 1402'likler de bunların içinde yer almıştır.²³⁹

Güvenlik Soruşturması bir taraftan Başbakanlık genelgesi ile kurumlaşır iken diğer taraftan sıkıyönetim organları da gerekli gördükleri incelemelerin yapılmasını ilgili kamu kuruluşlarından istemişlerdir. 24 Eylül 1981 tarihinde yerel komutanlıktan Ege Üniversitesi Rektörlüğü'ne gönderilen yazı bu konu ile ilgili bir örnek teşkil etmiş, yazıda şu ifadelere yer verilmiştir:

Ege Üniversitesi'nin çeşitli ünitelerine atanacak personel için önce nüfusa kayıtlı olduğu yerine Emniyet teşkilatı ile Cumhuriyet Savcılığı'ndan ve İzmir Emniyet Müdürlüğü'nden geçmişte veya halen:

1. Anarşik olaylara karışmadığı,
2. Aşırı uç (sağ ya da sol) sempatanı olmadığına dair iyi hal belgesinin alınması,
3. Belgelerin tamamlandığı bildirilmek sureti ile atanması düşünülen kişinin nüfus cüzdanı suretinin ekli olarak komutanlığımıza Rektörlük tarafından bildirilmesi,
4. Ve bu tamimin üniversitenin tüm birimlerine tebliği istenmekteydi.

Yazıya göre, memur, öğretim elemanı ayrılmaksızın, tüm adaylar güvenlik soruşturmasından geçirilmektedir.²⁴⁰ Güvenlik Soruşturması ile hakları elinden alınan ya da hiç verilmeyen kişiler, İdare Mahkemeleri'ne başvurarak bir netice elde etmeye çalışmışlardır. Soruşturma, kamu görevine girmeden yurtdışına çıkmaya kadar yaşamın birçok yerinde ve özellikle kişilerin hayati alanlarında karşı karşıya kaldıkları bir uygulama olarak varlığını sürdürmüştür. Yaygın bir uygulama olmasının sebebi ise, vatandaşların devlet ile olan ilişkilerinde bazı hakları kullanabilmesinin, devletin kendisi ile ilgili yapacağı güvenlik soruşturmasının "temiz" çıkmasına bağlanmış olmasıdır. Türkiye'de insanların, yaşamlarının hemen hemen her alanında devlet ile ilişkiye girmek mecburiyetinde kalmaları

²³⁸ "Güvenlik Soruşturması ILO'ya Aykırı", *Güneş*, 16 Nisan, 1990, 4.

²³⁹ Sabriye Mercan, "Güvenlik Soruşturmasından MİT De Bıktı", *Güneş*, 18 Aralık, 1990, erişim 17 Ekim, 2022, <http://www.guneydinc.com/makaleler/105.pdf>.

²⁴⁰ Dinç, *Güney Güvensizlik Üçgeni: 1402'likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*, 58-59.

ve devletin en büyük işveren olması, güvenlik soruşturması uygulamasını daha da yaygın hale getirmiştir.²⁴¹

3.1.2. Fişleme Olayları

Fişleme kavramı; asayiş ve istihbarat ile görevli kuruluşların, kendiliğinden bilgi toplayıp bu bilgileri depolamaları anlamına gelmektedir. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve polis raporları, yani bir anlamda “fişler”, güvenlik soruşturması yapılırken başvurulmuş bilgi kaynakları arasında yer almıştır. Güvenlik kuruluşları toplamış oldukları bilgilere göre kuşku oldukları kişileri fişlemişlerdir.²⁴²

Muammer Aksoy’a göre, dünyanın hiçbir demokrasisinde suç sayılmayan, fakat MİT ajanlarının ve müsteşarlarının nazarında, “cezalandırılması gereken tutum ve davranışlar alanına girme” olarak sayılan ve bir de bu fikir ya da tutumlar, “sağda” olmayan genellikle “demokratik solda” yer alan bir kişi tarafından benimsenmişse, o kişi belgelenmiş ve fişlenmiştir. Fişlenen kişiler, hem olağan dönemlerde hem de bilhassa olağanüstü dönemlerde çeşitli sakıncalarla karşı karşıya bırakılmışlardır.²⁴³

Güvenlik soruşturmasında kullanılan fişlerin oluşturulma yöntemleri nesnel ve hukuksal ölçütlerden uzak olabilmektedir. Raporların en önemli özellikleri arasında, hazırlanması ve kullanılmasının gizli olmasıdır. Gizlilik neticesinde doğan rahatlık, ciddiyetsizlik ve mesuliyetten uzak olma fikrinin; taraflı, nesnellikten uzak ve bazı zamanlarda gerçek dışı raporlar hazırlanmasına yol açtığı görülmüştür.²⁴⁴

18 Aralık 1984 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan ve Hikmet Çetinkaya’nın haberine göre, YÖK üniversite rektörlüklerine bir yazı göndermiş, öğrenciler ve öğretim üyeleri hakkında “bilgi fişi” tutulmasını istemiştir. YÖK Başkanı İhsan Doğramacı’nın imzası ile gönderilen genelgede, “bu fişler devamlı olarak elden geçirilecek, güncel halde bulundurulacak ve muhafaza edilecek” denilmiştir. Bunun yanı sıra genelgede şu ifadeler de yer verilmiştir: “Geçmiş dönemlerde ideolojik eylemlere karışmış öğretim üyeleri ve öğrencilerin durumları yakından takip edilecek ve ideolojik faaliyetleri tespit edilen kişiler hemen mahallin Emniyet Müdürlüğü’ne ve YÖK Başkanlığı’na bildirilecektir”.²⁴⁵

²⁴¹ Onur Karahanoğulları. “Güvenlik Soruşturması”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 53, sy.1 (1998), 159-160-168.

²⁴² Dinç, Güney *Güvensizlik Üçgeni: 1402’likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*, 110.

²⁴³ Muammer Aksoy, “Güvenlik Soruşturması Denilen Hukuksal Sapıklığın, MİT Raporlarındaki Korkunç Yanlış ve Yalanlar Işığında Değerlendirilmesi”, *Bahri Savcı’ya Armağan* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları-7, 1988), 75.

²⁴⁴ Onur Karahanoğulları. “Güvenlik Soruşturması”, 163.

²⁴⁵ “Öğretim Görevlisi ve Öğrenciler Fişlenecek”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık, 1984, 1.

14 Ağustos 1985 tarihinde Cumhuriyet gazetesi tarafından yapılan “Köylü Fişleniyor” başlıklı haberde ise fişleme konusu ile ilgili olarak: “Türkiye’nin 35 bin 268 köyünde yaşayan 26 milyon köylü yurttaş fişlenmeye başlanmıştır. Köy muhtarları tarafından doldurularak aile reislerine de imzalatılacak fişler sonrasında jandarma karakollarına teslim edilecektir. Fişlerde yurttaşların “siyasi temayülleri ve ideolojik durumları” da açıkça belirtilecektir” şeklinde ifadelerle yer verilmiştir.²⁴⁶ Bu haber, fişleme olaylarının daha da artmaya ve yayılmaya başladığını göstermiştir. Yukarıda verilen iki haberde de üstünde durulan konu ise, kişilerin ideolojik durumları ve siyasi eğilimleridir.

Güney Dinç’e göre, fişleme salgının bir an önce gelişigüzel işleyişten kurtarılması ve kalıcı yöntemlere bağlanması gerekmektedir. Çünkü bu gereksinim, insanların kişilik haklarına, temel hak ve özgürlüklerine ve de onuruna saygısızlık anlamına gelmiş, yürütme birimlerinin işlerini kolaylaştırıp tekdüzeliğin sağlanması amacına yönelmiştir. Bütün bunların dışında, 1986 yılının Eylül ayında, İçişleri Bakanlığı tarafından fişleme tasarımının kapsamı genişletilmiş, yeniden düzenlenmiş ve bakanlıkların görüşlerine sunulmuştur. “Suçluların daha kolay yakalanmasının” amaçlandığı bildirilen bu yeni yöntem ile birlikte siyasal nitelikli suçların sanığı olarak gözaltına alınanların, yargılama sonrasında rahatlasalar dahi fişlenerek “takip ve de kontrol” altında tutulacakları belirtilmiştir.²⁴⁷

3.1.3. Danıştay Kararları

Genelkurmay Başkanlığı’nın isteği üzerine Başbakanlık tarafından hazırlanan 16 Mart 1983 tarihli genelge ile bakanlıklar aleyhine Danıştay’da dava açarak görevine geri dönme isteğinde bulunanlara karşı olarak bir önlem geliştirilmiştir. Genelge ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 20. maddesi* hatırlatılarak, idare tarafından verilen gizli dosya ve belgelerin taraf ya da vekillerine incelettirilmeyeceği belirtilmiş ve bundan dolayı Danıştay tarafından istenen Sıkıyönetim Komutanlıkları’nın gizlilik dereceli işe son verme ya da atama istek yazılarının yalnızca Danıştay’a gönderilmesinde herhangi bir sakıncanın bulunmadığı belirtilmiştir. Danıştay, kamu görevlileri ile ilgili gizli evrakları, arşiv

²⁴⁶ “Köylü Fişleniyor”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos, 1985, 1.

²⁴⁷ Dinç, Güney *Güvensizlik Üçgeni: 1402’likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*, 115.

* Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. (“İdari Yargılama Usulü Kanunu”, K.N: 2577, Kabul Tarihi: 6.1.1982, *Resmi Gazete*:20.1.1982, Sayı:17580, Tertip:5, Cilt:21, Sayfa:147).

araştırması ve güvenlik soruşturması bilgilerini de inceledikten sonra karar verebilecek fakat bu evrak ve bilgiler davacılar ile vekilleri tarafından incelenemeyecektir.²⁴⁸

Sıkıyönetim, 19 Temmuz 1985 tarihinde İzmir ve Ankara'dan, 19 Kasım 1985 tarihinde ise İstanbul'dan kaldırılmıştır. Bu tarihlerden sonra Türkiye'nin çok geniş bir bölümünde sıkıyönetim sona ermiştir. Bu esnada yıllardan beri eski görevlerine geri dönmek için sıkıyönetimin kalkmasını bekleyenler, Genelkurmay Başkanlığı'na başvurmuş ve içinde buldukları durumun aydınlatılmasını istemişlerdir. Fakat iki cevap ile karşı karşıya kalmışlardır. Ya ilgili sıkıyönetim komutanlığının çok geride kalan bir tarihte sakıncalı durumlarının kaldırıldığı söylenmiş ya da "hakkınızda daha önce görevinize son verilmesi isteminde bulunan sıkıyönetim komutanlığının hukuki varlığı sona erdiğinden, durumunuzun yeniden incelenmesi mümkün olmamaktadır" şeklinde bir geri dönüş almışlardır.²⁴⁹ Konu ile ilgili olarak Emin Çölaşan Hürriyet gazetesinde 31 Ocak 1988 tarihinde Rona Aybay ile bir röportaj gerçekleştirmiş ve: "Bu konuda birçok dava açıldı. Görevine son verilen insanlar, sıkıyönetim kalkınca dava açtılar. Bunların arasında siz de varınız kişisel olarak. Nasıl bir sonuç aldınız?" sorusuna Aybay şu şekilde cevap vermiştir:

Biz hukukçu olarak diyoruz ki: "Tamam, sıkıyönetim döneminde bizi kovdunuz. Bunu içimize sindirmiyoruz ama yasal olarak kabul ediyoruz. Sıkıyönetim kalktığı anda, bizim görevimize dönmemiz gerekir. Çünkü yasanın o maddesi, sıkıyönetim süresince geçerlidir.." Sıkıyönetim kalkar kalkmaz biz hepimiz kovulduğumuz yerlere dilekçe verip görevimize dönmek istediğimizi bildirdik. Ancak idare bu başvurularımıza ya cevap vermedi ya da ret cevabı verdi. Danıştay 5'inci Dairesi'nin tetkik hâkimi, savcısı, başkanı ve bir üyesi bizim lehimize düşünce veriyorlar. Ancak üç üye bizim görevlerimize iade edilmemize karşı çıkıyor. Bu durumda her davayı üçe karşı iki oyla kaybediyoruz Danıştay'da. Böylece de idare mahkemelerinin verdiği kararlar bozulmuş oluyor. Tabii bu durum idarenin canına minnet!

"O üç Danıştay üyesinin kararları, hiç değişmedi mi? Hep 1402'liklerin aleyhinde mi oy kullanıyorlar?" sorusunu ise: "Kesinlikle değişmedi. Başkan ve bir üye lehte, üç üye aleyhte oy kullanıyor"²⁵⁰ şeklinde yanıtlamıştır. Yapılan habere göre, öğretim üyelerine kendilerini savunma hakkı dahi verilmemiş, görevlerine geri dönmeleri için bir nevi çaba sarf edilmiştir.

1987 yılında çıkan Nokta Dergisi'nde, 1402'lik olan Doç. İsmet Uzkut hakkında "görevine dönebilir" kararının Danıştay'da bozulduğuna dair bir habere yer verilmiştir. Sıkıyönetim kalktığında Uzkut da görevine dönebilmek için üniversiteye başvurmuş ve bu durum, İdare

²⁴⁸ Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 50.

²⁴⁹ Dinç, Güney *Güvensizlik Üçgeni: 1402'likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*, 76-77.

²⁵⁰ "1402'liklerin Sayısını Bilen Yok", *Hürriyet*, 31 Ocak, 1988, 11.

Mahkemesi'ne intikal etmiştir. İzmir 2. İdare Mahkemesi Uzkut'un göreve iadesini kararlaştırmıştır. Fakat Danıştay 5. Dairesi'nin ise kararı şu şekilde olmuştur:

Sıkıyönetim komutanlarının personelin genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmalarının sakıncalı görülmesi ve işlerine son verilmesi, işlerine son verilenlerin sıkıyönetim sona erdikten sonra tekrar memur ve diğer kamu görevlisi ve kamu hizmeti gören işçi olarak görevlendirilmelerinin göreve son verme nedeni ile bağdaşmayacağı dikkate alınarak bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmayacakları açıkça hükme bağlanmıştır.²⁵¹

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Yalçın Küçük de sakıncası kaldırılmayanlardan olmuştur. Ankara'da sıkıyönetim kalktıktan sonra Küçük, Ankara 6. İdaresi'ne başvurmuş ve kendisini görevine iade etmeyen kurumuna dava açmıştır. 6. İdare Mahkemesi Küçük'ün "ömür boyu kamu hizmetlerinden yoksun kalmayı gerektirecek bir suç işlemediğini" belirterek sıkıyönetim kalktıktan sonra işlemlerinin de ortadan kalkacağı görüşünden hareket ederek Küçük'ü görevine iade etmiştir. Fakat İdare Mahkemesi'nin kararı üniversite idaresi tarafından temyiz edilmiş ve Danıştay 5. İdare Daire, İdare Mahkemesi'nin bu kararının "yanlış" olduğuna karar vermiştir.²⁵²

Bütün bunların dışında Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, sıkıyönetim kalktıktan sonra idareler de görevine geri dönmek isteyenlerin karşısında olmaya başlamışlardır. Ankara Üniversitesi (AÜ) Yönetim Kurulu, sıkıyönetim kalktıktan sonra görevine geri dönmek isteyenlerin başvurularını reddetmiştir. AÜ Yönetim Kurulu, 30 Temmuz 1985/1301 sayılı kararında şu görüşleri savunmuştur: "Sıkıyönetim Komutanlarının istemi üzerine işlerine son verilen kamu personelinin sıkıyönetim sona erdikten sonra tekrar memur olarak görevlendirilmeleri işlerine son verme nedeni ile bağdaşmaz bunun için de bu kimseler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar."²⁵³

Sıkıyönetim Komutanlıkları'nın isteği doğrultusunda görevlerine son verildiğinden dolayı bir daha ömür boyu kamu hizmetinde çalıştırılmayacakları yolunda yapılan anlayış ve yorumun Anayasanın 70. maddesi* ile uyuşmadığı gibi hak, adalet ve eşitlik gibi ilkelere de aykırı olduğu düşüncesi ile İzmir İdare Mahkemesi'nin temyize konu kararı bozulmuştur.²⁵⁴

²⁵¹ "En Doğrusunu Komutan Bilir", *Nokta Dergisi*, Yıl:5, Sayı:12 (1987), 22-23.

²⁵² Yılmaz, Turan *1402'likler: Dokuz Yıllık Bir Öykü*, 29-30.

²⁵³ "Ankara Üniversitesi'nin Kararı: 1402'likler Göreve Dönemez", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos, 1985, 1.

* Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", 70.

Madde, erişim 31 Ekim, 2022,

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=70#:~:text=70.,Madde&text=Her%20T%C3%BCrk%2C%20kamu%20hizmetlerine%20girme,niteliklerden%20ba%C5%9Fka%20hi%C3%A7bir%20ay%C4%B1r%20g%C3%B6zetilemez.

²⁵⁴ Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 333-334.

Sonrasında 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2. maddesinin 2766 sayılı yasa ile değişik son fıkrasında bulunan "... bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar" hükmü, sıkıyönetim komutanlarının talepleri üzerine mesleklerine son verilen memurların, diğer kamu görevlilerinin ve kamu hizmetlerinde görev yapan işçilerin, ilk defa kamu görevine başladıkları tarihte bu görev için kanun ve yönetmeliklerde geçen nitelikleri kaybetmemeleri durumunda, mesleklerine son verildiği yerde sıkıyönetim kalktıktan sonra, kurumları tarafından eski görevlerine dönmeleri, iade edilmeleri gerekmektedir. Bundan dolayı, içtihadın Danıştay 5'inci Dairesi'nin 14 Nisan 1988 günlü ve E: 1987-2417, K: 1988-1286 sayılı kararı doğrultusunda birleştirilmesine, 7 Aralık 1989 tarihinde karar verilmiştir.²⁵⁵ 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 40. maddesi gereğince, Danıştay'ın içtihadın birleştirilmesi ile ilgili kararlarına, Danıştay daire ve kurulları ile idarî mahkemeler ve idare uymak zorunda kalmışlardır. Bu vaziyetin içinde bulunanlar, ya idareleri tarafından görevlerine iade edilmişler ya da görevlerine iade edilmeleri yolundaki işlemler devam etmiştir.²⁵⁶

"1402'liklere Yargı Desteği" başlığıyla Günaydın gazetesi 27 Aralık 1988 tarihinde şöyle bir habere yer vermiştir:

12 Eylül sonrasında 1402 sayılı sıkıyönetim yasasıyla görevinden uzaklaştırılan Prof. Alpaslan Işıklı, görevine iade için Ankara 6'ncı İdare Mahkemesi'nce açtığı davayı kazandı. Ankara 6'ncı Bölge İdare Mahkemesi'nin kararında sıkıyönetimin "geçici" bir rejim olduğu belirtilerek, "bu dönemde sıkıyönetim kalktıktan sonra hükmünü yitireceği 'savunuldu'". Bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmazlar" hükmünün de sıkıyönetim suretiyle kısıtlı olması gerektiği kaydedilen kararda, aynı hükmün sıkıyönetim kalktıktan sonra da uygulanmasının anayasanın kişi hak ve özgürlüklerini düzenleyen maddelerine aykırı olacağı ifade edildi.²⁵⁷

"Bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmazlar" hükmünün sıkıyönetim süresince olması gerektiği bu sürenin bitiminde görevinden uzaklaştırılan hocaların görevine geri dönmesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat bazı hocalar sürenin bitmesine rağmen görevine geri dönememiştir. Çünkü İdare Mahkemesi böyle bir karar vermiş dâhi olsa bazı kurumlar bu iadeleri kabul etmemiştir.

1402'likler haklarını aramaya devam etmişler, bu yüzden görevlerine geri dönebilmeleri için bir yasa tasarısı hazırlığına başlanmıştır. Fakat Günaydın gazetesinin 26 Aralık 1988 tarihinde yapmış olduğu "1402'likler: Yasa Değil Mahkeme Kararı Uygulansın" başlıklı

²⁵⁵ Danıştay Kararı, Esas No: 1988/6, Karar No: 1989/4, (9 Şubat 1990 Tarih ve 20428 Sayılı *Resmi Gazete*).

²⁵⁶ "Gensoru, Genel Görüşme, Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması", *TBMM Tutanak Dergisi*, 188.

²⁵⁷ "1402'liklere Yargı Desteği", *Günaydın*, 27 Aralık, 1988, 6.

haberde, görevinden uzaklaştırılan Mete Tunçay'ın yasa tasarısı ile değil Danıştay kararı ile görevine dönmek istediği belirtilmiştir. Tunçay bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: “1402’liklerin yıllar süren çabaları sonucunda verilmiş Danıştay kararları, kayıtsız koşulsuz ve tüm özlük haklarıyla eski görevlere dönülmesini gerektirmektedir”. Buna ek olarak haberde İhsan Doğramacı tarafından ODTÜ Rektörlüğü’ne gönderilen bir yazıya da yer verilmiştir. Bu yazı ise şu şekildedir:

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın “GİZLİ” ve “KİŞİYE ÖZEL” işaretli 25 Şubat 1983 tarih ve İSTH: 3500-588-83/ 4. Ks. 2289 sayılı yazılarında; Üniversitenize bağlı çeşitli Fakültelerde görevli, aşağıda adları belirtilen öğretim elemanlarının; 1402 sayılı kanunun 2301 ve 2766 sayılı kanunla değişik 2 nci maddesi gereğince işlerine son verilmesi istenilmektedir.

O dönemki Sıkıyönetim Komutanı olan ve yazıyı okula göndermesini isteyen Recep Ergun'un, sonrasında ise 1402’liklerin görevlerine dönebilmeleri için hazırlanan yasa tasarısının komisyon başkanlığını yürüttüğü dile getirilmiştir.²⁵⁸ 1983 yılında başlayan görevinden uzaklaştırma olaylarından sorumlu Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun'un sonrasında dönmeleri için uğraşması da düşündürücü bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. 9 Şubat 1990 tarihinde Resmi Gazete’de “bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmazlar” ibaresi kalkmış, hükmün sadece sıkıyönetim süresi içerisinde olduğu belirtilmiştir. M. Tahir Hatipoğlu’na göre, hukukun üstün olma durumu işte burada karşımıza çıkmış ve herhangi bir yargılama ve soruşturma geçirmemiş olan insanları bir cümle ile ömürleri boyunca cezaya tabii tutmak yalnızca 12 Eylül hukukuna yaraşmıştır. Kararla birlikte 1402’liklerin görevlerine dönmeleri kesinleşmiş, bu yüzden 1402’liklerin kurumlarına dönmek için başvurularını yapmaları ve geçmiş hakları alma mücadelelerini de devam ettirmeleri gerekmektedir.²⁵⁹

Haberler incelendiğinde 1402’likler konusu, o dönemde sık sık tartışılan ve gündemden düşmeyen bir mesele olmuştur. 18 Eylül 1990 tarihinde Hatay Milletvekili Ali Uyar ve 17 arkadaşı konuyu meclise taşımışlar ve 1402’liklerin hangi gerekçelerle, kimler tarafından ve Danıştay kararlarına rağmen bu duruma kimlerin engel olduğunu belirlemek amacı ile bir Meclis araştırması yapılmasını istemişlerdir. Ali Uyar’a göre, mecliste yapılan görüşmeler sonunda, insanlık adına utanç verici bir uygulama yaparak Türkiye’nin kara listeye alınmasına sebep olanlar ya ortaya çıkacak ya da verilen bu önerge reddedilerek hem insan

²⁵⁸ “1402’likler: Yasa Değil Mahkeme Kararı Uygulansın”, *Günaydın*, 26 Aralık, 1988, 6.

²⁵⁹ M. Tahir Hatipoğlu. “1402’likler İçin Danıştay Kararı”. *Ekonomi ve Politikada Görüş Dergisi* sy.41 (1990), 19.

haklarının hem de hak ve özgürlüklerin çiğnenmesine göz yumacaktır.²⁶⁰ Fakat önerge reddedilmiştir. 19 Eylül 1990 tarihinde Cumhuriyet gazetesi “1402’liklerin Önergesine Ret” başlığıyla konu ile ilgili olarak sayfasında şöyle bir habere yer vermiştir:

1402’likler diye adlandırılan ve 12 Eylül döneminde sıkıyönetim komutanlıkları tarafından görevlerine son verilenlerle ilgili olarak Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge, TBMM ‘de ANAP ‘lıların oylarıyla reddedildi. SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) Hatay Milletvekili Ali Uyar ve arkadaşlarınca verilen önerge genel kurulda dün görüşüldü. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, önergeye karşı çıkarken Danıştay’ın aldığı İçtihadı Birleştirme Kararı’nın 1402’liklerin görevine geri dönmelerini sağladığını, bu konuda halen TBMM gündeminde bir yasa tasarısı bulunduğunu söyledi.²⁶¹

1402’liklerin haklarının geri verilmesi ve bu konunun bir çözüme ulaşması için gereken çalışmaların yapılması, sürekli bir şekilde gündeme gelmiş ve dile getirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 14 Şubat 1991 tarihinde Güneş gazetesinin “1402’likler İçin Adalet Geliyor” başlığıyla yapmış olduğu haber şöyledir:

Daha önce yasa metninde yer alan “Sıkıyönetim komutanlarının talepleri üzerine işlerine son verilenlerin bir daha kamu hizmetlerinde çalışamayacaklarına ilişkin bölüm kaldırıldı. Ancak bu kişiler arasından sıkıyönetimin kalkmasından sonra geçen bir yıllık süre içerisinde görevlerine tekrar dönmek isteyenlerin başvuruları, yürürlükte bulunan diğer yasa hükümlerine göre incelenecek, “uygun bulunanlar” tekrar eski işlerine geri dönebilecek. Dönüşte eski derece, maaş ve diğer özlük haklarına sahip olunabilecek. Ancak bu kişilere, görevden ayrı kaldıkları döneme ilişkin maaşları ödenmeyecek.²⁶²

Düzenlemeye 1994 yılında Resmi Gazete’de “Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”da yer verilmiş ve 1402’liklerin görevlerine iade edilmesine karar verilmiştir.

3.2. 1402’likler ve İnsan Hakları

Yukarıda da bahsedildiği üzere, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra YÖK kurulmuş ve YÖK kurulduktan sonra da birçok akademisyen ya görevlerinden uzaklaştırılmış ya istifaya zorlanmış ya da emekliye ayrılmıştır. Sonrasında ise bu kişiler hakkında arşiv araştırması, güvenlik soruşturması, fişleme gibi birçok uygulama yapılmaya başlanmıştır. Buna benzer

²⁶⁰ “Gensoru, Genel Görüşme, Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 192, erişim 22 Şubat, 2024,

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c048/tbmm18048008.pdf>.

²⁶¹ “1402’liklerin Önergesine Ret”, *Cumhuriyet*, 19 Eylül, 1990, 6.

²⁶² “1402’likler İçin Adalet Geliyor”, *Güneş*, 14 Şubat, 1991, 3.

* Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, Kanun No:4045, Kabul Tarihi:26.10.1994 (3.11.1994 Tarih ve 22100 Sayılı *Resmi Gazete*).

uygulamaların insan haklarına aykırı olduğu görülmüş ve 1402'lik olanlar tarafından hukuk mücadelesi verilmiştir.

İnsan haklarının gelişmesini sağlayan en büyük etkenler, 1. ve 2. Dünya Savaşları olmuştur. 1. Dünya Savaşı'nda Milletler Cemiyeti kurulmuş ve cemiyetin amacı dünya üzerindeki barışı korumak olmuş ama bunu tam olarak sağlayamamış ve sonrasında 2. Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaştan sonra ise, Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. BM 1948'de insan hak ve özgürlüklerini belirleyen “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”ni düzenlemiştir. Düzenlenen beyanname, insan haklarının düzgün ve sağlam zeminler üzerine oturmasına katkı sağlamıştır. Beyanname; din, yaşama, düşünce, örgütlenme, toplanma haklarından çalışma, sosyal güvenlik ve eğitim alanlarına kadar pek çok hakkı güvence altına almıştır. Türkiye ise beyannameyi, kabul edildiği tarih olan 10 Aralık 1948 tarihinde imzalamış ve insan haklarına ve özgürlüklerine kendisinin de saygı göstereceğini kabul etmiştir.²⁶³ Fakat İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 21/2* incelendiğinde, Türkiye'de yapılmış olan eylemlerin bu maddeye pek de uymadığı görülmüştür, çünkü 1402 uygulaması ile birçok insanın öncelikle çalışma ve eğitim hakları ellerinden alınmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 8. maddesi ise şu şekildedir: “Her şahsın, kendisine Anayasa ve kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiili netice verecek şekilde milli mahkemelere müracaat hakkı vardır”. “Fiili netice verecek şekilde” ifadesi özellikle önem arz etmiş, çünkü mahkemelerin, temel haklara karşı yapılan saldırılar karşısında sığınılacak etkili birer makam olması gerektiği savunulmuştur. İdarenin işlemlerini, “hukuka uygunluk” denetiminden geçiren İdare Mahkemeleri; idare tarafından Anayasa ve kanunlar ile tanınmış olan temel hakları ihlal edilmiş kişilerin bu haklarına kavuşmasını sağlamak ile görevlendirilmiştir.²⁶⁴ Fakat burada da, Sıkıyönetim geçtikten sonra işlerine geri dönmek için mahkemeye başvuran kişilerin “kamu hizmetinde bir daha çalıştırılmazlar” hükmüne takıldıkları görülmüştür.

İnsan hakları ve akademinin bağımlı koparmak için sarf edilen çabalar uzun bir zaman başarılı olmuş, hem insan hakları çerçevesinde çalışmalarını yürüten öğretim üyeleri üniversitelerinden uzaklaştırılmış hem de ifade ve akademik özgürlük ile ilgili baskılardan

²⁶³ Ercan Orhan, “Türkiye’de Güvenlik Soruşturması Uygulamaları ve Bunların İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi: Devlet Memuru Alımında Güvenlik Soruşturması, 1-2.

* Herkesin, ülkesinde kamu hizmetlerinden eşit yararlanma hakkı vardır. (İnsan Hakları Derneği, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, 30 Kasım 1999, erişim 02 Kasım, 2022, <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>).

²⁶⁴ Rona Aybay, “1402’liklerin Göreve Döndürülmemesi Hukuka Aykırıdır”, 195-196.

dolayı insan haklarına yönelik yapılan çalışmaların olması hemen hemen olanaksız hale gelmiştir.²⁶⁵

O dönemde mağdur edilmiş pek çok kişi, sol görüşlü olan ve tutuklanan insanların anne, baba ve kardeşleri, gazeteciler, avukatlar, hekim, mühendis, mimar ve öğretmenlerin de içlerinde bulunduğu ve kurucusu oldukları İnsan Hakları Derneği 17 Temmuz 1986 tarihinde kurulmuştur.²⁶⁶ Bu tarihten sonra İnsan Hakları Derneği tarafından düşünce ve örgütlenme özgürlüklerinin gerçekleştirilmesini sağlamak amacı ile bir komisyon oluşturulmuş ve komisyon çalışmalarına başlamıştır. Komisyon, düşünce özgürlüğünü ve belirli bir düşünceyi paylaşanların serbest bir şekilde örgütlenmelerini ve o doğrultuda faaliyette bulunabilmelerini demokrasinin temel gerekleri arasında saymıştır.²⁶⁷ Oluşturulan komisyonun başkanı Nurkut İnan olmuş ve 23 Mayıs 1988 tarihinde şu şekilde bir basın açıklaması yapmıştır:

Komisyonun ilk işi Türkiye’de 1402 sayılı yasa nedeni ile işini kaybedenlerin sayısını saptayıp bir liste düzenlemek olacaktır. Kişiler yalnız Sıkıyönetim Komutanlarınca görevlerine son verilenler değil, 1402 tehdidi ile istifaya ya da emekli olmaya zorlananlar, sanki sıkıyönetim emri varmış gibi idarece işten çıkarılanlar ve 1402 sayılı yasanın uygulanmasını protesto amacıyla istifa edenlerdir.²⁶⁸

Rona Aybay’a göre, 1402’liklere uygulanan “işe son verme” işleminin gerekçesinin açıklanmadığı ve onlara savunma olanağı tanınmadığından dolayı bu işlem hem “eşitliği bozucu” bir nitelik olarak hem de sözleşme ile yasaklanan türde “keyfi” bir işlemdir.²⁶⁹ Bunlara ek olarak Türkiye’de üniversitelerde 1983 yılında başlayan tasfiyeler yani 1402 uygulaması, İnsan Haklarına aykırı bir uygulama olup bu uygulama, birçok insanın öncelikle yaşama, eğitim, çalışma özgürlüklerini elinden almış ve eşitlik ilkesini ortadan kaldırmıştır.

3.3. 1402’lik Olan Öğretim Üyelerinden Bazıları ve 1402 Öyküleri

12 Eylül 1980 askeri darbesinin yaşanması ve ardından YÖK’ün kurulması üniversitelerde köklü bir değişikliğe gidilmesine sebep olmuş ve 1402 sayılı yasa ile birçok akademisyen görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Baskın Oran’a göre, üniforma giyen ve monotonluğu prensip edinmiş, merkezileşmeyi sonuna kadar uygulayan, bundan dolayı da demokratiklik kavramı ile hiçbir alakası olmayan ordu, o günlerde ortalığa hâkim olan anarşiyi yok etmenin

²⁶⁵ Ozan Değer. “Türkiye Akademisinde Bir Disiplin Olarak İnsan Hakları”, *İnsan Hakları Okulu* (2018), 38.

²⁶⁶ “İnsan Hakları Savunucuları: İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü”, Hüsni Öndül, İnsan Hakları Yaz Okulu toplantısında sunulmuştur, 26 Eylül 2019, erişim 05 Aralık, 2022, https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2019/12/1%CC%87nsan-Haklar%C4%B1-Okulu-Sunumu_26_Eylul_2019.pdf.

²⁶⁷ İnsan Hakları Derneği, 2. Olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu (22 Ekim 1988), 47.

²⁶⁸ Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 305.

²⁶⁹ Rona Aybay, “1402’liklerin Göreve Döndürülmemesi Hukuka Aykırıdır”, 196.

yolunu, toplumun temel direklerine üniforma giydirmek olarak görmüştür. “Üniforma giydirmeden” siyasal partiler, medya, sendikalar ve derneklerin yanında üniversiteler de nasiplerini almışlardır. Cuntanın önderleri, üniversitede meydana gelen öğrenci olayları konusunda üç noktada özetlenebilecek bir kanaate sahiptirler. Birincisi; üniversite, özerklik yüzünden anarşinin kaynağı olmuştur. İkincisi; akademi, yüksekokul ve üniversite gibi kurumlar, yükseköğretimin işleyişini bozmaktadır. Üçüncüsü ise; öğrencilerin bu hale gelmesinin sebebi hocalardır. Belirtilen sebeplerden dolayı üniversitelerde 1402 uygulaması işlemeye başlamıştır. Uygulama ile SBF öğretim kadrosu 1983 yılında 1982 yılındaki duruma oranla yüzde 47’lik bir kan kaybına uğramıştır. Bu rakam içerisinde sadece iki kişi yaştan dolayı emekli olmuş, geri kalan kısım ise ya YÖK ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu gereğince tasfiye edilmiş ya da artık böyle bir üniversitede hocalık yapılamayacağı gerekçesi ile istifa etmiştir.²⁷⁰

Gazeteci Mustafa Balbay’a göre, hiç teröre karışmamış bilim adamları bir gün ellerinde sarı bir zarf ile emeklerini verdikleri kürsülerinden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Bu insanların küçük bir kısmının ülkücü iken büyük bir kısmının ise sol görüşlü insanlar olduğu anlaşılmıştır. Onlar için uzun bir yargı mücadelesi başlamış ve verdikleri mücadelenin sonunda eski görevlerine geri dönme hakkı tanınmıştır.²⁷¹ Gazeteci Uğur Mumcu’ya göre ise, görevlerinden uzaklaştırılan öğretim üyeleri, üniversite içinde önce kendi arkadaşları tarafından ihbar edilmişler, sonrasında bu ihbarlar, MİT ve sıkıyönetimce “paşa tasarrufları”na dönüştürülmüştür. Çünkü o günlerde davranışlarında çok sert olan sıkıyönetim komutanları, MİT’ten gelen raporları hemen “paşa tasarrufu” olarak uygulamışlardır. Buna göre; Alpaslan Işıklı, Ataman Tangör, Aydın Aybay, Bahri Savcı, Cem Eroğul, Cevat Geray, Cumhur Ertekin, Erdem Aksoy, Erol Mavi, Gencay Gürsoy, Güney Gönenç, Hüseyin Hatemi, Hüseyin Yıldırım, İsmet Uzkut, Korkut Boratav, Nuri Karacan, Nurkut İnan, Rona Aybay, Tahir Hatipoğlu, Tayyar Bora, Türkân Süren, Veli Lök, Yakup Kepenek kurbanlardan bazılarıdır.²⁷²

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için o dönemi yaşamış öğretim üyelerinin basına yansımış hatıraları, öyküleri incelenmiş ve aşağıda yer verilmiştir.

1402’lik olan öğretim üyelerinden bazıları ve öyküleri şu şekildedir:

²⁷⁰ Baskın Oran. “Üniversite Nedir, Ne Değildir: Türk Üniversiteleri ve YÖK”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47, sy.1 (1992), 372-373.

²⁷¹ Mustafa Balbay, *12 Eylül Sol-Kırımı: 78’liler*, 4.B. (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010), 111-112.

²⁷² Uğur Mumcu, “Paşa Tasarrufu”, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs, 1988, 8.

1. **Ankara Üniversitesi SBF Öğretim Üyesi Baskın Oran:** Oran, 1967 yılında Mülkiye’de 3. sınıfta iken ABD Başkanı’nın Kıbrıs özel temsilcisi Cyrus Vance geleceği için arkadaşları ile birlikte Esenboğa’ya gitmişlerdir. Fakat uçak Mürtet Askeri Havaalanına inmiştir. Oran ve arkadaşları oradan dönmüşler ve Kızılay Meydanı’nda Emek İşhanı’nın yanında Amerikan Haber Merkezi’nin önünde gösteri yapmışlardır. Bu olaydan sonra 1971 askeri darbe ortamında o zamanın tabiri ile “sade suya asistan (doktorasız)” iken 15 arkadaşı ile mahkûm olmuş, 7 ay hapis yatmış ve asistanlıktan alınmıştır. Sonrasında görevine dönmüş 1974 yılında da doktorasını vermiştir. 12 Eylül’e gelindiğinde ise, Mülkiye Dekanı Necdet Serin, 1982 yılında kendisini atan YÖK kararını Fakülte kapısında bulunan odacılar eliyle tebliğ ettirmiştir. Bu da Oran’ın ikinci kez görevden alınması olmuştur. Sonrasında kendisine bir telgraf gönderilmiş ve telgrafta şu ifadeler yer verilmiştir: “Üniversite ile ilişkinizin kesilmesi işlemi Ank. 1 numaralı İdare Mahkemesi’nin 4/5083, 1983/293 sayılı kararı ile iptal edilmiştir görevinize başlamanızı rica ederim Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Profösör Doktor Necdet Serin”. Telgrafın ardından 10 dakika geçmiş Oran’a bir telgraf daha gelmiştir. Bu telgrafta ise “Ankara 1 numaralı İdare Mahkemesi kararına uyularak görevinize başlamanız bildirilmişse de Ank. Sıkıyönetim Komutanlığı yazılarına uyularak 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 2301 ve 2766 sayılı kanunla değişik 2 nci maddesi gereğince görevinize son verilmiştir Bilgilerinizi rica ederim Profesör Doktor Necdet Serin” ifadeleri kullanılmıştır. Birinci telgraf saat 21.50’de gelirken ikinci telgraf 22.00’de gelmiştir. Oran’a göre Ankara Üniversitesi Rektörü Necdet Serin, bu dakika farkı sayesinde İdare Mahkemesi kararını uygulamış oluyor gibi gözükme ve böylece de tazminat davasına karşı kendisini korumak istemiştir.²⁷³

2. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Rona Aybay:** Aybay, SBF’de önce Cevat Geray, sonra iktisat profesörü olan Tuncer Bulutay ve onun arkasından Bahri Savcı’nın görevden alındığını ve sıranın artık kendisine geldiğini ifade etmiştir. Çünkü Bahri Savcı’nın yaştan dolayı emekli olacağını ve bu yüzden bir veda dersi vereceğini fakat dersi dahi Savcı’ya vermediklerini görünce kendisinin de görevden uzaklaştırılacağını anlamış ve sonuçta Aybay da görevden alınmıştır. Öyküsünü anlatırken ise şu sözlere yer vermiştir: “Atıldığım gün Bahri Hoca’yla birlikteydim, o günlerde onu yalnız bırakmamaya, teselli etmeye çalışıyorduk. Eve dönerken sokakta bir asistan arkadaşşıma rastladım, karışık bir şeyler söyledi. Eve gittim, eşime söyledim. Memurlardan biri geldi zarfı verdi,

²⁷³ Baskın Oran, “Dünkü 1402’liklerden Bugünkü KHK’lilere, Bir Hukuk Büyüğü Üzerine”, *Prof. Dr. Metin Günday Armağanı*, ed. Burak Öztürk vd. (Ankara: Atılım Üniversitesi, 2020), 1: 25-26-27.

üzüntülüydü, onu teselli etmek de bana düştü”. Sonrasında 1402’lik olmuş abisi Aydın Aybay ve diğer abisi Atilla Aybay’la birlikte Aybay Hukuk Bürosu’nu kurmuşlardır. Görevden alma işleminin sadece sıkıyönetim süreci ile sınırlı olabileceği bu yüzden de yaşamları boyunca devam edemeyeceği gerekçesi ile kendi adına ve mağdur olan diğer arkadaşları adına dava açmıştır. Uzun bir yargılama süresi sonunda ise, Danıştay’dan İçtihadı Birleştirme Kararı çıkmış ve tüm 1402’liklere görevine geri dönme hakkı verilmiş, Aybay 1990 yılında görevine geri dönmüştür.²⁷⁴

3. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Nurkut İnan: Nurkut İnan, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin çıkarmış olduğu Ceride-i Kantar dergisinden sorumlu olan kişiydi. Nurkut İnan YÖK’ün kurulmasından sonra kendi söylemi ile “YÖK ve Başkanı İhsan Doğramacı ile açık bir kavgaya” girişmiştir. İnan, bu kavgayı daha da genişleterek Avrupa’daki birçok üniversite rektörüne imzalı mektuplar yazmış ve üniversitelerdeki genel durumu anlatmıştır. Oralardan gelen yanıtların birer kopyası da İhsan Doğramacı’ya gitmiştir. Nurkut İnan, sonrasında dergide çeşitli yazılar yazmış, yöneticisi olduğu Türk Eğitim Derneği bünyesinde toplantılar düzenlemiştir. Yapılan bütün hazırlıklardan sonra Ceride-i Kantar Dergisi’nin satışına izin verilmemiştir. Dergi nüshalarına dekanlık tarafından el konulmuştur. Derginin sorumluları olan Nurkut İnan ve 20 öğrenci hakkında disiplin soruşturması açılmış ve aynı gün İnan’a “sarı zarf” gelmiştir. Bütün bunların nedenleri YÖK ve İhsan Doğramacı’ya neşir yolu ile hakaret etmeleri, yükseköğretim kurumlarının “sükûn ve huzurunu” bozmaları ve ideolojik olayları “tahrik ve teşvik” etmesi iddia edilmiş ve sonunda Nurkut İnan görevinden uzaklaştırılarak 1402’lik olmuştur.²⁷⁵

4. Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Yalçın Küçük: Yalçın Küçük, 12 Mart 1971 tarihinde ODTÜ’de öğretim üyeliği yaparken rektörlük emri ile tasfiye edilmiştir. “Beni tasfiye etmek veya hapse atmak, devletimizde, bir itiyad halindedir. Üniversitelerde hep kapıdan kovuldum ve hep pencereden giriyordum” şeklinde bir ifade kullanmıştır. 12 Eylül’e gelindiğinde ise Küçük, Gazi Üniversitesi’nde görev yapmaktaydı ve 1402 sayılı yasa ile üniversitedeki görevinden yine alınmıştır. Küçük’e göre, kendisi bu konuda birinciliği hiç

²⁷⁴ Demirhan Burak Çelik. “Rona Aybay İçin: "Sonradan Olma" Bir Mülkiyeli, Sevgi Dolu, Alçakgönüllü ve Vefalı, Bir Yaşam Öğretmeni”. *Mülkiye Dergisi* 46, sy.2 (2022), 632.

²⁷⁵ Yılmaz, Turan *1402’likler: Dokuz Yıllık Bir Öykü*, 102-103.

bırakmamış ve hapse de atılmıştır. Ona göre, her yerde en çok öğretim üyesi ve öğretmenlere kıyılmıştır.²⁷⁶

5. ODTÜ Öğretim Asistanı Yıldırım Koç: 1983 yılında eşi Canan Koç ile kendisi 1402'lik olmuştur. Eşi Canan Koç, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'nda; kendisi ise, ODTÜ'de İşletme Bölümü'nde öğretim asistanı olarak görev yapmaktaydı. 1402 ile görevlerinden alınmışlar, gözaltı sürecini de yaşamışlardır. Yıldırım Koç, Mamak Askeri Cezaevi'nde A blokta 1,5 yıl kalmıştı. Yıldırım Koç'a göre 1402 olmalarının sebebi, emperyalizme ve kapitalizme karşı oldukları ve işçi sınıfının iktidarı için çalıştıkları düşüncesi ile suçlanmışlardır.²⁷⁷

6. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Alpaslan Işıklı: Alpaslan Işıklı o döneme ait anılarını anımsarken, üniversitelerdeki tasfiyelerin 1983 Şubat ayı içinde gerçekleştirildiğini, fakat hepsinin aynı gün içerisinde olmadığını söylemiş ve işin sonunda kendisinin de görevinden alınacağını düşünmüştür. Sıranın artık ona geldiğini çeşitli kanallarla duymuş ve işten atma muamelesine uğramaması için de istifa etmesi gerektiğini söyleyenler olmuştur. Fakat Işıklı, işine son vermek isteyenlere kolaylık sağlamak amacı ile kendisine tavsiyede bulduklarını düşünmüştür. Bu yüzden istifa etmemiş ve beklemiştir. Sonunda görevinden uzaklaştırılmıştır. Işıklı, görevine son verildiğine dair birkaç satırlık yazıyı ise, bu kararı verenler açısından bir utanç belgesi olarak hala sakladığını belirtmiştir.²⁷⁸

7. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Kurthan Fişek: Fişek, 7 Nisan 1983 tarihinde Erzurum'dan Ankara'ya eve döndüğünde bir tebligat geldiğini ve tebligatta şu ifadelere yer verildiğini söylemiştir: “Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 5 Nisan 1983 tarih ve İSTH: 3500-1086-83/4.Ks.3992 sayılı yazılarına uyularak 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2301 ve 2766 sayılı kanunla değişik 2. maddesi gereğince görevinize son verilmiştir. Bilgilerinizi saygı ile rica ederim”. Yüksünmediğini ve bunun böyle olacağını bildiğini ve operasyonun Mülkiye'ye yönelik olduğunu dile getirmiştir. Ona göre, YÖK faşizmin ta kendisidir. Çünkü İhsan Doğramacı o mantığı özetlemiştir. “Atanmışlar en iyidir, tek iyidir. Seçmenlerin seçilenleri denetlemesi yanlıştır. Atanınca iyi

²⁷⁶ Yalçın Küçük, “147'likler & 1402'likler & 102/163'lükler & 64'lükler”, *Aydınlık*, 27 Mayıs, 2013, erişim 07 Aralık, 2022, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/yalcin-kucuk-147likler-1402likler-102163lukler-64lukler-tamami-160360>.

²⁷⁷ Yıldırım Koç, “Kamu Kesiminde Tasfiyeler Doğru mu?”, *Aydınlık*, 20 Ağustos, 2016, erişim 07 Aralık, 2022, <http://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1471772631b.pdf>.

²⁷⁸ Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 87-88.

olur. O zaman kimse sesini çıkaramaz...” 7 senenin sonunda Metin Günday (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde görev yaparken 1402’lik olmuş, sonrasında avukatlık yapmış, 1988 yılında da üniversitedeki görevine geri dönmüştü) aramış ve kazandıklarını, tekrardan üniversiteye hoş geldiğini söylemiştir. Fakat yaz tatiline denk geldiği ve kimse okula gitmediği için iki ay maaş aldıktan sonra Fişek, istifa dilekçesini vermiş ve dilekçede şu ifadelerle yer vermiştir: “YÖK gibi faşist bir kuruluşun altında, üstünde, yanında, yakınında çalışmayı içime sindiremiyorum. İstifamın kabûlünü arz ve rica ederim...”²⁷⁹

8. Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğretim Görevlisi Cahit Yarış: Yarış’ın, 1982 yılında herhangi bir gerekçe gösterilmeden görevine son verilmiştir. Sıkıyönetimin kalkmasından sonra ise rektörlüğe dilekçe ile başvuruda bulunmuş, fakat bu isteği ne yazık ki kabul edilmemiştir. 17 yıllık kamu görevlisi olan ve evli, iki çocuk babası olan Yarış üç yıl işsiz kalmıştır.²⁸⁰

Hocaların o dönemde yaşadıklarına bakıldığında; her bir hocanın o dönemde ne gibi zorluklar yaşadığını anlamak mümkündür. Örneğin Baskın Oran, siyasi görüşleri ve eylemleri nedeniyle yaşadığı sıkıntıları ve haksızlıkları anlatarak, üniversite içindeki siyasi baskıları ve idari müdahaleleri vurgulamıştır. Bunun dışında kendilerine yapılan haksızlıkları gidermek için de bazı mücadeleler vermişlerdir. Aybay, haksız bir şekilde görevden alınmasının ardından hukuki mücadele başlatmış ve sonucunda zafer elde etmiştir. Kararlılığı, adalet arayışı takdir edilmesi gereken bir davranış olmuştur. YÖK’ün bu uzaklaştırmalarda herhangi bir sorumluluğu olup olmadığı sorusuna cevap niteliğindeki örneklerden bir tanesi Nurkut İnan olmuştur. Nurkut İnan, o dönemde öğrencileri ile birlikte çıkardığı Ceride-i Kantar Dergisi aracılığı ile YÖK ve İhsan Doğramacı’ya karşı eleştirel bir tutum sergilemiş ve bu tavırlarının sonucu olarak da üniversitedeki görevinden uzaklaştırılmıştır. Bunların yanı sıra o dönemde sadece görevden uzaklaştırılmalar olmamış, hapse atılıp mahkûm olan pek çok öğretim üyesi de olmuştur. Genel olarak üniversiteden uzaklaştırılanların ideolojik görüşleri ön planda olmuş, bazıları ise herhangi bir gerekçe gösterilmeden görevlerinden neden alındıklarını, neden sakıncalı olduklarını dahi anlamamıştır.

²⁷⁹ Kurthan Fişek, “Mal Müdürü Eşekse Adam Ne Yapsın?”, *Hürriyet*, 20 Temmuz, 2000, erişim 07 Aralık, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-mal-muduru-esekse-adam-ne-yapsin-39169436>.

²⁸⁰ “1402’likler Kitabına Başvurular: Hepsinin Ortak Noktası; Göreve Dönme İsteği”, *Haftaya Bakış Dergisi* sy.36 (1987), 19-20.

3.4. 1402'likler ile İlgili Yapılmış Söyleşiler

1402'lik konusu 1980'li yıllarda o kadar büyük yankılar uyandırmış ki, o dönemde konu ile ilgili tartışmalar sürekli yapılmış ve gündemde kalmıştır. Günümüzde de zaman zaman bu tartışmalara denk gelindiği görülmüştür.

Toplumsal Tarih Dergisi'nde Taner Timur, 1980'den sonra yaşanan tasfiyeler ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

27 Mayıs'ın çoğu küçük rütbeli subaylarından korkan komutanlar, 'vesayet rejimi' denecek olan bir sistem kurdular. Vesayet rejiminin üç tane kırmızı çizgisi vardı: Birincisi bölücüler, Kürtçüler; ikincisi mürteciler, yobazlar; üçüncüsü de komünistler. 1971 tutuklamalarında bu üçünden komünistler ağır bastı, ama uygulamada komünist ve Kürtçüyseniz o çok daha büyük bir felaketti. Tabi hem komünist hem Kürtçü olunmaz, ama darbecilerin ve polisin kafasında bu böyleydi. 1980'i ben Türkiye'de yaşamadım. Fakat orada da bu üç kırmızı çizgi söz konusuydu. Fransa'daydım, ilk istifa edenlerden biri oldum. 12 Eylül darbesi YÖK'ü de içeren yeni anayasası ve sistemli tasfiyeleriyle üniversite için felaket oldu.²⁸¹

Yılmaz Akyüz de 1402'lik olmuştur. Haldun Özen'in "Entelektüelin Dramı: 12 Eylül'ün Cadı Kazanı" adlı kitabında Akyüz ile yapılmış söyleşide durumu şu şekilde ifade etmiştir:

-Neden ve hangi şartlarda 1402'lik oldunuz? O sırada ne görev yapıyordunuz?

Akyüz: Ankara Üniversitesi (AÜ) SBF'de doçent iken Şubat 1983'te Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının emri ve görevde kalmamdaki sakınca nedeniyle görevden alındım. Aslında aynı gün karbon kâğıdıyla çoğaltılmış aynı mektupla dört meslektaş birden görevden alındık (K. Boratav, C. Eroğul, A. Işık ve ben). Birinci kopya kime geldi diye tartıştığımızı hatırlarım.

-Neden üniversitedeki görevinize dönmediniz?

Akyüz: Türkiye'de bir üniversiteye dönmemenin temel nedeni orada, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'nda* olduğu kadar yararlı bir iş yapabileceğime inanmamam. Özellikle Türkiye'de üniversitelerde 12 Eylül rejimi sırasında ve daha sonra yapılan tahribatlardan sonra... ifadelerine yer verilmiştir.²⁸²

Okay Bensoy'un Mete Tunçay ile yapmış söyleşide, "12 Mart okulda nasıl karşılandı? Bu tarihten sonra, Asker-Mülkiye dengesi nasıl bir değişime uğramış olabilir?" sorusu karşısında Tunçay şu cevabı vermiştir:

12 Mart düşünülürken genelde 'Mülkiye-Asker' karşıtlığı üzerinden yorum yapılır. Hâlbuki askere 'Hocalar öğrencileri kışkırtıyor' diye ihbarda bulunan hocaların olduğunu hepimiz biliyorduk. 12 Mart ve 12 Eylül döneminde hakkımda tutulmuş dosyaları bir gazetede yayımlatalım, bunun maliyetini de ben karşılayayım. Yeter ki dosyadaki bilgi ve belgelerin kimlerin girişimiyle oluşturulduğu anlaşılсын! Okulda bazı

²⁸¹ "Günümüzden Geçmişe Üniversitelerde Tasfiyeler", *Toplumsal Tarih Dergisi* sy.279 (2017), 45.

* UNCTAD, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınma sorunlarının Kuzey-Güney arasında daha eşit koşullarda tartışıldığı bir BM örgütü olarak 1964'te kurulmuştur (Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 250).

²⁸² Özen, Haldun *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*, 249-250.

hocalar, kendilerine bir fayda sağlamayacağını bilseler dahi bu yanlış bilgileri sızdırmıyorlardı. O yüzden gerçek kötünün, kendisine faydası dokunmasa da karşısındakine zarar vermekten keyif duyan kişi olduğunu düşünürüm.²⁸³

Tuğba Çelebi'nin Cevat Geray ile yapmış olduğu söyleşiden bazı kesitler:

-12 Eylül Döneminde Neler Oldu Peki?

Geray: YÖK gelmeden, 12 Eylül'den önce fakültemizi nasıl geliştiririz diye düşündük. Bu açıdan birincisi Mülkiye Üniversitesi'ni kuralım, ikincisi kendi içimizde bölümleri belirleyelim dedik. Sosyal Politika Bölümü'nü kurduk, Maliye ile İktisat Bölümü'nü birleştirdik. Fakültemiz tepeden inme ve hükümete bağımlı bir kurul olarak çalışacağını öngördüğünden YÖK'e karşı çıktı.

-Alaeddin Şenel o dönemde mi ayrılmıştı okuldan?

Geray: Onu ayırmadılar, istifa etti. İlber Ortaylı, Basın Yayından Metin Kazancı öyle. Bir de Anayasa Hocası vardı. Fazıl Sağlam istifa etti gitti. Belli ki içerden bazıları atılmamız gerektiğini söylemiştir diye düşündüm. Yani 12 Eylül'ü şöyle bağlayayım: 1402'lik olduk... Bugün işte durum ortada. Hükümetler, Cumhurbaşkanı YÖK üyelerini atarsa böyle olur ifadelerine yer verilmiştir²⁸⁴ şeklindedir.

Kübra Ceviz'in ise Alaeddin Şenel ile yapmış olduğu söyleşide Şenel, okula geri dönme hikâyesini şu şekilde anlatmıştır:

Dönmeyi düşünmüyordum. Sanırım yasadan sonra 1 yıl kadar başvurmadım. Sonra YÖK yasası yerine yeni bir yasanın çıkması gündeme geldi (hala çıkacak!). Üniversitenin yeniden yapılandırılmasında içeriden etkili olma düşüncesiyle ayrılanları geri çağırma girişiminde fakülleden Baskın Oran, ayrıldığım bilim dalından Mehmet Ali Ağaoğulları, personelden ve öğrencilerden birileri geldiler. İkinci gelişlerinde on yıl için geri dönme kararında etkili oldular. Bunda (çok değil) biraz da işin ekonomik yanını düşünmüş olsam gerek. Gerçekten, on yıl sonra emekliliğimi hak eder etmez ayrıldım.²⁸⁵

1402'likler ile ilgili yapılan söyleşiler genel olarak incelendiğinde; darbe dönemlerinde yapılan ayrımcılığa ve haksızlıklara bir eleştirinin mevcut olduğu söylenebilir. YÖK'ü içeren bir yasanın çıkması ve pek çok akademisyenin de görevlerinden uzaklaştırılması ve istifa etmesi, Türkiye'de çok büyük tasfiyelerin yaşandığını göstermiştir. Bunun yanı sıra görevlerinden uzaklaştırılan öğretim üyeleri arasında bulunan Yılmaz Akyüz gibi bazı öğretim üyeleri de 12 Eylül sonrasında üniversitelerde yaşanan olaylardan dolayı üniversiteye dönmek istememiş; Alaeddin Şenel ise, üniversiteye dönmesinde bazı hocaların etkili olduğunu ve ekonomik faktörlerin de rol oynadığını dile getirmiştir. Bunlara ek olarak öğretim üyelerinin uzaklaştırılmalarının nedeni olarak, üniversite içerisinden yapılan bazı ihbarlar olduğunu yapılan söyleşilere bakarak söylemek de mümkündür.

²⁸³ Okay Bensoy, "Metin Tunçay ile Söyleşi". *Mülkiye Dergisi* 33, sy.265 (2009), 124-125.

²⁸⁴ Tuğba Çelebi, "Cevat Geray ile Söyleşi". *Mülkiye Dergisi* 33, sy.265 (2009), 67.

²⁸⁵ Kübra Ceviz, "Alaeddin Şenel ile Söyleşi". *Mülkiye Dergisi* 33, sy.265 (2009), 105.

Söyleşilere ek olarak, 1987 yılında çıkan Haftaya Bakış dergisinde, o dönemin eski ve yeni siyasal parti liderlerine, 1402 uygulamalarıyla ilgili görüşleri sorulmuş, alınan cevaplar ise şu şekilde olmuştur:

Turgut Özal: “(Cevap yok)”.

Bülent Ecevit: “Çok sayıda üniversite öğretim üyesi kamu görevlileri ve kamu hizmetinde çalışan işçiler, keyfi kararlarla işlerinden çıkarılmışlardır ve kamu hizmetlerinde çalışmaları yasaklanmıştır. Onlar da ‘sakıncılar’ listesine eklenmişlerdir. Ama birçoğu neden ‘sakıncalı’ ve ‘yasaklı’ olduklarını bile bilmiyorlar. İnsan haklarına ve demokratik hukuk devleti kavramına ters düşen bu uygulamaya derhal son verilmelidir”.

Süleyman Demirel: “Kamu görevlilerinin 1402 ile görevden alınmaları yanlıştır. Onlar müdahale ortamının neticeleridir. Bence hepsinin düzeltilmesi gerekir. Yapılan tüm haksızlıklar düzeltilmelidir”.

Necmettin Erbakan: “İnsan hakları üzerinde, kanunlar çerçevesi dışında, idari nitelikte getirilen sınırlandırmaları uygun görmeyiz. Sıkıyönetim döneminin gereği olarak bazı sınırlandırmalar yapılmış ise, sıkıyönetim kalkınca bu sınırlandırmalar da kalkmalıdır”.

Alparslan Türkeş: “Bu konularda bir yorum yapmak istemiyorum”.

Erdal İnönü: “Bir mahkeme kararı olmadan, sorgusuz sualsiz görevden alınan kişilerin yeniden görevlerine dönmelerini istiyoruz. İktidara gelirse, bunu yapacağız”.

Hüsamettin Cindoruk: “Yargı kararı olmadıkça, kişilerin idari tasarruf hakları kısıtlanamaz. Üstelik anayasada idarenin işlemlerine karşı yargıya başvuru hakkının varlığı güvence altına alınmıştır. İktidarımızda hukuk devletinin gereği yerine getirilecektir”.

Ahmet Tekdal: “(Cevap yok)”.

Abdülkerim Doğru: “1402 sayılı kanun, olağanüstü durumlarda işleyen bir kanundur ve dolayısıyla bu kanunu yeniden gözden geçirmek gerektiği inancındayız”.

Rahşan Ecevit: “1402 sayılı yasaya 12 Eylül sonrası askeri yönetim döneminde eklenen bir fıkra uyarınca işten çıkarılanların, kamu hizmetlerinde yeniden görev alma haklarını, ömürleri boyunca kaldırmış saymak, insanlık ve hukuk dışı bir uygulamadır. Ek fıkradaki ‘bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar’ ifadesi ancak, sıkıyönetim süresince geçerli sayılabilir”.²⁸⁶

Yukarıdaki görüşlerden hareketle, bazı siyasiler konu hakkında herhangi bir yorum yapmazken, bazıları ise bu durumu eleştirmiştir. Örneğin Bülent Ecevit, olağanüstü yönetim dönemlerinde yaşanan ve insan haklarının çiğnenmesine sebep olan keyfi kararların, normal yönetim dönemine geçildikten sonra da yürürlükte tutulmasının yanlışlığına işaret etmiştir. Siyasilerin görüşleri incelendiğinde, genel olarak Bülent Ecevit gibi düşündüklerini görmekle beraber 1402’lik uygulaması onlara göre insan haklarına aykırı ve hukuk devleti anlayışı ile uyumsuzdur.

²⁸⁶ “Liderler Ne Diyor?”, *Haftaya Bakış Dergisi*, 20-21.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1402'LİKLER İLE İLGİLİ YAPILAN GÖRÜŞMELER

4.1. Yöntem

Bu bölümde nitel araştırma kapsamında araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, gerekçesi, etiği, evren ve örnekleme ile verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

4.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 6 Kasım 1981 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nu ile yükseköğretimin yeniden yapılandırılması, sevk ve idaresi için YÖK'ün kurulmasının ardından çalışmaları sakıncalı olarak görülen ve bu nedenle görevlerinden alınanların, istifa edenlerin, görev yerleri değiştirilenlerin, görevlerinden alınıp tekrar görevine geri dönenlerin, kısaca 1402'lik olarak anılan akademisyenlerin yaşadıkları süreçleri gözler önüne sermek ve döneme ışık tutmaktır.

Bunları yaparken o dönemi yaşayan insanlarla yapılan görüşmeler sayesinde çalıştırılmaları sakıncalı görülerek görevinden uzaklaştırılan insanların mağduriyet durumlarının ne kadar sürdüğü, bu durumla başa çıkabilmek için hangi makamlara başvurdukları, ne gibi mücadeleler verdikleri sorgulanmış ve bu bağlamda Türkiye'deki yükseköğretimin nasıl bir dönüşüm geçirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.1.2. Araştırmanın Önemi

Dönemi daha iyi anlayabilmek, daha iyi analiz edebilmek ve o döneme ait öyküler, yapılmış görüşmeler sayesinde gelecek kuşaklara iyi bir kaynak bırakabilmek adına bu tez çalışması önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak, çalışmada her ne kadar 1980-1994 yılları arasında Türkiye'de yaşanan akademik dönüşüme ve 1402'lik meselesine ağırlık verilmiş olsa da bu çalışma, Osmanlılardan başlayarak yükseköğretimin tarihsel gelişiminin gözler önüne serilmesi ve çıkarılan yükseköğretim yasaları çerçevesinde incelenen akademik özgürlük ve üniversite özerkliği kavramına yer verilmesi ile de önemli bir yer teşkil etmektedir.

4.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla veriler toplanmış, katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden ikisi görevinden uzaklaştırılan akademisyenler, ikisi o dönemde habercilik görevini üstlenen gazeteciler, ikisi ise yine o dönemde üniversitede eğitimlerine devam eden öğrencilerden seçilmiştir. Çalışma kapsamında sadece mağdur edilenler değil, gazeteci ve öğrenciler gözüyle de değerlendirmeler yapılarak yaşanan olaylar tarafsız bir biçimde incelenmiştir.

Tez danışmanının bilgi ve tecrübesine dayanarak tanıdıkları vasıtası ile o dönemi yaşamış kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kişiler belirlendikten sonra kendileri ile direkt, telefon veya web üzerinden iletişime geçilmiştir. İrtibata geçilen katılımcıya öncelikle tezin konusu, önemi ve içeriği hakkında bilgi verilmiş ve verecekleri bilgilerin doktora tezinde kullanılacağı belirtilerek randevu talep edilmiştir. Kabul edildikten ve görüşme başladıktan sonra görüşmenin kayıt altına alınması için izin istenmiştir. Katılımcının araştırmayı sürdüreceği sağlık durumuna sahip olması gerekmektedir. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak istemeyen ve örnekleme belirtilen özelliklere sahip olmayan kişiler araştırmaya dâhil edilmemiştir.

4.1.4. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile görevinden uzaklaştırılan kamu görevlileridir.

Araştırmanın örnekleme ise, 3 grupta ele alınacaktır. 1. Grup, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile üniversitedeki görevinden uzaklaştırılan öğretim üyeleri, 2. Grup görevine devam eden öğretim üyeleri ve 3. Grup ise, 1980 askeri darbesini yaşayan ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun öncesi ve sonrasına şahitlik eden gazeteci ve öğrencilerdir. Bu kişilerle belirli sorular hazırlanarak soru cevap şeklinde bir görüşme gerçekleştirilmiş ve o kişilerin hikâyelerine yer verilmiştir.

4.1.5. Araştırmanın Etiği

Çalışma süresince karşılaşılabileceğimiz etik sorunların önüne geçmek için öncelikle araştırmaya katılanlar aranarak tez ile ilgili bilgi verilmiş ve benimle görüşme yapmaları rica edilmiştir. Görüşme sırasında da saygı çerçevesi içerisinde onları da herhangi bir ikilemde

bırakmadan, zorlamadan onlara sorulacak sorular açık, net ve objektif bir bakış açısıyla sormaya çalışılmıştır.

Görüşmenin kaydı, ses kayıt cihazı ile olmuştur. Araştırma sonrasında katılımcıya hem dökümler hem de ses kayıtları teyit ettirilecektir. 5 yıl boyunca araştırmacı tarafından herhangi bir itilaf olması durumunda ortaya konulmak üzere muhafaza edilecektir. Aynı şekilde web üzerinden yapılacak görüşmelere ilişkin veriler de ses kayıt verilerinde olduğu gibi araştırma için özel olarak kullanılan taşınabilir harici bellekte 5 yıl boyunca muhafaza edilecektir. Süre bitiminde dijital materyaller imha edilecektir.

Araştırma herhangi bir risk taşımamaktadır. Risklerin önüne geçebilmek için, katılımcının kimlik bilgileri ve fotoğrafları çalışma süresince ve sonrasında araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur. Araştırma sonunda katılımcı, araştırma ile ilgili bilgi isteme hakkına sahip olacaktır. Araştırma sonuçları, araştırma bitiminde uluslararası veya dünya çapında yayınlansa da katılımcının kimlik bilgileri ve fotoğrafları izinsiz açıklanmayacak ve yayınlanmayacaktır.

4.1.6. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler, doküman incelemesi sonucu elde edilen bilgilerle sentezlenerek sunulmuştur. Doküman incelemesi; tezler, makaleler, kitaplar, TBMM tutanakları, gazeteler, dergiler ve hatıratlar şeklinde olacak iken, yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise 1402'lik olan hocaların o dönemde neler yaşadığını iyi bir şekilde aktarabilmek ve 1980'li yıllara ışık tutmak için katılımcılara belirli sorular sorularak soru-cevap şeklinde bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme, bazı katılımcılarla web üzerinden, bazılarıyla yüz yüze ve katılımcıların ses kaydı alınarak yapılmıştır. Ses kayıtları görüşmeye başlamadan önce katılımcıdan izin alınarak yapılmış ve her birinin kimliği saklı tutulmuştur.

Bu görüşme tekniği kullanılarak katılımcılara kendi yaşadıkları ve tecrübeleri doğrultusunda cevaplayabilecekleri ve durumlarını daha iyi anlamamız açısından aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Kaç yılında görevinizden uzaklaştırıldınız?
2. Görevinizden uzaklaştırılma haberini nasıl aldınız? Hangi gerekçe ile görevinizden uzaklaştırıldınız, yani gerekçe olarak size ne gösterildi?

3. Sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı?
4. Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını, desteklendiğini veya karşı çıktıldığını düşünüyor musunuz?
5. Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?
6. Bu durumdan kurtulmak için ne gibi mücadeleler verdiniz? Nerelere başvurduunuz? O süreç nasıldı?
7. Bu süreç ne kadar sürdü? Görevinize ne zaman ve nasıl döndünüz?
8. Peki, bu süreçte sizi en yıpratın şey neydi? Ne gibi sıkıntılar çektiniz? Bu durum Hem sosyal yaşantı hem de maddi olarak /hayatınızı ne derecede etkiledi?
9. 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, yani görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademide dönüşüm nasıl olurdu?
10. O dönemde 1402'likler konusu medyada nasıl yer aldı, nasıl yankı uyandırdı? (Sadece gazeteciye yöneltilmiştir).
11. Bir gazeteci olarak ve gazetecilik tecrübelerinize dayanarak 1402'likler hakkında neler söylemek istersiniz? (Sadece gazeteciye yöneltilmiştir).
12. 1983 yılında üniversitelerde birçok akademisyen görevinden uzaklaştırıldı. Siz o yıllarda nerede ve hangi bölümde okuyordunuz? Şu an nerede çalışmaktasınız? (Sadece öğrenciye yöneltilmiştir).
13. Peki o dönemde sizin hocalarınızdan görevinden uzaklaştırılan var mıydı? (Sadece öğrenciye yöneltilmiştir).
14. (Varsa) Siz bu durumdan nasıl etkilendiniz? Eğitim hayatınızda herhangi bir değişiklik oldu mu? O dönemde üniversite ortamı nasıldı? (Sadece öğrenciye yöneltilmiştir).

Görüşmeye katılımda gönüllülük esastır. Aynı zamanda hem katılımcının araştırma ile ilgili olması hem de katılımcının araştırmayı sürdüreceğ sağık durumuna sahip olması gerekmektedir.

4.1.7. Verilerin Analizi

Yapılan bu görüşmelerden elde edilen veriler, yukarıda belirtilen sorular ve alınan cevaplar doğrultusunda analiz edilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

4.2. Yapılan Görüşmeler

1980'li yıllara ışık tutmak ve o dönemi daha iyi anlamak için yaptığımız görüşmelere aşağıda yer verilmiştir. İlk olarak görüşmeye Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi Görüşmeci 1 ile başlanmıştır ve görüşme, kendisi ile web üzerinden canlı bir şekilde yapılarak kayıt altına alınmıştır.

Soru 1: 1983 yılında üniversiteden uzaklaştırmalara başlandı. Siz ne zaman üniversiteden uzaklaştırıldınız?

Görüşmeci 1: Şimdi şöyle bir şey söyleyeyim. 83 Ekim sonu. 31 Ekim 83. Şöyle bir olay var. Uygulama şöyle. Orada bir fark var. Yani ben rektörlük kararıyla uzaklaştırıldım. 1402 ile değil. Çünkü yardımcı doçent ve asistanların rektörlük kararıyla uzaklaştırılması mümkündü. Öyle uzaklaştırılıyordu. Doçent ve profesör olanlar, kadrolu olanlar ancak 1402 ile uzaklaştırılıyordu. Onların yani uzaklaştırılanların hepsi 1402'ydi. Hatta bazı yerlerde üçten dörtten fazla uygulama var. Rektörlük kararı ile uzaklaştırılanlar mahkeme kararı ile geri döndüler. Ondan sonra 1402 ile uzaklaştırıldılar. Yani onların uzaklaştırılma hikâyesi böyle. Ben onu baştan söylemiş olayım. Biz rektörlük kararıyla uzaklaştırıldık. Yardımcı doçent ve asistanlara baktığınızda bir kısmı 1402 ile uzaklaştırılmış olabilir en başında ama evvela rektörlük kararıyla uzaklaştırılıp mahkemeyi kazandıktan sonra 1402 ile uzaklaştırıldılar. Çünkü 1402 ile olmayan uzaklaştırmalara, rektörlük kararıyla yapılan uzaklaştırmalara karşı o dönemde İdare Mahkemesi'ne dava açılabilir. Ama 1402 ile uzaklaştırılanlara öyle bir mahkeme açılmıyor. Ben 83 Ekim sonunda uzaklaştırıldım. 86 yılının Mayıs'ında 20-21'inde de İdare Mahkemesi'nde davayı kazandıktan sonra tekrar göreve başladım.

Soru 2: Peki görevinizden uzaklaştırıldığınıza dair haberi nasıl aldınız hocam? Hangi gerekçeler öne sürülerek siz görevinizden uzaklaştırılıyorsunuz dediler?

Görüşmeci 1: Bir gerekçe söz konusu değil. O dönemde biz bir sınava girip doktorasını yapmış asistanlar yardımcı doçent oluyordu. Yönetim kurulunda yardımcı doçentlerin de görev süreleri belli aralıklarla uzatılıyordu. O dönemde yani Dil-Tarih'te başka yerlerde de değişik olduğunu zannetmiyorum, kadrolu doçentlikte ve profesörlükte uzatma söz konusu değil, iş süreklilik. Öbüründe belli dönemlerde uzatmalar söz konusu. Benim durumumda aşağıda isimleri yazılan yardımcı doçentlerin görev süreleri iki sene daha uzatılmıştır şeklinde resmi bir yazı var. O resmi yazının altında diğer yardımcı doçentlerin ismi var

benim ismim yok. Dolayısıyla isim olmadığı için uzatılmış gibi oluyor. Bu bir biçimde, bir şekilde de görevden alınma konusunda gerekçe yazılmasını bunun nedeninin ne olduğunun söylenmesine gerek bırakmıyor. Yani bu hikâyenin ben hemen hemen her yerde benzeri bir biçimde olduğunu düşünüyorum. Hikâye böyle. Ben bunun daha sonraki dönemde mahkemeye taşıdığım zaman hem 3. İdare Mahkemesi'nde Ankara'da hem de rektörü, dekanı o dönemdeki Dil-Tarih'teki dekanı ve yönetim kurulu üyeleri için açtığım manevi tazminat davasında da o belgeleri gördüm. Yani içinde ismim olmadığı halde görev süresinin uzatılmamasını gördüm. İşlemi orada o somutlaştırıyordu.

Soru 3: Sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı hocam?

Görüşmeci 1: Zaten uygulama o sistemle gelmiş bir uygulama. Sözleşme sistemi yani belli sürelerle görev yapma sistemi YÖK ile oluşmuş bir sistemdir. YÖK olmamış olsa, bu süre hikâyesini gerekçe göstermeyerek yani iki senede bir atanma olabilir hikâyesini gerekçe göstermeyerek insanların işlerinden alınması mümkün olmazdı. Ama bu vesileyle bu hikâye oldu. Burada baş mesele YÖK'ün meselesi. 1402 kanununda buna karşı mahkemeye de başvuramazsınız. Bu bir biçimde yukarıdan şekillenen bir olay. Öbürü de yine benzeri bir biçimde bu hukuksal dayanağa dayanarak gerçekleştirilmiş bir olay. Ancak YÖK'ün zaten sistemi getirerek bir sorumluluğu var. İkincisi rektörlüğün sorumluluğu var. Üçüncüsü yönetim kurulunun sorumluluğu var. Dördüncüsü fakülteadaki insan unsurunun sorumluluğu var. Çünkü insanların aklına belki de bu adamın gönderilmesi gerek diye bir ihbar sonucu bu hikâye olabilir. Kendi bölümünde kendi anabilim dalında herhangi bir yönetici veya herhangi bir kişi böyle bir öneride bulunabilir. Yani sorumluluğu bütünüyle YÖK'e yıkmak yanlış bir şeydir. Bunda sorumluluk bizatihi rektörlüğüdür. Rektör çünkü böyle bir öneriye direnebilir. İkincisi, sorumluluk dekanın ve yönetim kurulundur. Çünkü dekan da yönetim kurulu da böyle bir şeye direnebilir. Ama şöyle bir baktığımız zaman Türkiye'de üniversitede tasfiye olaylarına baktığımız zaman Ekim 1960'ta 147 kişinin üniversiteden atılması serüveninde yani 28 Ocak 1960'ta böyle çok çeşitli nitelikteki üniversite hocalarının atılması konusundaki temel sebep, sistem bunu getiriyor. Çünkü o dönemde Milli Birlik Komitesi'nin üyelerinden biri biz Babıali'nin üstünden geçeceğiz diyor. Üniversitenin üzerinden geçtik diyor. Bu hikâye yukarıdan şekillenmiş bir hikâye. O hikâyenin dışında da üniversite içinde belli bir grup aslında bu listeyi hazırlıyor. Çünkü üniversite içindekiler o insanları bilebilir. Yani onlar hakkındaki değişik kanaatler, bu kanaatler kişisel de oluyor başka tarzda da oluyor bunlar böyle bir süreci getiriyor. Bu hikâyenin temel direklerinden biri şu: İstanbul Üniversitesi'nde bu tasfiyeler yapıldığı zaman 11 öğretim üyesi Milli Birlik

Komitesi'ne "üniversitede bu adamları tasfiye ederek hayırlı bir iş yaptınız, kürsü ağalığını uzaklaştırdınız" şeklinde yapılan işin ne kadar hayırlı bir iş olduğunu açıklamışlardır. Bunların içinde sosyologlar da var, tıpçılar da var. 60'ta olan bu hikâyeden iki yıl sonra kadar falan isteyenler bir biçimde işlerine döndü. İnönü'nün Başbakanlığı sırasında atılmış olanların hiçbir başka işlem yapmadan atılmış oldukları kürsüye dönebilecekleri bir kanun çıktı. O hikâyede böyle halloldu. Yani bunun en başta sorduğunuz soruyla da bağlantılı olarak, bunun sistemin en tepesiyle bağlantısı var, yok değil ama ondan önce sistemin en mikro unsurları ile bile ilgisi var. Hatta Tanpınar'ın anılarında o dönemde bu tasfiye ile ilgili kimin başı çektiği mevcut hatta kendisi de öğretim üyesi o dönemde. Bazılarının gitmesinin hayırlı olduğu, iyi olduğu şeklinde söylemleri var. Genel anlamda olumsuz baksa da eleştirel baksa da böyle bir değerlendirme söz konusu oluyor. Yani bu Türkiye'de üniversitenin tarihinde var. Daha sonra da olacak. Zaten Türkiye'de 1933 reformu dedikleri Darülfünun'un tasfiyesiyle Türkiye'de cumhuriyet döneminde üniversite başlıyor. Ve Dil-Tarih tasfiyesi 48'de Hasan Ali Yücel zamanında gündeme geliyor. Üniversite her zaman ciddi konu olmuştur.

Soru 4: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını düşünüyor musunuz? Siyasilerden herhangi bir destek oldu mu sizce?

Görüşmeci 1: Yorum yok.

Soru 5: Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?

Görüşmeci 1: Türkiye'de akademik ve bilimsel özerklik konusu her dönemde problemlidir. Cumhurbaşkanı Sezer döneminde insanlar ne diye şikâyet ediyordu. Bir oy alan rektör seçiliyordu. Bunu eleştirenler yine bir oy alanı rektör seçtiler. Hatta onu da aştılar. Seçim meçim hikâyesi olmasın biz bunu atarız noktasına getirdiler. Bir dönem de büyükşehir üniversitelerine akademisyen olarak girmek zordu. Bazı muhafazakâr insanlar yırtınsalar giremezlerdi. Ama böyle bir dönem geldi. Belli ölçüde Kemalist ve solcu olan insanlar yırtınsalar üniversitelere giremez duruma geldi. Yani bütün hikâye şuradan geliyor. Belli dönemlerde belli tarzda insanların üniversiteye girmesi olağanüstü kolay olmuştur. Türkiye'nin hiçbir döneminde özerklik, bilimsellik falan önemsenen şeyler değil. Değişik dönemlerde hatta değişik bilim dallarında otorite neredeyse oraya doğru insan şekilleniyor. Bölüm bölüm ayrı ayrı odalarda iktidar var. Dolayısıyla Türkiye'de üniversitede insanların akademik metin üretirken ürettikleri metinleri ortama göre esnekleştirici bir eğilim biçimine

girdikleri görülüyor. Özerk üniversite 1961 anayasası ile geldi. Ama özerk üniversite kavramı, hakikaten özgür üniversite kavramına dönüşebilir mi, hayır. Üniversite özerk olduğu zaman ona hâkim olanların şekillendireceği bir ortama dönüşür. Türkiye'deki problem de içteki ayrı odakların varlığıdır. Tarih alanına baktığımız zaman Genel Türk Tarihçileri'nin bariz bir biçimde daha milliyetçi damarları yüksek. İslam Ortaçağ Tarihçileri, İslami bir eğilim içinde oluyor. Eski Çağ Tarihçileri, Batı Eski Çağını işliyorsa az biraz hümanist oluyor, Doğu Eski Çağını işliyorsa az biraz daha Doğu düşüncesine yatkın oluyor. Yakın Çağa gelince modernist oluyor, Cumhuriyet Tarihçisi olunca belli bir tarihe kadar inkılapçı oluyor. Yani üniversitenin insanı adeta bir hamur gibi şekil vermenin en güzel örneklerinden biri Türk İnkılap Tarihi dersi ve Türk İnkılap Tarihi kitabıdır. Hamza Eroğlu'nun kitabı üniversitelerde 30 sene falan okutulmuştur. O kitabın başında şunu tartışır: Bu 1923, inkılap mıdır, devrim midir, hükümet darbesi midir, ihtilal midir?. Tartışır bunu ve buna devrim demek gerektiği sonucuna varır ve 80'den sonra ne olduysa bunu yine tartışır buna inkılap demek gerektiği kanaatine varır.

Soru 6: İdare Mahkemesi'ne başvurduğum dediniz. O süreç nasıldı hocam?

Görüşmeci 1: İki kere dilekçeler gidip geliyor. Ondan sonra karar veriliyor. Mahkemeler de zaten dönemin özelliklerini taşıyan mahkemeler. O dönemde mahkemeye gidenler yani İdare Mahkemesi'ne gidenler, Danıştay'a gidenler genellikle kazanıyordu. Daha sonraki dönemde sadece son on yıl, on beş yıl, yirmi yıl değil biraz daha sonraki dönemde mahkemeye gidenler kaybetmeye de başladı. Zaman içinde mahkemelerin tarzı da değişmeye başladı. Bu değişimde hukukun da bir etkisi var, insan unsurunun da bir etkisi var. Türkiye'de her bir şey değişiyor. Kuşak değişiyor. 12 Eylül mahkemesinde bile var. Bazı mahkemeleri kaldırdılar. Çok sınırlı sayıda hâkimi görevinden aldılar. Niye? Bir kısım davalara beraat verdiği için. Bu insan unsuru önemli bir unsur. İnsan unsuruna güvenmediğin sürece hiçbir şey yapamazsın. Ama insan unsurunu kaleye almaya kalktığın zaman da bu tür farklılıkları, aykırılıkları, değişiklikleri bir biçimde bir şekilde kabullenmeniz gerekiyor. Çünkü kuşaklar arası farklılıklar var. Türkiye'de kendisini solcu telakki eden, liberal telakki eden, milliyetçi telakki eden, İslamcı telakki eden doğal eğilimler var. Bunların arasında da kuşak farkı o kavramları anlaşılış tarzını bariz bir şekilde değiştiriyor.

Soru 7: Bu süreçte sizi en yıpratıcı şey ne oldu? Ne gibi sıkıntılar yaşadınız? Bu durum hayatınızı ne derecede etkiledi? Hem sosyal yaşantı olarak hem maddi olarak. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Görüşmeci 1: Sosyal yaşantı olarak pek etkilemedi ama maddi olarak etkiledi tabii. Etkilememesi mümkün değil. İnsanların sosyal kökenine baktığın zaman etki derecesi farklılaşabilir.

Soru 8: Eğer 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademide dönüşüm nasıl olurdu?

Görüşmeci 1: Ben kendi görebildiğim hikâyeyi söylüyorum. 1980'den sonra sen bir adamı, bir insanı cezalandırırsan onun direncini artırırısın. Onu kendi yaklaşımına daha katı bir biçimde sahip çıkmaya ve muhalif olma konusunda direnmeye yol açarsın. Zorladığın zaman tepki fazla olur. Ama 80'den sonra Türkiye'nin ortamına baktığınız zaman Türkiye'nin ortamı 80'den sonra bariz bir biçimde liberalleşen bir ortam. İnsanın kişisel hayatının daraltılması, zorlaştırılması söz konusu ama liberalleştikçe bu tür konulara biraz daha esnek bir tarzda bakılabilir. Özal dönemi Türkiye'de sosyalistlerin, komünistlerin, İslamcılarının, milliyetçilerin daha liberalleştiği, özgürlük meselesini biraz daha farklı bir biçimde değerlendirmeye başladığı bir dönem. 1980'den önce Türkiye'de özel yüksekokul, özel üniversite mümkün değildi. Buna cevaz verildi, bütün hikâye Anayasa Mahkemesi'nden döndü. Böyle bir hikâye yaptın. Ne oluyor, tepki çekiyor. 91'den sonra Sovyetler Birliği de çözüldükten sonra şartel indikten sonra zaten dünya bir biçimde değişti. Daha önceki dönemde de bir biçimde bu liberalleşmenin gündeme gelmesi bu ortamda insanları ister istemez farklılaştırırdı. Bu hikâye biraz daha evvel olsaydı bu istikrar bir biçimde devam ederdi. Hem o dönemde insanların daraltıcı, boğucu ortamına baktığınız zaman direnç ister istemez başka yönlere de çevrilerek belli ölçüde devam eder. 90'lı yılların başında bu konu hassas bir konuydu ama şimdi kimse dönüp de bu konular üzerinde durmuyor. Bu konular olsa olsa tabirim size dair değil de zaman içinde uyuz üniversite hocalarının, üniversite akademisyenlerinin mevzu olabilecek bir şey. Şimdi hiçbir biçimde güncel alanda tartışma gündeme gelmiyor. Bu geçip gitmiş, yitip gitmiş bir olay olarak görülüyor. İyi tarafı, epey zaman geçtikten sonra baktığınızda biraz daha esnek olarak bakmak mümkün olabiliyor. Mesela Doğramacı. Doğramacı hakikaten döneme uygun bir adam. Dönemin yasaklayıcı adamı. Dönemin otoriter havasını haleti ruhiyesine giydirmiş, yedirmiş bir adam. İhsan Doğramacı'nın daha önceki dönemde Hacettepe deneyimi olağanüstü esnek bir deneyim. Doğramacı, 80'li yılların bu darbe ortamı olmasa böyle bir noktaya gelmez. Hacettepe Üniversitesi hakikaten bir üniversite ise Doğramacı sayesinde. Doğramacı'nın bu tarz sakatlıkları unutulabilecek bir şey değil ama Doğramacı'nın yarattığı Bilkent

Üniversitesi'nde Türkiye'nin belki de en iyi kütüphanesi mevcuttur. O kütüphane Türkçe yayın basımında Siyasal Bilgiler kütüphanesinden daha iyidir. İngilizce yayın bakımından ODTÜ kütüphanesinden çok daha iyidir. İster istemez bu, Doğramacı'ya yaklaşım tarzını esnekleştirecek, hafifleştirecek ve hatta Doğramacı hakkında olumlu değerlendirmelere vesile olabilir. Doğramacı'nın Hacettepe Üniversitesi'ni yaratacak duruma gelmesi, YÖK'ün başına gelmesi, Bilkent'i şekillendirmesi, kütüphaneyi o biçime getirmesi sadece bireysel, kişisel bir hikâye değil, bu hikâyenin arkasında içinde bulunduğu kültürel çevre, sosyal ilişkiler ağı da vardır. Bu hikâyelere baktığınız zaman benzerini hemen hemen her dönemde görürsünüz. Tasfiyelere baktığınız zaman sosyo-kültürel çevrenin bu etkisini bir şekilde görmek mümkündür.

Görüşmeci 1'den sonra Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Araştırma Görevlisi Görüşmeci 2 ile devam edilmiş ve görüşme, Ankara'da kendisinin belirlemiş olduğu bir kafede yüz yüze bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Soru 1: 1983 yılında üniversiteden uzaklaştırmalara başlandı. Siz ne zaman üniversiteden uzaklaştırıldınız?

Görüşmeci 2: 1983'te.

Soru 2: Peki siz geri dönmüş müydünüz?

Görüşmeci 2: Şöyle oldu. Önce onlar da acemi olduğu için (YÖK ve sistem) idari bir gerekçe ile atıldılar. İdari gerekçede durum şuydu. Ben doktora çalışmasının son aşamasındaydım. Doktoradan sonra beş yıl içinde doçent olman gerekiyordu o yönetmeliğe göre. Ben daha doktoramı vermemiştim. Doçent olamadı diye attı. Ben de İdare Mahkemesi'ne gittim. Tabii İdare Mahkemesi beni görevime iade etti. Daha sonra YÖK İdaresi 'biz bunları atıyoruz mahkemeden geri dönüyorlar ve başka sistemle atmamız gerek' diye düşündüler. O zaman Sıkıyönetim Komutanlığı var Ankara'da. 4. Kolordu Komutanı Recep Ergun, Sıkıyönetim Komutanı. Diyorlar ki bunları 1402 ile atalım. 1402 ile atılınca hiçbir mahkemeye başvuramıyorsunuz. Memuriyet haklarınız gidiyor. Kapıya koyuyorlar. Hiçbir gerekçe de bildirmesine gerek yok. Yararlı değil, siyasi düşüncesi farklı falan deyip bu tür gerekçelerle ikinci defa ben atıldım. Tabii bir mahkemeye gitme şansım yoktu. Benim durumum o şekilde oldu. Daha sonra 1402'likten, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından atıldım. Tabii onu da YÖK'ten gelen bir yazı gereği atıyorlar. Bir de Konya'ya sürgün yaptılar beni. Oranın Sıkıyönetim Komutanlığı'na sabah, öğle, akşam gidip imza veriyorsunuz. Yani hem işinizden olmuşsunuz hem Ankara'da yaşıyorsunuz, bir aileniz var.

Ama bunların hiçbirini gözetmeden sizi Konya'ya sürüyor. 'Altı ay orada yaşayacaksın' diyorlar. Hangi şartlarda yaşarsın, ne yaparsın belli değil. Dramatize etmek istemiyorum. Çok sancılı bir dönemdi. Neyse daha sonra döndüm Ankara'ya. Ne yapabilirim diye düşündüm. Ben sonuçta mühendistim. Bir arkadaşımın önerisi ile Suudi Arabistan'a bir şirkete gittim. Pasaport almamam konusunda epey bir zorladılar. Ama benimle ilgili herhangi bir suç, herhangi bir mahkeme kararı bulamadılar. Pasaportu vermeme gerekçesini şöyle ifade edeyim. 1971'de 12 Mart'tan sonraki dönemde öğrenciydim. Biz o dönemde Jeoloji Öğrenci Derneği'nin Yönetim Kurulu'ndaydık. Profesörler Kurulu'nu yanlış bir yönetmelik uygulamasına kalktıları için orayı bastık açıkçası. Onlara bu yönetmenliği bu şekilde değiştirmeyin şeklinde. O arada itiş kakış oldu. Biraz cam kapı falan kırıldı. Devlet malına zarar vermekten yargılandık. Üç ay Mamak'ta kaldık. Sonra mahkemeye çıktık, beraat ettik. Dekan Ali Rıza Çetük, mahkemeye geldi. "Bunlar benim çocuklarım, gençtirler, biz bir yönetmelik çalışması yapıyorduk, onlar da aleyhlerinde olduğunu düşünüp bizi uyarmaya geldiler. O arada bizim görevliler engel olmaya çalıştı. Biraz cam falan kırıldı ama ben onu okulun marangozuyla hallettim" dedi. Yıllar sonra pasaport alacağım, bu çıktı benim önüme. Ben beraat ettim dedim ama öyle bir belge yok dediler. Beraat ettiğine dair kâğıt getireceksin dediler. Olay 1971'de olmuş sene 1984. Sıkıyönetim kalkınca bu mahkeme dosyaları 11. Ağır Cezaya devrolmuş. 11. Ağır Ceza Mahkeme başkanına gittim. Durumu anlattım. Dilekçe yazarsam ne kadar sürede hallolacağını sordum. Üç ay civarı süreceğini söyledi. Arabistan'daki adam da beni beklemez. Hâkim bir arkadaşım vardı Hatay'da. Ona durumu anlattım. Sonra bana birkaç gün sonra git hâkimle bir daha görüş dedi. Gittim, kâğıt hazırlanmış. Ne ara hazırlandı etti bilmiyorum. Beraat etmiştir yazısını verdiler. Arkadaşım nasıl aldı, kimleri araya soktu bugün bile bilmiyorum. Pasaportu bu şekilde aldık. Yurtdışına gittim. Daha sonra artık ANAP iktidar oldu, sivil hayata geçildi, gerçi Kenan Evren Cumhurbaşkanı benim avukatım bana dedi ki, "Avrupa Birliği'nden büyük bir baskı yemişler 1402'likleri kaldıracaksınız, görevlerine iade edeceksiniz. Gelmen lazım, çünkü benim vekâletimde bu tür şeyler yok, sen bizzat fakülteye geleceksin, dilekçe yazacaksın, görevine iade edileceksin. Memuriyet haklarını alacaksın. Birikmiş maaşlarını alacaksın. İstiyorsan istifa edersin" dedi. Kalktım geldim Arabistan'dan. Fakülteye gittim. Dilekçeyi verdim. Bana bir çek verdiler. Arkasından istifa dilekçemi verecektim. Bölüm Başkanı çok saygı duyduğum biri olmuştu (Oğuz Erol). Ona bir merhaba diyeyim ve durumu anlatayım dedim. Çünkü fakülteadaki arkadaş sandığım kişilerin "Ohh iyi oldu" dediklerini duydum, bazıları da benimle ilişkisini kestiler. Hocaya durumu anlattıktan sonra çok

sevindiğini ve odamı hazırlattığını söyledi. Ben istifa edeceğimi söyledim. Dedim ki, “YÖK Kanunu duruyor mu, duruyor. İhsan Doğramacı hoca YÖK Başkanı mı, evet. Ben bunlara karşı çıktım. Şimdi karşı çıktığım kanun ile yönetilen bir kurumda görev yapmam etik değil” dedim. Bu şekilde istifa ettim. Bazı arkadaşlar döndü, bazıları dönmedi. Yurtdışına gidenler oldu. Ben memuriyetimi akademik kariyerimi orada noktalamış oldum.

Soru 3: Peki bu olayda size göre YÖK’ün herhangi bir sorumluluğu var mı?

Görüşmeci 2: Onu da şöyle anlatayım. Bunlar para da ödediler çalışmadan. Kanun öyle çıkmış. Ben bunları mahkemeye verdim. İhsan Doğramacı’yı, Recep Ergun’u, beni atan Dekan Sevinç Karol’u ve Rektör Tarık Somer’i. Devleti zarara uğrattılar. Hazinenin bana ödediği bu parayı bunlardan aldım diye. Avukatım: “Saçmalama tutmaz, bunların hepsi devediş gibi adamlar” dedi. “Ben sana vekalet veriyorum, karşılığında senin hakkını da veriyorum, senin görevin bu davayı açmak” dedim. Ben Arabistan’a döndüm. Dava da açıldı. Gittiğim firmanın bir yetkilisi beni aradı. O arada Sıkıyönetim Komutanı olan Recep Ergun, ANAP Kayseri Milletvekili olmuş. “Recep Ergun arıyor, seninle görüşmek istiyor, telefonunu verelim mi, vermeyelim mi” dedi. “Verin” dedim. Bir süre sonra Recep Ergun beni aradı. “Kardeşim ben seni tanımam etmem, ben milletvekiliyim, emekli korgeneralim, sen bana nasıl dava açarsın. Üstelik sizin ile ilgili yazı YÖK’ten geldi” dedi. Dedim ki “Bana gelen kâğıtta sizin imzanız vardı. YÖK göndermiş olabilir ama siz beni araştırdınız mı, peki altı ay Konya’ya sürgün işine ne diyeceğiz, siz benim bir ailem olduğumu, çocuğumun olduğumu düşünmediniz. Siz beni hem işimden ettiniz” dedim. O çünkü konjonktürün bu şekilde olduğunu söyleyince ben de “bugünkü konjonktüre göre de sizin yargılanamaz gerekiyor” dedim. Telefonu kapattı yüzüme. Dolayısıyla YÖK tabii ki bildirdi. YÖK’le de benim bu davam sürdü. Çünkü ben gazetelerde de yazı yazmıştım YÖK ile ilgili. Yazının sonunda “İhsan Doğramacı doyurulmamış bedensel içgüdülerini tatmin ediyor” yazdım. ‘Basın önünde bana hakaret’ diye o da bana karşı dava açtı. Oradan da epey bir yargılandık. Hukuk Fakültesi’nden Nevzat Toroslu diye bir Ceza Hukukçusu’nu mahkeme bilirkişi olarak dâhil etti. Bu yazıda suç var mı, yok mu diye. Nevzat Toroslu da doçent, ona da YÖK’ten baskı geliyor. Profesör olmak istiyorsan, dikkatli ol şeklinde. Birkaç celse mahkeme attı, çünkü rapor gelmiyor. Ben de Nevzat Toroslu’yu araştırdım. İyi bir insan, demokrat bir insan ama sıkışmış durumda. Sonra yıllar sonra çok özel bir sohbette ‘suç vardı’ dedi ama yazmadı. Yani bu görüştür, haddini aşmış olabilir ama öyle hakaret yoktur, İhsan Doğramacı doktor olduğu için böyle bir ifade kullanmış falan diye bir şeyler yazmıştı. Beraat ettim. Hem beni hem Cumhuriyet gazetesini (orada yayınlandığı için) dava etmişlerdi.

(1982’de yazılmış bir yazı). Onu da şöyle anlatayım. Görev yapmış olduğum Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yönetim Kurulu’nda asistan temsilcisi olarak çalışıyordum. YÖK yasası da çıkmıştı. Dekan (minnetle ve saygıyla anıyorum) Zeki Tüfekçioğlu bana “Al şu yasayı bir oku da, öbür toplantıda bize yasa hakkında bilgi ver” dedi. Ben yasayı okudum, korkunç bir üniversite yasasıydı. Üniversitelerde her türlü özerkliği (ticari özerklik hariç) kaldırılıyordu ve bana göre üniversiteyi medrese haline getiriyordu. Sonra toplantıda “Hocam bu yasayla üniversite diye bir şey kalmıyor, medrese oluyor” dedim. Bana “çok kötüsersin, biz ne yasalar gördük” dedi. Ben de “bu yasa sizin gördüklerinize benzemiyor. Çünkü son maddesi şu: Bu yasa 1 yıl sonra yürürlüğe girecek. Yani diyor ki dedim ‘ben bu yasayı uygulayacağım, siz bu yasanın tanımladığı üniversitede görev yapacaksanız devam edersiniz, yapmayacaksanız başka iş bulun kendinize’ diyor” dedim. Sonrasında oturdum bir makale yazdım. Cumhuriyet gazetesinin Ankara Bürosu’nun İstihbarat Şefi Erbil Tuşalp benim komşumdu. Erbilciğim şu yazıya bir bak, bunu yayınlarsınız, yayınlamazsınız falan dedim. “Tamam, ver bana” dedi çantasına koydu ve sonrasında yayınladılar. İşte kıyamet orada koptu. Dekan bir gün sabah “sen ne yaptın, Cumhuriyet gazetesinde YÖK’ü eleştiren bir yazı yazmışsın, İhsan Doğramacı seni çağırıyor” dedi. Gittim. Odasına girdim ayakta duruyorum. Cumhuriyet gazetesi de önünde. “Bu yazıyı sen mi yazdın” dedi. “Evet” dedim. Şöyle geriye yaslandı. “Tebrik ederim, bu kanunun ruhunu anlamışsın, ama ben seni araştırdım. Her ne kadar siyasi görüşlerin farklı olsa da çalışkan bir çocuk dediler. Şimdi ben Van’da Yüzüncüyıl Üniversitesi kuruyorum, seni oraya göndereyim, kısa zamanda doçent olursun, ben seni tekrar fakültene alırım” dedi. Ben dinliyorum. “Karşılığında YÖK’ü öven bir yazı yazacaksın, yazıyı bana getireceksin, ben bunu Erol’a vereceğim Hürriyet’te yayınlanacak” dedi. Anladım ki Erol Simavi. “Senin gazeteyi bin kişi okuyor, Hürriyet’i bir milyon kişi okuyor, anlaştık mı?” dedi. “Yok, ben yazdığım yazının arkasındayım” dedim. Böyle kalktı, çok sinirlendi. “çık dışarı” dedi. Kovdu beni. O olaydan sonra beni işte idari kararlar sonra bunun geri dönüşü olduğunu görünce 1402’yle attılar. Dolayısıyla bütün bu 1402’liklerin olmazsa olmaz tek sorumlusu YÖK’tür ve YÖK Başkanı’dır. Tabii ki anayasal bir yapı olduğu için ve arkasında da Kenan Evren’in gücünü hissettiği için üniversitelerin bugünkü hale gelmesinin temel taşları o zaman döşenmiştir.

Soru 4: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını düşünüyor musunuz? Siyasilerden herhangi bir destek oldu mu sizce?

Görüşmeci 2: Yorum yok.

Soru 5: Bahsettiniz ama biraz daha açabilir miyiz, Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?

Görüşmeci 2: Eskiden yani YÖK'ten evvel mesela Fakülte Yönetim Kurulu yedi kişiden oluşuyordu. Dekanın dışında bu altı kişiden üçünü profesörler kendi aralarından seçiyordu. İki doçenti doçentler kendi aralarından seçiyordu. Bir asistan, asistan doktora ya da asistan olanlar arasından seçiliyordu. Bir kere seçimle geliyordu bu insanlar ve kendi asistanlarının, doçentlerinin ve profesörlerinin sorunlarını getiriyorlardı. Biz yine yönetmelik gereği mesela her ay asistanlar toplantısı yapardık. Fakültenin işleyişini, fakültede olması gereken durumları falan tartışıyorduk. Doçentler, doçentler arasında toplantı yapıyor; profesörler, profesörler arasında toplantı yapıyordu. Fakülte Yönetim Kurulu'ndan geçen bazı kararlarda Fakülte Kurulu vardı. Fakülte Kurulları'nda profesör ve doçentler vardı. Onlar da bunları tartışıyorlardı. Eğer konu asistanlarla ilgili ise Yönetim Kurulu'ndaki asistan temsilcisini Fakülte Kurulu'na davet ederdi. Yani alabildiğine idari bir özerklik söz konusuydu. Bunun dışında kaynak yetersiz olduğu için özellikle doktora çalışmalarında; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'yle (MTA), Devlet Su İşleriyle, Karayollarıyla protokoller yapardık. İşte biz sana şu hizmeti verelim sen bize destek ver diye. Diyelim ki MTA'yla bir proje yürütüyorsun Fakülte Sekreteri'ne, Bölüm Sekreteri'ne not düşmek kaydıyla sen 10 gün hiç fakülteye uğrayamayabilirsin. Araştırmanı yapabilmek için. Ama gerçekten MTA'ya gidiyorsun, MTA kütüphanesinde ya da MTA'nın ilgili birimlerinde çalışıyorsun. Yani bir memuriyet zihni yoktu. Sen yeter ki çalışmanı yürüt. Hoca da bilirdi, bölüm başkanı da bilirdi. Özerktik, özgürdük. Dolayısıyla bu özgürlüğü biz işimizin ciddiyetine önem verildiğini düşünüp onu en sağlıklı bir şekilde yapmaya çalışıyorduk. İdari özerklik zaten vardı. Ayrıca öğrencilerle de sık sık bir araya gelip bölüm başkanları, o zaman kürsüler vardı kürsü başkanları öğrencileri dinlerdi. Notlar alırdık, onların taleplerinden makul olanlar ya da yönetmeliklere uygun olup yorum gerektiren maddeler öğrenci lehine kullanılırdı. Öğrenciler de daha rahat bir eğitim görürlerdi. Her türlü soruyu sorabilirlerdi. Öğrenciler gelir derdini söyler, hoca da onlara yön verir, çözer ya da Yönetim Kurulu'na yollar ve böyle yürürdü. Dolayısıyla YÖK'ten evvelki kanun eksikleri olmasına rağmen hem idari hem bilimsel özerklikler de çok açıktı. Biz dekanlıkla, rektörlükle, bölüm başkanıyla, kürsü başkanıyla siyaseten çok yakın insanlar değildik. Ama onlar işe bilimsel taraftan bakarlardı. Olaya bir demokrat edasıyla bakarlardı. YÖK'ten sonra ne oldu? Asistanları sözleşmeli yaptılar. Bu sözleşme her yıl yenilenecek. Sen kapıkuluysan yenilenir, değilsen yenilenmez. 657 sayılı Devlet Memurları güvencesi yok artık. Hocaları sürerler istedikleri gibi. Van'a

gidersin ders vermeye iki sene, çünkü Van yeni geliyor, Elazığ yeni geliyor. Dışarıdan suyla değirmeni döndürmeye çalışıyorlar. Hocaların bir kısmı gitti, bir kısmı gidemedi, bir kısmı başka bir yol buldu kaldı, bir kısmı istifa etti gitti gibi bu şekilde onlar da darmaduman oldular. Gittikleri üniversitelerde mesela jeolojiyle anlatayım. Laboratuvar yok, mikroskop yok, çocukları araziye götürme yok ama isim var: Mühendislik Fakültesi diye. Üniversitelere bir de bina gözüyle bakıyorlar. Ee işte kampüs kurduk, ne güzel binalar, çocuklar orada okuyor, burada yatıyor, şurada yemek yiyor. Peki nitelik ne olacak? İşte Devlet Su İşleri'nden şunu çağırırız Hidrojeoloji verir, bunu çağırırız Karayolları'ndan zemin mekaniği anlatır diye diye şimdi Türkiye'de bir sürü üniversite var. Niğde'de jeoloji var, Aksaray'da jeoloji var, Adana'da jeoloji var, Konya'da jeoloji var. Bunlar da yetmiyormuş gibi bir de gece eğitimi koymuşlar. Bu çocuklara yazık, bu çocukların ailelerine yazık. Senin herhangi bir alt yapın var mı? Çocuk sonradan gidiyor markette kasiyerlik yapıyor ya da başka yerde hiç alakasız bir iş yapıyor. Bunlar hep YÖK'ün ben daha çağdaş üniversite, daha çağdaş eğitim, daha çağdaş ve bilimsel çalışma yapacağım iddiasıyla oldu. Fakat geldiğimiz nokta bu. Türkiye'nin hiçbir üniversitesi ne Boğaziçi'si ne ODTÜ'sü ne Bilkent'i ilk 500 arasında değil. Cumhuriyet'in üniversiteleri olan Ankara Üniversitesi'ni, İstanbul Üniversitesi'ni böyle köklü üniversiteleri böldüler. Cerrahpaşa falan diye. Adam Dil-Tarih'teki odasında oturuyor, Hacı Bayram Üniversitesi'nde görevli. Niye, yer yokmuş. Bunlar temelde YÖK'ten kaynaklı. Doğramacı'dan sonra gelen YÖK Başkanları da anayasal bir kuruluş olduğu için değıştirme gereği duymadan sadece çıkarlarına yönelik değışiklik yapıp bugüne kadar getirdiler. YÖK bugünkü üniversite sisteminin en büyük hatasıdır, yasadır. Üniversitelere reform gerekmiyor mu? Tabii ki gerekiyor. Üniversitelerde özerklik özellikle bilimsel özerklik olmazsa olmaz. Ülkenin temeli olan eğitim darbelendi. Bu gittikçe artıyor. 1983'ten beri arttı. YÖK ile beraber arta arta gitti. Bana göre eğitim bir ülke için en önemli kavramdır. Bir insan iyi bir eğitim almazsa, iyi bir doktor olabilir mi? Adam ben iğne vuramam diyor. Ben nasıl gidip gel beni tedavi et diyeceğim. Kısacası YÖK, ülkenin bu duruma gelmesinde temel taşır.

Soru 6: Bu süreçte sizi en yıpratın şey ne oldu? Sürgün edilmişsiniz, yurtdışına gitmişsiniz. Bu durum hayatınızı ne derecede etkiledi? Hem sosyal yaşantı olarak hem maddi olarak. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Görüşmeci 2: Ben üniversiteden atılınca, 1402 ile atılınca sanki fakülteye gidiyormuşum gibi her gün sabah çıkıyordum, evin yakınlarında bir kahve var oraya gidip otuyordum. Eşime söylemedim. Eşim de meslektaşım. MTA'da çalışıyordu, duymuş. Bir gün akşam

Arabistan işi olmadan, Konya'ya gideceğim sıralarda dedi ki “sen sabahları nereye gidiyorsun?”, “fakülteye gidiyorum” dedim. “Ya bırak şimdi fakülteyi falan” dedi. Ben de üzülmesinler diye söylemedim ama tabii madden de maaşlı bir adamsınız, eşinizin de bir maaşı var, bir çocuğunuz var, kirada oturuyorsunuz ve ona göre bir bütçeniz var. Şimdi maaşın yarısı ‘off’ olmuş, tek maaş kalmış, o zaman yakıt pahalı, arabamız falan yok tabii. Bu durumlar sizi etkiliyor. Sizi etkileyince aile hayatınızı da etkiliyor. Çünkü çağımızda bugün de öyle o gün de öyle parayla dönüyor her şey. Biz lüks hayatlar yaşayan insanlar değiliz. Ama ev sahibinin kirasını vermek durumundasın. Sana atılmış falan diye bakmıyor ki. Hemen de iş bulamıyorsun. Sakıncalısın. Birkaç yere başvurmuştum. Sonra 1402’lik olmuş deyince kusura bakma dediler. Ama bu firmaya (Arabistan’daki) çöle adam lazım, herkes gitmiyor. Sonra tabii çok sevdiler beni, ben de öyle. Orada epey bir çalıştım sonra Rusya’ya gittim orada çalıştım. Adamlar başka siyasi görüşlerdi. Birisi demiş ki idareden ya bu ‘komünist’ size yakışmıyor falan diye ama “ben onun bilgisine bakarım, adam dürüst, işini de yapıyor, siyasi görüşünü de biliyorum o da benimkini biliyor ama siyasi görüşünü işine karıştırmıyor ben de karıştırmıyorum” demiş. Böyle adamlar da pek kalmadı artık ama yani ailenizi, sosyal hayatınızı etkiliyor. Konya’ya gidiyorsunuz. Bir otel gibi bir yerde kalacaksınız. Otelin en kötü odasını istiyorum. Camı yok, tuvaleti yok, hiçbir şeyi yok ama diğerlerinin yarı fiyatı olduğu için bu odayı seçiyorum. Siz orada kalmak zorundasınız. Bir de orada besleneceksiniz. Yani bunları dramatize etmek istemiyorum ama bunlar yaşadığım acılar. Rahmetli babam Konya’ya gelmişti. O da küçük bir esnaftı, terziydi. Biliyor benim onlardan bir şey istemediğimi. Annemin hani olur ya ahretliğim, kefen param diye bileziği varmış, babam onu bozdurup getirmiş. Babamın parası yok yani. Adam benden ayrılırken ağlıyordu. Kaldığım oteli gördüğü için. Yani ona göre bütün babaların çocukları kıymetlidir, ben de değerli bir evlattım, ama geldiğin noktaya bak. Bunun sebebinin siyasi iktidarlar olduğunu ilkokulu bitirmemiş bir adam bile anlıyordu yani. Çünkü hayatta görüyordu. Israrla odamı sordu. Söylemedim. Otel kötü de bu otelin odası nasıl olur diye merak etti adam. “Yok ya iyi odam” dedim. “Isınıyor mu” dedi. Tüm bunlar sana acı veriyor, hırslandırıyor da onu da söyleyeyim. Ayakta durmak zorundasın. Bırak eşini bir çocuğun var. Ona bir gelecek hazırlamak zorundasın. Bütün bunlar sizin duruşunuzdan ve siyasi görüşünüzden kaynaklanıyor. Yoksa sen hırsızlık yapmamışsın, işini suiistimal etmemişsin, rüşvet yememişsin, kuruma zarar vermemişsin. Ee peki sen Konya’ya nasıl şutlanmışsın? Görüşün olduğu için, bu yasaya medrese yasası dediğin için, bu yasa gerici bir yasa dediğin için ve bu yasa üniversitedeki eğitimi baltalayan, bilimsel özerkliği kaldıran bir yasa dediğin için.

Ben onların hep arkasında durdum, durmaya da devam edeceğim. Yine yargılansam, içeriye de atsalar kimse bana bu YÖK'ün getirdiği sistemin, çağdaş uygar bir sistem olduğunu söyletmez, yazdıramaz da. Benim arkadaşlarım profesör oldular, ettiler. Ben onlara selam bile vermiyorum. Çünkü onların nasıl profesör olduğunu, nasıl bu sistemle örtüşüklerini gördüğüm için ki bunlar devrimci, demokrat geçinen insanlardı. O yüzden selam bile vermiyorum. Bazılarının adını bile hatırlamıyorum.

Soru 7: Eğer 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademide dönüşüm nasıl olurdu?

Görüşmeci 2: Şöyle bir anımı anlatayım. Benim Hacettepe'de Jeolojide bir arkadaşım vardı. Profesör olmuştu. Onu kutlamaya gittim. O da beni yemeğe davet etti. Üniversitenin lokantasına gittik. O arada bir hareketlilik oldu. Meğerse Doğramacı yemek yemek için geliyormuş. Geldi, oturdu. Tek başınaydı. Bizim masayı gördü. Beni tanınması mümkün değil. Ama arkadaşımı tanıyor. Arkadaşım: "Ben bir merhaba diyeyim" dedi. "Tabii" dedim. Arkadaşım gitti. O sırada konuşurken demiş ki "Şu benimle oturan arkadaşım var ya sizin üniversiteden attığınız adamlardan biri". "Ee şimdi ne yapıyor" demiş. Arkadaşım da: "Valla yurtdışında falan çalıştı, iş adamı oldu, iyidir" demiş. Doğramacı: "Çağır da bir merhabalaşalım" demiş. Arkadaşım geldi: "Seni çağırıyor" dedi. Ben de "neden çağırırsın aradan yıllar geçmiş, ben onu tanırım da o beni tanımaz" dedim. Neyse kalktık, gittik. Doğramacı: "Yav dedi seni de atmışız öyle mi, ama baya iyiymişsin, çok para kazanmışsın" dedi. "Yok, geçimimizi sağlamaya çalıştık" dedim. Doğramacı: "Ben üniversitede akıllı adamları attım. Yani düşünen, sorgulayan insanları attım, çünkü onlar bizim kurduğumuz duvarı yıkarlar" dedi. Bunu hiç unutmuyorum. Demek ki üniversiteden atılan hocalar, sürülen akademisyenler, asistanlar, profesörler hepsi üniversitede belli bir duruşu olan adamlardı. Ve onların bir kısmı döndü. Ama hep dışlandılar. Örneğin hiçbiri bölüm başkanı olamadı. Hiçbiri dekan olamadı. Hiçbiri üst proje koordinatörü olamadı. Evet, unvanlarını aldılar, çünkü bilimsel yönleri yüksekti. Bizler, hocalarımız okullarda kalsalardı ne olurdu? Eğitim çok daha çağdaş olurdu. Böyle abur cubur kontenjanlar doldurulmayacaktı. Gelişigüzel bu kadar plansız, programsız üniversiteler açılmayacaktı. Atatürk'ün söylediği gibi çağdaş uygarlıklara giden yolun eğitimden geçtiğini biliyoruz. O eğitimler bugünkü eğitimden çok daha farklı olurdu. Her şey daha güzel olurdu. Ama umutsuz muyum, değilim. Benim oğlum, 'kaybettiniz' dese de her şeye rağmen benim umudum hala devam ediyor. Bir gün birileri bu sistemleri değiştirecek, bunu da genç akademisyenlerin yapacağını

düşünüyorum. Çünkü onlar dünyayı daha iyi görüyorlar, iletişimleri iyi ve çok güzel kullanıyorlar. Siz Çin'deki bir kütüphaneden bir hidrojeoloji kitabını çıkarıp okuyabiliyorsanız, araştırabiliyorsanız bu çocuklar demek ki unvanları yükseldikçe daha çağdaş işler yapabilir. Bir de idari kademelerde de görev yapabilirlerse ki yapacaklarına inanıyorum. Hocalarımız yanlış anlamasın, üniversitelere hiçbir şey katmadan geçip giden insanlar var. Ama genç neslin üniversiteye çok şey katacağını düşünüyorum. Hepsi olmasa bile yüzde onu katsın, iş düzelir. Üniversiteleri genç akademisyenler kurtaracak. Bugün yüzde on olur, yarın yüzde otuz olur, daha sonraki yıllarda görürüz görmeyiz daha çağdaş, daha uygar, daha Batı üniversitelerine yaklaşmış bir eğitim sistemi olacağına inanıyorum.

Görüşmeci 2'den sonra o dönemde gazetecilik yapan Görüşmeci 3 ile devam edilmiş ve görüşme, kendisi ile web üzerinden canlı bir şekilde yapılarak kayıt altına alınmıştır.

Soru 1: 1983 yılında görevden uzaklaştırmalar başladı. Siz o dönemde gazetecilik yapıyordunuz değil mi?

Görüşmeci 3: Önce Milliyet sonrasında Cumhuriyet'te çalıştım. 1985'e kadar Milliyet'te 85'ten sonra Cumhuriyet'te çalıştım. Bu sorun 80'li yıllar boyunca devam etti.

Soru 2: Peki o dönemde 1402'likler konusu medyada nasıl yer aldı, nasıl yankı uyandırdı?

Görüşmeci 3: Büyük yankı uyandırdı. Çok önemli hocalar, profesörler, doçentler, sanatçılar 1402'lik oldular. Üniversitelerinden oldular. Bence önemli bir konuyu ele almışsın. Çok büyük bir hani beyin göçü diyoruz ya, buna beyin gömülmesi diyeyim ya da beyinlerin aktif hayatın dışında tutulması diyeyim böyle bir sonuç doğurdu. Yani onlarca öğretim üyesi var aklımda Profesör Veli Lök ilk aklıma gelen, Profesör Atalay Yörükoğlu, Profesör Yakup Kepenek, Profesör Emre Kongar ilk aklıma gelen onlarca hoca var. Hakikaten 1980'li yıllarda 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası ile görevlerinden uzaklaştırıldılar. Hatta Korkut Boratav ülkeyi terk etti. Zimbabve'ye gitti. Oralarda öğretim üyeliği yaptı. Çok acı bir kayıptır bence. Aslında beyinleri tutukladılar. İnsanların bedenleri özgürdü ama beyinleri tutukluydu Özlem.

Soru 3: Siz bir gazeteci olarak, gazetecilik tecrübelerinize dayanarak 1402'lik hakkında daha neler söylemek istersiniz? Sizin yakından şahitlik ettiğiniz, tanık olduğunuz herhangi bir eşiniz, dostunuz, akrabanız 1402'lik oldu mu?

Görüşmeci 3: Tanıdığım hocalar var. Ben Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi mezunuyum ve orada Ege Üniversitesi'nden de pek çok hoca 1402'lik oldu. İstanbul'dan, Ankara'dan Türkiye'nin dört bir yanından hoca 1402'lik oldu. Benim tanıdığım hocalardan Veli Lök, Türkiye'de Tıp Bilimi'nde öncü bir insan ama aynı zamanda o dönemin sosyalist düşüncenin aydınlarından biriydi. O üniversitesinden uzaklaştırılınca muayenehane açtı. Tabii çok istemedikleri bir durumdu. Normalde üniversitelerinde olmak isterlerdi. Bunun için davalar açtılar. Tabii Sıkıyönetim Mahkemelerine dava açılmıyordu. İtiraz etmek mümkün değildi. O dönem 12 Eylül yönetiminin aldığı bütün kararlara artık itiraz edilemez şekildeydi ve bunun bir standardı yoktu. Örneğin; biri senin yazılarını beğenmedi, bu yazılar ülkenin yararına olmadığı görüldüğünden yazman sakıncalı görülmüştür diyebilirsiniz. Ama örneğin bir profesörün bir üniversitede kürsüde daha önceden belirlenmiş bir ders programını programın dışına çıkmadan sunmasının ne sakıncası olabilir. Dertleri beyin. Ama o, öğretim üyeliğini yapmasına engel olmaması gerekirdi. Genellikle 'görülen lüzum üzerine' sözcüğünü anımsıyorum. "Görülen lüzum üzerine kürsüdeki görevinize son verilmiştir". 1402 sayılı yasa uyarınca kürsüdeki görevinize son verilmiştir şeklinde. Yani bir gerekçe yazmak, karşıdakini insan yerine koymak çok önemli bir şeydir. Şimdi bu 1402'likler ile ilgili birkaç şey sıralayayım kafamdan. Bir defa öğrenciler çok sevdiği öğretim üyelerinin 1402'lik olması karşısında devletten soğudular, üniversiteden soğudular. Böyle bir durumda diyelim ki çok nitelikli bir rektör, çok iyi bir hoca üniversiteyi yönetiyor ama 1402'lik olanlara çare de üretmiyor. O kendi elinde değil. Bu sefer o rektör de öğrenciler tarafından dışlanıyor. Yani sadece o kişi üniversiteden uzaklaşmış olmadı. Binlerce öğrenci ruhen uzaklaşmış oldu. Bu da bir yanı. Bir başka yanı o hocalardan bazıları Türkiye'yi terk ettiler. Diyebilirsiniz ki, gitsinler ne olacak? Şimdi o dönem gidenler bir Türkiye aleyhtarı oldular. Yıllar sonra onların yurtdışında çocukları oldu, onların çocukları da Türkiye aleyhtarı oldular. Onlara bir suçlama getirmek istemiyorum. Onlar haklıydı haksızdı o ayrı bir konu. Bir gerçeklik olarak söz ediyorum bundan. Bizim yıllarca örneğin Avrupa Birliği'ne kabulümüz sırasında oradaki Türklerin Türkiye aleyhine olmasının nedenlerinden biri olarak 12 Eylül yönetiminin bu ruhu yatıyordu. Yani Türkiye karşıtlığını güçlendirmiş oldular. Daha sonra biz çok partili hayata geçtik desek de bütün o 1402 sayılı yasa ile mağdur olanların hakları ödendi desek de bir defa o mağduriyet oluşmuştu. Ödenemez hale gelmişti artık. Bu anlamda 1402 sayılı yasa bütün dünyada aleyhimize bir sonuç doğurmuş oldu. Sonra bir de o kişilerin söyledikleri bir yana dünyada Türkiye ile ilgili bir imajı olan insanlar, bilim insanlarını susturan, bilim insanlarının beynini tutuklamaya kalkan bir yönetimle

muhatap olmak istemiyoruz deyip Türkiye bir şekilde Türkiye'nin yalnızlaşmasının nedenlerinden biri oldu. Bir grup da işi gücü bıraktı sadece 1402 sayılı yasaya karşı mücadele etmek için çaba harcamaya başladı. O da o kişinin enerjisine yazık. Örneğin şu anda ben bile birisine cevap yetiştirmem lazım, bir şey demem lazım. Şöyle düşünüyorum. Bunun için harcayacağım zamana değer mi? Diyelim ki bu olay benim on günüme neden olacaksa bırak diyorum o on günde sen bir kitabın bir bölümünü yazarsın diyorum. Günlük yazılarla daha fazla uğraşırısın diyorum. Ama onlar her şeyi bırakıp kendilerine yapılan ağır haksızlığa karşı mücadele etmeye giriştiler.

Soru 4: Peki sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı?

Görüşmeci 3: Bu konuda çok değişik tevatürler vardı Özlem. Tabii dedikoduya dayalı bir şey söylemek istemem ama o dönem bu konuyla konuşulanları bütün açıklığıyla sana anlatayım. Bir defa az önce de söylediğim gibi ben rektör dedim ama YÖK için de söyleyebiliriz bunu, çünkü YÖK üniversiteleri çok iyi yönetse bile oradan öğretim üyelerinin zaman zaman böyle 1402 sayılı yasa nedeni ile ayrılmak durumunda kalması bütün iyilikleri götürdü. Bu bir. İki, şimdi öğretim üyelerinin ihbar edilmesinde doğrudan İhsan Doğramacı'nın payı olduğu iddia edildi. İhsan Doğramacı atamadığı öğretim üyelerinin isimlerini Sıkıyönetim Komutanlığı'na bildirip bunları atabilirsiniz dediği iddia edildi. Bunları sadece iddia düzeyinde söylüyorum. Elde kanıt yok ama bunlar o dönem konuşuldu. Bir ihbar, bir öğretim üyesinin bütün hayatını alt üst edebildi. Bir imzasız mektup bile zaman zaman bu konuda işlem yapılmasına neden oldu. 12 Eylül'ün bu anlamdaki egemenleri, bir aydın düşmanıydı, bir üniversite düşmanıydı ve üniversitelerin her yerini kendilerinin düzeltebileceğine inanıyorlardı. En ülke sever kendilerinin olduğuna inanıyorlardı. Ama ülkeyi sevmenin insanları sevmekten geçtiğini hiç düşünmediler. Üniversiteleri, bilimi korumayı hiçbir zaman düşünmediler.

Soru 5: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını düşünüyor musunuz? Siyasilerden herhangi bir destek oldu mu sizce?

Görüşmeci 3: O dönem siyasiler kendi derdine düşmüştü. Çünkü ben gazeteciliğe 11 Kasım 1980'de başladım. Yani 12 Eylül'den iki ay sonra ve bütün bunların göbeğinde yaşadım. Mesleğimin ilk yılları böyle geçti. İzmir'de bizim dönemde gazetecilikte, siyaset yok. Siyaset olmayınca biz İzmir Gazetecileri turizm haberlerine yöneldik, ekonomi haberlerine vermeye yöneldik. Hiç unutmuyorum. Sıkıyönetimden bazen bildiri gelirdi. Biz şöyle haber yapabiliydik. O bildirilerin noktasına dokunmamız yasaktı. Yasak olmasa bile bizim

yöneticilerimiz kendilerine o yasağı vermişti. Diyelim ki bir sayfalık bir bildiri gelmiş Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan. Biz şöyle yazardık: Biz başına Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı bir bildiri yayınladı. Bildiri şöyle derdik. Ve aynen verirdik. Siyasi haberler zaten yoktu. O nedenle siyasesilerin böyle bir plan yapma ortamı yoktu. Ama askerlerle birlikte siyaset yapmak isteyen yeni gruplar türedi. Yeni sivil insanlar türedi. 12 Eylül öncesi siyasilere karşı olanlar türedi. Onlardan yardım etmiş olanlar olabilir ki vardı da bence. Ama 12 Eylül'den önceki Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Deniz Baykal, Necmettin Erbakan ve onların partilerindeki tabanların 12 Eylül'le bir işbirliği yaptığı kesinlikle söylenemez. Ben bunu yaşadım gördüm yani.

Soru 6: Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?

Görüşmeci 3: Doğru. YÖK'ün kuruluş yıldönümlerinde hep protestolar yaptık. O dönem Türkiye'de yanılmıyorsam 16 üniversite vardı. Bugün 200'ün üzerinde üniversite var. Bir defa böyle bir merkezi örgütlenmeyle üniversiteleri yönetmek mümkün değil. Ama YÖK bir 12 Eylül ürünüdür. Ama şu da bir gerçek; Ondan sonraki hiçbir iktidar YÖK'ü kaldırmaya yeltenmemiş neye yeltenmiştir, kullanmaya yeltenmiştir. Hoşuna gitmiştir, üniversiteleri böyle bir kurulun aracılığıyla kontrol etmek. Yani o yüzden siyasiler de ortaktır. O yüzden 12 Eylül koşullarında oluşmuş bir kurumdur YÖK. Kritik konularda yapılan araştırmalar YÖK iznine tabidir. YÖK bir anlamda beyinleri hakikaten kelepçelemiştir. Kontrol altında tutarak aslında kimi insanları da hiç araştırma yapmamaya yöneltmiştir. YÖK ile uğraşacağıma kimi çetrefilli konuyla uğraşacağıma işte Ege Denizi suyu neden tuzlu, işte balın içinde şeker ne kadar gibi daha çok bu araştırmalara yönelmişlerdir. Şunu söyleyeyim. Birebir yaşadığım bir örnek olarak paylaşmak isterim. YÖK geldi bir süre sonra hemen o günlerde Jeoloji Bölümü'nde hiç unutmuyorum Ercüment diye bir arkadaşım vardı benim, Jeoloji Mühendisi. Onlar haftanın belirli günlerinde araziye çıkıyorlardı. Ege Üniversitesi öğrencileri dağa çıkıyormuş diye yayıldı bu haber ve YÖK jeoloji öğrencilerinin araziye çıkmasını yasakladı.

Soru 7: 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, yani görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademi dönüşüm nasıl olurdu?

Görüşmeci 3: Çok daha güzel olurdu. Yani gerçekten Türkiye’de araştırma yapan genç beyinler çok daha güzel şeyler üretirlerdi. Bilim, üniversiteler çok daha ileri giderdi. Ben hakikaten vereceğim çok örnek var şu anda. O dönem itibariyle söylüyorum. İnsanlar biraz önce söylediğim gibi bu ülkenin gerçekleri ile ilgili birçok araştırmayı yapmak istemediler YÖK ile karşı karşıya gelmemek için. Bazıları cesaret edip yaptı, ama başına bir sürü iş geldi, bırakmak durumunda kaldılar. Bir anlamda YÖK, üniversitelerin Milli Güvenlik Kurulu’ydu. O dönemdeki YÖK yöneticilerinin bir tek apoleti eksikti. Kravatlı generaldiler. Şapkasız generaldiler. Çok acımasızdılar. Belki de kraldan çok kralcılık bir kavram var ya yaranma dürtüsü içine girdiler. Yaranma duygusu içine girdiler. 1402’lik atmak bir maharetti. Bakın ben buldum haini. Bakın buldum, çıkardım ve attım. Üniversitesinden az öğretim üyesi atılan adeta başarısız yönetici gibiydi. 12 Eylül’ün genel acımasızlığının bir parçasıydı. YÖK, Türkiye’de çölleşmeye neden olmuştur. Bilimsel çölleşmeye, beyinsel çölleşmeye neden olmuştur. Türkiye’de bilim YÖK ile beraber çölleşmiştir. Türkiye üzerine araştırmaları genellikle yabancı üniversitelerde zaman zaman Türkiye araştırmaları çıkıyor, çünkü pek çok üniversiteden öğretim üyeleri yurtdışına gitmiştir. Ama 12 Eylül, 12 Mart’tan esinlenilmiştir. Onun da altını çizmek lazım. 12 Mart’tan sonra da birçok öğretim üyesi bu ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 12 Eylül de bunun zirve yaptığı bir dönem olmuştur. Hani birkaç cümleyle bana sorarsan buna da değinmem gerekir. Hatta 1940’lardan itibaren Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’ndeki öğretim üyelerinin kimi çoklu tutuklamalar nedeni ile üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Pertev Naili Boratav onun oğlu Korkut Boratav aynı gadre uğramıştır. Behice Boran gibi pek çok hoca o dönemlerde de üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Bir Afrika sözü: Bir bilim insanı kapatıldığında, bir aydın öldüğünde bir kütüphane kapanmış demektir, derdi. 1402’lik sayısı kadar kütüphane kapatıldı diyebiliriz Türkiye’de. Görüşmeci 3’ten sonra yine o dönemde gazetecilik yapan Görüşmeci 4 ile gerçekleştirilen görüşme, kendisi ile web üzerinden yapılarak kayıt altına alınmıştır.

Soru 1: 1980’li yıllarda nerede çalışıyordunuz, göreviniz neydi?

Görüşmeci 4: 12 Eylül 1980 askeri darbesi olduğunda Tercüman gazetesinin bünyesinde kurulan Akdeniz Haber Ajansı’nda (AKAJANS) Parlamento Muhabiri olarak görev yapmaktaydım. TBMM (Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu) kapatılınca Meclis binasına girişler yasaklandı. Milli Güvenlik Konseyi’nin yazılı açıklamaları Meclisin Nizamiye Kapsısına bırakılıyor, oradan alıp ajans merkezi ya da gazete bürolarına dönerek haber yapıyorduk. 12 Eylül 1980 Darbesi’nden sonra, Millî Güvenlik Konseyi’yle (MGK) birlikte, 1982 Anayasası’nı hazırlamak için kurulan Danışma Meclisi’nin açıldığı 23 Ekim

1981 tarihine kadar Meclis binasına giriş yasağı sürdü. Danışma Meclisi çalışmalarına başlayınca Meclis Basın Bürosuna girmeye başladık. Ancak, kulise girmek, Danışma Meclisi Üyeleriyle yüz yüze görüşmek yasaktı. Danışma Meclisi çalışmalarını basın locasından izliyor, üyelerle iletişimi ise not (pusula) göndererek ve aynı şekilde cevap alarak gerçekleştiriyorduk. Gazeteciler olarak öğle yemeği için Meclis Lokantasına ise, bir görevli memurun nezaretinde binanın dışından topluca yürüyerek ulaşıyorduk. Beni 1982 yılında AKAJANS'tan Tercüman gazetesi bünyesine geçirdiler. Tercüman gazetesinde bana ayrılan siyaset-magazin bölümünde artık, üyeler ve Danışma Meclisi çalışmalarıyla ilgili kulis haberleri ve anekdotlar yazabiliyordum. Zamanla basın mensuplarına yönelik yasaklar gevşemeye başlamıştı. Artık kulis denilen, Danışma Meclisi üyelerinin (demokrasiye döndükten sonra milletvekillerinin) çay-kahve içip sohbet ettikleri koridorlara girebiliyor, üyeler ve bakanlarla konuşabiliyorduk. Bu durumun dışında olan bir yasak vardı ki, o da Kenan Evren ve Milli Güvenlik Kurulu Üyelerinin bulunduğu bölümdü. Ancak biz, 3 gazeteci olarak, oralara olmasa da, asker ve sivil bürokratların çalıştığı (hukuk ve bütçe-maliye) bölümlere gidip gelmeye, Milli Güvenlik Konseyi çalışmalarıyla ilgili atlatma haberler yapmaya başladık. Gittiğimiz yerler meğer Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK'ün) kurucu babası olan Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın sıklıkla uğradığı yerlermiş. Bir gün hukukçu bir bürokrat, Doğramacının bütün üst düzey çalışanlara gönderdiği hediye çantayı göstererek, 'bayram-yılbaşı demeden habire hediye gönderiyor' diyordu. Yani anlaşılan, Prof. Dr. İhsan Doğramacı, üniversiteleri zapturapt altına almak için YÖK'ün kurulması konusunda Evren ve MGK üyelerini ikna etmiş, kuruluş yasasının hazırlama aşamasında bulunmak ve arzu ettiği doğrultuda bir yasal düzenlemenin yapılmasını sağlamak amacıyla hukukçu ve bütçeci bürokratlarla yoğun bir mesai sürdürüyordu.

Soru 2: O dönemde 1402'likler konusu medyada nasıl yer aldı?

Görüşmeci 4: Milli Güvenlik Kurulu 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na bir madde ekleyerek, Sıkıyönetim Komutanlıklarına, kamu kurumu görevlilerinin işlerine son vermeyi isteme yetkisi tanıdı. Bu yetki tüm kamu görevlilerini kapsamına karşın, '1402'likler adı kamuoyunda daha çok üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim üyesi ve elemanları için kullanıldı. Kamuoyunda ve basında, bu kişilerin sol eğilimli oldukları, 12 Eylül askeri darbesine ve YÖK'e karşı çıktıkları için Sıkıyönetim Komutanlıklarının isteği doğrultusunda görevlerine son verildiği belirtiliyordu. Ancak, 1402'likler deyimi daha çok üniversiteden uzaklaştırılan öğretim elemanları ile özdeşleşse de, tiyatro oyuncularından ilkokul öğretmenlerine kadar farklı kesimlerden çok sayıda kamu çalışanın uğratıldığı

mağduriyetin de adı oldu. Görevden alma uygulamaları 1983'e kadar sürdü. Böylece, görevden uzaklaştırmalar, Türkiye'de siyasi gerekçelerle üniversitelerde uygulanan en geniş tasfiye oldu. 12 Eylül döneminde bu yolla kamu kuruluşlarından yaklaşık 5 bin kişi işten çıkartıldı.

Soru 3: Bir gazeteci olarak, gazetecilik tecrübelerine dayanarak 1402'likler hakkında neler söylemek istersiniz?

Görüşmeci 4: Darbe ve askeri yönetim; akademisyenleri, aydınları, özgürlük savaşçılarını sindirdiği gibi basını da susturdu. Kişi, kurum ve kuruluşların açıklamalarını haber yapmadan önce Sıkıyönetim Komutanlığını arayıp bilgilendiriyor, açıklamalarda onların izin verdiği bölümleri haber yapıyor, yasakladıkları bölümleri silip atıyorduk. Örneğin, CHP Genel Başkanlığından ayrıldıktan sonra iç ve dış gelişmelere ilişkin görüşlerini yazılı olarak açıklamaya başlayan Bülent Ecevit'in bir açıklamasını Sıkıyönetim Komutanlığı Basın Müşavirliğine sordum: Önce bir paragrafı iptal ettiler, ardından arayıp iki paragrafı, daha sonra arayıp açıklamanın tamamını iptal edip haber yapmamamızı istediler. Üniversitelere yönelik gerek askeri darbe döneminde, gerekse siyasi iktidarların müdahaleleri yükseköğretim kurumları ile öğretim üyeleri ve elemanlarının bilimsel özerkliğini, bilim üretme özgürlüklerini ve hür fikirli öğrenciler yetiştirmelerini engellemektedir. Bugünkü YÖK ve üniversite yönetimlerinin iktidara bağımlı hale getirilmesi ve kapısına kelepçe vurulması nedeniyle, 1980 öncesinin özerk ve özgür üniversitesini (anarşi ve terör odağı olanlar hariç) özlüyor ve çok arıyorum.

Soru 4: Sizin akrabanız, eşiniz, dostunuz ya da herhangi bir tanıdığınız 1402'lik oldu mu?

Görüşmeci 4: Mesleğimi yaparken, Parlamento Muhabiri olarak yıllarca kafamı Meclis binasının dışına çevirme imkânı bulamadığım için herhangi bir 1402 mağdurunu yakından izleyemedim. Ailemde ve yakın çevremde de olmadı.

Soru 5: Sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı?

Görüşmeci 4: Akademisyenlerin mağdur edilmelerinde, önce askeri darbe yönetiminin, ardından askeri yönetimin yarattığı YÖK'ün, daha sonra da, özgür düşünce ve bilim üretmeden rahatsız olan siyasal iktidarların sorumluluğu vardır.

Soru 6: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını ve düşünüyor musunuz? Siyasilerden herhangi bir destek oldu mu?

Görüşmeci 4: Askeri darbe yapılmasını hazırlayan ortamın yaratılmasında dış güçlerin planlarının yanı sıra siyasetçilerin oy uğruna kısır çekişmelerinin de rolü olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesi, Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, sokaklarda her gün 3-5-10 kişinin öldürüldüğü anarşi ve terörün sona ermesi için CHP-AP Koalisyon Hükümeti (ya da bütün partilerin katıldığı Milli Koalisyon Hükümeti) kurulmasını istiyor, (Necmettin Erbakan'ın başında olduğu Milli Selamet Partisi'nin desteğiyle) Azınlık Hükümeti kuran Adalet Partisi'nin Genel Başkan ve Başbakan Süleyman Demirel ise, kısa süre önce yapılan ara seçimde başarılı olduğu için erken seçim yapılmasında diretiyordu. Demirel ile Ecevit'in Cumhurbaşkanı seçimi konusunda da anlaşamaması ve Mecliste Cumhurbaşkanı seçimi turlarının uzayıp gitmesi, bu belirsizliğin sokaktaki anarşi ve terörü körüklemesi askeri yönetimi getirdi. YÖK'ü siyasetçilerin desteklemesi konusuna gelince; (siyasi yasakların olduğu askeri dönemde gizli olarak, askerler yönetimden ayrıldıktan sonraki sivil dönemde ise açık şekilde olmak üzere) sağ görüşü temsil eden siyasetçiler, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri YÖK'ü ve uygulamalarını hep desteklediler, savundular.

Soru 7: YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?

Görüşmeci 4: YÖK'ün kurulması akademik özgürlük ve özerklik kavramlarını olumsuz etkilediği görüşündeyim. Baksanıza, Anayasanın 130. maddesi ve 2547 sayılı kanuna göre YÖK Üyeleri ile Başkanı nasıl seçiliyor.

Soru 8: 1402'lik hocalar 1402'lik olmasaydı, yani görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademide dönüşüm nasıl olurdu?

Görüşmeci 4: Akademisyenler 1402 sayılı yasa ve iktidarların partizan uygulamalarıyla saf dışı bırakılmasaydı üniversiteler gerçek bilim yuvaları olur, toplumsal bilinçlenmeyi teşvik eder, dünyadaki bilim kuruluşlarıyla yarışır ve siyasal iktidarların kötü uygulamalarını engellerdi.

Görüşmeci 4'ten sonra öğrencilik yapan Görüşmeci 5 ile yapılan görüşme yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Soru 1: 1983 yılında üniversitelerde birçok öğretim üyesi görevinden uzaklaştırıldı. Siz o yıllarda nerede ve hangi bölümde okuyordunuz? Şu an nerede çalışmaktasınız?

Görüşmeci 5: 12 Eylül 1980 yılında Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fizik Mühendisliği 3. Sınıf öğrencisiydim, şu anda öğretim üyeliği yapmaktayım.

Soru 2: Peki o dönemde sizin hocalarınızdan görevinden uzaklaştırılan var mıydı?

Görüşmeci 5: Hacettepe Üniversitesi, birçok fakülte ve bölümden oluştuğu için 1402 sayılı kanun ile görevden alınan öğretim üyelerimiz oldu ama biz öğrenci olduğumuz için kimin hangi bölümden görevden alındığı hakkında bilgimiz olmadı. Aynı şekilde kendi bölümümden görevden alınan hocalarımız da oldu ama neden niçin görevden alındıkları hakkında detaylı bilgiyi öğrenci olduğumuz için daha sonraki zamanlarda anladık.

Soru 3: O dönemde üniversite hayatı nasıldı? Öğretim üyelerinin görevinden alınması sizi nasıl etkiledi? Eğitim hayatınızda herhangi bir değişiklik oldu mu?

Görüşmeci 5: 1980 yılları askeri darbenin olduğu yıllardı. Askeri darbenin olması ile okulların açılması ve öğrenci kayıtları ertelendi, geç bir tarihte kayıtlar yapıldı ve öğretim başladı. Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü şehirden uzaktaydı ve öğrenciler üniversitenin dönem başında anlaştığı ulaştırma şirketleri tarafından ücret ödmeden otobüslerle kampüse giderlerdi. Kış dönemlerinde 10 cm kar yağdığı zaman kampüs yolunun kapanması nedeniyle okul bir bazen de iki hafta kapanır, yaban hayvanları ile birlikte kampüste otobüslerin gelmesini beklerdik. Ödenek olmadığından kampüsteki bütün fakülteler ve sosyal alanlarda kaloriferler yanmaz ders ve laboratuvarlara pardüse ve kabanlarımız üzerimizde ders yapardık. Bu dönemde öğrencilerin maddi imkânları da kısıtlı idi. Şu olayı da unutamıyorum: Üniversite yeni açıldığı sene başında üniversite senatosu bundan sonra kampüse öğrenci taşımamasından para alınacağını duyurdu bunun üzerine öğrenciler kampüse gitmeyerek derse girmediler ve üniversite bu karardan vazgeçerek öğrencileri ücretsiz taşıyacağını duyurdu ve öğrenciler kampüse gitmeye başladı. İnternet yoktu telefonlar jetonluydu, şehirlerarası görüşmeler için yazdırılır telefonun başında saatlerce beklenirdi. Üniversite kampüsünde Bilgisayar Bölümü'nde tek bir bilgisayar vardı. 'FORTRAN' programlama dili ile programlamayı öğrendik, programları delikli karta yazarak her karta bir komut yazıp programı okunması için oraya bırakır birkaç gün sonra program çıktısını alarak bu çıktı kâğıtlarını ders çalışma notlarını yazmak için kullanırdık. Dolayısıyla bu dönemde her şeyden uzak sisler içerisinde rüya gibi bu kampüste okuduk. Bu şartlar altında eğitimin devam ettiği 1980 yıllarında üniversitelerin durumu bu iken birde zaten az ve kısıtlı olan bu şartlar altında hocalarımızın görevden alınması o dönemde eğitimin daha da geriye gitmesine neden oldu.

Soru 4: Sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı?

Görüşmeci 5: YÖK, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretimi planlamak, düzenlemek, bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek ve öğretim üyelerinin yetiştirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda kurulmuş olan bir kurumdur. Bu amaçlar çerçevesinde kurulan YÖK'ün ihtilal sonucu kurulan bir kurum olduğu için katkıları vardır.

Soru 5: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını düşünüyor musunuz? Siyasilerden herhangi bir destek oldu mu sizce?

Görüşmeci 5: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını düşünüyorum. O dönemde yaşanan bazı siyasi olaylara baktığımızda; işte hükümet belirsizliği, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sebepler, 24 Ocak kararları, suikastlar, dış siyasetin etkileri bütün bunlar siyasilerin neden olduğu, hatırladığım olaylar.

Soru 6: Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?

Görüşmeci 5: YÖK'ün kurulmasıyla birlikte bütün yetkiler YÖK'te toplandı ve rektörlere daha fazla sorumluluk verildi. Önceden olan seçim yöntemi kaldırılarak yerine atama yöntemi getirildi. Bunların dışında öğretim üyesi açısından bir azalma görülürken kaynak yetersizliği de ortaya çıktı. Öğrencilerin sosyal ve kültürel faaliyette bulunmaları ve örgütlenmeleri de yasaklandı.

Soru 7: 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, yani görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademi dönüştürme nasıl olurdu? Şu an bir akademisyen olarak bu konuda neler söylemek istersiniz?

Görüşmeci 5: YÖK kurulduktan sonra farklı düşüncelere sahip birçok öğretim üyesi görevinden uzaklaştırıldı. Asistanlık kaldırıldı yerine araştırma görevlisi getirildi. Bilimsel araştırma özgürlüğünde kısıtlamaya gidildi. Bütün bu durumlar yaşanmasaydı bugün üniversitelerin durumu ve teknolojik gelişmeler daha farklı olacak ve ülke olarak 'Milenyum' çağını daha önce yakalamış olacaktık.

Görüşmeci 5'ten sonra ise yine o dönemde öğrencilik yapan Görüşmeci 6 ile devam edilmiş görüşme, web üzerinden yapılmıştır.

Soru 1: 1983 yılında üniversitelerde birçok öğretim üyesi görevinden uzaklaştırıldı. Siz o yıllarda nerede ve hangi bölümde okuyordunuz? Şu an nerede çalışmaktasınız?

Görüşmeci 6: 1981 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden mezun oldum. 1983 yılında ise bir kamu kuruluşunda mühendis olarak görev yapıyordum. 2012 yılında devlet memuru olarak emekli oldum şu an emekliyim.

Soru 2: Peki o dönemde sizin hocalarınızdan görevinden uzaklaştırılan var mıydı?

Görüşmeci 6: O dönemde tanıdığımız bir kısım hocalarımızın çok tedirgin ve düşünceli olduklarına şahidim. Ancak hocalarımızdan görevlerden uzaklaştırılanların olup olmadığını bilmiyorum.

Soru 3: O dönemde üniversite hayatı nasıldı? Öğretim üyelerinin görevinden alınması sizi nasıl etkiledi? Eğitim hayatınızda herhangi bir değişiklik oldu mu?

Görüşmeci 6: O dönemde üniversitelerde kargaşa, kavga ve çatışma olduğundan öğrencilerin psikolojileri bozulmuş, moralsizlik ve hep tedirginlik hâkimdi. Haftada bir okul kapatılıp eğitime ara verilirdi. Okulun kapatılması ile eğitim sık sık sekteye uğrar ve tekrar açıldığında aynı ortama girilince sınırlar gerilir, çatışmalar başlardı. Hocalar eğitim için tüm gayretlerini gösterecekler de öğrenciler arasındaki bölünme, ayrılık eğitimi olumsuz etkilerdi. Öğrencilerin kullanıldığı ve böyle sıkıntılı bir sürecin bilerek oluşturulduğu daha iyi anlaşılmaktadır. 12 Eylül ile eğitim normale dönmüş gibi görünse de birçok öğrenci arkadaşlar tutuklanarak cezaevine atıldılar.

Soru 4: Sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı?

Görüşmeci 6: Bu süreçte YÖK'ün sorumluluğu oldukça fazla olmasına rağmen süreci çok iyi yönetemedi. Aynı öğrenciler arasındaki ayrılık, bölünme ve çatışma hocalar arasında da hâkimdi. Kaldı ki okullarda görev alan ve güvenliği sağlayan polis teşkilatı da bölünmüş, ayrı gruplar oluşturmuştu. Ama YÖK kurulduktan sonra özerk olamamış, kurum içerisinde etkili olamamış ve uzaklaştırılan, atılan hocalar için yargı yolunu açmamıştır. Adalet çerçevesinde hukuk çalıştırılmadan, varsa suçluların yargılanması ve savunması yapılmadan uzaklaştırılmasına seyirci kalmıştır.

Soru 5: Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını düşünüyor musunuz? Siyasilerden herhangi bir destek oldu mu sizce?

Görüşmeci 6: Bu süreçte siyasilerin beceriksizliği, yönetimdeki zafiyetleri, ülkeyi yönetmedeki istikrarsızlıkları ülkeyi bu hale getirmiş ve bu süreçte olumsuzluk adına başrolü oynamışlardır. Siyasilerde ayrımcılık ve bir araya gelememe, ülke insanlarını, kurumları ve teşkilatları da bölmüş, parçalamış, kavga ortamına sürüklemiştir.

Soru 6: Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?

Görüşmeci 6: YÖK'ün kurulması ile akademik özgürlük ve özerklikten söz etmek yanlış olur. Sıkıyönetim Komutanları'nın kararnamele ile bütün kurumlarda söz sahibi olduğu, hukukun üstünlüğü ilkesinin tamamen yitirildiği ve yargı süreci dahi çalıştırılmadan ve mahkeme yolu bile açılmadan KHK'ler ile insanların yargısız infaz edildiği ve YÖK'ün de bu duruma sessiz kaldığı görülmüştür.

Soru 7: 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, yani görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademide dönüşüm nasıl olurdu?

Görüşmeci 6: 1402'likler yine yukarıda belirttiğim gibi yargısız infaz işlemidir. Gerçekten ülke için kendisini yetiştirmiş, bilgi ve tecrübeleriyle yararlı olacak hocalar kıyıma uğramıştır. Yine de belirtiyorum ki, hukuk çalıştırılmamıştır. Hocalar görevlerine devam etselerdi Türkiye'de bugün mevcut üniversitelerin dünya sıralamasındaki en alt sıralardaki yeri üst sıralarda olurdu.

4.3. Görüşmelerin Değerlendirilmesi

Çalışmanın odağına 1980'li yıllarda görevlerinden uzaklaştırılan akademisyenler konumlandırıldığı için, öncelikle bu akademisyenlerin o dönemde yaşadıkları sıkıntılar gözler önüne serilmeye çalışılmış ve aynı zamanda da o döneme ışık tutulmak istenmiştir. Yüzeysel olarak ele alındığında 1402'likler olarak isimlendirilen akademisyenlerin yakıcı ve etkileyici sorunlarının dile getirildiği ifadelerden ibaret olarak yorumlanabilecek olan görüşmeler derinlemesine değerlendirildiğinde döneme dair kayda değer ipuçları içermektedir. Bu bağlamda aşağıda görüşmelerde gözlemlenen ana temalar özetlendikten sonra dönemin ruhunu anlamaya yönelik analizlere yer verilmiştir.

Görüşmeci 1, rektörlük kararı ile görevinden uzaklaştırılmış, üç yıl sonra mahkeme kararı ile görevine geri dönmüştür. Bu şekilde görevine geri dönen akademisyenlerin bazılarının ise aynı şekilde sonradan mahkeme yolu ile geri dönmelerini engellemek amacıyla 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na dayanılarak tekrar uzaklaştırmaları söz konusu olmuştur. Bunun bir örneğini Görüşmeci 2'de görmekteyiz. Görüşmeci 2 öncelikle doçent olamadı gerekçesi ile görevinden uzaklaştırılmış, ancak mahkeme kararı ile görevine geri dönmüştür. Bunun üzerine tekrar geri dönmesini engellemek amacıyla 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na dayanılarak görevinden uzaklaştırılmıştır. Görüşmeci 4, bu uzaklaştırılanların

genel olarak “sol eğilimli” olduklarını ve 12 Eylül askeri darbesine ve YÖK’e karşı çıktıkları için uzaklaştırıldıklarını dile getirmiştir. Görüşmeler incelendiğinde Sıkıyönetim bu işlemleri yaparken YÖK’ün sessiz kaldığı ve hatta bu uzaklaştırmalarda sorumluluğu olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmeci 1’in sözleşmesinin uzatılmayarak görevinden uzaklaştırılması YÖK’ün sorumluluğuna işaret etmektedir. O dönemde gazetecilik yapan ve 1402’lik meselesinin medyada büyük yankı uyandırdığını dile getiren Görüşmeci 3 ise, İhsan Doğramacı’nın bazı öğretim üyelerini sıkıyönetime bildirerek “bunları atabilirsiniz” şeklinde bazı söylemlerinin olduğuna dair iddiaların dolaştığını belirtmiştir. Görüşmeci 4 ise, hem sıkıyönetimin hem YÖK’ün hem de siyasal iktidarların yaşananlara sebebiyet verdiğini dile getirmiştir. Bunun yanı sıra, Görüşmeci 2’nin yıllar sonra Doğramacı ile karşılaşması ve sohbet sırasında Doğramacı’nın bir itiraf niteliğinde olan: “Ben üniversitede düşünen, sorgulayan insanları attım, çünkü onlar bizim kurduğumuz duvarı yıkarlar” şeklindeki iddiası YÖK’ün bu tasfiyelerde sorumluluğu olduğunu gösteren en çarpıcı ifade olmuştur. Çalışma bağlamında incelenen hatıratlar ve söyleşilerde de YÖK’ün, ve özellikle de İhsan Doğramacı’nın, tasfiyelerde etkisi olduğuna dair iddialara yaygın bir şekilde rastlanmaktadır.

YÖK’ün kurulmasından sonra akademik özgürlük ve özerklik kavramları tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Görüşmeci 1’e göre, özgürlük ve özerklik kavramları zaten hiçbir zaman önemsenen konular olmamıştır. Çünkü belli dönemlerde bazı insanlar çok kolay bir şekilde bir yerlere gelmişlerdir. 1961 yılında özerklik hukuken gelmiş olsa da üniversitelere özgür ve özerk demek yanlış olacaktır; çünkü insanlar otoriteye göre şekil almaktadır. Görüşmeci 2 ise, YÖK’ten önce göreceli olarak bilimsel bir özerklikten bahsetmenin mümkün olduğunu, ancak YÖK’ten sonra ise bilimsel özerkliğin tamamen ortadan kalktığını savunmaktadır. Benzer bir şekilde Görüşmeci 3 de konu ile alakalı olarak Jeoloji Mühendisi olan arkadaşlarının haftanın belirli günlerinde araziye çıktığını fakat sonrasında “Ege Üniversitesi öğrencileri dağa çıkıyormuş” diye haberlerin yayıldığını akabinde de YÖK’ün jeoloji öğrencilerinin araziye çıkmasını yasakladığını belirtmiştir. O döneme dair yapılan haberlerden de anlaşılacağı üzere yapılan, yapılması gereken ya da yapılacak olan akademik çalışmaların büyük ölçüde engellemelerle karşılaştığını gösteren işaretler mevcuttur.

Görüşmeci 1, bir insanı cezalandırmanın o insanın direncini güçlendirmek şeklinde bir sonucu olacağını ve bunun da aslında insanların yaşadıkları acılar ve sıkıntılardan sonra çok daha güçlü bir şekilde ayakta duracaklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte 1402’likler konusu Görüşmeci 1’e göre geçip gitmiş ve önemini yitirmiş bir mesele haline gelmiştir. Bu

nedenle konuya daha esnek bir şekilde bakabilmek artık mümkündür. Görüşmeci 1, bu yönüyle yaşadıklarını hala canlı bir şekilde zihninde muhafaza ettiği görülen Görüşmeci 2'den farklılaşmaktadır. İhsan Doğramacı ile ilgili olarak daha soğukkanlı bir tutum içinde olan Görüşmeci 1, Hacettepe ve Bilkent Üniversiteleri üzerinde Doğramacı'nın başarılarına da işaret etmiştir.

1980 öncesinde öğrenciler de çok zor şartlar altında eğitimlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Neredeyse her gün öğrenci grupları arasında yaşanan kavgalar ve çatışmalar söz konusu olmuştur. 1980 askeri darbesinden sonra ise, eğitim hayatındaki sıkıntılar farklılaşmış, sınırlamalar ve denetimler artmaya başlamıştır. Görüşmeci 6, okul yıllarında hocalarının genellikle düşünceli ve tedirgin olduğundan bahsederken Görüşmeci 5, hocalarından bazılarının o dönemde görevinden uzaklaştırıldığını, eğitimlerine bir şekilde devam etmeye çalışırken bir de hocalarının gönderilmesinin eğitimin daha da geriye gitmesine, aksamasına sebep olduğunu dile getirmiştir. Görüşmeci 3'e göre ise, hocaların gönderilmesi ile birlikte öğrenciler de üniversiteden soğumuşlardır. Öğrenciler bu şekilde sıkıntılar çekerken, görevinden uzaklaştırılan hocaların çektiği sıkıntılar ise başka şekillerde kendilerini göstermiştir. Görüşmeci 1, sosyal yaşantı olarak etkilenmediğini fakat (doğal olarak) maddi sıkıntı yaşadığını belirtmiştir. Görüşmeci 2 ise, görevinden uzaklaştırıldığı yetmemiş bir de Konya'ya sürgün edilmiş ve görevinden uzaklaştırıldığını eşine dahi söyleyememiştir. Görüşmeci 3, birçok öğretim üyesinin de ülkeyi terk etmek zorunda kaldığına işaret etmiştir. Ülke dışında dünyaya gelen çocukları ailelerinin yaşadıkları sıkıntıları görerek Türkiye'ye karşı soğuk bir tavır takındığını dile getirmiştir. Görüşmeci 3'e göre, yaşanan olaylardan sonra ise Türkiye'nin olumsuz bir imajına ciddi bir katkısı olmuştur.

1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı ve görevlerine devam etselerdi, Türkiye'de akademide dönüşüm nasıl olurdu? Sorusuna alınan cevaplara bakıldığında genel olarak herkesten eğitimin daha iyi olacağı yönünde cevaplar gelmiştir. Görüşmeci 3'e göre, gönderilen bu insanlar belki de çok daha güzel şeyler üretecekler, bunun sonucunda da ülke bilimsel olarak daha da ileri noktalara ulaşacaktı. Görüşmeci 3, yaşanan olayların beyinsel çöleşmeye neden olduğunu düşünmektedir. Görüşmeci 4'e göre, bu durum yaşanmasaydı Türkiye, dünyadaki diğer bilim kuruluşlarıyla yarışır halde olacaktı. Görüşmeci 5 ise, milenyum çağını daha önceden yakalayabileceğimizi söylerken, Görüşmeci 6'ya göre, bilgi ve tecrübeleriyle yararlı olan hocalar gönderilmeselerdi bugün belki de Türkiye'de bulunan üniversiteler, sıralamalarda alt sırada değil de üst sıralarda olacaktı. Genel olarak bütün görüşmecilere göre, kendilerini açık bir şekilde ifade eden, düşüncelerini söyleyebilen,

akademik çalışmalarını aksamadan devam ettirebilen hocalar hiçbir gerekçe gösterilmeden sadece belli bir görüşü olduğundan dolayı görevlerinden uzaklaştırılmamış olsalardı bugün ülkemizdeki eğitim kalitesi daha da yüksek olacak, eğitim ve bilimsel etkinlik bambaşka yerlerde olacaktı.

Görüşmeler ışığında 1402'likler sorununun ve 1980'li yıllarda üniversitelerde yaşanan gelişmelerin, basitçe ifade etmek gerekirse, baskıcı bir yönetim anlayışının hukuk devletinin benimsenmesi ile çözülebilecek bazı sorunlar olarak yorumlanması yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin şiddetin egemen olduğu 1970'ler sonrasında asayiş odaklı bir yönetime savrulduğu, şiddetin elimine edilebilmesi için de baskıdan medet umulduğu, ve bu baskıcı yönetimden üniversitelerin de payına düşeni aldığı, şeklinde bir açıklamaya başvurulması mümkündür. İyi niyetle mi yoksa kötü niyetle mi olduğu önemli olmaksızın, baskıcılığın aşırı boyutlara ulaştığı ve onulmaz yaralar açıldığı da söylenebilir. Ancak böyle bir yorum, 1980'li yıllarda yaşanan küresel bir dönüşümün Türkiye'deki izdüşümünün ipuçlarını taşıyan bu sorunların ne kadar büyük sonuçları olduğunu anlamayı engelleme riski taşımaktadır.

Bu görüşmelerde aslında dikkat çekmesi ve derinlemesine irdelenmesi gereken ifadeler mevcuttur. Özellikle dikkat çekmesi gereken bir nokta, görüşmelerde YÖK'ün ilk başkanı olan İhsan Doğramacı'nın adının sürekli olarak tekrar edilmesidir. Her ne kadar etkin özne, darbe yönetimi gibi gözüküyorsa da söz dönüp dolaşıp sürekli olarak İhsan Doğramacı'ya gelmektedir. Bu arada Görüşmecî 4'ün ifadelerinden anlaşılan bir konu da İhsan Doğramacı'nın süreçlerin içinde yer alabilmek için özel bir çaba gösterdiğidir.* İhsan Doğramacı'nın Türkiye'de ve Dünyada yükseköğretime dair kaleme aldığı kitap çalışmasında da bu konuya Doğramacı'nın gerçekten çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Görüşmeciler, genel olarak eleştirel yaklaşımlar da bu kadar üzerinde durulan bir aktörün derinlemesine anlaşılması için çaba gösterilmelidir.

Bu bağlamda, Görüşmecî 1'in Doğramacı ile ilgili ilk bakışta çelişkili gibi anlaşılabilir ifadeleri de önemlidir:

Mesela Doğramacı. Doğramacı hakikaten döneme uygun bir adam. Dönemin yasaklayıcı adamı. Dönemin otoriter havasını haleti ruhiyesine giydirmiş, yedirmiş bir adam. İhsan Doğramacı'nın daha önceki dönemde Hacettepe deneyimi olağanüstü

* İhsan Doğramacı'nın YÖK'ün kuruluş yarasının hazırlama aşamasında bulunmak ve arzu ettiği doğrultuda bir yasal düzenlemenin yapılmasını sağlamak amacıyla hukukçu ve bütçeci bürokratlarla yoğun bir mesai sürdürdüğünü dile getirmiştir.

esnek bir deneyim. Doğramacı, 80’li yılların bu darbe ortamı olmasa böyle bir noktaya gelmez. Hacettepe Üniversitesi hakikaten bir üniversite.

Bu ifadelerin anlamlandırılması bakımından Doğramacı’nın yukarıda zikredilen çalışması ve bu çalışmasının içinde 1992 yılında YÖK başkanlığından istifa edişini²⁸⁷ açıklarken dile getirdiği savlar önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu savlardan özellikle anlaşılması gereken Doğramacı’nın kafasında ideal bir üniversite modeli olduğudur. Bu modelin darbe yönetiminin kaygıları ile doğrudan bir bağlantısının olmadığına da dikkat etmek gerekmektedir.

Darbe yönetiminin meşruiyet problemi ile karşı karşıya kalmaması büyük ölçüde asayiş sorunlarının ve şiddet olaylarının minimize edilmesi iken, Doğramacı’nın kafasındaki ideal üniversite modelini ortaya koyduğu çalışmasında asayiş, şiddet, terör, anarşi vb. sözcüklere hiç rastlanmaması bu tür problemlerin oldukça uzağında olduğunu göstermektedir. Şiddet olayları ve şiddeti bir araç olarak kullanan örgütler sorunu görüşmelerden de anlaşılacağı üzere 1980 öncesinde ve sonrasında Türkiye’de toplumun en temel gündem maddesi iken, şiddetin önemli bir kaynağı olarak algılanan bir kurumun başına getirilen Doğramacı’nın söylemlerinde bu algının yer almaması, kendisinin gündeminin ciddi anlamda farklı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bu gündemin darbe yönetiminin gündemi ile üst üste geldiği de göz ardı edilmemelidir.

Doğramacı’nın ideal üniversite modelini açıklarken tezlerini temel anayasal demokrasi ilkelerine dayandırdığı görülmektedir. Doğramacı klasik biçimsel (büyük ölçüde Weberyen diyebileceğimiz) bir otorite modeline sadık kalarak üniversitelerin sahibinin toplum olduğunu ve toplumun temsilcileri olan siyasetçilerin esas belirleyici olması gerektiğini savunmaktadır.²⁸⁸ Bu iddiasını güçlendirmek için de batı ülkelerinden ve Cumhuriyetin ilk döneminden örnekler vermektedir. Rektörlerin büyük ölçüde Milli Eğitim Bakanı tarafından belirlendiği ve Cumhurbaşkanı tarafından atandığı 1933-1946 arasını ise üniversitelerin altın çağı olarak nitelendirmektedir. 1933 reformu öncesinde Türkiye’ye konuyla ilgili bir rapor hazırlaması için davet edilen Alfred Malche’den yaptığı alıntı ile üniversitelerde “hoca” istihdamında hocaların belirleyici olmasının yanlış olduğunu ileri sürmesi de önemlidir.²⁸⁹ Bu tezini gerekçelendirirken demokratiklik temelinde bir savunma yapmaktansa (ki böyle

²⁸⁷ Doğramacı, İhsan Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış, 31.

²⁸⁸ Mehmet Faruk Özçınar, “Bürokrasinin Meşruiyeti Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar*, ed. Özcan Yeniçeri (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 213.

²⁸⁹ Doğramacı, İhsan Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış, 16-17.

bir savunma da oldukça güçlü olurdu) etkinlik üzerinden konuya yaklaşması da Doğramacı'nın kafasındaki üniversite modelinin bir makine gibi üretim yapan tamamen çıktı odaklı bir yapı olduğunu göstermektedir. Görüşmeci 1'in Doğramacı ile ilişkilendirdiği Hacettepe ve Bilkent üniversiteleri de bu çerçevede örnek üniversitelerdir.

Doğramacı'nın üniversitelerin üretkenliğini, etkinliğini ve verimliliğini idealize ettiğinin göstergesi olarak düşünölebilecek birçok örnek ortaya konulabilir. Bu bağlamda 1991'de yapılan yasal değişlikle profesör olmanın bir ön şartı olan uluslararası yayın zorunluluğunun kaldırılmasını sert bir şekilde eleştirmesi önemli bir göstergedir.²⁹⁰ Ayrıca, 1992 yılında YÖK başkanlığından istifası da rektörlerin öğretim üyeleri tarafından seçilmesi yönündeki yasal düzenlemedir. Rektörlerin öğretim üyeleri tarafından seçilmesini özellikle sorunlu görmesinin nedeni ise seçim sürecinin öğretim ve araştırma faaliyetleri üzerinde yavaşlatıcı ve olumsuz bir etkisi olacağı düşüncesidir.

Etkinlik ve verimliğe çok önem verdiği açık olan Doğramacı, bu noktada durmamakta, ayrıca akademik özgürlüğü veya özerkliği de tartışmaya açmaktadır.²⁹¹ Bu doğrultuda da batılı ölkelerden örnekler veren Doğramacı'nın idealize ettiği modelde akademik özerklik reddedilmemekle birlikte, akademisyenlerin büyük ölçüde güçsüzleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten, üniversitelerin sahibinin toplum olduğu düşünöldüğünde akademisyenlerin topluma hizmet dışında bir meşguliyetleri olmaması doğaldır. Bu yönüyle düşünöldüğünde Doğramacı'nın ideal üniversite modelinin meşru ve anlaşılabilir olduğu söylenebilir. Ancak, bu bakış açısının Ortaçağ ve Modern Çağ Üniversiteleri'nde temel bir ilke olan “doğruyu ve gerçeği arama”²⁹² işleviyle ne kadar uyumlu olduğu ise tartışmalıdır. Bu bakış açısı ile, akademisyenlerin büyük ölçüde siparişe uygun üretim yapan zanaatkârlar olmaktan öte bir anlama sahip olamayacakları söylenebilir.

1402likler olarak nitelendirilen akademisyenlerin Doğramacı tarafından sorun olarak algılandığı ve darbe yöneticileri ile ittifak ilişkisine girerek üniversitelerden uzaklaştırılacak akademisyenlerin seçiminde müdahil olduğu görüşmecilerin ifadelerinden ve dönemle ilgili hatıratlardan ve söyleşilerden anlaşılmaktadır. Bu akademisyenlerin belirlenmesinde Doğramacı'nın muhtemelen kafasındaki zanaatkâr akademisyen modeli bakımından uyumsuzluk içine girecek olanları hedef aldığı düşünölebilir. Bu akademisyenlerin tamamı

²⁹⁰ Doğramacı, İhsan *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*, 30.

²⁹¹ İhsan Doğramacı, *Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimi* (Ankara: Meteksan, 2007), 11.

²⁹² Durmuş Günay. “Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”, 4.

olmasa da büyük çoğunluğunun sol düşünce geleneği içinden olması, bu dönüşümün pürüzsüz bir şekilde ilerlemesinde sorun oluşturma potansiyeli taşıdıklarına işaret eden bir durumdur.

İhsan Doğramacı bu noktada darbe yönetimi açısından elverişli bir aracı olarak değerlendirilebilirse de, aslında 1980’li yıllarla ilişkilendirilen küresel bir dönüşümün Türkiye’deki temsilcilerinden ve hatta sembollerinden biri durumunda olduğu da ifade edilmelidir. Bu dönüşümün bütün dünyadaki sembol ismi ise dönemin İngiltere başbakanı Margeret Thatcher’dır. Genellikle Yeni Sağ veya Neoliberalizm olarak nitelendirilen bu dönüşümün kamu yönetimi alanındaki karşılığı olan Yeni Kamu Yönetimi/İşletmeciliği anlayışı İhsan Doğramacı’nın yükseköğretim anlayışı ile tam bir uyum içindedir. Üniversitelerin tarihsel aşamalarının ele alındığı kaynaklarda da 1980’li yıllar yeni bir aşamaya geçildiğine işaret etmektedirler ve bütün bu gelişmeler bir bütünlük göstermektedir.

Bu dönüşümün anlaşılması bakımından 1929 buhranına gönderme yapmak faydalı olacaktır, çünkü bu 1980’lerde yaşanan dönüşüm 1930’lu yıllardan itibaren geçerli olan ekonomik, politik ve yönetsel zihniyet dünyasına tepki niteliğindedir. 1929 buhranı özellikle batı dünyasında egemen olan liberal ekonomi anlayışının sorunların kaynağı olduğu ve bunun yerine devletin ekonomiye daha fazla müdahale etmesi gerektiği yönünde bir kanaat yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda kamunun ekonomide ve kaçınılmaz olarak toplumsal hayatın bütün alanlarında genişlemesi olarak ifade edilebilecek bir sonuç ortaya çıkmıştır. Ancak, 1960’lı ve 1970’li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik problemler, devletin sınırlandırılmasının ve yönetimde özel sektör işletmelerinin örnek alınmasının bir çözüm olarak görülmesine yol açmıştır. Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı da bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Bu bakış açısının uygulamaya geçmesi ise ilk olarak 1980 yılında Thatcher’ın İngiltere başbakanı olması ile ilgilidir. Bunu Amerika Birleşik Devletleri’nde Reagan yönetimi takip etmiş ve küresel olarak yaygınlaşmıştır.

Bu anlayışa göre özel sektör işletmelerinin ve özel sektörün en başarılı örnekleri olan “fast-food” zincir işletmelerinin örnek alınması gerekmektedir. Esas önemli olan örgütün başarısıdır ve bu başarının temelinde standartlaşma ve çıktı odaklı bir yaklaşım bulunmaktadır. İhsan Doğramacı’nın ve küresel olarak yaşanan dönüşümün idealize ettiği üniversite modelinin özünde de bu çıktı odaklı yönetim anlayışının bulunduğu görülmektedir. Görüşmecinin Doğramacı’nın başarıları olarak işaret ettiği üniversite örnekleri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Ancak, Doğramacı’nın bu küresel dönüşüm bağlamında açtığı yolun sadece bu üniversitelerle sınırlı kalmadığı ve 1980’ler sonrasında

oluşan YÖK sisteminin bir bütün olarak bu yola girdiği söylenebilir. Doğal olarak, hiçbir tarihsel dönüşüm doğrusal olarak ilerlemediği gibi bu dönüşümün de zaman zaman bir takım sapmalarla karşılaştığı görülmektedir. Hayata tam olarak yansıdığı söylenemezse de günümüzde üniversitelerin kalitesinin ölçümünde bu yaklaşımın genel kabul gördüğü, akademi dünyasında tartışma konusu bile olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gelinen aşamada akademik özerklik veya özgürlük, kürsü dokunulmazlığı gibi kavramlar bir metafordan öte bir anlam taşımamaktadır. Türkiye örneğinde üniversitelerin tepe yöneticisi olan rektörlerin profesör ünvanı taşıyan akademisyenler olması gerekse de akademisyenlerin üniversitedeki üretimin niteliğini belirlemek noktasında bir payları kalmamıştır. Akademisyen olmak veya akademisyenlikte yükselmek bir kariyer mesleğinde olduğu gibi belirlenen standartlar çerçevesinde üretim yapmaya bağlanmış durumdadır. Bütün dünyada ve özellikle batılı üniversitelerde durum farklı değildir. Amerikan üniversitelerinde yaygın bir deyim olan “yayın yap ya da yok ol”^{*} ifadesi de genel durumu özetlemek bakımından son derece anlamlıdır.

Küresel olarak yaşanan bu dönüşümün Türkiye’de de hayata geçmiş olması 1980’li yıllarda yaşanan gelişmelerle yakından ilişkilidir. Bu küresel dönüşümü erken fark eden bir akademisyen olan İhsan Doğramacı’nın, sıkıyönetim idaresinin sağladığı kolaylıkları kullanarak yeni YÖK sisteminin kurulmasında önemli bir rolünün olduğu ve hatta bu amaçla ciddi bir mücadele verdiği anlaşılmaktadır. Temelde akademisyenleri hedefleyen bir görüntüye sahip olmayan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu da bu mücadele de kullanışlı olmuştur. İlginç bir şekilde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu artık tamamen 1980’li yıllarda görevinden uzaklaştırılan akademisyenleri hatırlatan bir kanun durumundadır. Gerçekten de bu kanun üniversitelerde Doğramacı’nın idealindeki dönüşümün kolaylaştırılmasında önemli bir işlev görmüştür. Bu süreçte Doğramacı’nın engelleyici olabileceğini öngördüğü birçok akademisyen ise kaçınılmaz olarak büyük zorluklarla karşı karşıya bırakılmışlardır.

* publish or perish.

SONUÇ

Günümüzde, bireylerin kariyer hedefleri doğrultusunda çalışmaları, bilgi ve becerilerini geliştirmesi, yaşadığı çevreye ve topluma katkıda bulunması için önemli bir araç olarak algılanan üniversitelerin, bireyin hem kişisel hem de profesyonel olarak gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu varsayılmaktadır. Latince kökenli bir sözcük olan üniversite, ilk kullanılmaya başlandığında kabaca “öğretmenler ve öğrenciler topluluğu” anlamına gelmekteydi.²⁹³ Bir olgu olarak üniversite, çeşitli anlam, kullanım ve form dönüşümleri geçirerek günümüze kadar gelmiş ve toplumsal hayatın önemli bileşenlerinden biri olmayı sürdürmüş ve sürdürmektedir. Geleneksel olarak bilgiyi arayan, üreten, ileten, yayan ve bunu kamu yararı için yaptığı varsayılan öğretim ve araştırma merkezleri olarak anlaşılan üniversitelerde bu bağlamda yapılan her türlü çalışmanın ahlaki, düşünsel bağlamda ekonomik ve politik baskılardan masun olması gerektiğine dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Bu masuniyetin üniversitelerin bilimsel araştırma ve yenilikçilik güçleri bakımından olmazsa olmaz bir özellik olduğu düşünülebilir.

Bununla birlikte tarih boyunca belirli dönemlerde bilimsel özgürlük bir tehdit olarak algılanmış ve hatta bu nedenle üniversite topluluğuna yönelik birtakım tasfiyeler gerçekleştirilmiştir. Bu tür tasfiyeler Türkiye’de de ilki 1933 Darülfünûn tasfiyesi olmak üzere dönem dönem yaşanmıştır. Muhtemelen bu tasfiyelerden en çok konuşulana bu çalışmanın da konusunu oluşturan 1980 askeri darbesi sonrası yapılan tasfiyeler olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesi, insanların hak ve özgürlüklerine yönelik getirdiği kısıtlamalar açısından Türkiye için bir dönüm noktası olarak görülmektedir. 1980 askeri darbesinin bir ürünü olan 1982 Anayasası’na yöneltile eleştiriler de genelde bu tür kısıtlamalar üzerine odaklanmaktadır. Bu kısıtlamalardan üniversite kurumunun da büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir.

Yükseköğretim Kurulu da aynı dönemin ürünlerinden biridir. Bu kurum, oluşturulduktan sonra 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’na dayanılarak hiçbir gerekçe gösterilmeden birçok akademisyen görevinden uzaklaştırılmış ve görev yerleri değiştirilmiştir. Bu tasfiyelerin

²⁹³ Amanda Fulford & David Locke, “Being Universitas: Community and Being Present in Times of Pandemic.” *Ethics and Education*, 18 (1), (2023), 51–66.

kaynağı olan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu aslında sadece akademisyenleri hedef almamıştır; öğretmeninden işçisine, tiyatrocusundan akademisyene çok sayıda kişi görevinden uzaklaştırılmış ve bu kişiler 1402'lik olarak anılmışlardır. Bununla birlikte uzaklaştırılanlar arasında en çok gündeme gelen ve tartışılan grup ise akademisyenler olmuştur.

Bu çalışma bağlamında gerçekleştirilen görüşmeler incelendiğinde; görüşmecilerin hala o döneme dair çok fazla duygu yüküne sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu durumun, görevinden alınanların, evlerine döndüklerinde sorumlu olduğu kişilere karşı bu durumu nasıl açıklayacakları, geçimlerini bundan sonra nasıl sağlayacakları, “1402'lik” olmak yerine istifa etmeleri durumunda başka bir iş bulup bulamayacakları ve sonrasında görevlerine geri dönüp dönemeyecekleri gibi birçok soru işareti ve sıkıntı ile karşı karşıya kaldıkları düşünüldüğünde son derece doğal olduğu söylenebilir. Zira “1402'lik” oldukları takdirde bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmayacaklardı ve bazı yöneticiler, “iyilik” adı altında istifa etmelerinin daha iyi olacağını söyleyerek bu akademisyenleri istifaya yönlendirmişlerdir. Bu nedenle “1402'lik” olanlar oldukça sıkıntılı süreçler yaşamışlardır. Bunun yanı sıra, bu kişilerle iletişime geçildiğinde kendilerine de zarar gelebileceği düşüncesi ile arkadaş olarak gördükleri kişiler, “1402'lik” olanlarla görüşmek istememişlerdir. Bu durum, yıllardır maaşlarını belirli günlerde alan, harcamalarını ve işlerini buna göre planlayan ve evin geçimini üstlenen akademisyenler için maddi anlamda zor günler geçirmelerine neden olmuştur. Ayrıca, üzerlerinde kalan “sakıncalı” damgası nedeniyle yakın çevrelerinden herhangi bir destek görememişler ve manevi anlamda da sıkıntılı bir süreç geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için pek çok mücadele vermişler, hukuki yollara başvurmuşlardır. Sıkıyönetim kalktıktan sonra dahi görevlerine geri dönebilmek için çaba sarf etmeye devam eden bu akademisyenler, uzun uğraşlar sonucunda geri dönme hakkına sahip olsalar bile, bu sefer de eski çalıştıkları kurumlar tarafından kabul edilmemek gibi bir durumla karşılaşmışlardır. Verdikleri hukuk mücadeleleri neticesinde 1990 yılında geri dönme hakkı tanınmış, bazıları görevlerine geri dönmüş, bazıları ise dönmemiştir. Mağdur olan akademisyenler kendilerine göre bir yol çizmek zorunda kalmışlar, istifa etmeyi tercih edenler olmuş ve bazıları da yurtdışına gitmeyi seçmiştir. Yurtdışına giden öğretim üyeleri yaşadıkları olaylar nedeniyle kendi ülkelerinden kırgın olarak ayrılmışlardır. Bunun üzerine çocuklar da ailelerinin yaşadıkları sıkıntıları görmüşler ve bu da Türkiye'ye karşı olumsuz düşünceler beslemelerine ve tavır

takınmalarına yol açmıştır. Bütün bu yaşananlar, Türkiye'nin bir ülke olarak imajına da zarar vermiş ve hatta Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından kara listeye alınmıştır.

Görüşmecilere göre, 1402 ile uzaklaştırılanlar doçent ve profesörler olarak düşünüldüğünde aslında ülke geniş bir bilgi birikimine ve deneyime sahip olan kıymetli hocalarını yitirmiş ve eğitim açısından büyük bir kayıp yaşamıştır. Bu olayların yaşanmaması ve bütün hocaların yerlerinde kalması durumunda sadece eğitim değil bunun yanı sıra sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan da Türkiye'nin çok daha iyi durumda olabileceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca herhangi bir korku, baskı yaşamadan araştırmaları için gerekli olan çalışmaları yapabildikleri için üniversiteler, gerçek bilim yuvaları olarak devamlılığını sürdürebilecekti.

Bu tasfiyelerin, dönemin koşulları ve yaşanan küresel dönüşümler göz önüne alındığında daha önceki tasfiyelerden farklılaştığına dikkat çekmek gerekmektedir. Bu gelişmeler, genellikle Türkiye'ye özgü bir sorun olarak görülmekle birlikte, küresel olarak yaşanan bir dönüşümün Türkiye'ye yansımaları şeklinde düşünülmesi daha yerinde olacaktır. Literatürde sıklıkla Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher'ın iktidara gelmesiyle birlikte anılan bu dönüşüm, öncelikli olarak ekonomiye bakışta bir yeniliğe işaret etmekte ise de hayatın neredeyse bütün alanlarında gözlemlenebilen etkiler oluşturmuştur. Bu etkinin gözlemlendiği alanların başında kamu yönetiminin işleyişi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Daha sonra "Yeni Kamu Yönetimi" olarak anılacak olan bu anlayışın, 1930'lardan itibaren bütün dünyada egemen olan "büyük devlet" ve "müdahaleci devlet" anlayışının yerine geçtiği görülmektedir. Türkçe literatürde Yeni Kamu Yönetimi ifadesi yerine "Yeni Kamu İşletmeciliği" ifadesinin kullanıldığı da görülmektedir. Bu ifade ile anlatılmak istenen devlet yönetiminde geleneksel iş yapma tarzlarının terk edilerek özel sektör işletmelerinde gözlemlenen iş yapma yöntemlerinin benimsenmesidir. 1960 ve 1970'li yıllarda çeşitli ekonomik sıkıntıların ortaya çıkması, kamu harcamalarının artışına, devletin çok fazla ekonomiye müdahil olmasına ve kamu sektörünün işleyişindeki hantallığa bağlanmış ve bu sebeple devletin küçültülmesi ve özel sektör işletmelerindeki iş yapma tarzlarının örnek alınması gerektiği yönünde bir anlayış doğmuştur. Bu doğrultuda, etkili ve verimli bir kamu hizmetinin olabilmesi için kamu yönetimine özel sektör uygulamalarının getirilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, vatandaşın müşteri olarak görülmesi, performansa dayalı insan kaynaklarının olması, profesyonel bir yönetime dayanması da bu yeni anlayışın özellikleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca üniversitelerde Parker ve Jary'nin işaret ettiği üzere yoğun bir bürokratikleşme ve standartlaşma olduğu da görülmektedir. Bu durum, aslında, bakış açısında yaşanan genel dönüşümün üniversitelere yansımalarıdır. Böylece

üniversitelerde akademisyenlerin belirleyiciliği gerilemiş, yönetimde akademisyenler olsa bile profesyonel bir bakış açısı ön plana geçmiştir.

Araştırmanın kapsadığı dönem söz konusu olduğunda, gerek görüşmelerde gerekse diğer anılarda ismi sıklıkla zikredilen bir figür olan İhsan Doğramacı'yı bu dönüşümün bir sembolü olarak görmek mümkündür. İhsan Doğramacı ile ilgili olarak, hakkında nadiren olumlu düşüncelere rastlanan bir kişilik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bakış açısının doğruluğunun veya yanlışlığının ötesinde inkâr edilemez olan gerçeklik, İhsan Doğramacı'nın dönem itibariyle yükseköğretimdeki belirleyici gücüdür. İhsan Doğramacı'nın bu belirleyici gücü aynı zamanda Türkiye'de yükseköğretimin dönüşümünde işlevsel bir role sahip olmuştur.

Yapılmış olan söyleşiler, gazete haberleri ve görüşmeler sonucunda uzaklaştırmaların hem Sıkıyönetim Komutanlığı hem de YÖK tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Bunun dışında üniversitelerde yaşanan tasfiyelerin ve bir kurumun bu kadar büyük bir güce sahip olmasının üniversitelerde akademik özgürlük ve özerklik kavramlarını zedelediği ve sarsılmasına sebep olduğu iddia edilmiştir. "Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimi" başlıklı çalışmasına bakıldığında, İhsan Doğramacı'nın aslında üniversiteler ile ilgili olarak dönemin eğilimlerine paralel bir bakışa sahip olduğu üniversite yönetiminde profesyonelliğe ve çıktı odaklılığa önem verdiği görülmektedir. Bu anlayışa uygun bir üniversite yapılandırmasını hedefleyen Doğramacı'nın bunu bir ilerleme olarak gördüğü ve bu ilerlemeye engel oluşturabileceğini düşündüğü veya düşünülen akademisyenleri sistem dışına çıkarmanın işe yarayacağını ön görmüş olduğu ve bu amaçla 12 Eylül darbesinin liderleri ile ittifak ilişkisi içerisine girdiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bir taraftan akademisyenleri üretken olmaya zorlayan bir süreç olarak düşünülebilecek bir gelişme olan 1980 sonrası yaşanan reformların ve tasfiyelerin, bir başka taraftan da acı verici ve dramatik sonuçları olduğu görülmektedir. Akademisyenlerin özgürce üretim yapmalarının sonuçlarının öngörülebilirliğinin zayıf olduğu varsayımından yola çıkıldığında, akademik özerkliğin sınırlandırılmasının makul olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle 1980 sonrası üniversiteleri dizayn edenler daha kontrol edilebilir ve dolayısıyla daha öngörülebilir bir üniversite elde etmeye çalışmışlardır. Yapılan tasfiyelerin bu dönüşümü garanti altına alabilmek ve üniversitenin direncini ortadan kaldırmak adına yapılmış bir tasarruf olarak görülmesi de mümkündür.

Küçük bir örgütte yapılan değişimin bile dirençle karşılaşacağı göz önüne alındığında bütün üniversite sistemini hedef alan bir değişimin dirençle karşılaşması şaşırtıcı olmamalıdır. Bu nedenle, hiçbir değişim doğrusal bir şekilde gerçekleşmemektedir. Üniversitelerde hedeflenen dönüşüm de ağır ve sancılı olmuştur. Hala da bu dönüşümün tamamlanmamış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Burada asıl sorgulanması gereken bu dönüşümün değeridir. İlk bakışta üniversitelerde üretkenliğin artırılması gibi meşru bir hedefe matuf gözükse de bu dönüşümün içeriğine bakıldığında daha çok küresel kapitalist sistemin beklentileri doğrultusunda bir üretkenlik hedeflendiğini de görmek gerekmektedir. Bu yönüyle bu dönüşümün eleştirilebilir olduğu da gözden kaçmamalıdır. Ancak, sebebiyet verdiği acılar ve dramlar yönüyle çok eleştirilen bu yeni üniversite tasarımı, günümüzde akademisyenler tarafından büyük ölçüde kabullenilmiş durumdadır. Hatta bu dönüşüme yönelik eleştirilerde bile bu dönüşümün performans, çıktı odaklılık, kurumsallık gibi değerlerine gönderme yapılıyor olması dikkat çekicidir.

Bu çalışmada, bu dönüşümün merkezinde yer alan bireylerin subjektif değerlendirmeleri anlamlandırılmış ve söz konusu dönüşümle ilgili durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar kaçınılmaz bir durumsa da bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu dönüşümün temel varsayımlarının ve temel kavramlarının değerini tartışmaya ve anlamaya odaklanmanın doğru ve yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adaman, Fikret vd. “Kamu Araştırma Üniversitesinin Geleceği: Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği İlkeleri Temelinde Bir Arayış”. *Üniversitelerde Yönetim Yapılanması Çalışma Komisyonu Raporu*, 2021.
- Aksoy Muammer. “Güvenlik Soruşturması Denilen Hukuksal Sapıklığın, MİT Raporlarındaki Korkunç Yanlış ve Yalanlar Işığında Değerlendirilmesi”, *Bahri Savcı'ya Armağan* içinde Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları-7, 1988.
- Akşin Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*, ed. Ali Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Akyıldız, Ali. *İlk Türk Akademisi Encümen-i Daniş'in Kuruluşu ve Faaliyetleri (1851-1862)*. 1.B., Ankara: TÜBA, 2018.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2007*. 11.B., Ankara: Pegem Yayınları, 2007.
- Alpkaya Gökçen. “UNESCO’nun 1997 Tarihli Kararı Işığında Akademik Özgürlük”, *Cevat Geray'a Armağan* içinde Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları-25, 2001.
- “Ankara Üniversitesi’nin Kararı: 1402’likler Göreve Dönemez”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos, 1985, 1.
- Arslan, Ali. *Kısır Döngü: Türkiye’de Üniversite ve Siyaset*. İstanbul: Truva Yayınları, 2004.
- Arslan, Ali & Özlem Akpınar. “İnas Darülfünunu (1914-1921)”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 6, sy.2 (2005), 225-234.
- ARSLAN, Mehmet. “Çağdaş Eğitim-Çağdaş Üniversite Bağlamında Türkiye’deki Üniversitelerin Sorunları”. *Çağdaş Eğitim Dergisi*. sy.183, Yıl:17 (1992), 45-48.
- ARSLAN, Mehmet. “Cumhuriyet Dönemi Üniversite Reformları Bağlamında Üniversitelerimizde Demokratiklik Tartışmaları”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. sy.18 (2005), 23-49.
- ATAY, Hüseyin. “Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-Nameler”. *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 171-235.

- Aybay Rona, “1402’liklerin Göreve Döndürülmemesi Hukuka Aykırıdır”, *Bahri Savcı’ya Armağan* içinde Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları-7, 1988.
- “Bağlı Buldukları Teşkilât Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun”, *Resmi Gazete*, Sayı:8749, No:6435, 8.7.1954.
- Balbay, Mustafa. *12 Eylül Sol-Kırımı: 78’liler*. 4.B., İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010.
- BASKAN, Gülsün Atanur. “Türkiye’de Yükseköğretimin Gelişimi”. Gazi Üniversitesi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21, sy.1 (2001), 21-32.
- BAŞAR, Erdoğan. “Türk Yükseköğretim Sisteminin Dünü, Bugünü, Yarını”. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 10, sy.1 (1997), 17-51.
- “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, *Resmi Gazete*, K.N:7145, Kabul Tarihi:25.7.2018, Cilt:60, Sayı:30495, Tertip:5, 31.7.2018.
- BENSOY, Okay. “Mete Tunçay ile Söyleşi”. *Mülkiye Dergisi* 33, sy.265 (2009), 120-126.
- Berg, Mary & K. Barbara Seeber, *The Slow Professor: Challenging the Culture of Speed in the Academy*. University of Toronto Press, 2016.
- Berkes, Niyazi. *Unutulan Yıllar*. 1.B., İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Bilge, Bingöl. “Üniversite Özerkliği”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
- BİLGİLİ, Ali Sinan. “Üniversitelerde Bilimsel/Akademik Özerklik ve Özgürlük Hakkında Bir Değerlendirme”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20, sy.1 (2016), 1-15.
- Bilgin, Vedat. *Türkiye’de Üniversite Sorunu ve Üniversite Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Türk Eğitim-Sen, 2009.
- BİROL, Sinem. “1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. sy.43 (2013), s. 39-54.
- BORATAV, Korkut. “Üniversite Tasfiyeleri: Geçmişten Bugüne”, 2017. Erişim 10 Mayıs, 2022.<https://www.birgun.net/haber/universite-tasfiyeleri-gecmisten-bugune-147393>.

- BOZTEPE, Mehmet. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Geleneksel Kamu Personel Rejimi Üzerine Etkileri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20, sy.3 (2018), 191-210.
- Bülent, Erantepli. "1933 Reformu ve Türk Üniversitelerinin Gelişim Sürecindeki Yeri". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996.
- CAN, Talip. "Yükseköğretimde Öğrenci Olayları". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 8, sy.8 (1996), 531-538.
- CEVİZ, Kübra. "Alaeddin Şenel ile Söyleşi". *Mülkiye Dergisi* 33, sy.265 (2009), 98-118.
- ÇELEBİ, Tuğba. "Cevat Geray ile Söyleşi". *Mülkiye Dergisi* 33, sy.265 (2009), 60-67.
- ÇELİK, Demirhan Burak. "Rona Aybay İçin: "Sonradan Olma" Bir Mülkiyeli, Sevgi Dolu, Alçakgönüllü ve Vefalı, Bir Yaşam Öğretmeni". *Mülkiye Dergisi* 46, sy.2 (2022), 627-637.
- ÇEVİKBAŞ, Rafet. "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Türkiye Uygulamaları". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 1, sy.2 (2012), 9-32.
- Çınar, Recai & Ö. Selçuk EMSEN. "Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 15, sy.1-2 (2001), 91-104.
- Danışma Meclisi, *Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Millî Eğitim Komisyonu Raporu (1/464)*, 1982. Erişim 29 Eylül, 2022. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c013/dm__02013040ss0293.pdf.
- "Danıştay Kararı", *Resmi Gazete*, Esas No:1988/6, Karar No:1989/4, Sayı:20428, 9.2.1990.
- "Darülfünûn'da Müderrisler Arasında Yapılacak Tasfiye", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz, 1933, 2.
- DEĞER, Ozan. "Türkiye Akademisinde Bir Disiplin Olarak İnsan Hakları". *İnsan Hakları Okulu* (2018), 1-65.
- Demir, Ramazan. *Üniversitenin Bugünü ve Yarını*. 3.B., Ankara: Palme Yayıncılık, 2008.
- Derya, Kayacan. "1960 Askeri Darbesi'nin Üniversitelere Müdahalesi ve 147'ler Tasfiyesi". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2013.

- Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal. 11. B., Ankara: Aydın Kitabevi, 1993.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Yayın No, DPT: 1664, Ankara, 1979.
- Dilek, Kırkpınar, “12 Eylül Askeri Darbesi’nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009.
- Dinç, Güney. *Güvensizlik Üçgeni: 1402’likler, Fişleme, Güvenlik Soruşturması*. 1.B., İstanbul, Say Yayınları, 1987.
- DOĞRAMACI, İhsan. “Atatürk ve Eğitim”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1, sy.3 (1985), 653-670.
- Doğramacı, İhsan. *Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi: Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış*. Ankara: Meteksan, 2000.
- Doğramacı, İhsan. *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimi*. Ankara: Meteksan, 2007.
- DÖLEN, Emre. “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Darülfünun”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 10, sy.1 (2008), 1-46.
- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi III: Darülfünun’dan Üniversite’ye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar)*. 1.B., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi V: Özerk Üniversite Dönemi (1946-1981)*. 1.B., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Dünya Üniversiteler Servisi, “Lima Bildirgesi: Akademik Özgürlük ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 1, sy.4 (2003), 88-93.
- “En Doğrusunu Komutan Bilir”, *Nokta Dergisi* sy.12, Yıl:5 (1987), 22-23.
- Ercan Orhan, Aydın. “Türkiye’de Güvenlik Soruşturması Uygulamaları ve Bunların İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi: Devlet Memuru Alımında Güvenlik Soruşturması”. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2013.
- ERDEM, Ali Rıza. “Üniversitelerimizin Bilim Tarihimizdeki Yeri”. *Üniversite ve Toplum* (2005), 1-11.

- ERDEM, Ali Rıza. “Üniversite Özerkliği: Mali, Akademik ve Yönetmel Açıdan Yaklaşım”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 3, sy.2 (2013), 97-107.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü. “Türkiye’de Devlet-Üniversite İlişkinin Tarihsel-Siyasal Analizi”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 1, sy.1 (2004), 181-215.
- ERGÜN, Mustafa. “II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte Dergisi* 30, sy.1-2 (1982), 59-89.
- Ergün, Mustafa. *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara, 1996.
- Eroğul, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. 2.B., Ankara: İmge Kitabevi, 1990.
- FEYZİOĞLU, Bedi. “Üniversite Özerkliği”. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. sy. 28 (1981), 127-133.
- Fişek, Kurthan. “Mal Müdürü Eşekse Adam Ne Yapsın?”, *Hürriyet*, 20 Temmuz, 2000. Erişim 07 Aralık, 2022. <https://www.hurriyet.com.tr/kurthan-fisek-mal-muduru-esekse-adam-ne-yapsin-39169436>.
- Fulford Amanda & David Locke. “Being Universitas: Community and Being Present in Times of Pandemic”. *Ethics and Education*, 18 (1), (2023), 51–66.
- GEDİKOĞLU, Tokay. “Üniversite Özerkliği ve Akademik Özgürlük”. *Eğitim ve Bilim Dergisi* (1990), 26-34.
- “Gensoru, Genel Görüşme, Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 8.Birleşim, Dönem:18, Cilt:48, Yasama Yılı:4, 1990. Erişim 13 Ekim, 2022.<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c048/tbmm18048008.pdf>.
- “Görüşülen İşler”, *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, 43.Birleşim, Cilt:3, Yasama Yılı:1, 1982. Erişim 08 Kasım, 2023. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c003/dm__02003043.pdf.
- GÜNAY, Durmuş. “Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”. *International Congress on Higher Education*. (Mayıs 27-29 2004), 1-15.
- Günay, Durmuş & Aslı Günay. “1933’ten Günümüze Türk Yükseköğretiminde Niceliksel Gelişmeler”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1, sy.1 (Nisan, 2011), 1-22.

- GÜNAY, Durmuş. “Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği”. Erişim 05 Ocak, 2023.
<http://www.durmusgunay.com/>.
- GÜNEŞ, Ahmet. “Üniversite Özerkliği ve Akademik Özgürlük: Boğaziçi Üniversitesi Direnişinin Önemi”, 2021. Erişim 20 Şubat, 2023.
<https://sendika.org/2021/03/universite-ozerkligi-ve-akademik-ozgurluk-bogazici-universitesi-direnisinin-onemi-609863/>.
- “Günümüzden Geçmişe Üniversitelerde Tasfiyeler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*. sy.279 (2017), 40-49.
- Gür, Bekir Sıddık & Zafer Çelik. “YÖK’ün 30 Yılı”. No: 4, *SETA Rapor* (2011), 1-44.
- Gürüz, Kemal. *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*. 2.B., Ankara: ÖSYM, 2003.
- GÜVEN, İsmail. “Türkiye Selçuklularında Medreseler”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi* 31, sy.1 (1998), 125- 146.
- “Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli ile Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”, *Resmi Gazete*, K.N:4045, Kabul Tarihi:26.10.1994.
- “Güvenlik Soruşturması ILO’ya Aykırı”, *Güneş*, 16 Nisan, 1990, 4.
- “Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği”, *Resmi Gazete*, Karar Sayısı:90/245, Sayı:20491, 13.04.1990.
- Güzel, Emin. *Cumhuriyet’ten Günümüze Üniversiteler Bilim ve Teknoloji Politikaları*. Adana: Nobel Yayınları, 2005.
- “Halk Oyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, *Resmi Gazete*, Sayı:10816, Kabul Tarihi:27.5.1961.
- HATİPOĞLU, M. Tahir. “1402’likler İçin Danıştay Kararı”. *Ekonomi ve Politikada Görüş Dergisi*. sy.41 (1990), 19.
- Hatipoğlu, M. Tahir. *Doğranan Üniversite*. Ankara: Selvi Yayınları, 1994.
- Hirsh, Ernst. *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi*. 2.B., c.1, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1998.

“İdari Yargılama Usulü Kanunu”, *Resmi Gazete*, K.N:2577, Kabul Tarihi:6.1.1982, Sayı:17580, Tertip:5, Cilt:21, Sayfa:147, 20.1.1982.

“İhbarcılar Açıklansın”, *Milliyet*, 26 Aralık, 1988, 12.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin. “Darülfünun Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs”. *Belleten* 54, sy.210 (1990), 699-738.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin. “Darülfünun Tarihçesine Giriş (II) Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-i Sultani”. *Belleten* 57, sy.218 (1993), 201-240.

“İlimde de Garplılaşacağız”, *Son Posta*, 1 Ağustos, 1933, 1.

İnsan Hakları Derneği. 2. *Olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu* (1988), 1-63.

İnsan Hakları Derneği. “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, 1999. Erişim 02 Kasım, 2022. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>.

İnsan Hakları Derneği. “İnsan Hakları Savunucuları: İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü”, Hüsnü Öndül, İnsan Hakları Yaz Okulu toplantısında sunulmuştur, 2019. Erişim 05 Aralık, 2022. https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2019/12/I%CC%87nsan-Haklar%C4%B1-Okulu-Sunumu_26_Eylul_2019.pdf.

“İrfan Hayatımızda Bir İnkılap: Üniversite Açıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos, 1933, 1.

“İstanbul Darülfünunu’nun 1931 Malî Senesi Bütçe Kanunu”, *Resmi Gazete*, K.N:1877, Sayı:1861, Kabul Tarihi:22.7.1931, 1.8.1931.

“Kanun Tasarı ve Teklifleri”, *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, 77.Birleşim, Cilt:5, 1981, Erişim 12 Ekim, 2023, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk_01005077.pdf.

“Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 19.Birleşim, Dönem:21, Cilt:16, Yasama Yılı:2, 1999. Erişim 12 Ekim, 2023. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c016/tbmm21016019.pdf>.

KARAARSLAN, Mehmet. “Suç ve Cezaların Memuriyete Etkisi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 58, sy.1 (2009), 95-138.

- KARAHANOĞULLARI, Onur. “Güvenlik Soruşturması”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 53, sy.1 (1998), 159-185.
- KAVİLİ ARAP, Sultan. “Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye’de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gereçekleri”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 65, sy.1 (2010), 1-29.
- KAYA, Beytullah. “Nizamiye Medreseleri ve Eğitim Geleneği”. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, sy.14 (2019), 49-66.
- Kenan Seyfi, “Üniversite’nin Kısa Hikâyesi”, *Dünyada ve Türkiye’de Üniversite* içinde, haz. Necmettin Tozlu, Vefa Taşdelen ve Mehmet Önal. Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Kılıç Aziz, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Yükseköğretime Etkileri”, *Ayakanmalar, İsyandar, Darbeler ve İhtilaller Tarihi* içinde, haz. Semiha Nurdan, Muhammed Özler. C.VI, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1-5 Ekim 2018.
- KILIÇ, Ramazan. “Türkiye’de Yükseköğretimin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi”, Dumlupınar Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. sy.3 (1999), 289-310.
- KOCA, Mehmet. “68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet”. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy.1 (2018), 87-109.
- KOCATÜRK, Utkan. “Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1, sy.1 (1984), 3-95.
- Koç, Yıldırım. “Kamu Kesiminde Tasfiyeler Doğru mu?”, *Aydınlık*, 20 Ağustos, 2016. Erişim 07 Aralık, 2022. <http://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1471772631b.pdf>.
- KONGAR, Emre. “Unutulan Tarihsel Gerçekler II: YÖK Nasıl Kuruldu”, 2004. Erişim 30 Eylül, 2022. https://www.kongar.org/aydinlanma/2004/406_Unutulan_gercekler_YOK.php.
- KÖMÜRLÜ, Eren. “1960’lara Kadar Türkiye’de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”. *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 2, sy.1 (2019), 35-42.
- “Köylü Fişleniyor”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos, 1985, 1.

- Kuyrukçu, Zafer & Ahmet Alkan. “Türkiye’de Kurulan Üniversitelerin Yasal Gereksinimlerinin İncelenmesi”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7, sy.7 (2020), 43-70.
- Küçük, Yalçın. “147’likler & 1402’likler & 102/163’lükler & 64’lükler”, *Aydınlık*, 27 Mayıs, 2013. Erişim 07 Aralık, 2022. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/yalcin-kucuk-147likler-1402likler-102163lukler-64lukler-tamami-160360>.
- Küçükcan, Talip & Bekir Sıddık Gür, *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2009.
- Malche, Albert. *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basım Evi, 1939.
- Mazlumder, “YÖK’ün İnsan Hakları İhlalleri Raporu (2001)”. *Yurtiçi Raporlar* (Ocak 1998-Mayıs 2001). Erişim 11 Mayıs, 2022. <https://www.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/yok-un-insan-haklari-ihlalleri-raporu-ankara-/1010>.
- Mercan, Sabriye. “Güvenlik Soruşturmasından MİT De Bıktı”, *Güneş*, 18 Aralık, 1990. Erişim 17 Ekim, 2022. <http://www.guneydinc.com/makaleler/105.pdf>.
- Milli Güvenlik Konseyi, “1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Hükümler Eklenmesine Dair Kanun”, K.N: 2301, Kabul Tarihi: 19.09.1980, *Resmi Gazete* ile Yayımlı:21.09.1980, Sayı:17112, Erişim 06 Ekim, 2022, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc064/kanunmgkc064/kanunmgkc06402301.pdf.
- Milli Güvenlik Konseyi, *Yükseköğretim Kanun Tasarısı ve İhtisas Komisyonu Raporu (1/203)*, Sayı:101-818/05111, 1981, Erişim 05 Ekim, 2023, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk_01005077ss0285.pdf.
- Mumcu, Uğur. “Paşa Tasarrufu”, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs, 1988, 8.
- Namal, Yücel & Tunay Karakök. “Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1, sy.1 (2011), 27-35.

- Namal, Yücel & Hasan Karakuzu. “Türkiye’de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversite’si Fikrinden Atatürk Üniversite’sine”. *Tarih Okulu Dergisi*. sy.27, Yıl:9 (Eylül 2016), 481-517.
- Oral, Mustafa. *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Romantik Tarihçilik (1908-1928)*. 3.B., İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2019.
- ORAN, Baskın. “Üniversite Nedir, Ne Değildir: Türk Üniversiteleri ve YÖK”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47, sy.1 (1992), 371-378.
- Oran Baskın, “Dünkü 1402’liklerden Bugünkü KHK’lilere, Bir Hukuk Büyüğü Üzerine”, *Prof. Dr. Metin Günday Armağanı* içinde, ed. Burak Öztürk vd. c.1, Ankara: Atılım Üniversitesi, 2020.
- “Orta Doğu Teknik Üniversitesi Hakkındaki 7307 Sayılı Kanunun 3 üncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Geçici Kanun”, *Resmi Gazete*, K.N:43, Sayı:10575, Kabul Tarihi:8.8.1960.
- ORTAŞ, İbrahim. “YÖK Kaldırılmalıdır”, 2004. Erişim 28 Eylül, 2022. <https://m.bianet.org/bianet/egitim/47640-yok-kaldirilmalidir>.
- “Öğretim Görevlisi ve Öğrenciler Fişlenecek”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık, 1984, 1.
- Özbudun, Sibel & Temel Demirer, *Eğitim, Üniversite, YÖK ve Aydın (lar)*. 1.B., Ankara: Ütopya Yayınları, 2006.
- Özcan, Dicle & Halil Çakır. “Üniversite-Toplum, Devlet, Piyasa/Sermaye İlişkileri Bağlamında Üniversite Özerkliği”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 6, sy.1 (2016), 31-40.
- Özçınar Mehmet Faruk, “Bürokrasinin Meşruiyeti Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar* içinde, ed. Özcan Yeniçeri. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Özen, Haldun & Mete Tunçay, “Osmanlı Darülfünunu’ndan YÖK Darülfünunu’na”. *Yarın Dergisi*, (1984), 7-8.
- Özen, Haldun. *Entelektüelin Dramı: 12 Eylül Cadı Kazanı*. 1.B., Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- Özön, Mustafa Nihat. *Küçük Osmanlıca Türkçe Sözlük*. 4.B., İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.

- Parker Martin & David Jary. "The McUniversity: Organization, Management and Academic Subjectivity". *Organization*, Volume 2 (2) (1995), 319-338.
- PİYADEOĞLU, Cihan. "Nizamiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*. sy.8 (2018), 124-135.
- POLATOĞLU, Mustafa. "Karadeniz Teknik Üniversitesi". *Mimarlık Dergisi*. sy.1, Yıl:9, (1971), 45-50.
- SAĞLAMER, Gülsün. "Üniversitelerin Kalite Notu: 5 Üzerinden 2", *Radikal*, 04-05 Temmuz 2005, 1-2-3.
- SARGIN, Sevil. "Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. sy.5 Yıl:3 (2007), 133-150.
- "SBF: Yükseköğretim Yasası Özerkliği Yok Ediyor", *Milliyet*, 4 Eylül, 1981, 1.
- Seggie, Fatma Nevra & Veysel Gökbel, *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Akademik Özgürlük*. Sayı: 98, Haziran, Ankara: SETA, 2014.
- Seyit, Taşer. "Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri". Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.
- "Sıkıyönetim Kanunu", *Resmi Gazete*, K.N:1402, Kabul Tarihi:13.5.1971, Cilt:10, Sayı:13837, Tertip:5, Sayfa:2385, 15.5.1971.
- SUNAY, Cengiz. "27 Mayıs Ne idi?". *Türkiye Günlüğü*, Nu. 101, (Bahar 2010), 5-15.
- Şimşek Hüseyin, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite* içinde, haz. Necmettin Tozlu, Vefa Taşdelen ve Mehmet Önal. Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2016.
- "TBMM Kararı", *Resmi Gazete*, Sayı:10484, Karar No:2247, 19.4.1960.
- Tekeli, İlhan. "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 3: 671-672. İletişim Yayınları, 1983.
- Tekeli, İlhan & Selim İLKİN, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. 2.B, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Tekeli İlhan, "Türkiye'de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü (1981-2007)", *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi II (1961-2007)* içinde, ed. Tarık Çelik ve İlhan Tekeli. Ankara: TÜBA, 2009.

- Tekeli, İlhan. *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*. 1.B., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Tekeli İlhan, Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol”, *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* içinde, ed. Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır. 2.B., Ankara: TÜBA, 2010.
- Tekeli İlhan, “Modern Türkiye’de Bilim ve Üniversite (1923-2019)”, *Modern Türkiye Tarihi* içinde, ed. Ahmet Şimşek. Ankara: Pegem Yayınları, 2019.
- Timur, Taner. *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. 1.B., Ankara: İmge Kitabevi , 2000.
- Tokcan, Halil & Jarkınbike Suleimenova, “Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Yükseköğretim Sistemi”. *II. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı 2* (2015), 359-368.
- Tunçay, Mete. “YÖK”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 3: 682. İletişim Yayınları, 1983.
- Tunçay Mete, “1946 ve Sonrasında Üniversite”, *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)* içinde, ed. Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır. 2.B., Ankara: TÜBA, 2010.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, 70. Madde. Erişim 31 Ekim, 2022.
https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=70#:~:text=70.,Madde&text=Her%20T%C3%BCrk%2C%20kamu%20hizmetlerine%20girme,nite liklerden%20ba%C5%9Fka%20hi%C3%A7bir%20ay%C4%B1r%C4%B1m%20g%C3%B6zetilemez.
- “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, *Resmi Gazete*, K.N: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, Cilt:22, Sayı:17863, Sayfa:3, Tertip:5, 9.11.1982.
- “Türkiye’de İlim İnkılabı Başladı”, *Milliyet*, 1 Ağustos, 1933, 1.
- Tüsiad, *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji*. Haziran, İstanbul, 1994.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), *111 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi*. Erişim 08 Aralık, 2022. https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377273/lang--tr/index.htm.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. 3.B., Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- ÜLPEREN, Emre. "Cumhuriyet Tarihinde Üniversiteler". İstanbul Üniversitesi (2020), 1-12.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya. "Batı Üniversitelerinin Gelişmesi, Laiklik ve Fikir Hürlüğü İçin Savaşı". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 3, sy.1 (1970), 1-34.
- "Üniversitede Yeni Düzen", *Hürriyet*, 6 Kasım, 1981, 19.
- "Üniversitedeki Tasfiye Hareketi Üzerine Rektörler Dün İstifa Ettiler", *Milliyet*, 29 Ekim, 1960, 1-7.
- "Üniversiteler Kanunu", *Resmi Gazete*, K.N: 4936, Kabul Tarihi: 13.6.1946, Sayı: 6336, 18.6.1946, Erişim 22 Şubat, 2023, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804936.pdf.
- "Üniversiteler Kanunu", *Resmi Gazete*, K.N:1750, Kabul Tarihi:20.6.1973, Sayı:14587.
- "Üniversiteler Kanunu Mer'iyete Girdi", *Türkiye*, 7 Kasım, 1981, 6.
- "Üniversitelerde İdari Özerklik Kalkıyor, Rotasyon Getiriliyor", *Tercüman*, 6 Kasım, 1981, 7.
- "Üniversiteleri Bir Kurul Denetleyecek", *Milliyet*, 18 Mart, 1981, 6.
- "Üniversite Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına ve Bazılarının Diğer Fakülte ve Yüksekokullara Nakline Dair Kanun", *Resmi Gazete*, K.N:114, Sayı:10641, Kabul Tarihi:27.10.1960.
- "Üniversite ve Akademi Yöneticileri YÖK İçin Ne Diyor?", *Cumhuriyet*, 11 Kasım, 1981, 6.
- Versan Vakur, "Tarihsel Gelişim İçinde Üniversite ve Yükseköğretim Kavramı", *Yükseköğretimde Değişmeler* içinde, haz. Özcan Demirel ve Nizamettin Koç. Bildiri I, XII. Eğitim Toplantısı, Türk Eğitim Derneği Yayınları, 17-18 Kasım, 1988.
- YAVUZ, Mehmet. "Neden Yükseköğretim Reformu?". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2, Özel sayı (2012), 1-5.
- "Yeni Üniversitenin Kuruluşu", *Vakit*, 1 Ağustos, 1933, 1.

- Yılmaz, Turan. *1402'likler: Dokuz Yıllık Bir Öykü*. İstanbul: Açelya Yayıncılık, 1990.
- “Yükseköğretim Kanunu”, *Resmi Gazete*, K.N:2547, Cilt:21, Sayı:17506, Tertip:5, Sayfa:3, 6.11.1981.
- “Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu Değiştiren 3837 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bu Kanun ile Kanun Hükmünde Kararnamelere Yeni Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, *Resmi Gazete*, 496 Sayılı KHK, Sayı:21672, 18.08.1993.
- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, K.N:2809, Cilt:12, Sayı:18003, Tertip:5, 1983.
- Zengin, Mahmut & Kübra Cevherli, “Osmanlı Medrese Sisteminde Eğitim-Öğretim Kadrosu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans* içinde, ed. Fuat Aydın vd. 1.B., İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019.
- “13.06.1946 Tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun”, *Resmi Gazete*, K.N:115, Sayı:10641, Kabul Tarihi:27.10.1960.
- “1402'likler: Yasa Değil Mahkeme Kararı Uygulansın”, *Günaydın*, 26 Aralık, 1988, 6.
- “1402'likler İçin Adalet Geliyor”, *Güneş*, 14 Şubat, 1991, 3.
- “1402'liklere Yargı Desteği”, *Günaydın*, 27 Aralık, 1988, 6.
- “1402'liklerin Önergisine Ret”, *Cumhuriyet*, 19 Eylül, 1990, 6.
- “1402'likler Kitabına Başvurular: Hepsinin Ortak Noktası; Göreve Dönme İsteği”. *Haftaya Bakış Dergisi* sy.36 (1987), 18-22.
- “1402'liklerin Sayısını Bilen Yok”, *Hürriyet*, 31 Ocak, 1988, 11.
- “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun”, *Resmi Gazete*, K.N:2653, Sayı:17670, Kabul Tarihi:14.4.1982, 20.4.1982.
- “31 Hukuk Profesörü YÖK'ün İdari Özerklikle Birlikte Bilimsel Özerkliği de Kaldırdığını Öne Sürdü”, *Milliyet*, 25 Kasım, 1981, 9.
- “465 İTÜ Öğretim Üyesi YÖK'e Karşı Çıktı”, *Milliyet*, 3 Aralık, 1981, 8.

EKLER

Ek1.

Görüşme Soruları

1. Kaç yılında görevinizden uzaklaştırıldınız?
2. Görevinizden uzaklaştırılma haberini nasıl aldınız? Hangi gerekçe ile görevinizden uzaklaştırıldınız, yani gerekçe olarak size ne gösterildi?
3. Sizce bu olayda YÖK'ün herhangi bir sorumluluğu var mı?
4. Bu sürecin siyasiler tarafından başlatıldığını, desteklendiğini veya karşı çıktıldığını düşünüyor musunuz?
5. Sizce YÖK'ün kurulması olumlu ya da olumsuz anlamda akademik özgürlük ve özerklik kavramlarına etki etti mi?
6. Bu durumdan kurtulmak için ne gibi mücadeleler verdiniz? Nerelere başvurduunuz? O süreç nasıldı?
7. Bu süreç ne kadar sürdü? Görevinize ne zaman ve nasıl döndünüz?
8. Peki, bu süreçte sizi en yıpratıcı şey neydi? Ne gibi sıkıntılar çektiniz? Bu durum Hem sosyal yaşantı hem de maddi olarak hayatınızı ne derecede etkiledi?
9. 1402'lik olan hocalar 1402'lik olmasaydı, yani görevlerinden uzaklaştırılmasalardı ve devam etselerdi Türkiye'de akademiye dönüşüm nasıl olurdu?
10. O dönemde 1402'likler konusu medyada nasıl yer aldı, nasıl yankı uyandırdı? (Sadece gazeteciye yöneltilmiştir).

11. Bir gazeteci olarak ve gazetecilik tecrübelerinize dayanarak 1402'likler hakkında neler söylemek istersiniz? (Sadece gazeteciye yöneltilmiştir).

12. 1983 yılında üniversitelerde birçok akademisyen görevinden uzaklaştırıldı. Siz o yıllarda nerede ve hangi bölümde okuyordunuz? Şu an nerede çalışmaktasınız? (Sadece öğrenciye yöneltilmiştir).

13. Peki o dönemde sizin hocalarınızdan görevinden uzaklaştırılan var mıydı? (Sadece öğrenciye yöneltilmiştir).

14. (Varsa) Siz bu durumdan nasıl etkilendiniz? Eğitim hayatınızda herhangi bir değişiklik oldu mu? O dönemde üniversite ortamı nasıldı? (Sadece öğrenciye yöneltilmiştir).

Ek2.

1402'lik Olan Akademisyenlerin Listesi

Abdullah Kızılırmak, Abdülkadir Ateş, Alpaslan Işıklı, Altan Kayan, Ataman Tangör, Aydın Aybay, Ayşe Oya Tangör, Bahri Savcı, Baskın Oran, Burhan Cahit Ünal, Bülent Pekertem, Bülent Tanör, Cahit Yarış, Cem Eroğul, Cemal Koç, Cevat Geray, Cumhuriyet Ertekin, Erdem Aksoy, Erdiñ Göneneç, Erol Mavi, Fadıl Kocagöz, Fevzi Çimen, Gencay Gürsoy, Güney Göneneç, Günsel Koptagel-İlal, Haluk Gerger, Hasan Ünal Nalbantoğlu, Hayriye Yeter Göksu, Hayrullah Kocaoğlu, Hikmet Tümer, Hüseyin Hatemi, Hüseyin Yıldırım, Hüseyin Tural, İdris Küçükömer, İsmet Uzkut, Korkut Boratav, Kurthan Fişek, Mehmet Ali Kılıçbay, Mete Tunçay, Metin Günday, Metin Özek, Metin Yurdanur, Murat Sarıca, Nazif Tepedelenlioğlu, Niyazi Öktem, Nuri Karacan, Nurkut İnan, Orhan Silier, Oya Köymen, Ömer Kuleli, Özgönül Aksoy, Rennan Pekünlü, Rona Aybay, Rona Serozan, Sencer Divitçioğlu, Server Tanilli, Servet Armağan, Şükrü Bozkurt, Tahir Hatipoğlu, Tahsin Yazıcı, Tahsin Yılmaz, Tayyar Bora, Tuncer Bulutay, Türkan Süren, Üstün Korugan, Veli Lök, Yakup Kepenek, Yalçın Küçük, Yalçın Yetkin, Yavuz Aksu, Yıldırım Koç, Yılmaz Akyüz, Yücel Sayman.

Ek3.

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu

13.5.1971 tarihinde kabul edilen ve 15.5.1971'de Resmi Gazete'de yayımlanan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2. maddesi şu şekildedir:

Sıkıyönetimin yürütülmesi:

Madde 2 – Sıkıyönetim altına alınan yerlerde genel güvenlik ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetlerine ait görev ve yetkiler Sıkıyönetim Komutanlığına geçer. Zabıta kuvvetleri bütün teşkilatı ile Sıkıyönetim Komutanının emrine girer. Sıkıyönetim bölgesindeki zabıta kuvvetleri; Sıkıyönetim hizmetlerinin yapılmasından dolayı Sıkıyönetim Komutanlığına, bu hizmetler dışında kalan hizmetlerin yürütülmesinden dolayı da adli ve idari makamlara karşı sorumludur. Milli İstihbarat Teşkilatı Sıkıyönetim Komutanlığı ile işbirliği yapar. Sıkıyönetim Komutanlığı, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkileri o yerin zabıta kuvvetleri ve tefrik edilecek askeri birlikler ile yürütür. Barışta ve zorunlu hallerde Sıkıyönetim komutanı o yer veya o yere en yakın Garnizon Komutanlarından yeteri kadar birliğin emrine verilmesini isteyebilir. Bu istek derhal yerine getirilir. Sıkıyönetim Komutanı, bölgesi içinde gerek zabıta kuvvetlerinin ve gerekse askeri personelin görev yerlerini değiştirebilir. Hizmet gereklerini dikkate alarak zabıta kuvvetlerinde askeri personel kullanılabilir. Bu takdirde müdür seviyesindeki personel Sıkıyönetim Komutanı emrinde müşavir olarak görevlerine devam ederler. Hizmetlerin yürütülmesi ile ilgili istemler, o bölgedeki Devlet kurum ve organlarınca yerine getirilir. Sıkıyönetim Komutanlığı emrine atanan veya görev alan bilcümle personelin, Sıkıyönetim süresince Sıkıyönetim Komutanının izni olmadıkça, istifa veya emeklilik işlemleri yürütülemez veya başka bir göreve atanması yapılamaz. **(Ek : 19/9/1980 - 2301/1 md.; Değişik : 26/10/1994 - 4045/2 md.)** Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre sıkıyönetim bölgesi dışına atanma veya sıkıyönetim bölgesi dışına atanmak üzere görevden uzaklaştırılma istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir.

25.7.2018 tarihinde kabul edilen 7145 sayılı kanunun 3. maddesine göre, 13.5.1971 tarihli ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

Ek4.

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-34183927-020-00000945613
Konu : Başvurunuz Hk

15.05.2024

Sayın: Özlem TELLİ DURSUN

1402'likler Meselesi Bağlamında Türkiye'de Akademik Dönüşümü (1980-1994)" başlıklı ve 2024/02-102 protokol numaralı başvuru kurumunuz tarafından incelenmiş ve toplantıya katılan kurul üyelerinin oy birliği ile başvurunuzun hakkında **"UYGUNDUR"** kararı verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Eyup AKIN
Kurul Başkanı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: F711AFE7-48C9-4A88-A4F2-5AEF50BAD65A

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/aksaray-universitesi-ebys>

Adres: ÖZEL KALEM

Telefon No: 03822173009 Faks No: 03822173009

e-Posta: İnternet Adresi: <https://www.aksaray.edu.tr/>

KEP Adresi:

Ayrıntılı bilgi için: Fatmanur KAŞIKÇI

Bilgisayar İşletmeni

Telefon No: 03822173009

1 / 1

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Danışman Adı Soyadı

İmza

